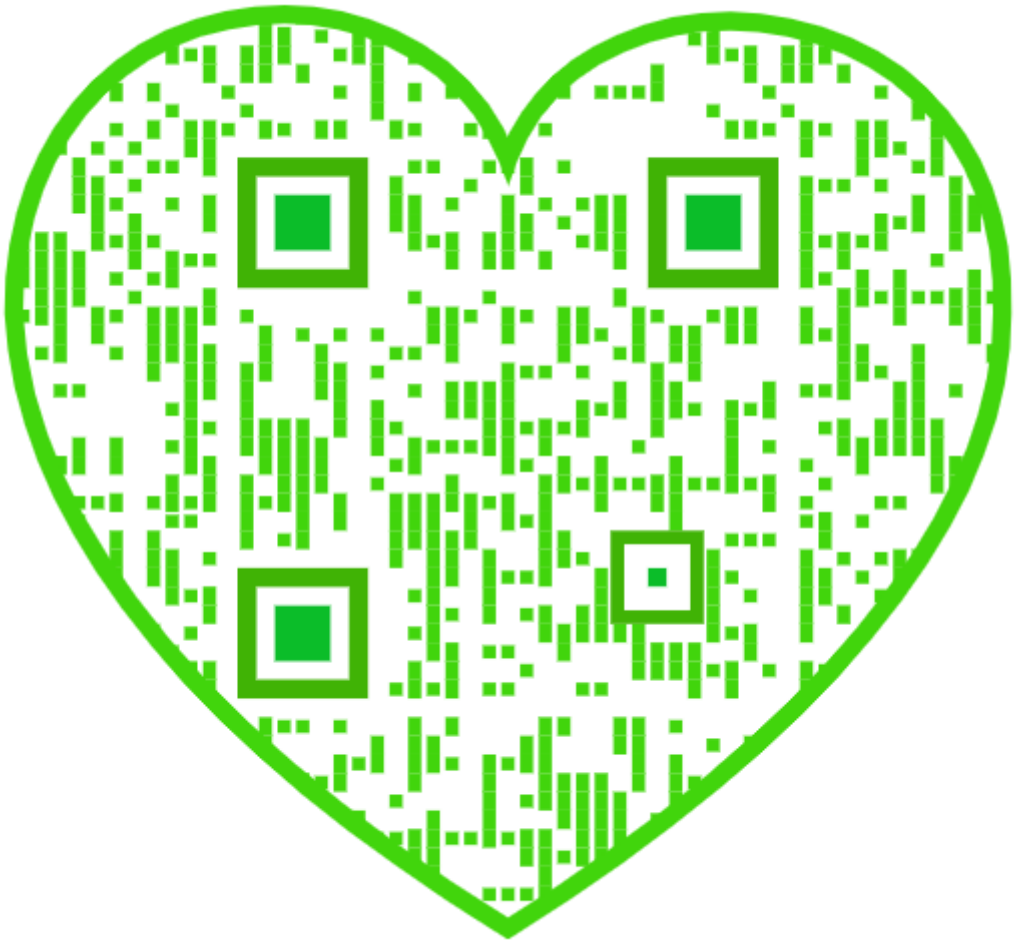
Biekorf. Jaargang 11

bron
Biekorf. Jaargang 11. De Plancke, Brugge 1900

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001190001_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

[Nummer 1]

1900... of 1907

DE dagbladen hebben, sedert eenige maanden, veel over het einde der 19ste en het begin der 20ste eeuw geschreven. In het algemeen schijnt men nu overeen te komen en wordt het jaar 1900 als het laatste jaar der 19ste eeuw aanzien.

Eene eeuw is eene reeks van honderd volle jaren. Ten tijde der geboorte des Zaligmakers, hadde het hedendaagsch gebruik bestaan van de brieven te dagteekenen, en hadde de H. Joseph, op 26sten van Wintermaand, willen nieuws zenden naar zijne vrienden van Nazareth, hij zou zijnen brief met het volgende opschrift mogen beginnen hebben: *Uit Bethleem den 2den dag der 1ste maand van het eerste jaar, na de geboorte Christi*. De 24ste December daarop volgende zou de laatste dag geweest zijn van het eerste jaar der nieuwe tijdrekening, en de 24ste der zelfste maand van het jaar 100 zou de laatste dag van het laatste jaar der eerste eeuwe moeten heeten.

Om redens die wij hier niet te onderzoeken hebben, is nu de eerste dag van het burgerlijk jaar den 1sten Januari; dus, volgens het aangehaalde voorbeeld, zal de 31ste December van het jaar 1900 ongetwijfeld de laatste dag der 19ste eeuw wezen. Zoo ook eene somme van honderd franks en is maar ten volle geteld en betaald, wanneer de laatste centieme van den laatsten frank op tafel ligt: dat is geheel eenvoudig en onbetwistbaar!

***

Maar hetgene te verwonderen is, 't is dat noch de dagbladen, noch de tijdschriften den oorsprong en de geschiedenis der overal gebruikte tijdrekening zoeken op te helderen.

Al de beschaafde volkeren rekenen nu de jaren volgens de *christene* tijdrekening, die ook onder de geleerden den name van *Dionysiaansche tijdrekening*. draagt, om reden dat een zekere *Dionysius Exiguus*, of Denys de Kleine, er de uitvinder van is. Denys was een monik, uit Scythia herkomstig, en die Abt van een klooster was te Rome, waar hij ook in het jaar 564 gestorven is. Hij had het gedacht gekregen van de jaren en eeuwen te rekenen met de Geboorte van Jesus-Christus, die, volgens hem, vorengevallen was in het 754ste jaar van het bestaan der stad Rome. In dat 754ste jaar sedert den oorsprong van Rome stelde hij dus het begin der christene tijdrekening; en men was, volgens hem, in het jaar 526 na Christi geboorte, toen hij dat gedacht kreeg en, bij middel zijner geschriften, de wereld inzond.

De geleerden vonden die rekenwijze goed en zij wierd aanstonds algemeen aanveerd in Italie. Binst de volgende eeuw ging zij over naar Frankrijk en Engeland; doch, 't en is maar onder keizer Karel-den-Groote, dat de menschwording van Christus als het begin der christene tijdrekening algemeen gebezigd wierd.

Welke andere tijdrekeningen hebben er in den loop der eeuwen bestaan? Welke zijn de bijzonderste? Hoe lang

was een jaar en wanneer begon het, volgens de verschillige tijdrekeningen? Die en andere vragen zullen wij voor den oogenblik niet oplossen: wij zullen alleenlijk doen opmerken dat Denys-de-Kleine eenen misslag heeft begaan, die maar in de XVIIste eeuw ontdekt is geworden, en die ons toelaat te zeggen, dat *er inderdaad reeds verschillige jaren der twintigste eeuw sedert de Geboorte Christi vervlogen zijn*.

Volgens het rekenen van Denys-den-Kleine zou Christus geboren zijn in het 754ste jaar sedert den oorsprong van de stad Rome. Maar koning Herodes, die de onnoozele kinderen ter dood bracht, was, in 't jaar 750 van Rome, reeds sedert vier jaar gestorven, en bij gevolg moet de geboorte van Christus *ten minste* vier jaar vóór de Dionysiaansche tijdrekening voorgevallen zijn, aangezien wij door het Evangelie weten dat Christus binst de regeering van Herodes ter wereld kwam.

Eene andere gebeurtenis die den misslag van Denys-den-Kleine bewijst, 't is de algemeene optelling der inwoners van Syrien onder keizer Augustus. Alles wel ingezien, men aanveerdt gemeenlijk dat deze optelling, in het jaar 747 van Rome geschiedde.

't Is om die twee redens, en nog om andere, dat geleerde schrijvers, gelijk wijlen Dr Jungmann, professor aan de Leuvensche hoogeschool, en pater Patrizi, S.J., die zoo meesterlijk de H. Schriftuur heeft uitgeleid, de geboorte des Zaligmakers vaste stellen op den 25sten December van het jaar 747 sedert het bestaan van Rome. Bij gevolg, op den 1sten Januarij der Dionysiaansche of gewone tijdrekening, die de onze is, had Jesus reeds, sedert acht dagen, zijn zevenste jaar begonnen. Het is ook waar dat al de geleerden, over het verschil tusschen onze gewone tijdrekening en het getal jaren sedert de geboorte van Christus, het niet ééns en zijn. Allen aanveerden zonder den minsten twijfel dat er een verschil bestaat; maar daar zijn schrijvers die dat verschil alleenlijk op vijf jaar bepalen.

Hieruit moeten wij besluiten dat er, in ons jaar 1900, reeds meer dan negentien eeuwen verloopen zijn sedert de menschwording van den Zoon Gods. Men zou dus eigentlijk moeten schrijven 1907, misschien ook 1906 of 1905.

De onnauwkeurigheid van ons jaartal is zeker; maar, dit eens vastgesteld zijnde, niemand en heeft, sedert 200 jaar dat men zulks weet, het gedacht opgevat van de gewone tijdrekening te veranderen. Er zouden daaruit te veel en te groote moeielijkheden gesproten zijn, die de geleerden eenparig hebben willen vermijden.

O.

Kersdagzeisel

't **I**S buiten, de wind schuifelt en is bijtend, de sneeuw, binst den dag gevallen, ligt dikke en hard vervrozen: 't is donker geworden en nacht; alle lichten zijn uit, deuren en vensters zijn dichte toe en de menschen liggen warme in bedde ter zoete ruste. Daar is nochtans één huis, een groot hoog huis, daar nog licht brandt boven op eene kamer. 't Is 't huis van eenen rijken heer, eenen weduwaar: Hij woont daar met zijne eenige dochter Maria en eene oude getrouwe meid Siskatje. Zijne dochter, het levende afbeeldsel van zijne betreurde vrouwe Adelina, is ziek en kwijnt weg van eene slepende ziekte. Zij ligt te bedde, en vader zit troosteloos te waken aan hare sponde. Hij en leeft maar meer voor zijn kind, en hij ziet het verwelkeren en verkwijnen, en hij kwijnt en zucht mêe zonder troost, omdat hij, ongelukkiglijk, geen geloove meer en heeft. Sedert jaren heeft hij den weg naar de kerke vergeten; hij heeft er geweest, 't is waar, bij de begravinge zijner deugdzame vrouwe; hij heeft er geweend zelve; maar gebeden?... Dat niet, dat en kon hij niet.

Maria weet dat al, en dat is de groote worm die knaagt aan den wortel dier blanke leliebloem, dat was de oorzake harer ziekte, en vader en wiste noch en giste het.

Daar ligt zij, uitgestrekt op een zacht bedde; heur lang zwart haar ligt in slutsche krullen op haar hoofdkussen; haar gelaat en handjes zijn uitgemergeld en witter als de witte zuivere lakens die ze dekken.

Hare twee zwarte oogen, die blinken van flauwte, kijken gestadig op de hooge versierde zolderinge, en, van tijd tot tijd, na eene diepe ademhalinge, komt er een zucht van tusschen hare bleeke fijne lippen.

't Is stille en droevig op die kamer en de nacht trekt traagzaam en treurig voorbij. Al met eens legt Maria, het zieke kind, haar kleen mager en klef handje op vaders hand, draait traagzaam haar hoofd te hemwaard, en zegt stille:

‘Vader, ik ben benauwd, hoort gij dien wind niet huilen; hoort gij de drijfsneeuw tegen de ruiten?’

‘Maria, mijn engel, slaapt maar gerust, ik ben bij u en wake. Morgen zal de zonne wel schijnen en 't zal wederom schoon weder zijn.’

‘Ik en kan niet slapen, vader, ik lijde te veel.’ En zij begost pijnlijk te knuffen, en te hoesten, dat het zweet uit haar voorhoofd borst.

Vaders boezem en kele lagen verkropt, en een traan blonk in zijne oogen. Hij zag zijne Maria toch zoo geerne. Met zijn witten zakneusdoek droogde hij zachtjes het bezweete gelaat af, als de vlage over was, en zonk weg in bittere pijnlijke gedachten. ‘Och, mijne Maria, mijn leven,’ dacht hij, ‘ik zie het wel; gij gaat mij ook verlaten; uwe moeder was ook alzoo; altijd knuffen; nooit slapen, en dat zweet.... Ik heb nochtans den vermaardsten geneesheer ontboden, en hem de helft mijner fortuin beloofd als hij mijn kind kan genezen, maar helaas!... Ik zie wel dat zijne geneesmiddels op de ziekte niets en vermogen: sedert eenige dagen ergert en verslecht het; de hoest is pijnlijker en lastiger; de adem korter en moeilijker... Hare moeder was dezelfste... En 't en leed dan al niet lange meer; de onverbiddelijke dood kwam ze van mijne zijde scheuren.’

Hij was toch ongelukkig, de arme vader, des te meer dat hij nievers geen troost meer en vond. Geheel verslaafd aan 's werelds valsche vermaken, was hij onverschillig geworden; later, door 't lezen van slechte dagbladen, hadde hij begonnen te twijfelen aan de leeringe van onzen Godsdienst; hij hadde er zelf mede gespot en eindelijk door hatelijke politieke medegesleept, was de laatste sperke van den godsdienst zijner kinderjaren uitgedoofd, versmacht, en hij was goddeloos geworden. Hij had zijne vrouwe zien sterven na eene langdurige ziekte, vol geloof; als eene heilige, had hij hare geruste, zachte dood bewonderd en daarna bitter en lange betreurd: maar 't was daar al mede, hij was goddeloos gebleven. En nu komt God door de ziekte zijner dochter nog eens op zijne deure kloppen. Zal hij nu open doen, zijn opperste gezag herkennen en aanbidden?

***

De nacht ging traagzaam zijnen gang voort en alles bleef stille en treurig in de kamer, en buiten huilde en tierde de snijdende wind; maar de sneeuw hield op, en de mane brak door de wolken en buiten was 't helder gelijk bij dage.

't Gerochte middernacht en al met eens gaan alle drie de klokken in den toren der kerke aan 't luiden in volle en blijde akkoord. Wat is dat nu? Waarom dat blijde triomfgeluid? O 't is Kerstnacht, Kerstdag! blijde Kerstdag, zingen de klokken. Christenen, staat op! en komt ter kerke. Het kindje Jesus is geboren. Staat op en komt ter kerke al ras, en gelijk de herderkens van Bethleem, valt op uw knie'n voor de kribbe neêr in heilige aanbiddinge. Ziet hoe schoon! hoe hemelsch lief! tusschen al die keersen!... Zoo zingen de klokken en helder en verre klinken hunne stemmen over de dikbesneeuwde huizen en velden.

Het christene volk heeft hun blijde geroep en gezang gehoord. Overal branden er lichten, de deuren slaan open en toe, en honderden zwarte schaduwen, menschen in

mantels of dikke kleêren gehuld, trekken rap en zonder spreken door de stille straten naar de kerke. 't Is de middernachtmisse.

Maria's oogen, naar vader gekeerd, bezagen hem met eene grenzelooze teederheid, en zachtjes haar lang dun beenderachtig vinger ken omhooge stekende, zei zij:

‘Vader, hoort gij de klokken?’

‘Ja, lief kind, die klokken, zij beletten u te slapen, wat moeten die klokken nu luiden!’

‘O vader, 't en is dat niet, o die klokken en doen mij noch leed noch kwaad, integendeel;’ en 't kind legde zijn handje op zijne borst als om den hoest tegen te houden, en 't sprak voort.

‘Over jaar op dezen nacht, 'k en was toen nog niet ziek; de wind en was zoo geweldig niet, en moeder, oh moeder leefde nog.... wat schoone nacht! 'k heb het nog zoo wel onthouden.’

Zij scheen moede en tenden, ze sloot hare oogen toe, en bleef alzoo eenen tijd stille zwijgen; dan begon zij wederom te spreken.

‘Moeder hadde 't mij beloofd, 'k mochte medegaan naar de middernachtmisse, en Siskatje kwam mij wekken; zij kleedde mij warm en doffelde mij goed. Oh wat was ik blijde en welgezind. 't Sneeuwde ook, en Siskatje droeg mij tot aan de kerkdeure. Oh vader, daar brandden wel duizende lichten, 't blonk en 't schitterde al in de kerke of ware het goud geweest en diamant, en Jezuken lag daar zoo schoone tusschen al die lichten in zijn kribbeke, met zijne armtjes open, en 't scheen te lachen, en daar stonden schoone bloemen rond. O vader! en de klokken luidden gelijk nu: en de kerke was vol menschen en ik en moeder wij stonden van vooren, dichte, dichte bij de kribbe. Mijne oogen en kosten van dat hemelsch kindje niet; ik zag het toch zoo geerne. Oh! ik zou het zoo geerne nog eens willen zien!’

‘Maar dat en kan niet zijn, mijn lief Marietje; de wind is zoo koud, en het ligt zoo vele sneeuw.’

‘Overjaar was 't ook gesneeuwd vader, en nu is 't stille weder en schoone heldere mane.’

‘Ja, maar gij en waart toen niet ziek, mijn liefje.’

‘Och, 't is waar vader,’ zei zij, en zij gaf eenen diepen piependen zucht.

De klokken hadden opgehouden van luiden, en men hoorde nog hier en daar eene deure slaan en de sneeuw kraken onder de voeten van dezen, die nog altijd naar de kerke trokken.

‘Vader,’ hernam het zieke kind, ‘ik zou zoo geerne weten of dat zelfste schoon kindje van dees jaar nog in dat kribbeken ligt; 't was toch zoo een liefelijk kindje.’

‘Zeker, Mariatje, het is nog het zelfste.’

‘Hoe weet gij dat, vader?’

‘Maar waarom zou men het veranderen, wijl het zulk een schoon was.’

‘Hebt gij het gezien, vader?’

‘Ja, kind, maar het is reeds lang geleden.’

‘Oh! vader,’ smeekte Mariatje met hare twee handjes te gader, ‘vader, mag ik u iets vragen?’

‘Oh ja, mijn hertedieveken, vraagt al dat gij wilt aan uwen vader, en hij zal het doen voor u.’

‘En wel, gaat eens naar de kerke, vader, en komt mij dan zeggen of dat schoon kindje daar nog eens ligt in zijn kribbeken op strooi, of er nog eens zoo vele brandende keersen en zoovele schoone bloemen staan? Oh, ik zou u zoo dankbaar zijn, vaderke!’

‘Maar, Mariatje, gij en denkt er niet aan: als ik wegga, wie zal er dan bij u zijn om u te bezorgen; niemand en kan dat gelijk uw vader.’

‘O vader, zegt dat Siskatje komt, zij zal mij ook wel oppassen,’ smeekte het kind.

‘En zult gij dan tevreden zijn, Maria? En zult gij dan min hoesten, mijn kind?’

‘O ja vader, ik zal zoo blijde zijn, moeder heeft mij gezeid dat het kindje Jesus maar op Kerstdag uit en stond, ga eens kijken vader?’

‘En gij weet dat het vandage Kerstdag is?’

‘O ja, zeker weet ik het, wij hebben daar over eenige minuten de klokken gehoord.’

‘En wel, kind, om u te voldoen, zal ik gaan als 't klaar is.’

‘Maar vader...’ zuchtte het kindje en 't liet zijn hoofdje zinken om den traan aan vader te verduiken, die over zijne kake rolde.

‘Bedorven kind,’ sprak de vader en hij overlaadde ze met kussen, ‘gij wilt dus dat ik u seffens verlate, nu te midden van den nacht?’

‘'t En zal voor niet lange zijn, vader, en 't en is maar om naar de kerke te gaan in mijne plaatse,’ en zij weende heete traantjes.

Vader was overwonnen, hij stond op en belde. Siskatje die meende dat er iets haperde, kwam angstig de kamer binnen en vroeg:

‘Wat is er, Mijnheer, wat is er?

Blijft hier bij Mariatje, 'k en zal niet lange weg zijn.’

‘O vader, dank u, dank u,’ riep het zieke kind, ‘wat zijt gij toch goed voor mij!’

Siskatje zette haar neder aan het hoofdeinde van het bedde en Maria sloot zachtjes hare nog betraande oogskes toe. Eenige oogenblikken later ging de deure open en toe en Mijnheere was naar de kerke.

(*'t Vervolgt*)

J. LEROY

Guido Gezelle

TEN jare 1888, wierd den E.H. Gezelle, door iemand die hem wel kende, de volgende letterkeer als nieuwjaarwensch gezonden: wonder wel worden er de hoedanigheden van onzen overleden dichter en heiligen priester voorgesteld:

***

GODVREEZEND, godsdienstig en godminnend boven al, is hij priester naar Gods herte,
UIT der mate aangekleefd en getrouw aan God, aan de Heilige Kerke en aan de zaligheid der zielen,
IN der waarheid een echte, goede, eerbiedweerdige priester, zoekende alléén zijn welbehagen, zijn smaak en troost in den heiligen wille Gods,
DOORDRONGEN van zijne eigene weerdigheid en van den eerbied, die de priester Gods, om zijne verhevenheid, behoort van alle menschen te genieten,
ONDERDANIG als een kind, maar met het diep, verlicht verstand van eenen wijzen man, aan al de kerkelijke overheden; dus, heel zeker, onberispelijk en belangrijk in zijn preken.

GELEERD onder al de geleerden, om aan velen onder hen tot meester te kunnen dienen,
EENVOUDIG en ootmoedig, gelijk het de ware groote verstanden alléén kunnen zijn,
ZOEKENDE en herzoekende, om zijne kennissen en wetenschappen gedurig uit te breiden en te doen aangroeien, om ze ten dienste van God en Vaderland te stellen,
EIGENAARDIG, oorspronkelijk, van eene schanderheid en eene volherding zonder weêrga in zijn werken,
LUISTER van de christelijke, vlaamsche Dichters, Taal- en Letterkundigen van onzen tijd,
LIJDZAAM voor alle tegenkantingen, zoo geheime als openbare; gevoelende, door de scherpheid van zijn verstand, de minste beleedigingen; maar door de sterkheid van zijnen wille, hem ongevoelig makende aan de grootste,
ERKENTELIJK en dankbaar voor de minste hulpe hem toegebracht, voor den minsten dienst hem bewezen, ten opzichte van de wetenschap.

BIECHTVADER, onder velen, de verlichtste, voorzichtigste en standvastigste; bezorgd voor de zielen, als de hovenier voor zijn teederste en kostelijkste planten en blommen,

RECHT en onwankelbaar in zijne raadgevingen, die de vrucht van nauwkeurige studiën op de wet Gods, en de krankheid van 's menschens herte zijn,

UIT ijver en liefde voor de zielen, zelve trachtende volmaakt te zijn, om hun te kunnen prediken met woorden en voorbeelden,

GELEIDER der zielen die hem hun volle vertrouwen, maar vooral hun volle onderwerpinge schenken, om ze zekerlijk tot de hoogste volmaaktheid te geleiden,

GETROUWE helper en trooster der vreesachtige zielen, die hem opentlijk hun inwendige kwellingen, duisternissen en twijfelachtigheden willen te kennen en te genezen geven,

EEKENVAST, onbewegelijk en onplooibaar voor al dat zijn plicht is, waarvan hij voor niet, noch niemand, afwijken zou.

Eersten Meie 1830 - Eersten Lauwe 1888. Mochte hij den Eersten Meie 1930 zien en genieten!

Mingelmaren

MET een waar genoegen hebben wij, bij de laatste uitzende van '*Goddelijke Beschouwingen*' het volgende bericht gelezen, dat opgesteld is door eenen der geleerdste medestichters, en der bekwaamste medewerkers van ons tijdblad:

BERICHT
Bijliggende 32 bladzijden zijn de laatste die GUIDO GEZELLE zaliger uit de *Meditationes Theologicae* van Zijn Doorluchtige Hoogweerdigheid G.J. Waffelaert vertaald heeft. Hij had ze nog met eigen hand op den voordruk verbeterd.

Hoe jammer, dat de dood die onvermoeibare hand is komen verstijven, zoodat ze voortaan geen veder meer voeren zal!

De *Goddelijke Beschouwingen* zijn een hoogst merkweerdig verschijnsel.

Al te veel op zijn Westvlaamsch, zult ge zeggen. Dat nochtans in geen één Noord- of Zuiddietsch boek de taal zoo ongeborgd, zoo inlandsch is, kan moeilijk betwijfeld worden.

Het overvloedig gebruiken van Fransche zegswijzen in de boektaal van Zuid-Dietschland, van Fransche bewoordingen in de boektaal van Noord-Dietschland bewijst dat we, in 't Noorden en in 't Zuiden, veel te veel in 't *Fransch* denken.

Leest de 240 verschenen bladzijden van de *Goddelijke Beschouwingen* en ge zult er, meen ik, heel weinig fransche zegswijzen aantreden. Mogelijk hier en daar ééne, die alree in de volkstaal vergroeid zit. En Fransche of andere schuimwoorden? Misschien geen drie. GEZELLE, al kende hij 'k weet niet hoeveel talen, dacht in de taal van zijn volk, dikwijls in 't zoo middeleeuwsch geblevene Westvlaamsch, ja, maar toch in eigen taal.

Die taal dwong en kneedde hij in zijn machtig brein totdat ze gaf wat ze geven kan, en hij verdietschte - over 't algemeen voortreffelijk - al de Latijnsche vakwoorden van de Wereldwijsheid en van de Godgeleerdheid, die hij in de *Goddelijke Beschouwingen* tegenkwam.

Daardoor, zooals door alle goede verdietsching, worden menig denkbeeld en menig leerstuk, die tot hiertoe enkel in vreemde bewoording voor den geest zweefden, veel duidelijker en blijven beter in 't geheugen.

Daarenboven - en dit is de hoofdzaak en het uitdrukkelijk verlangen van Zijn Hoogweerdigheid - zoo krijgt onze moedertaal gaandeweg hetgeen ze tot dusverre *niet* heeft, te weten een volledige, zooveel mogelijk ongeborgde, overmengde vaktaal voor Wereldwijsheid en voor de Godwetenschap.

En omdat GEZELLE zulks verstond, maakte hij van die lastige vertaling zijn lievelingswerk.

Wil iemand later het een of ander van de wereldwijsheidsche of van de godwetenschappelijke vraagstukken, die in de *Goddelijke Beschouwingen* zoo menigvuldig en zoo grondig behandeld staan, breedvoeriger en voor een grooter getal lezers uiteenzetten, dan vindt hij daartoe, in bovengemeld werk, voorlichtende leering en gereede bewoording.

Zoo geraken die vakwoorden langzamerhand in leer- en gebedenboeken. Ook kunnen de zielenherders, die op de taal toch zulk een grooten invloed hebben, die benamingen stillekens aan en eerst als wissel- of uitlegwoord bij het geloofsonderwijs benuttigen.

Op die wijze *wordt* allengskens een boek- en spraakvaste, gezonde, deugdelijke vaktaal.

Daarom verdienen Zijn Doorluchtige Hoogweerdigheid en de diepbetreurde GUIDO GEZELLE den dank van alle Dietschgezinde stamgenooten.

Op verzoek van Zijn Hoogweerdigheid zal onderteekenaar dezes, die aan dat vertaalwerk eenigszins meêgeholpen heeft, de *Goddelijke*

Beschouwingen naar zijn krank vermogen zien voort te zetten en, zoo God wil, te voleinden.

Het weinige dat nog van het eerste deel te vertalen overblijft, dient zooveel mogelijk de spelling en den trant te volgen, mij dunkt, waarin GEZELLE de voorgaande bladzijden heeft laten verschijnen.

In het tweede deel zal meer naar gemeenschappelijk en overal gangbaar Dietsch gestreefd worden.

Die ons nuttige vakboeken leert kennen of anderszins goede vakwoorden aan de hand doet, zal de moedertaal een grooten dienst bewijzen.

J. CRAEYNEST

***

In zijnen opstel[1] over het vertalen van *Goddelijke beschouwingen* door Eerw. Heer Guido Gezelle ter zaligen, doet Zeer Eerweerde Heer Kanonik G. Vandeputte het belang en de degelijkheid van dit werk kennen.

Onze Godsboeken in Dietsche taal overzetten was een reuzenwerk waaraan onze westvlaamsche godsgeleerden met vele behendigheid en hooge wijsheid moedig medegewrocht hebben; maar de eigentlijke vakwoorden bleven nog te vertolken, en al wie eene vadem verre ziet, moet getuigen dat de doorluchtige bisschop van Brugge en de vertaler van zijn werk eenen onwaardeerbaren dienst bewijzen aan de Vlaamsche taal.

Hierdoor wordt er aan de geestelijkheid van gansch Dietschland, een groot gemak geschonken om, in hunne eigene taal, over zoovele moeilijke geloofstukken, te handelen, te prediken en te onderwijzen, tot groot voordeel en genoegen van hun volk.

In het tweede deel, zegt de Eerweerde vertaler, zal meer naar gemeenschappelijk en overal gangbaar Dietsch gestreefd worden.

Dat zulk eene streving te wenschen en te betrachten is hoort men hedendaags bijna bij alle letterkundigen van geheel Dietschland vooruitzetten.

Nu, zeggen zij, dat het Dietsch in zijnen voortvarenden vooruitgang reeds in de gerechtshoven, in het staatsmiddelbaar onderwijs, en gedeeltelijk, in de hoogescholen is binnengedrongen; dat het gebruikt wordt, in het maken der wetten, in het opstellen van het staatsblad, en ja tot in 's lands hoogste volkskamers gesproken wordt;

Nu dat onze waalsche broeders meer dan ooit de noodzakelijkheid beginnen in te zien ook de Dietsche taal aan te leeren;

Nu dat er onder ons eigen volk eenige mannen gevonden worden die ons zouden willen het juk van de Noordnederlandsche taal opleggen;

Is het meer dan ooit noodig al de krachten van onzen Dietschen stam samen te spannen, om ééne eigene, levende, gemeenschappelijke Dietsche taal te spreken en te schrijven.

Maar hoe tot daar te komen?

(1) Ziet 'Biekorf' 1898, bl. 177.

‘Eenigen tijd[1] zijn deze (de medewerkers van *Rond den Heerd*) en andere Vlaamsche liefhebbers vereenigd geweest in de *gilde van Sinte Luitgaarde*, die Guido Gezelle, over vier jaar wilde tot een nieuw leven roepen.’

Ja, uit het stichten eener gilde voor liefhebbers, kunstenaars en geleerden, die onder de bescherming en het aanmoedigen der overheid, vrij hunne gedachten zouden uiteenzetten en verdedigen; die door wederzijdsche toegeving, in alle broederlijkheid tot een beslissen zouden komen, dat allen eensgezind beloven te eerbiedigen en te volgen tot grooteren bloei van letterkunde en Dietsche taal; daaruit alleene zal redding en leven opdagen.

Hoe vele liefhebbers en taalminnaars en zijn er niet bereid om met den eersten oproep bij te springen en hand aan 't werk te slaan?

Eene spraakleer, een woordenboek, eene taal die in gemeenschappelijken omgang en onder geleerde lieden gesproken, geschreven en verstaan wordt, geheel Dietschland door, en ware dat niet wenschelijk?

Hebben onze werkers en vakmannen niet lang genoeg alleen gestaan? Hebben onze schrijvers niet lang genoeg elk zijne spraakleer gevolgd? En zoude meer eenheid, meer samenwerking, meer broederlijke ondersteuning niet goed te stade komen? Of zoude eendracht niet macht meer geven, of zoude eene gilde niet een nieuw en deugdelijk leven meer kunnen verwekken?

Wie grijpt er in Dietschland dat werk eens voor goed aan? Werk dat wel lastig en moeilijk zoude kunnen zijn, maar winstgevend en heerlijk ook voor Dietschland en voor de dierbare moedertaal.

C.D.L.

Guido's nalatenschap

> **D**IXIT: ‘Fortiter vita excedendo, senectute quidem dignus apparebo: adolescentibus autem exemplum forte relinquam...’ Mach. VI, 28.
> ‘Vos ergo confortamini et non dissolvantur manus vestrae.’
> II Paral, XV, 7.

't Is of hoorden we hem zelve spreken, Guido Gezelle! Wij 'n hebben hem niet meer den leidsman, den band tusschen oud en jong, den sluitsteen die den Westvlaamschen kant van 't Dietsche taalgebouw op- en toehield!

En dit gebouw 'n staat nog maar half opgedaan: en de tijd van 't jaar zit slecht! 't Is uit 't Zuiden een wakke lauwe wind die bederft, of 't is uit 't Noorden soms een bitsige botte die vervriest, doet afbrokkelen of er met geweld deure wilt!

(1) Zoo schrijft Z.E.H. Kanonik Rommel, in 't bijblad van den verleden jaargang, op bladzijde 34.

Wacharm! wij zijn den werkschepper, den bouwman kwijt! Maar wij, zijne onweerdige en onkundige dienders geweest, wij moeten onvermijdelijk nog meerdere rampen vreezen zoo wij nu onzen moed met onze twee vuisten niet 'n vatten! Klagen mogen wij en weenen, maar binst dat de tranen uit onze oogen wellen, moet ons 't werktuig weer in de hand zitten.

Want hij heeft ons vele gelaten: zijn voorbeeld, zijne deugden, zijnen geest, zijne werken: en dat alles ongebruikt, onbeneerstigd, onbenuttigd laten, 't zou zijne nagedachtenis verloochenen zijn, en 't ware .... zonde Gods!

***

Maar wat gedaan?

Wat gedaan? Ziet, hij heeft vooreerst den weg gewezen langs waar wij gaan moeten om wel te doen .... gelijk hij.

Gij zoekers, zanters, gij weet wel wat ik zeggen wil, en hoe gij eraan moet om vinders te worden .... gelijk hij!

Gij, geleerden en redensveerdigen, gij hebt lange reeds besloten al snikkende op zijn graf, het hooger en moeilijker werk, dat u afkomt, te hernemen en Vlanderen te onderwijzen .... gelijk hij!

Maar iets waarop ik zou willen steunen, en dat geringer verstanden, met den vlaamschen goê wille ook kunnen, 't is dat men zoude moeten eens trachten te vergaren en te schikken al dat Vlaanderen aan hem te danken heeft of aan zijnen invloed, en aan heel dien strijd waarvan hij de opsteker of de wikkel was.

***

Daar is nu een tijdstip verloopen in onzen vlaamschen kamp: de wording! En de uitslagen? Zij liggen te zoeken in *Rond den Heerd, Loquela, Biekorf*, Gezellen's *Dichten en andere werken* zijner vrienden bij voorbeeld: uitgaven van Kar. Verschelde, deken De Bo, kan. Duclos, H. Verriest, J. Craeynest, J. Leroy, A. Dassonville, J. Claerhout, V. Huys, L. Van Haecke, A. Mervillie, Callebert, ... enz., enz., den *Duik almanak*, 't jaar 30, 't jaar 70, ja! *'t Manneke uit de Mane, Annales de la Société d'Émulation, de Halletoren, La Plume, la Flandre, Zeesterre, Annales du Comité flamand de France, Volk en Taal, Ons Volksleven, Belfort, Dietsche Warande, Bijdragen tot Oudheidkunde en Geschiedenisse, De Nieuwe Tijd, De Kunst, Volkskunde, 't Daghet in den Oosten* ..... effen op genoemd en vele vergeten, om maar deze werken aan te raken die naast op West-Vlanderen betrek kunnen hebben.

Och ware er iemand in ieder vak!

- Een die zegt waar en wat er over West-Vlanderen geboekt wierd aangaande de taalkunst, in zantingen, in geschiedenisse, in beleerdheid, in spraakkunst, in verdietschingen van wetenschapswoorden en andere...;

- een die de Letterkunde of 't Boekstafwezen, zei G. Gezelle zaliger, van West-Vlanderen geeft, de stukken, de besprekingen, de

gedichten, de bezongene onderwerpen, - waren toogdag van schilderijen;

- een die de gevondene geschiedenisse bespreekt;
- een de oudheidkunde;
- een de tijdrekenschap;
- een de oorkondenleering;
- een de graf- en andere steenzeggenschap;
- de schildwapenkunste;
- de geld- en merkleering;
- een de wik-, en weeg-, en telwetenschap;
- de schrijf-, en boek-, en bindwijzen;
- de levens van heiligen en helden;
- een de volkleer, met gebruiken, en spreuken, en verhalen, en legenden en liedtjes;
- een de handwerkkunsten;
- een de oude beliggendheid van West-Vlanderen door taal-, en mans-, en oordnaamkunste;
- een de stellige wetenschappen van ertsen, van bloemen, van dieren, van menschen, van levenden, van dooden, van zieken en gezonden;
- een de wijsbegeerte en godheid;
- en nog meest van al een die alles, alles, de spraakkunste, de stelwijze, de voorwerpen, de gedachten, al 't minste, dat G. Gezelle achterliet, onderzoekt, en schikt en te lezen geeft....

Kwam toch iemand in ieder van die vakken op, en in nog andere, om ons te zeggen wat er tot heden aangaande West-Vlanderen gevonden en geboekt wierd! Kleen en groot, dat allen helpen; dat men getween, gedrijen, getienen werke, als 't maar gedaan 'n wordt!

O! ware dat eene waarheid! Wat 'n zouden wij daardoor niet al vernemen: de groote misse doorgaans van vele menschen met goê wille, is niet te weten wat er reeds gedaan is, en zoo geene gading te krijgen om voort te doen, oftewel een kostelijken tijd verspelen met onwetens te hermaken wat lange al bestaat!... Hoe 'n zouden wij ook daardoor niet beter Guido's werken leeren kennen, en hem zelve begrijpen, en hem schatten, en hem beminnen, en 't doel betrachten dat hij ons aanwees: de eere Gods en de behoudenisse van Vlanderen!

En den dag dat God ons ook eens naar Hemwaard riepe, en dat hij ons vragen zoude wat wij met en voor ons kostelijk land deden, waartoe Hij ons zoovele middels gaf, waartoe Hij ons Gezelle gaf, en zijne voorbeelden, en zijne deugden, en zijne werken, en zijnen geest..., dien dag zou elk van ons kunnen antwoorden: ‘Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum!’

Vooruit dus! ‘al over de dooden vooruit!’ (Göthe).

GEZELLING

[Nummer 2]

Winkeliers en handgiften

WAT hier volgt, is een bijzondere schets uit het leven van den kleinen winkelier, van den nederigen ambachtsman, en, in het algemeen, van al die, door hun werk en bedrijf, met zorgen en voorzienig zijn, door de wereld geraken. De gebruiken en gewoonten, hier aangehaald, zijn vooral in gang in de oude winkels, bij brave eenvoudige menschen, en ik wete stellig en vaste, dat zij te Brugge bijna algemeen zijn.

De winkelier, de herbergier, en ieder kleine neeringdoener, die geene andere inkomsten en heeft, als het dagelijksch gewin en de opbrengst van zijnen handel en zijne doening, is van 's morgens vroeg beangstigd en bekommerd, of hij binst den dag wel en veel zal verkoopen. Daarom tracht hij en meent hij, bijna in alles, teekens en redens te vinden, waaruit hij het wel of slecht lukken van den dag kan voorzien en voorspellen.

De winkelier aanziet het reeds voor een allerslechtst

teeken, als hij 's morgens moeilijk zijne deur kan openen; maar meer belang en meer weerde stelt hij in te weten wie de eerste persoon is, dien hij op straat zal zien. Gelukkig zal hij zijn, ziet hij eerst mannevolk, bijzonderlijk mannen met koperen knopen, zooals soldaten, schadebeletters, enz... Het zal integendeel slecht zijn, als het vrouwvolk is... Komt dit misschien hier door, dat het meest vrouwen zijn, die - volgens het volk - met de tooverkunste bemoeid zijn?

Daarna komt geheel natuurlijk de vrage: wie zal de eerste in mijnen winkel komen of, - in andere woorden, - wie zal mij handgiften? Wie zal mijne handgifte zijn?(1)

De handgifte! Zij speelt toch zulk eene groote rol in het leven van den winkelier! Doet hem erover vertellen, en hij zal u vol overtuiging spreken over de tooverkracht, die erin besloten ligt. De handgifte is het, de handgifte meest en vooral, die moet en zal beslissen of de dag zal goed of slecht zijn voor het verkoopen. En zij gelooven eraan vastelijk; zij zullen u voorbeelden geven, zij zullen u spreken van hetgeen zij zelf ondervonden en tegengekomen hebben; zij noemen u de personen op, die goed of slecht zijn van handgifte.

Die handgifte heeft invloed op eenen geheelen dag, op eene gansche weke, eene maand, een jaar.

't Is nieuwdag! Wie zal de eerste naar den winkel komen?

Dit is de vraag die de bekommerde winkelier, verscheidene dagen nog voor het begin van het nieuwe jaar,

(1) Zie het Westvlaamsch Idioticon van De Bo onder het woord: 'Handgifte.'
Het fransch woord is 'Etrenne' en KILIAAN vertaalt hand-gift door *l. strena, matutinae venditionis auspicium*.
De Bo geeft drie beteekenissen voor 'Handgifte':
1/ de eerste winst van den dag en van de week;
2/ het eerste geding van eenen advocaat, de eerste venditie van eenen notaris, enz.;
3/ de eerste kooper, deze die de handgifte junt.
Handgiften, eng. *to handsel*, is iemand de handgifte junnen.

aan zijne huisgenooten stelt; en hij spreekt sommige menschen af, die als goed gekend staan, en zal hun zelfs drinkgeld geven, opdat zij zouden vroeg, geheel vroeg komen.

Ziet hier nu een wonder voorval. In eenen winkel van Brugge had deze, die op nieuwdag eerst aankwam, gezeid: Veel verkoop *vandage*. Wat was er gebeurd?

Dien dag verkocht men geheel wel, maar de volgende dagen en het gansche jaar door verging het allerslechtst. Mist dus niet, en zegt: Veel verkoop binst dit *jaar*.

Evenzoo beslist de handgifte over eene gansche maand en weke, en hierover hoorde ik iets verhalen, zoo wonderlijk dat het bijna onmogelijk schijnt. Alle maandagen moest een vrouwken, dat goed van handgifte was, naar eenen ijzerwinkel gaan, en daar? Zij moest een stuk geld geven, niet om wat te koopen, maar om te handgiften. Iederen keer kreeg het vrouwken tot belooning een meerder stuk geld weder. Dat is volslegen waar; ik heb het van geloofsweerdige en wel wetende menschen hooren vertellen.

Verders wordt er nog met het beginnen van iederen dag op de handgifte gesteund en gerekend; sommigen zelfs letten er 's middags op om het overige van den dag goed of slecht te voorspellen.

Anderen drijven het nog verder.

Kleine, maar voorzichtige en wijze winkeliers tellen op wat zij in den dag winnen en verdienen. Aan dien kalant winnen zij vier centiemen, aan eenen anderen vijf of zes. Zorgvuldig wordt dit alles te zamen gerekend. Komen zij nu aan 0,13 fr. winst, 1,13 fr.; of aan een getal waar 13 inkomt, zij zullen dit met tegenzin opteekenen, want, meenen zij, lang zal het duren eer er nog iemand in den winkel zal komen, en lang zal dit ongeluksgetal daar staan.

Nog voor die optelling: komen zij aan één of twee franken winst, dan valt er wederom op te letten.

Is hij, die den tweeden of den derden frank winst begint, goed van handgifte, dan zal men spoedig den volgenden frank winst verdienen... anders niet.

Wie is er goed van handgifte?

Dat weet men maar door ondervinding. In het algemeen nochtans zijn deze als slecht aanzien, die het geld, dat zij voor hun goed moeten geven, schijnen te *overjeunen*, niet geern te geven. Slecht van handgifte zijn ook de slechte betaalders, de *plakkers*, die uitstellen van betalen. Anderen en zijn niet goed, zonder er de minste schuld in te hebben, en daar en is niets tegen te doen. Bij het volk houdt men het voor eene eer als goed van handgifte gekend te zijn, en men is er fier over.

Dit gebruik van den winkelier, dat zoo eigenaardig en wonderlijk schijnt, is maar eene vertakking van die algemeene doen- en handelwijze, die wij te allen tijde, niet alleenlijk in Vlanderen, maar in alle landen tegenkomen. Het is dezelfde drift en begeerte om in de toekomst den uitslag van eene onderneming te lezen; die begeerte die in aller hert zooveel te heviger opdaagt, als dat eene zaak van grooter belang is.

De Heidenen gingen in moeilijke omstandigheden bij hunne goden en priesters om raad en hulpe, of vervolgden de vlucht der vogelen om hunne voorspellingen te doen. Tot het niezen toe was een teeken van heil en geluk, wanneer het niezen voorviel, terwijl men van iets sprekende was. Zoo vinden wij in den derden boek van den Anabasis, dat Xenophon aan de tienduizend Grieken over den aftocht sprak en de middels van redding. Maar bij het uitspreken van het woord: Redding: niest er iemand, *πτάρνυται τις*, en allen, Xenophon aan het hoofd, vallen plat ten gronde om Zeus, die door dit geluksteeken zijne hulpe beloofde, te aanbidden, te bedanken, en hem allerhande beloften te doen. Bij ons, ten anderen, bestaat er iets dergelijks. Als iemand niest, terwijl hij spreekt, zoo zegt men dat hij waarheid spreekt: '*het is beniesd*,' en, gelijk de Heidenen zeiden: *Zêυ σωσον*, zoo zegt men bij ons nog, ten minste het mindere volk: 'God zegene U.'

Zoo weet iedereen nog dat de ekster een ongeluksvogel is, dat eene steertster onheil voorspelt; het huilen van eenen

hond gedurende den nacht wijst aan dat, in 't korte, een mensch in het gebuurte zal sterven. Die gedurig iets hoort, als het tikken van een uurwerk, moet hem aan ongeluk verwachten, en die eenen spiegel breekt, brengt zeven jaren onheil in huis; die eenen stoel draait, jaagt het geluk weg.... enz., enz..

De winkelier, die in zijnen kleinen handel, zijn brood en bedrijf vindt, zoekt dus ook teekens op, die hem het wel of het slecht varen zullen voorspellen, en, noch door lachen of spotten, noch door spreken en bewijsvoeren zult gij hem van de ongerijmdheid zijner handelwijze kunnen overtuigen.

Karel Klepperman, zoo verhaalt ons Mevrouw Courtmans(1), ging met zijne moeder leuren in het omliggende van Brugge. Zekeren morgen, geheel vroeg, verkochten zij wel in de boerderij van Vinck. Karels moeder was verheugd: wij zullen een goeden dag hebben, zei zij, wij zijn wel *gehandgift*. Maar Karel, die in zijnen vrijen tijd veel gelezen had, zei aan moeder: ‘de dagen, die het schoonst beginnen, eindigen soms het slechts, en zoo is het ook met des menschen leven: de eene begint arm en ellendig, en eindigt gelukkig, terwijl anderen, die in weelde geboren zijn, als ellendelingen sterven.’

Karel wilde bewijzen dat, niettegenstaande eene goede handgifte, het gebeuren kan dat men niet veel en verkoopt; maar dan nog vinden zij redens en uitleg, en antwoorden: Het ware nog slechter geweest, hadden wij eene slechte handgifte gekregen.

Dit bijgeloovig gebruik hebben zij van hunne ouders afgeërfd en, gelijk zooveel andere, is het in hun wezen ingegroeid en ingeworteld, en moeilijk zal men het uitroeien. Daarbij, is het niet waar dat een geneesheer, een advokaat enz. met ware aandoening zijn eerste loongeld, zijne handgifte ontvangt en beziet? De winkelier van zijnen kant, maakt een groot kruisteeken, met het stuk geld, daarmede hij gehandgift wordt.

(1) Karel Klepperman door Mevrouw Courtmans - Duimtjesuitgave.

De uitvinder Fulton had een stoomschip, - dan eene nieuwigheid nog, - verveerdigd en op de Hudsonrivier tusschen New-York en Albany eenen vervoerdienst ingericht. Op zijne eerste reize had niemand het gewaagd op het vervaarlijk vierspuwend schip te komen; maar bij de terugkomst had hem een reiziger aangeboden. ‘Als de prijs, die er op stond, betaald was, bleef Fulton mijmerend staan zien op het geld, dat op zijne handen lag. - Is het misschien niet juist? vroeg de reiziger. - ‘Ja, ja,’ antwoordde Fulton, in wiens oog een traan glinsterde, ‘maar ik stond te denken dat dit de eerste loon is van mijnen langdurigen zuren arbeid.... Waarlijk! Ik zou wel de handgift met een glas wijn begieten, maar ik ben er te arm toe.’...

Doch het was eene goede handgifte!

‘Fulton en deze reiziger kwamen malkander vier jaren later tegen, en toen ontbrak er de wijn niet om deze aandoenlijke herinnering te vieren; ondertusschen was Fulton's fortuin gemaakt!’[1]

Aan alle winkeliers wensch ik altijd eene even goede handgifte!

L.

Kerstdagzeisel
(*Vervolg van bladz.* 9)

DE kerke was proppensvol godvruchtige zielen, die, weggewiegd door de zoete melodiën van 't orgelspel, en begeesterd door den gloed van (luizende lichten, in heilige aanbiddinge nederknielden met samengevouwde handen en gebogen hoofde. Op den hoogen altaar stond het Hoogweerdige uitgesteld, en 't schitterde door eene lichte wolk van welriekenden wierook.

De vader van Maria hadde een oogenblik, van op den dorpel, dat treffend schouwspel bezien en trok nu traagzaam,

(1) Opkomst der stoomtuigen door J.B. Maertens, kan., bladz. 99.

het hoofd fier omhooge, door het midden der kerke rechte naar den choor, daar het kribbeke stond.

‘Kindergril,’ zei hij bij zijn zelven, ‘mij hier doen komen te midden van den nacht; nu als het haar kan voldoen en troosten in hare pijnlijke ziekte, 't is al dat ik wensche.’

Hij zag rond: de priesters in beste gewaad stonden aan den autaar; het sacrificie was begonnen, en het volk zat gebogen godvruchtig te bidden en van het hoogzaal klonk het zielverheffend gezang: ‘Glorie zij God in het Alderhoogste en vrede op de aarde aan de menschen, die van goeden wil zijn!’

Eu daar voor hem, op een weinig strooi, lag het kindeken Jesus, en 't scheen hem tegen te lachen, en 't hield zijn armtjes open, als om hem te omhelzen.

Zijne oogen en konden van dat kindje niet en een wreed gevoelen ontstond in zijn herte. Hij wilde tegenwerken; want hij en was op zijn gemak niet. Hij wilde weg en keerde hem om, om de kerke te verlaten; maar het volk zat zoo dichte en dikke tegen malkaâr, dat hij niet door en kon.

Op dien oogenblik kwam de priester van den altaar; hij hadde zijn missegewaad afgedaan en kwam voor de communiebank staan. Hij ging een kort sermoentje doen en 't volk zette hem neder. Mijnheer en kon niet verder, hij zette hem ook, om tegen wille en dank te luisteren.

De priester miek zijn kruis en begon zijn sermoen met deze woorden: ‘Gij allen die lijdt, komt, en ik zal u vertroosten.’

Die woorden brachten een inwendige ontroeringe te wege in het herte van den ongelukkigen vader. De priester sprak dan over de bermhertigheid en de oneindige goedheid van God, die niet geaarzeld en had de menschelijke natuur aan te nemen, om den mensch te verlossen van de eeuwige dood; dat Hij hadde willen kleene zijn en arm om ons groot te maken en de eeuwige rijkdommen des Hemels te verschaffen. En hij sprak met zoovele gevoelen en met

zoovele overtuiging dat Mariatjes vader, als de priester nog eens, om te eindigen, zijn kruis miek, met zijn hoofd tusschen zijne beide handen, in diepe gedachten verslonden bleef zitten. De misse was ten einde en, na den zegen met het Hoogweerdige, verlieten de priesters den altaar.

Nu hief een engelachtige kinderstemme het zielroerend kerstlied aan; niemand en verliet de kerke, zij moesten 't hooren en in hun herte medezingen:

I.

Een kindeken is ons geboren,
Een kindeke minlijk en zoet;
En 't brengt wat wij hadden verloren;
De vrede en het eeuwige goed.

Koor: Geloofd zij het kind overal!
Geprezen geëerd en bemind!
De teedere spruit, het verlossende kind,
Geboren hier arm in den stal.

II.

In 't oosten ontwaarden ze een sterre,
Die pinkelde en vonkelde als goud;
Zij komen aanbidden van verre
Een kindeke, bleek van de koud.

III.

Zij treden het stalleke binnen
En werpen hen nêer op hun' knie'n
Voor 't Goddelijk kind, dat zij minnen
En hertlijk hunne offers aanbiën.

Nu dat het kerstlied uitgezongen was, en dat de orgel zweeg, ziet Mijnheer een groot getal geloovigen ter heilige tafel naderen; hij ziet die zedige wezens, die oogen nederwaard geslagen, die eerbiedige ootmoedige houdinge en doeninge. Hij leest de gerustheid, de vrede van die herten, op die stichtende wezens en hij begint te denken aan zijne jongere jaren. Hij dacht op zijne eerste communie; hoe

gelukkig hij dan ook was. Zijne moeder ziet hij nog weenen van vreugde en aandoeninge; zijn huwelijk herdenkt hij met zijne geliefde Adelina: Heilig geluk dat verdween! Eindelijk ziet hij daar voor zijne oogen zijn eenig kind, zijne Maria, bleek gelijk een lijk, mager als hout, op haar beddeken uitgestrekt, en eene overgroote droefheid overstroomt zijn herte.

Na eenige stonden heft hij zijn hoofd op, en de kerke is ijdel; het biddende volk is weg en de lichten uitgedoofd, 't is donker in de kerke. Alleene nog rond de kribbe branden er nog eenige lichten. Hij kijkt en 't kindje lacht hem nog altijd even vriendelijk tegen, en zijne armtjes zijn nog altijd open.

De vader valt op zijne knie'n en hij zegt: ‘O God dien ik sedert lang ophoude te dienen, geeft de gezondheid terug aan mijne dochter en ik keere weder tot U.’

Overvloedige tranen rollen over zijne wangen en hij verlaat met waggelenden stap de eenzame donkere kerke.

In het portaal der kerke zat eene oude bedelaresse, die hem eene aalmoes vroeg; hij stak een stuk geld in hare hand en vezelde iets in hare oore. De oude vrouwe knikte bedankend en hij trok huize waard.

***

Siskatje kwam de deure opendoen.

‘Hoe is 't met Maria?’ vroeg hij haastig.

‘Van zoo dat gij weg waart, Mijnheer, is zij in slape gevallen en zij heeft geslapen tot nu; zij is daar effen ontwekt, als gij aan de belle trokt.’

Mijnheer klom den trap op naar boven; hij verlangde om weder bij zijn kind te zijn, maar hij was nog geheel ontsteld.

‘En wel, Maria gij hebt geslapen? Ik heb te lange weg geweest, niet waar?’

‘O gij 'n doet, vader,’ antwoordde 't kind en hare oogen blonken en schitterden van voldoeninge, ‘niet waar vader, 't was schoone?’

‘Ja, lieveke, en 't zelfste kindje lag daar nog op strooi tusschen bloemen en keersen,’ zei de vader en hij moeste geweld doen om te glimlachen.

Mariatjes gelaat wierd glanzend en hare wangen kregen bloed en kleur en hare stemme wierd klaarder en vaster en zij sprak:

‘Ik wete het, vaderke, en het was nog liefelijker, nog vriendelijker als over jaar.’

De vader verschiet om den klank harer stemme en, zijn kind beziende, is hij van verwonderinge paf geslegen; hij overdenkt dan die aardige woorden, en zegt:

‘Maar Maria, hoe weet gij dat?’

‘Oh! vader, ik heb met u in de kerke geweest.’

‘Ach God! zij doolt,’ peisde hij, ‘komt, kind, rust nog wat, gij zijt te krank om veel te spreken, ik zal u later alles vertellen.’

‘Ach vaderken, gij maakt mij zoo gelukkig, ik heb alles gezien en alles gehoord, luistert een keer wel, 'k zal het u al vertellen.’

‘Gij moet rusten, mijn lief kind, die vermoeinisse zou u toch zulk eene dere doen.’

‘Neen-neen, vader, luistert eerst: als gij in de kerke kwaamt, daar was veel volk, de priesters stonden aan den altaar en men zong den lofzang: Glorie aan God in het Alderhoogste. Gij zijt door het volk gedrongen tot aan den choor en ik was bij u, wij hebben de kribbe en het Kindeke Jesus bekeken en bewonderd, o hoevele lichten! en wat schoone bloemen! en bijzonderlijk die prachtige boom die over het kribbeken zijne takken liet hangen.’

‘Een palmboom,’ zei de vader, vol verwonderinge.

‘Ja, een palmboom, wij waren te wege de kerke te verlaten, ware 't niet geweest dat een priester daar bij ons kwam en begost te preêken. O vader, gij hebt zoo aandachtig geluisterd en gij scheent er zoo droevig uit.’

‘En weet gij waarvan de priester gepreêkt heeft Maria?’ vroeg de vader bijna buiten zijn zelven om het wonder verhaal van zijn kind.

‘O ja vader,’ en haren vader dichte bij haren mond trekkende, voegde zij er zachtjes bij: ‘hij heeft gezeid dat 't Kindeke Jesus u ging troosten.’

Mijnheer begon te beven en hij bezag zijn kind met zekere angst, maar ook met klimmende verwonderinge.

‘Wij zijn dan nog lang, zeer lang in de kerke gebleven,’ ging Maria voort, ‘tot dat al de lichten uitgedoofd waren en wij daar in den donkeren zaten. Dan zijt gij tot bij het Kindeke gegaan en gij zijt daar op uwe knie'n gevallen en gij hebt al weenende gezeid: O God, dien ik sedert lang ophoude te dienen, geeft de gezondheid weder aan mijne dochter en ik keer terug tot U.’

De vader, bij die woorden, smijt eenen schruwel uit en wordt bleek gelijk een doode.

‘Ja, vader, dat hebt gij gezeid, maar ik heb wel gezien dat gij niet gehoord en hebt, wat het Kindeke Jesus u antwoordde.’

‘Wat het Kindeke Jesus antwoordde?’ riep de vader zijne ontsteltenisse.

‘Ja, ja, mijn lieve vader, het goddelijk Kind heeft u geantwoord.’

‘O, mijn God, wat gebeurt er hier? Maria! En wat heeft het Kindeken geantwoord?’

‘Jezuken heeft gezeid: Komt gij eerst terug tot Mij!’

De vader, buiten zijd zelven, was op zijne knie'n gezonken voor het beddeken en hij besproeide met zijne tranen het mager handje van zijn kind.

‘En wij zijn dan uit de kerke gegaan, vader, en in 't portaal stond de oude bedelaresse Wanne Rooze en gij hebt ze een goudstuk gegeven en gij hebt zachtjes in hare oore gefluisterd: Bid voor Maria en voor haren vader.’

De vader weende meer en meer en zijne dochter in zijne armen nemende, drukte hij ze met onzeggelijke teederheid op zijn herte; maar geen woord en kon over zijne lippen; 't was weenen en altijd maar weenen.

Eindelijk bedaarde hij en zat daar zijn kind te bezien tot dat het dag wierd; geen ooge en versloeg hij; hij was

in verrukkinge voor dat wonderbaar kind. Wat er in zijn herte en in zijnen geest ommeging, dat en wete ik niet; maar 's morgens vroeg, was de brave man wederom in de kerke. Nu niet meer aan de kribbe maar aan den biechtstoel. Hij bekeerde hem en leefde een stichtend godvruchtig leven binst het overige zijner dagen. Van dien dag ook, kwam Maria tot beterhand en genas tot verwondering des doctors, die hem aan die genezing niet en verstond.

Ieder jaar, als 't Kerstdag was, knielde Maria met haren vader in de middernachtmisse bij de kribbe; ze stortten menig dankgebed en na de misse ontvongen zij, in hunne van liefde blakende herten, dat goddelijk Kindje dat Maria de gezondheid en het leven van 't lichaam gegeven hadde en aan den vader de gezondheid en het bovennatuurlijk leven der ziele.

J. LEROY

Laatste woorden uit de Goddelijke Beschouwingen (209-240) van Guido Gezelle zaliger
(Vervolg van Biekorf, 1899, bladz. 352).

AFGEKEURDHEID. - *Improbatio* (236).
BEGRIJPZWEE van het verstand. - *Ambitus* rationis (225).
BEREIKBAAR. - *Quod attingi, fieri potest* (224).
BESCHOUWENDERWIJZE. - *Theoretice* (224).
BETROUWBAAR. - *Authenticus*, geloofweerdig (224).
BEWIJSKRACHT. - *Vis probandi* (210).
EINDMARKE. - *Meta* (227).
GEVOLGHEBBEND. - *Efficax, effectum habens* (219).
GEWELDSWEGEN (van). - *Intensivè* (214).
GODSPRAKELIJK. - *Propheticus* (238).
GODWETENSCHAPPELIJK. - *Theologicus* (233).
GOEDGELDIG. - *Legitimus* (223).
HEFTIGHEID. - *Intensitas* (214).
HOEDANIGEN. - *Disponere, praeparare, debitis qualitatibus instruere* (219).
HOOGACHTINGSWEGEN (van). - *AEstimativè* (214).

HOOGSCHATTINGE. - *AEstimatio* (214).
HOOGTREFFEN (het). - *Excellentia* (238).
HULPGEVEN (het). - *Adjuvandi actus* (219).
INHEBBEN (het). - *Indoles* (212).
KERSTENGELOOVIG. - *Christianus* (236).
KRACHTMATIGLIJK. - *Virtualiter* (235).
LOOCHENDERWIJZE. - *Negativè* (214).
ONBESTERFBAAR. - Onvergankelijk (229).
ONGEWAAGD. - *Prudens* (223).
ONLOOCHENBAARHEID. - *Evidentia* (214).
ONOMZETBAAR. - *Absolutus* (211).
ONTZELFD. - Buiten zijn zinnen (222).
ONVOORVALMATIG. - *Metaphysicus* (211).
ONWEIGERBAAR. - *Quod denegari nequit, necessarium* (212).
OORKOMSTWEGEN (van). - *Radicaliter* (219).
OORSPRONGMATIG. - *Radicalis* (216).
OPWAARDSVOEREN. - *Elevare* (217).
OVERVATTEN. - *Superare* (238).
OVERVLEUGELEN. - *Superare* (238).
POGE. - Poginge (209).
RECHTVEERDIGWORDINGE. - *Justificatio passiva* (221).
SCHIERGEWISHEID. - *Certitudo moralis latè dicta* (212).
STELLIGERWIJZE. - *Positivè* (214).
STIJVEN HALZE (ten). - *Pertinaciter* (219).
TWIJFELLOOSHEID. - *Absentia dubitationis* (211).
TWIJFELREDEN. - *Dubium* (227).
UITWERKENDERWIJZE. - *Practicè* (224).
VARINGS. - Welhaast, spoedig (233). Zie De Bo.
VASTHOUDEND. - *Adhaesivus* (215).
VASTWETENDHEID. - *Certitudo* (210).
VERHOEDANIGEN. - Veranderen (212).
VERSTANDMATIG. - *Intellectualis* (215).
VOLWORDINGE. - *Completio* (218).
VOORVALMATIG. - *Physicus* (211).
VOORVALMATIGLIJK. - *Physicè* (216).
WANDENKBEELDIG. - *Chimericus* (215).
WILLENSVRIJHEID. - *Libertas* (212).
WORTELMATIG. - *Radicalis* (216).
WORTELSWEGEN (van). - *Radicaliter* (219).
ZEDEMATIGLIJK. - *Moraliter* (216).

G.V.D.P.
EINDE.

Evangeline van Hendrik Wadsworth Longfellow
op mate vertaald uit het Engelsch in 't Vlaamsch.
(19de vervolg)

Eens dat ze nevens hun avondvier zaten,
kwam er èn vrouwe
zwijgend hun nachtleger binnen;
zij was Indiane; heur gelaat droeg
diepe 't speur van de smerte
en geduld ook, zoo groot als heur wee. Zij
stamde uit 't geslachte der Shawnee(397),
en trok naar heur volk weêrom huiswaards,
komende verre uit het jachtgebied
van de wreede Camanches(398),
waar heur echtgenoot, Canadeesch woudjager,
onlangs vermoord(399) wierd.
Bij heur verhaal, wierd hun ziele getroffen;
met hertlijke vriendschap
zeiden ze heur welkom, en spraken heur moed in;
zij zat aan hun zijde, en
at daar met hun ook van
osse en van wildvaag, geroost(400) op de kolen.
Achter de maaltijd,
hadden Baselis en al zijn gezellen,
lam van den dagtocht,
moe van jagen op hertdier en bijzond,
hun ten gronde gestrekt,
en sliepen waar 't golvende laaivier,
speelde op hun donkere wange, en hun lijf,
dat in 't nachtkleed gedraaid lag.
Dan zat de vrouwe aan het velddoek
van 't meiske, en hernam er gezapig,
lijzig en stil, met 't bevallige kenmerk
van eigenen tongslag(401),
gansch 't verhaal van heur liefde,
met wonne, met weedom en rampspoed.
Evangeline kreesch bij 't vertellen,
als ze hoorde hoe èn ander
onzalig herte, lijk 't heure,
bemind had, en ook wierd bedrogen.
Diep ontroerd in heur ziele,
met deernis, de vrouwe zoo eigen,
deed het haar deugd, bij iemand te zijn,
die van leed wist te spreken.
Op hare beurt, verhaalde ze heur liefde ook
en al heur ellende.

Spraakloos verwonderd, zoo zat daar de Shawnee,
en eens dat het uit was,
bleef ze nog stom. Ten slotte,
als roerde er èn heimelijk ijzen
deur haren geest, toch sprak ze,
en vertelde nu 't zeisel van Mowis.
Mowis de sneeuwen gemaal,
die ging naar e meiske, en die 't huwde.
Maar met den morgen, zoo stond hij op,
en vertrok uit den wigwam(402),
zwakte en begaf, en smolt lijk weg,
en verteerde in de zonne, ont
't meisken hem niet meer 'n zag,
al volgde 't hem verre deur 't woudland.
Dan, gansch zoetjes en diepe,
lijk meêslepend tooveraanroepen,
zei ze 't vertelsel der schoone Lilinau,
bezocht deur nen geest, die
in de sper, boven 't vaderlijk huisdak,
als 't dumsterde en stil was,
ruischte lijk avondwind, en daar
't meiske zijn liefde kwam suizen,
ont het zijn vedertak, groen en waaiend,
in 't woud achterna ging:
't meiske bleef weg,
en niemand die 't onder zijn volk nog ontwaarde.
Evangeline, zwijgend, ontsteld,
en vol vreemde verbaasdheid,
horkte op dat zoetvloeiend toovergefluister,
ont 't landschap omtrent heur,
ook lijk nen toovergrond scheen,
belezen deur 't zwartachtig schepsel.
Traagzaam rees nu de mane
op de toppen van 't Ozarkgebergte,
schong op de schamele nachtsteê,
en tikte met glimmenden spookglans,
't donkere boomloof, en
omarmde en vulde dan 't woudland.
Dicht daar, stroomde de beke,
met zoet geraas, en de twijgen
roerden en zuchtten, omhoog,
met gekreun dat men nauwelijks hoorde.
's Meiskes gemoed nu, zat vol
liefdegedachten, maar duister
en onvatbaar, kroop er ook leed
en onzeglijken angst in,
lijk de koude vergiftslang

die sluipt in den nest van de zwaluw.
Aardsche benauwdheid 'n was 't niet!...
adem, uit 't land van de geesten
scheen in de nachtlucht te zweven;
en *zij* voor èn stonde gevoelde
dat ze ook, even als 't Indiaansch meisken,
nen geest achtervolgde.
Met dat gedacht viel ze in slape,
en dien angst en die geest gingen weg nu.
(*'t Vervolgt*)

Eindnoten:

(397) SHAWNEE = Indiaansche stam, op heden bijna verdwenen.
(398) CAMANCHES = name van nen anderen Indiaanschen volksstam.
(399) VERMOORD, eng. *murdered*; de grondbeteekenisse van *moord* is *dood*. Vergelijkt: *de moord steken* (sterven), ook *de moord* (de dood) *sla mij: Daarna sloegh hem de moort* (HOOFT); *Hoe leed het God dat hem de moord niet eer en stak* (VONDEL).
Moord, vinden wij ook in de andere germaansche talen, en is verwant met sanskritsch *mrtam* = dood; armeensch *mard*, grieksch *mrotós* (sterfelijk), in *a-mbrotos* (onsterfelijk), latijn *mors*, (indogerm. wortel *mer*). 't Ging in 't Romaansch over, en van daar 't fransch *meurtre*. Nu wordt ons *moord* meest gebruikt om de *geweldige* dood aan te duiden.
WEILAND meent dat HALMA de spreuke verkeerd op had, met te zeggen: *de moord steken, hij zal de moord haast steken*; (voor: *de moord zal hem steken, haast zal de moord hem steken*), maar daar is *steken* genomen met nen gansch eigenen grondzin van krijgen, ondergaan. Vergelijkt: *de walge steken, de brake steken* = van iets walg krijgen (DE BO). De moord steken met den zin van *sterven*, de *dood ondergaan*, 'n is maar gebruikt sprekende van *dieren*, en wordt ook met verachtinge gezeid van menschen (zoo als 't fr. *crever*). Die nog hedendaagsche en levende zegwijze, vindt men ook in boeken uit vroegeren tijd.
(400) *Geroost op de kolen;* eng. *Cooked on the embers;* 't eng. to *cook*, ons *koken* (uit latijn *coquere*), beteekent in algemeenen zin: *voedsel bereiden*. CHAMBERS, voor ROAST, geeft ook: *to* COOK *before a fire*. Voor koken hebben wij 't echt germ. *zieden* (verg, nog zeepzieden), kooksel = zode, zooitje, waterzoo, enz.
Ons *roosten* vinden wij ook in 't eng. *to roast*; 't engelsch komt uit fransch *rôtir*, dat uit het germaansch wierd overgenomen; 't zoowelgekende *roastbeef*, is *boeuf rôti, geroost ossevleesch*.
(401) Bevallige kenmerk van eigenen tongslag: de Shawnee sprak *engelsch* met *indiaanschen* tongval.
(402) WIGWAM = indiaansch woord, voor hutte, tente der roohuiden, in Noord-Amerika.

[Nummer 3]

Uit Maerlant's Spiegel historiael

WEINIG middelnederlandsche werken hebben, te oordeelen naar het getal handschriften of stukken van handschriften die er van bewaard zijn, zooveel bijval genoten als de uitgebreide wereldgeschiedenis door Maerlant onder den titel van *Spiegel historiael* aangelegd, door Utenbroeke voortgezet, en door Velthem voltooid. Voor hunne voortreffelijke uitgave hebben De Vries en Verwijs gebruik gemaakt van een Amsterdamsch handschrift, uit het midden der XIVe eeuw, van 258 bladen, op elke bladzijde drie kolommen, in elke kolom 60 verzen, en van een aanzienlijk getal groote en kleine stukken van handschriften, van verschillend formaat, verschillenden ouderdom en verschillende afschrijvers. Nog enkele andere fragmenten zijn naderhand teruggevonden geworden. Tot hoeveel handschriften hebben al deze brokstukken behoord? Uit de opgaven van De Vries en Te Winkel is dat niet met volle zekerheid op te maken. 't Is echter niet waarschijnlijk

dat het hierna voor de eerste maal uitgegeven brokstuk, afkomstig uit de Bibliotheek van J. Fr. Willems, en thans bewaard ter Koninklijke Boekerij te Brussel, behoord zou hebben tot een van de handschriften waarvan tot hiertoe fragmenten werden bekend gemaakt. Het meet 11 × 29 cm., bevat 106 verzen uit het slot van het VIe en het begin van het VIIe Boek der derde Partie, en bestaat uit de helft van een blad perkament, met twee kolommen op elke zijde, zóó dat de eerste kolom op de voorzijde, met 52 regels, en de tweede kolom op de achterzijde, met 51 regels, behouden bleven. In 't midden, overlangs, een plooi. Onze strook perkament, die met den achterkant tegen bordpapier schijnt aangeplakt te zijn geweest, en ook vier insnijdingen op de overlangsche plooi vertoont, op regelmatigen afstand van elkaar, heeft heel zeker eens de treurige bewerking van 't boekbindersmes ondergaan. Tot een prachthandschrift heeft ze overigens wel niet behoord. 't Eenige opschrift dat er in voorkomt is, zooals gewoonlijk, in 't rood, en de beginletter van elk vers, ook zooals gewoonlijk, is versierd met een rood streepje.

De verzen uit de behouden kolom der voorzijde verhalen ons van den Ierschen geloofsbode en wonderdoener S. Samsoen, wiens feestdag valt op 28^{n} Juli. Toen deze heilige eens met een gezel door een woud kwam, ontmoetten zij een ‘wilt duvels wijf’, waarvoor Samsoens kameraad het op een loopen zette,

> ‘ende dat wilde wijf hem nare
> ende gaf hem sulc enen stoot
> dat soene daer liet over doot.’

De Sant gebood aan de heks te staan. Op zijne vraag, wie zij was:

> - ‘Ic bem’ sprac soe, ‘eene Theomaca.’
> (Dat luut in Dietsch harde na
> Alse die ghene *die Gode orloghen*.)

Hierop begint ons fragment. Maerlant verkort nogal zijn

latijnsch voorbeeld[1], doch laat daarentegen eenige eigen bedenkingen op het wonderverhaal volgen dat hem althans meer geloofbaar schijnt dan 't gene er, in koning Arthur's legende, over Merlijn en over andere tooveressen wordt gefabeld.

De drie volgende hoofdstukken van Vincentius (CXI, *De reditu eius ad monasterium et electione ipsius in abbatem;* CXII, *De ordinatione eius in episcopum;* CXII, *De transitu euis in Britanniam minorem, et monasterio Dolensi*) zijn door Maerlant overgeslagen geworden; of, juister gezegd, de inhoud ervan wordt door Maerlant kort samengevat in de acht eerste regels van hoofdstuk LX:

> Dese miracle ende andere mede, enz.

Met r. 9, begint zijn uiterst vrije en bondige navolging van Cap. CXIV bij Vincentius: *De sancto Ethbino eius discipulo, et qualiter dominum per latera tenuit*, waarvan de inhoud luidt als volgt:

Ex gestis eius. Porro sanctus Ethbinus in Britanniae partibus fuit natus, et in domo patris sui viri nobilissimi vsque ad 15. annum liberalibus artibus eruditus. Quo scilicet eius patre mortuo, mater eius ad sancti Samsonis praesidium confugit, qui eam sacro velamine consecrans Deo dicauit, et filium suum Ethbinum coma capitis radens

(1) ...Theomacha sum, cuius gentis vsque huc vobis praeuaricatrices extiterunt, et nunc nulla de meo genere remansit in hac sylua nisi ego sola: habeo enim 8 sorores et matrem, quae non hic sunt, sed in vlteriora sylua degunt. Ego autem marito in hac eremo tradita sum, eoque iam mortuo secedere de hac silua non possum. Cui sanctus ait: Numquid potes fratrem quem percussisti redivivum reddere, vel certe solicitari de profectu animae tuae? Illa respondit: Nolo. Nec in melius reparari possum, nullum enim bonum facere possum, sed semper ab infantia mea huc usque ad mala exercitata sum. Tunc sanctus ait: Deum omnipotentem imploro, ne amplius iniuriam facias, sed cum sis irremediabilis hac hora moriaris. Tunc illa saltum praecipitem in latus sinistrum dans ad terram corruit, et mortua est. Tunc vir sanctus ad fratrem iacentem venit, et diligenter persecutans in pectore, tantum vitalem flatum manere reperit, et more Helisei os ori membraque caetera singulis componens, flens et orans eum sanitati restituit... (Cap. CX, Liber vigesimus primus; Uitg. van 't jaar 1624, te Dowaai, bij Balth. Bellerus.)

clericauit. Qui annis aliquot cum eo manens, eique iugiter serviens, eo quadam die celebrante, audiuit verba Domini in Euangelio dicentis: *qui non renunciauerit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus*. Hac voce compulsus, cuncta reliquit, et ad sanctum Similianum Abbatem peruenit, habitumque monachalem de eius manu suscepit, et in Tauraco monasterio sub iugo Domini ceruicem suam inclinauit. In quo, scilicet monasterio, habitabat sanctus Vignalocus [in den rand: Winwalocus] sacerdos, et monachus...

Dat alles wordt samengevat in het zestal verzen, welke onderaan op de voorzijde van ons fragment voorkomen.

Voor een deel der verzen op de keerzijde (r. 13 tot 56) heeft Maerlant, zooals De Vries en Verwijs, op blz. XX hunner Inleiding er op wijzen, den kronijkschrijver Martinus Polonus nagevolgd(1). De overige hebben tot bron het eerste hoofdstuk van Vincentius' XXIIe boek: De imperio Mauricij et subuersione partis Antiochiae(2).

* * *

(1) Hic Christianissimus Tiberius, et in pauperes piissimus, thesauros palatij magnos multis pauperibus erogabat.
Et quum ipsum Augusta, eo quod omnes thesauros pauperibus erogaret, tamquam dissipatorem Reipublicae argueret, confido in Domino (inquit) quod fisco nostro nihil deerit pecuniae. Si enim de his quae nobis Dominus contulit, elemosynas faciemus, thesauros autem conquiramus in coelo.
Item quum ipse transiret per quoddam palatium imperiale: vidit casu quamdam tabulam marmoream, in qua erat crux insculpta. Quumque illam tabulam fecisset leuari, dicens indignum esse, crucem pedibus calcari, quae in pectoribus aut in frontibus hominum debet esse: apparuit sub ipsa, alia tabula, eodem modo cruce sculpta. Quumque et illam leuari fecisset, apparuit tertia caeteris consimilis tabula. Et quum Imperator admirando et illam leuari fecisset, inuenit infinitum thesaurum. (Blz. 264 en 265 van Suffridus Petri's uitgave der kronijk van Martinus Polonus; Antw., bij Plantijn, 1574).

(2) Namelijk, de hier volgende uittreksels uit dat hoofdstuk:
.... Tiberius quoque Augustus, ubi sibi finem vitae imminere praeuidit, elegit ad imperium quendam virum, genere Cappadocum, strenuum ac sapientissimum, qui et Mauricius nuncupabatur, cui etiam filiam suam Constantiam ornatam tradidit regalibus indumentis dicens: Sit tibi imperium meum cum hac puella concessum... Hic fuit vir fide catholicus et reipublicae satis utilis....

Na deze uitweiding over de bronnen waaruit Maerlant heeft geput bij het dichten van de verzen uit het Brusselsch fragment, moge de tekst van dit laatste zelf nu een plaatsje vinden. Wat ter wille der duidelijkheid of der volledigheid uit den tekst van De Vries en Verwijs overgenomen werd, is tusschen haakjes [...] geplaatst:

VOORZIJDE:

(IIIe partie. VIe boek. LIXe Cap. Van sente Columbane ende sente Samsoene.)

[- 'Ic bem,' sprac soe, 'eene Theomaca.'
Dat luut in Dietsch harde na
Alse die ghene *die Gode orloghen*.]
Ic en*de* die mine die wie moghen
Hebben oyt ghescaet iouwe lude*n*
Nv ne leifter in den daghe hude*n*
Nieme*n* dan ic allene[91]
In al desen woude ghemene
Ic hebbe zustren .ij. waerue*n* viere[93]
En*de* .j. moeder onghehiere
Die bet ouer hare behoud[95]
Souken in andre woud
Hier wassic .j. man ghegheue*n*
En*de* als hie *ver*loes syn leuen
Zone mochtic niet hene*n* dan[99]
Doe seide die helighe man
Moghestu den man sijn lijf gheue*n*[101]

91 Cap. LIX, 88. 't Amsterdamsch Hs. heeft: *Ic ende die ghene daer wi moghen*. 'Maerlant zal wel *die mine* gelezen hebben,' gissen de uitgevers. 't Brusselsch fragment geeft hun gelijk. De Vr.: Niemene meer dan ic alleene.

93 De Vr.: Ic hadde zustre tweewaerf viere. - 't Lat. daarentegen, in overeenstemming met het fragment: *habeo enim 8 sorores*.

95 Deze, en de volgende regel, ontbreken in 't Amsterdamsch Hs. Ze beantwoorden aan de woorden: *quae in ulteriora sylva degunt*.

99 Lat. secedere... non possum; zoo ook 't fragm.: *niet* henen; bij De Vries echter: *noit* henen.

101 Lat. potes; zoo ook 't fragm.: moghestu; bij De Vries daarentegen: mochtstu.

Die du ghecranct hebs in sijn leue*n*[102]
Of *om*me die ziele sorghen[103]
Neen ic sprac zoe soude me*n* my v*er*worghe*n*
Noch men mach my betren niet[105]
Ne*m*mermeer wat soes ghesciet[106]
Want van kinde als ik dede hede*n*
Hebbic gheploghen der quaethede*n*[108]
Doe antworde die helighe man
Gode onsen h(*er*)e biddic dan
Zint dattu best zo quaet .j. wijf
Dattu hier enden moets dijn lijf
Ter luchte*r* zide waert zoe spranc[113]
En*de* viel doot neder heer yet lanc[114]
En*de* vort makedi ghesont
Zinen gheselle in corter stond
Dit hebbic al hier gheset
O*m*me dat ic wane bet[118]
Dat ghelijc es waer te sine
Dan van den sauagen merline
EnDE van andre toueressen
Daer men of leset in arturs lesse
EnDE in andre bouken mede
Die lueghene mijnghen enDE waerhede
(*'t Vervolgt*)

102 Lat. percussisti. De Vries: Dien du geraect hebs an sijn leven.
103 Lat. animae tuae; zoo ook bij De Vries: *dine* ziele.
105 Lat. nec in melius reparari possum. Bij De Vries, echter: Noch ic en mach mi betren niet.
106 Lat. hucusque, en zoo hij De Vries: Want van kinde tote heden. - Men lette op de wisselvormen *heden* en *huden* (r. 89) welke op zoo weinige regels afstand in 't rijm voorkomen!
108 Lat. ad mala exercitata sum. De Vries: Hebbic ghelevet met quaetheden.
113 De Vr.: Ter slinker ziden.
114 De Vr.: Ende viel doot eer iet lanc. - Lat. ad terram corruit.
118 De Vr.: Omme dat ic wane te bet. - In dit vers, teekenen de uitgevers aan, 'zal *te* geschrapt moeten worden. De zin althans is blijkbaar deze: "*omdat ik meer geloof dat het waarschijnlijk is, dan wat er geboekt staat van Merlijn en anderen*."' Ook ditmaal staaft het Brusselsch fragment hunne uitstekende gissing.

Overschreeuwen. - De naam Godelieve

IN '*Missien van China en Congo*' t^{k} 132 jaarg. 1900, (bl. 372, 2de hlfz. is er te lezen van eenen vergaderdag bij eenen koning in de Ortosgouwe, d.i. een streke in Zuidwest Mongolenland, binnen den grooten vierkanten knok van den Hwang-Hostroom, en boven de ontzaggelijke Sineesche vestinge gelegen. En die vergaderinge 'n 'mocht niet dicht bij het hof gehouden worden: den koning was een zoontje geboren, het eerste; en men vreesde dat eene zoo talrijke bijeenkomst het kind eenig ongeluk zou aanbrengen. Het was zelfs verboden hardop van die geboorte te spreken, uit vrees dat de kwade geesten het zouden hooren en den kleinen prins misschien van kant maken.'

Dat staat er.

Maar luistert! Is dat nu wonder of geen wonder? De menschen gelooven dat hier ook!

Ik hebbe dikwijls te Brugge gehoord van een kind dat '*overschreeuwd*' is: om niet verder te zoeken, mijn zusterken zelve; 't was negen maanden als 't stierf; en 't is mij of was het nog maar gisteren gebeurd: iederen keer dat wij thuis uitgingen, wandelen, al te gare, elk had zijn beziens in dat kind, zoo een gezond en een geestig dingske dat 't was! Ge kunt denken of moeder daar in vond, maar algelijk, als 't al uitkwam, scheen ze altijd verlegen: 'Zwijgt, zei ze, 't en is geen mensch of hij moet over dat kind spreken! Ze zullen 't nog overschreeuwen!' En och Heere! 't zijn Gods werken, maar 't boontje was al met eenen keer dood; ook, al is dat nu zestien jaar leên, weet moeder nog altijd te vertellen van dat Godskindeke: 'zoo minzaam en zoo malsch; 't en lette daar niets aan! 't En kreesch nooit! Zoo geildig: 't waren putjes in zijn elleboogskens van dikte, en op zijn voorarmkens lagen er werveltjes van de vettigheid!... Maar ze hebben 't overschreeuwd!... In Gods name!'

Nu! Ons zustertje liep nog een ander gevaar! 't Hiet *Godelieveken!* En dat hong boven zijn hoofd.

‘'k Hebbe al van vele menschen gehoord,’ zegt moeder, ‘dat kinders die alzoo heeten niet 'n blijven leven. God ziet ze te geren om ze in de droeve wereld te laten! Hunne name zegt het genoeg! En waarlijk in dat ander huis hebben ze daar ook al een Godelieveken gehad,... en daar,... en daar...! En ze zijn 't overal kwijt gerocht!... 't Ware twee keeren eerst daar op te denken, eer dat wij het nog alzoo zouden noemen... 't Is evenwel, alles ingezien, een schoone naam toch ook! En Godelieveken 'n is er daarom niet ongelukkig!’

Zoo spreken de menschen half verlegen, half overtuigd, al is 't dat zij daarbij wel een *Gooltje* (Godelieve) kennen dat al... tachentig jaar is! En zoo spreekt moeder insgelijks, niet wetende of ze het zou gelooven, en al zeggende, achter geheel die vertellinge: ‘'t Is daar nochtans misschien iets van onze schuld in ook! Ik was ziek, de minne moest het kleintjen oppassen en heeft het te zwaar eten gegeven! Ons Godelieveken 'n kost dat slikken noch verwerken, en 't is voorzeker versmacht!’

H.W.

Lampernisse

MET reuzenleên en reuzenborst,
met schedel die zes eeuwen torst,
nog ongebukt en ongebogen,
daar blinkt nog fier ten hoogen
de trotsche toren onberoerd
die ons ten heldentijden voert.

Bedreigend, twee langs elken kant,
als lijfwacht om den grijzen wand
de kortgestuikte drummers droomen,
en schoudren zonder schroomen
als reuzenkinders log en lomp
hun vaders reuzenromp.

Al zong de wind zijn doodsgeween
daar bin' de ramen grof van steen,
al sloeg de tijd in de ijzren wanden
op meenge plaats zijn scherpe tanden,
toch staat hij vrij en onverwurgd
de sterke burcht.

Hij leeft; bij d'harden voet gestaan
voel ik zijn warmen adem gaan.
Hij leeft; en draagt in de oude leden
zoo groot, zoo trotsch een gansch verleden.
Hij leeft; daar bromt het klokgebons
van zijn zeseeuwig brons...

Vergeefs gestormd; weg is de tijd
van mannenmoed en mannenstrijd;
weg zijn de koene legerscharen
die Cassels hoogten opwaarts varen.
O! koningtergend heldenras
dat stervend nog verwinnend was!

Gegroet! o reus; houd eeuwig stand,
gij trotsche beeld van Vlaandrenland;
en, reus met u, zoo groeten
wij hem die aan uw voeten
sinds eeuwen rust, doch rust en vand
't zij stervend voor het vaderland,
den man, den held naar d'ouden zin
den vromen Zannekin.

HORAND

Uit Leuven

TE Leuven, hier, op Donderdag den 18sten geweest in Nieuwjaarmaand, was er, dank aan 't zorgen en beloopen der Westvlaamsche gouwgilde, een prachtige dienst, in de kerke der EE. VV. Predikheeren, ter zielelafenisse van wijlen Z.E.H. GUIDO GEZELLE. Dat

't prachtig mag heeten, herhaal ik; en ten bewijze: die macht van verteer om de kerke in rouwe te trekken; die overdanig vele leergasten, niettegenstaande 't voortgaan der leergangen, wel driehonderd in tal opgekomen; die menige HH. Hoogleeraren, met Mgr. Hebbelinck, den Rector, vooren op, waaronder wij in 't voorbijvaren zagen: de HH. Van Biervliet, Verriest, Alberdingk Thym, Van Hoonacker, Dignant, Descamps, lid van 's Lands Hoograad, Van Gehuchten, Verhelst, Scharpé, Bruylants, Ladeuze enz.; en bij allen die wondere ingetogenheid, dat zichtbaar gevoel van treurnisse over iemand, dien zij allen minden en eerden, dien zij allen een laatste bezoek wilden brengen, en die daar niet en was.

De misse wierd opgedragen en gezongen door Z.E.H. Kannunik, of zooals Guido Gezelle zaliger zei: door Stiftheere Hemeryck.

Kwam daarna eene rede doen: E.H. Doom, leeraar uit 's heiligen Lodewijks te Brugge. Maar eene rede! Eene tale daarvan vele zeiden: 'k en wiste niet dat 't West-Vlaamsch zoo schoone was! Eene tale doorweven met aanhalingen uit de Godsboeken of uit Gezelle's werken. Ieder zinsnede, ieder woord was een slag, een herinneringe, een genot! En die gebaren, die geestdrift! Wij hongen aan sprekers lippen, wij waren opgeheft, weg van Leuven, weg van al dat er bij ons was, en, zoo een zoo allen, weêrom bij en nevens Gezelle. Dichte bij hem, die, zooals daar gezeid wierd, een ware dichter geweest was, die de verhevenheid van Gods geschapene gezien, en beschouwd, en verstaan had, en die, gelijk en met het oud verbond en Gods kerke, daarover zulke welgevoelde en diepgedachte dank- of wee- of wonnezangen had doen hooren! Dichte bij hem, den vaderlandschen dichter, die zoo geerne Vlanderen, en geen ander land, zag en bezong; Vlanderen en zijne helden, die hij in vierige gedichten op Groeninghe met Breidel en de Coninc vereerde; Vlanderen en zijne kinders, die hij met heuschen groet en heftige opwekkingen kwam moed geven en wist op te beuren! Dichte bij hem, den godsdienstigen

dichter, die, in al dat hij zingt, God weet te verheerlijken, ja, nevens en boven Vondel, de schoonste en diepste gezegden uitvond om van God te spreken, en die nooit meer overtuiginge, meer gloed voor den dag lei, dan als hij tegen de wereld te velde vloog, en 't krachtig ‘Pro Christo legatione fungimur’ den vijand in 't gezichte wierp! Ja 't mocht gezeid zijn, God heeft Vlanderen diepe getroffen met Gezelle weg te nemen. Vaarwel! riep de spreker den dichter toe, op dien oogenblik, dat al onze bewonderinge en genegenheid weêrom ten hoogsten gejaagd geweest was, en die vaarwel doorsneed ons zooveel te wreeder, dat wij meer dan ooit gevoelden, wat men te Brugge begraven had... Maar geene droefheid, geen geween, herklonk het; 't is Gezelle's verheerlijkinge die begint, verheerlijkinge op de wereld, of liever, want Gezelle en zocht die eerste niet, verheerlijkinge in den hemel, waar hij - God gave't en aan ons is't daarom te bidden, - God en Gods eeuwigheid nu zonder einde of grond, en ongestoord, bedichten en bezingen mag!

't Was zoo waar! 't Was zoo schoone! En vele die weggingen, zeiden: 'k hadde nog die dichten gelezen, maar 'k en wiste niet dat er zooveel uit te besluiten was.

En vele ook die wenschten: Och! mocht die rede gedrukt worden, te onzer bate en

Gezelle ter eere!

Evangeline van Hendrik Wadsworth Longfellow *op mate vertaald uit het Engelsch in 't Vlaamsch*. (20ste vervolg.)

's Morgens, en met den vroegen,
was 't op en vooruit, en de Shawnee
zeide hun onder de reize:
- ‘ter westzijde[403] van dit gebergte
woont in zijn nederig dorp,
de *zwartrok*, als hoofd van de zending,

leert veel dingen aan 't volk,
en spreekt van Maria en Jesus.
Luide lacht aller herte vol vreugde,
of 't weent, als ze hem hooren.' -
Schielijk en heemlijk ontroerd,
gaf Evangeline voor antwoord:
- 'Laat ons gaan naar 't geloofsoord,
want 'k verwachte goed nieuws daar!'
Derwaard dreeven ze hun dravers
en bachten nen uitsprong[404] der bergen,
rechts als de zonne ging ondergaan,
hoorden ze 't zuchten van stemmen
en op nen weidegrond, groen en breed,
langs den boord van nen vloed daar,
zagen ze 't velddoek der Christenen,
't zendingoord van Jesuïten.
Onder nen machtigen eeke,
die te midden in 't dorp stond,
knielde de zwartrok, den hoofdman,
saam met zijn kinders. E godsbeeld,
vaste en hooge aan den boomstam,
en gansch overschaduwd met druivlaars,
keek met zijn stervende blikken
op 't volk dat omleege geknield zat.
't Was hun bidstede buiten,
en hooge, deur 't dikbegroeid boogwerk
van dat luchtdak, reezen te Godewaard
de avonddienstzangen,
die versmolten in 't zoete gesuizel
en 't zuchten der takken.
Zwijgend, met blooten hoofde,
zoo naderde 't reisvolk, en 't knielde
neêr op den gersvloer, en 't deed
ook meê, in die avondgebeden.
Eens dat het uit was met zingen,
en dat Gods heil ook gedaald was
daar, uit de hand van den Vader,
lijk 't zaad uit de hand van den zaaier,
ging de weerdige Wijman
traagzaam naar 't reisvolk, en zei hun
'willekom'; - Met dat zij antwoordden,
monkelde hij minzaam, omdat hij
daar in het woudland, den huislijken klank
zijner moedertaal[405] hoorde, en
vriendelijk sprekende, leedde hij ze meê
naar zijn Wigwam, alwaar zij
rustten op stroovlecht en huiden,

en koeken van Mahizmeel nutten,
en hunnen dorst uit de waterflesch
van den geloofsbode laafden.
Alles was gauwe verteld;
en de zendeling antwoordde plechtig:
- ‘Noch geen zes maal ging 't zonnelicht op
en weêr onder, sinds hier ook
Gabriel, op dat stroovlecht,
waar heden de dochter wat uitrust,
't eigenste treurig verhaal zei!
Daarna stond hij op en trok verder!’ -
's Wijmans stemme klonk zacht,
en taalde met minzame goedheid,
maar zijn woorden nu, vielen op
Evangeline's gemoed, lijk
sneeuwvlokken, 's winters, in 't eenzame nestje,
als de vogels verhuisd zijn.
En de Godsman sprak voort:
- naar 't noorden vertrok hij!... in 't najaar,
als er het jachtgetijde uit is,
keert hij terug naar 't geloofsoord.’
Evangeline weêrtaalde, met
zoete en met smeekende stemme:
- ‘Laat mij hier blijven bij u,
mijn ziele is bedrukt en vol kommer.’
Zóó scheen het wijs, en wel voor eenieder:...
en vroeg in den morgen,
op zijn Mexikaansch ors,
met Indische leiders en maten,
trok Baselis naar huis,
en Evangeline verbleef daar.
(*'t Vervolgt*)

Eindnoten:

(403) WESTZIJDE, eng. WESTERN SLOPE. 't Eng. *slope* = bergzijde, heuvelzijde; Chambers zegt *any incline down wich a thing may slip*, (slippen, slibberen), zou van den zelfsten wortel zijn als *slepen, slijpen*. 't Westvlaamsch *sleep* (scherplang) = *schuins, hellende, scheef*, is zonder twijfel het engelsch *slope*. Bijv.: het dak 'n is niet sleep genoeg - die grond ligt sleep - de kanten (boordwanden) der vaart zijn sleep.
't Eng. *slope*, niet te verwarren met eng. *sloop* = ons *sloep* (visschersloep), noch met ons *sloop*, overtreksel. Ook niet met 't engelsch *to slop* = slobben, slabben, slobberen (sloeberen), slabberen. 't Engelsch heeft ook de versterkinge *to slobber, to slabber*.

(404) UITSPRONG der bergen = eng. *spur of the mountains. Spur* is ons woord *spoor, spore, 't vooruitspringende scherp* getuig aan den hiele vastegemaakt. 't Is de zin van *scherp zijn, vooruitspringen*, die in 't engelsch ook geldt voor *uitsprong in de bergen = a small range of mountains extending laterally from a larger range* (CHAMBERS). 't Fransch *éperon*, heeft ook dezelfde beteekenisse: *scherpe voorsprong*, uitlooper van een gebergte (KRAMERS).

(405) MOEDERTAAL = die *geloofsbode* of missionnaris, was hoogst waarschijnlijk ne franschman, en Evangeline met heur volk komende uit de fransche volkszate van Canada, zal hem in die tale geantwoord hebben. Zij moesten ook engelsch kunnen; 't blijkt uit hun bovengemeld spreken met de *Shawnee*.

Mingelmaren

WELKE brandende christene liefde, welke innige vaderlandsche overtuiging, straalt er uit iedere der 325 bladzijden, van het nieuw boekwerk, dat Kanunnik J. Muyldermans onlangsleden in druk gaf.

Al wie het lastig maar verdienstvol werk van onderwijs en opvoeding, in den echt christenen en katholieken zin wilt verrichten, zal bij het overwegen van deze bladzijden, die liefde en die overtuiging dieper en dieper in zijn hert voelen nederdalen.

Geene vreemde nieuwigheden, geene gevoelige godsdienstigheid, maar Vlaamsche christenzin en vrome godvruchtigheid, nevens gemoedelijke wenken en wijze raadgevingen, waaien u gestadig tegen onder het lezen.

Hoe zaligend en zalvend, hoe troostend en opbeurend, zullen de verkwikkende druppels van zijnen versterkenden balsem, nederdauwen, op het vermoeide hert van den onderwijzer, die zoo dikwijls in zijne edele taak miskend wordt. Hoe zullen zij hem den blik naar boven doen slaan, hem moed geven onder den last van het werk, betrouwen voor de duistere toekomst, en hope voor zijne zaligheid en voor deze van zijne dierbare kinderkens; immers ‘de verhevenste taak en edelste zending is deze van eenen mensch, die de waarheid aan zijne gelijken uitdeelt, en door de opvoeding hen dichter bij God brengt.’

De schrijver die sinds jaren en jaren aan de opvoeding der jonkheid werkzaam is, heeft zijne ambtgenooten de vrucht van zijne lange ondervinding willen mededeelen, in *sprokkelingen* op het gebied van ONDERWIJS EN OPVOEDING[1].

‘Sprokkelingen, rechts en links opgeraapt en tot een busselken samengebonden.... droog hout zoo gij wilt; maar steekt het in brand met het heilig vuur uwer liefde, voor het tijdelijk en eeuwig welzijn der kinderen, en wie weet wat al schadelijk onkruid, wat al distels en doornen gij er meê zult te niet helpen! Droog hout.... Maar de Heer die regen en zegen geeft, roept het leven uit de dood op.’ Zoo spreekt

(1) Dit is een schoon en goed verzorgd boekdeel van 325 bladzijden, dat te Mechelen, bij Raym. Van Velsen gedrukt is, en er te verkrijgen tegen 2 fr. 50.

de opsteller in zijn voorwoord, en voor wie de volgende hoofdingen van zijn werk gadeslaat, zal het duidelijk blijken dat hij zijnen wensch zal zien bewaarheid worden:

Jesus-Christus voorbeeld der onderwijzers.

Zalige eendracht.

Het Christus- en Mariabeeld in de school.

Door welke middelen zal de onderwijzer de lessen van godsdienst trachten practisch te maken?

Hoe met de kleinen omgegaan als zij eerst ter school komen....

Gevaren! - Aanmoedigend woord.

Waarom geen eerbied meer voor den onderwijzer?

Jonge onderwijzers. - Gezongen!...

De eerste communie beschouwd als een middel van godsdienstige en zedelijke opvoeding.

Over 't vieren van Allerzielendag,... Kerstmis, enz.

Over volkstaal. Het socialisme in het volksonderwijs.

Vlaamsche beweging en vaderlandsch leven. Enz., enz...

Om te eindigen geeft de opsteller hetgeen hij noemt *stroopijlen*; dat zijn eenige losse gedachten die wel te stade komen, in zake van opvoeding. Tot staalken schrijf ik hier af hetgeen onder talmerk 11 gedrukt staat, om alzoo onze lezers te laten oordeelen over den schrijftrant van den boek en hen tevens een goed gedacht mede te deelen van groote verdienste.

‘...*Vaderlandsch!* Dit dienden wij zelfs in het onderwijs van godsdienst en zedenleer te zijn. 't En is immers zonder reden niet dat de catechismus aanraadt die Heiligen voornamelijk te eeren en te aanroepen ‘die Heiligen die in ons land het Evangelie hebben verkondigd of daar geleefd hebben.

In verband hiermede schreef ik vroegertijds in de *School- en Letterbode*: Dikwijls heb ik betreurd, dat onze katholieke bevolking niet beter is ingewijd in het uitwendig leven der kerk, niet beter lezen noch begrijpen kan wat haar in onzen eeredienst, in onze bidplaatsen omgeeft, en dat nochtans uitermate wel geschikt is, om ons hert van het zichtbare tot het onzichtbare tot God te verheffen.

- Daar zijn b.v. de Heiligen die in ons vaderland geboren zijn, er geleefd of daar gepredikt hebben. Hun toch is het veelal na God te danken, dat wij de weldaden der beschaving genieten. Hoe vonden zij ons vaderland gesteld, toen zij, met het kruis der verlossing in de hand, alhier verschenen? Hebben zij de ruwe herten niet hervormd, en de naakte velden met hun zweet, en laat er mij bijvoegen, met hun bloed niet bevrucht? Waar anderen hunnen naam met het zweerd in het geschiedenisboek neerschreven, drukten zij op het blad met bloed en tranen nog doortrokken *Pax vobis!* Vrede zij met Ulieden, en waar zij stonden en gingen, wierd het woord des Heeren verwezentlijkt: *Hij die in mij gelooft, zal de werken verrichten die ik verricht, en zelfs grootere nog*. En nu het zweerd van den oorlogsheld naast eene handvol kille asch in het graf verroest ligt, nu waken nog die Heiligen uit den Hemel over vaderland en volk, en de kerken te hunner eer opgerezen, bewijzen de mildheid hunner bescherming en de dankbaarheid onzer voorouders.

IJvert ons godsdienstig onderwijs wel genoeg, om de Heiligen van ons vaderland te doen kennen, eeren en beminnen? Worden hunne voorbeelden en weldaden den schoolknapen naar behooren herinnerd? Ik durf het betwijfelen!

Onze eeuw is al te koortsig, om duurzaam geheugen van vroegere tijden te bewaren. - Weerde ambtgenooten, helpt herstellen en bevorderen wat vaderlandsche plicht en eer voorschrijven: den eeredienst *onzer* Heiligen, onzer weldoeners. Geve God dat nimmer over ons volk worde uitgeroepen: 'Arm land dat alle besef van erkentenis verloren heeft!'

Mochte deze bladzijde ook in aanmerking genomen worden door alle geestelijken, in al hunne sermoenen en aanspraken tot ons christen vlaamsche volk. Hoe dikwijls en hooren wij eerweerde vaders en geestelijken niet allerhande gebeurtenissen uit vreemde landen aanhalen, alsook geschiedenissen en voorbeelden van Heiligen die aan andere volkeren toebehooren, terwijl zij nooit een woord en reppen over onze christelijke voorouders en onze heilige landzaten. Het gebrek dat zij in hun onderwijs geleden hebben, zouden zij moeten verbeteren door het lezen van boeken, als: 'Belgie en zijne Heiligen' door Eerw. Vader Hillegeer, of van zoovele andere levens van Vlaamsche Heiligen die te allen kante uitgegeven worden.

Waarlijk het vaderlandsch en godsdienstig gevoel en diende niet gescheiden te worden, zelfs niet in de Kerk.

Een wensch om te sluiten. Mochten alle christene onderwijzers, alle jongelingen die hun tot dit ambt bereiden, alle geestelijken, en vele ouders dit werk met gezeten hoofde lezen en overwegen; mochten zij de wijze lessen volgen die daar gegeven worden, om met de vereende krachten, en de samenwerkende pogingen, van alle rechtmatig gezag van het onwetende en soms ondeugende kind, eenen treffelijken burger voor de samenleving en eenen heiligen in den hemel te maken!

C.D.L.

Op het deksel van eenen inktepot:

Erst Besinnen.
Dann Beginnen.

***

Op gleiersche tegels:

Het land te bouwen is mijn lust
Mijn hert en sinnen sijn belust
Te woonen bij het woelend vee,
Gelijk als vader Jacob dee.

***

Op een bord van blauw Delftsch aardewerk:

op de voorzijde: '*Ziet wat hier agteren staat*'
op de andere: '*Bit eer gij aan 't eeten gaat.*'

[Nummer 4]

Uit Maerlant's Spiegel historiael
(*Vervolg van bladz.* 38)

Noch van helighe*n* lieden en*de* vah *sinte* Amande. .LX.

Dese miracle en*de* andre mede
Leest men dat sinte sansoen dede
En*de* was erst monec en*de* abt daer nae(r)
Daer naer leedy .j. leuen zwa*er*[4]
In ermitagen en*de* in holen
Zider was aerdsch bisscop van cidole*n*[6]
In clene bertaengen nam hie ende
Daer ne dinghel ons heren zende
Dese sansoen leerde sint ecline[9]

4 Cap. LX, 3. Het perkament is afgesneden vóór de *r* van *nae(r).*
De Vr.: leeddi leven swaer.
6 De lezing *van cidolen* is ongetwijfeld ontstaan uit een verkeerde lezing van *te Dolen*. De afschrijver verknoeide *te Dolen tot cidolen*, en daar een voorzetsel nu ontbrak, plaatste hij er *van* voor.
9 't Amsterdamsch Hs. heeft de goede lezing: Etbine.

En*de* brochtene van der werelt pine[10]
Ter clergie in goet leue*n*
Zider heuet hie hem monec begheue*n*
In .j. cloost*er* wi lesent d*us*
Daer priester was wingnaleus

KEERZIJDE:

[Van den sevenden bouc. Hoe Mauricius ende Fokas keyser worden. I.

Tyberius die keyser hevet vernomen,
Dat hem sijn sterfdach es comen
Daer ic die redene hier voren af liet;
Omme dat hi kerstijn was, hi riet,
Hoe trike na hem soude staen,
Entie kerstine niet tegaen,
Ende vercoos eenen onder sijn diet,
Die bi namen Mauricius hiet;
Dien kende hi goet int gevecht,
Ende int kerstijn ghelove gerecht.]
Dien gaf hie na sine doot
Keyser te makene en*de* here g*roo*t
Desen tyberi*us* gheuel
Dat te v*er*telve hier staet wel
Hie drouch g*ro*te ontfaerme[15]
Altoos vp ons heren aerme[16]
Zo dat hie den keyser scat[17]
Zere mijnderde o*m*me dat
M*aer* zijn wijf die vroet was zere[19]
Rampeneerde haren here
Waer o*m*me hie den scat verdade

10 De Vr.: Ende trakene....
15 Cap. I, 11. De Vr.: Dien ghiste hi...
De Vr.: Hi drouch grote ontfarmechede Up Ons Heren aerme lede. - Lat. in pauperes piissimus, waaraan de lezing van 't fragm. beter schijnt te beantwoorden.
16 Cap. I, 11. De Vr.: Dien ghiste hi...
De Vr.: Hi drouch grote ontfarmechede Up Ons Heren aerme lede. - Lat. in pauperes piissimus, waaraan de lezing van 't fragm. beter schijnt te beantwoorden.
17 De Vr.: der keysere scat. - Lat.: thesauros palatii.
19 De Vr.: wreet, dat in den zin minder goed past.

Dies trike wel mochte hebben g*ro*te scado[22]
Alst quame noch ter noot
Doe sprac hie met milteit g

troo

Vrauwe mine scelt niet te zere
Ic ghetrauwe dies onsen here
Dat ons te min tenigher stat[27]
Tonser noot ghebreken zal[28]
M*ae*r van dat onse here gheu*et*
Die wile dat men leuet[30]
Laet daer mede daerme v*er*zien
Dat ons daer bone*n* moghe goet ghescie*n*
Eens ghijnc hie wanderen met paise
In .j. zinen houden palaise[34]
En*de* heuet int pauement
.j. steen ghecruust v*er*kent[36]
Doe sprac hie dit nes niet goet
Dat dit tekin leghet onder voet
Dat elc kerstin die ghelouet
Voren draghet in sijn houet[40]
En*de* in sine barst ghescreue*n*
Die steen wort daer vte gheheue*n*
En*de* als men hene*n* dede dien
Zo wort daer onder ghesien
.j. ander steen gheli(jc) das[45]
Die ooc mede ghec(r)uust was[46]

22 De Vr.: hebben scade; misschien wel werd *grote* onder den invloed van r. 24; *milteit groot* hier ten onrechte ingelascht.
27 De Vr.: Dat ons nemmermeer te ge re stat, wat misschien beter overeenkomt met het Lat.: quod fisco nostro nihil deerit pecuniae.
28 't Rijm kan hersteld worden door te lezen *ghebreket scat*.
30 De Vr.: Daer mede die wile dat men levet. Het overtollige *Daer mede* zal wel ingeslopen zijn onder invloed van *daer mede* in 't volgende vers.
34 *houden*. Lees: *ouden*. Vgl. *heer* (=*eer*), hierboven in r. 114, Cap. LIX, en hierna in r. 57.
36 Lat. vidit. De Vr.: (hevet) ghekent.
40 De Vr.: Vor hem draghet.
45 Eene insnijding heeft de slotletters na *gheli* weggenomen, alsook de *r* uit *ghecruust*, in r. 46.
46 Eene insnijding heeft de slotletters na *gheli* weggenomen, alsook de *r* uit *ghecruust*, in r. 46.

[Dien dedi utedoen mede.[47]
Doen vant hi ter selver stede[48]
Eenen derden ter selver stont,[49]
Daer oec mede een cruce an stont;][50]
En*de* hie hiet dien vut doen mede[51]
Doe vant hie ter zeluer stede[52]
.j. onghetelden scat.[53]
Doe gaf hie mildelike dat
EnDE sprac ter keyserinne v*rau*we
Troost iou an gode sy iouwe t*rau*we[56]
Dese heer hie dede zinen ende[57]
.j. ghetrauwen r*idder* hie kende
Van capadocien ghebore*n*
Dien wie mauric*ius* nome*n* horen
Vrone stoude ghet*rau*we en*de* goet[61]
Te hem hine roupen doet
Zire dochter hie hem biet[63]
Te wiue die consta(n)cie hiet[64]
Ghep*ar*eert zere sierlike

De eigenaardige kleur van de taal treft bij 't eerste opzicht. Voor 't persoonlijk voornaamwoord zijn *hie* (15 maal),

47 Deze vier regels ontbreken in 't fragment. Vgl. 't Lat. Ze zijn wellicht overgesprongen geworden, waartoe aanleiding bestond in de gelijkluidenheid van r. 47-48 en 51-52.
48 Deze vier regels ontbreken in 't fragment. Vgl. 't Lat. Ze zijn wellicht overgesprongen geworden, waartoe aanleiding bestond in de gelijkluidenheid van r. 47-48 en 51-52.
49 Deze vier regels ontbreken in 't fragment. Vgl. 't Lat. Ze zijn wellicht overgesprongen geworden, waartoe aanleiding bestond in de gelijkluidenheid van r. 47-48 en 51-52.
50 Deze vier regels ontbreken in 't fragment. Vgl. 't Lat. Ze zijn wellicht overgesprongen geworden, waartoe aanleiding bestond in de gelijkluidenheid van r. 47-48 en 51-52.
51 De Vr.: upbreken.
52 De Vr.: daer ter selver stede.
53 De Vr.: ongetalliken.
56 Bij De Vries een minder vreemde lezing: Troost van gode dats al trouwe. In de latijnsche bron staat niets dergelijks. De schrijver van 't Brusselsch fragment had voor stelsel overal 't voornaamwoord *u* te vervangen door *iou*. In *Troost van gode* las hij *van* als *u an*, en schreef *iou an*. In het tweede gedeelte van 't vers schoof hij dan *iouwe* in, om op *iou* van 't eerste gedeelte terug te slaan.
57 Zie de aanteekening hierboven op r. 34.
61 De Vr.: Vromech stout ghetrouwe ende goet. - Lat. strenuum ac sapientissimum. 't Middelhoogduitsch *vrone* beteekent heerlijk, heilig.
63 De Vr.: behiet. - Lat. tradit.
64 De Vr.: Die bi namen Constantie hiet. Eene insnijding heeft, in 't Brusselsch fragment, de tweede *n* van *constantie* doen wegvallen.

en *wie* (2 maal), de gewone vormen van ons fragment. In r. 13 van Cap. LX, B. VI, vindt men nochtans de spelling *wi*, en in r. 60 van Cap. I, B. VII, den vorm *hine*. De accusatief van het persoonlijk voornaamwoord is, voor den 2^{den} persoon, *iou* (r. 56 van Cap. I, B. VII); 't bezittelijk voornaamwoord, voor den 2^{den} persoon, *iouwe* (*iouwe luden*), r. 89, Cap. LIX, B. VI; *iouwe trauwe* (r. 61, Cap. I, B. VII). Opmerkelijk is daarenboven *barst*, in r. 61, Cap. I, B. VII, voor *borst*. Over de betrekkelijke zeldzaamheid van deze en andere spellingverschijnselen kan men eenigermate oordeelen, naar de voorbeelden welke Van Helten in zijn Middelnederlandsche Spraakkunst ervan - aanhaalt. De dialectische eigenaardigheden onzer middelnederlandsche handschriften zijn echter tot hiertoe niet genoegzaam in samenhang bestudeerd, om eene andere gevolgtrekking mogelijk te maken dan dat het handschrift uit het Westen van ons land afkomstig is.

In de aanteekeningen hebben wij erop gewezen hoe in vele gevallen de tekst van het fragment zich nauwer aansluit bij 't latijn, en waarschijnlijk ook dichter staat bij hetgene Maerlant geschreven heeft, terwijl daarentegen in sommige andere gevallen, de lezing van 't Amsterdamsch Hs. de voorkeur verdient. Tevens heeft men gezien hoe 't fragment en het Amsterdamsch Hs. elk van hun kant eene leemte vertoonen; in 't fragment vielen de regels 47-50 weg uit Cap. I van B. VII; in den tekst van De Vries de regels 95 en 96 uit Cap. LIX van B. VI. Eindelijk dient nog opgemerkt dat er tusschen 't laatste vers der voorzijde en 't eerste vers der keerzijde van het Brusselsch fragment waarschijnlijk 103 regels komen, terwijl bij De Vries enkel 96 verzen, en 't opschrift van het zevende boek en van zijn eerste hoofdstuk die plaats innemen. Dit *bewijst* echter nog niet dat er werkelijk meer verzen gestaan hebben in het fragment dan in het overeenkomstige gedeelte van 't Amsterdamsch handschrift, want wij wreten zoomin voor 't eene als voor 't andere hoeveel regels er afgeteld moeten worden voor hoogerbedoeld kapittelopschrift.

Maar hoe, - dit nog om te sluiten, - hoe mag dat oude stuk, dat zooal geen groot, in elk geval toch eenig belang oplevert, daar, te Brussel, zoo lang verscholen zijn gebleven in een handschriftenverzameling waar elkeen toegang heeft? Men vergete niet dat de veilingcatalogus van Willems' nagelaten boeken (Bibliotheca Willemsiana, 2^{e} partie, bl. 163, n° 4762) het stuk samen met verscheidene andere vermeldt: ‘Fragmenten van Gedichten in-8°, halve kalfl. band, bevat: Legende van den H. Amandus (gedrukt). - Fragment van den Gaidoen (gedrukt). - Gedichten van Willem van Hillegaersbergen.’ Enz.. 't Is nutteloos de geheele plaats hier over te nemen. Met de woorden ‘Legende van den H. Amandus’ wordt ons fragment bedoeld, en die vergissing is ongetwijfeld de schuld van alles. Ze ging over in den ongedrukten Catalogus der Brusselsche Handschriften: ‘Fragment concernant St-Amand.’

Waarschijnlijk heeft men ten andere gemeend, bij het opstellen van den veilingcatalogus, een fragment voorhanden te hebben uit het Leven van Sint-Amand, in 1365 te Brugge berijmd door Gillis de Wevel, en in 1842 door Blommaert op last der Bibliophilen in twee deelen uitgegeven.

L. SCH.

De Druivenranke

Waar de Nijl zijn milde waatren
Door de vruchtbare akkers draagt,
En ze uit zeven breede monden
In de zee heur boezem jaagt,

Rijst een stad waar d'heilge Marcus
Zijne makke nedersloeg,
En, op zoek naar 's Heeren kudde,
Menig schaap ter kooie droeg.

Sedert hielden vrome vaders
Sinte Marcus' herderstaf:
't Bleek soms, hoe de Heere zelve
Aan zijn kudd' haar herder gaf.
***
Uitgestrekt lag eens een kerkvoogd
Op zijn bedde in stervensnood,
Rond hem zijne priesters baden
Angstig wachtend op de dood.

Doch, eer dat zijn reine ziele
Naar den hemel henenrees,
Vroegen zij hun lieven vader
Dat hij hun zijn nazaat wees.

Troostend liet de bisschop de oogen
Rond op zijne kinders gaan;

Zijne stem door God gedreven
Sprak hen met die woorden aan:

‘Deze zal mijn nazaat wezen
Die hier, vóór den derden nacht,
Brengen zal een versch geplukte
Druivenranke, rijp en zacht.’

Hoe de vrome priesters schrikten!
Gure winter was het toen;
Kost men ergens druiven vinden,
Of zou God een wonder doen?

Zij verschrikten, want zij dachten,
Wijl een traan hunne ooge ontschoot,
Dat hun oude vader dwaalde
Bij het naadren van de dood.

Doch hij: ‘tweemaal zal de zonne
In het Westen slapen gaan,
En hij die mij op zal volgen
Zal hier voor uwe oogen staan.’

Dan, hij sloeg zijn blik ten hemel
En hij sloot zijn oogen weêr,
Nog eens zijne lippen roerden....
Henen was hij naar den Heer.

***

Twee, drie dagen afgelegen
Van het hoofd der Kerkvoogdij,
Weunden twee gehuwden samen
Van al' aardschen omgang vrij.

Van de vruchten van een wijngaard
Leefden zij, vol zoet genot,
In 't volbrengen hunner plichten
Needrig onder de oog van God.

Nimmer hadden arme lieden
Onverhoord bij hen geklaagd:
't Was hun kroost, en nooit geen ander
Hadden zij aan God gevraagd.

Naar den wijngaard ging de landman
Werken op een winterdag,
Toen hij schielijk en bewondrend
Eene druivenranke zag.

Bij het plukken van de druiven,
Had zijne oog heur niet ontwaard,
En de Heer had haar vol zorge
Van de koude vrijgewaard.

Reeds gedacht hij de arme moeder
Die de tros verheugen gong,
Als een stemme tot in 't diepste
Van zijn vrome ziele drong.

‘Draagt ze naar Alexandriën,
Ginder ligt uw kerkvoogd krank,
Gaat en biedt hem tot verkwikking
Deze rijpe druivenrank.’

***

Nauwelijks was de priesterschare
Van den lijkvaart weêrgekeerd,
Of zij zag den landman komen
Met zijn druiven ongedeerd.

En de priesters baden: ‘Heere,
G'hebt uw dienaars woord vervuld:
Die u hier zal druiven brengen,
Hij is 't dien ge zalven zult.’

Aanstonds werd het volk vergaderd;
Men verhaalde 't wonderwerk,
En het volk riep opgetogen:
‘Heil den kerkvoogd! heil de kerk!

Hoe de landman kloeg en weende,
Juichend riep men meer en meer:
‘Heil hem! God heeft zelf gesproken,
Buigt voor uwen bisschop nêer.’

Eindlijk, voor Gods teeken zwichtend,
Stortt' hij eene bede stil:
‘Heer, hier is uw schamel dienaar,
Heer, geschiede uw heilge wil.’

***

Korte dagen voor de zalving
Kwamen priesters wêer te gâar;
Want vol twijfel was hun herte:
Was Gods stemme wel zoo klaar?

Nimmer, sinds den heilgen Marcus,
Steeg er iemand op zijn troon,
Of hij had geheel zijn leven
Rein bewaard zijn maagdenkroon;

En hij, dien zij allen kozen,
Bleef die landman altijd maagd?
Was hij niet in echt getreden?
Had geen vrouw hem nooit behaagd?

Maar de nieuwgekozen smeekte:
‘Heere, is 't dat uw wille zij
Dat ik dezen stoel beklimme,
Helpt mij, Heere, en staat mij bij!

‘Doet aan aller oogen schijnen,
Gij die elke vlek bemerkt,
Hoe wij beiden, rein naar lichaam
Leefden, door uw' hulp gesterkt.’

‘'k Wilde, sprak hij, tot de priesters,
Dat tot hier mijn êega kwam,
Want de Heer zal zelve toogen
Hoe ik ze als een zuster nam.’

***

In de kerk met kloppend herte
Was vergaderd heel de stad,
Wijl vernederd voor den Autaar
Ingekeerd de landman bad:

‘Heere, Heere, is het uw wille,
Dat ik hier uw kerkvoogd zij,
Toogt aan allen, dat mijne êega
Als een zuster was met mij.

“Nadert,” sprak hij tot de vrouwe,
Met uw voorschoot opgespreed....’
... Gloênde kolen liet hij vallen
Op het uitgereikte kleed.

En dan, op de gloênde kolen
Strieveld' hij den wierook neêr,
Die in wolken steeg omhooge
Krulde en wenteld' heen en wêer...

‘Gaat,’ zoo sprak hij, en de vrouwe
Ging geheel de kerke rond,
Met heur voorschoot, die den wierook
Walmend naar den hemel zond.

Juichend stroomde 't volk haar nader,
God heeft 't wonderwerk verricht!
't Maagdlijk kleed blijft ongeschonden
Daarin 't vier te branden ligt!

Heil hem! klonk het door de kerke
Ouder 't woelend volksgedrang,
Heil hem! God heeft weêr gesproken,
Heil den Bisschop! leve lang!

Fr. H. van 't H.H.
Ong. Carm.

Evangeline van Hendrik Wadsworth Longfellow
op mate vertaald uit het Engelsch in 't Vlaamsch.
(21ste vervolg)

Trage,... trage,... trage...
volgden de dagen malkaar op,
dagen en weken en maanden,
en 't mahiz dat nog maar 'n kiemde
groene uit den grond, als ze vreemde
daar aankwam, wuifde in de lucht nu,
hooge, met slanke schachten[406] vol loof,
die nen schuilhoek verleenden
voor de beedlende kraaie,
en dilten[407] geroofd deur den eekhoorn.
Dan, in guldene zonne, wierd 't mahiz
gevild[408], en de meiskes

bloosden als de are[409] bloerood was,
   immers, 't voorspelde nen minnaar;
maar, was 't èn slechte[410], dan loechen ze
   en scholden ze dief in den koornaard[411].
Evangeline's roô are, 'n brocht
   den verloofden niet weder.
‘Duldt’ - zou den Herder gezeid hebben, -
   ‘hoopt, en uw wensch wordt verhoord eens!
Slaat dat schamele kruideken gâ,
   dat zijn kopken uit 't gers steekt;
ziet hoe zijn bladjes naar 't noorden wijzen,
   zoo trouwe als het zeilsteen.
't Is de zeenaalde, bloeme die de hand
   van den Schepper, op broozen
steel hier hing, om vaste den weg
   aan het reisvolk te wijzen,
over de zee van het wegelloos
   grenzeloos vlak der woestijne.
Zoo is 't Geloove in de ziel van den mensch.
   De bloesems der driften,
lachende gulzige bloemen,
   zijn schoonder en dragen meer reukwerk,
maar! zij bedriegen, en doen ons verdolen,
   hun geur heeft de dood in.
Enkel dit schamel gewas wijst de wegen,
   en kan ons hiernamaals
tooien met goudwortelbloemen[412],
   waar 't kannekruid[413] dauwdruppels opgiet.’

't Najaar verscheen, en verliep,... ook de winter -
   maar Gabriël 'n kwam niet.
't Bloeiende voorjaar ontlook,
   en 't liedje van rooborst en blauwaard[414],
zong nu zoete deur veld en deur woud,
   maar Gabriël 'n kwam niet.
Toch met den zomerwind, vloog er
   èn wuivende nieuwmare t' hunwaard,
blijder als vogelzang,
   zoeter als 't blinken en 't geuren der bloemen.
Verre benoorden, en oostwaard, zoo luidde 't,
   in Michigan's wouden,
dáár, was Gabriël thuis,
   op de oevers van 't Saginawwater.
Evangeline zei treurig vaarwel,
   en vertrok uit 't geloofsoord,
saam met keerende leidsmans,
   op zoek naar Sint Lauweryns meren.

Als ze over lastige wegen,
na lange en gevaarlijke tochten,
eindelijk ook, de diepten
der Michiganwouden bereikt had,
vond ze daar 's jagers[415] woonstede leêg,
en vervallen tot puinen.

Lange en smertvolle jaren verliepen,
en nog t'allentijde,
zag men verre, waar hier waar daar,
het meisken aan 't dolen.
Nu in de woonst der genade[416]
van 't stille Moravisch geloofsoord,
dan in 't woelende leger,[*]
en binnen het slagveld der krijgers,
elders in verre gehuchten,
in dorpen en volkvolle steden.
Lijk e verkeersel, zoo kwam ze,
ging weg, en met één was vergeten.
Schoone en jong, als zij hopend
den langen reistocht begon, maar
oud en verwelkt, als ze 't opgaf,
in 't zoeken zoo deerlijk bedrogen.
Ieder jaar dat voorbijging,
stool nog entwat van heur schoonheid,
latende breeder en dieper
de donkere schauwte der smerte.
Dan verscheenen en spreidden er
striepkes grijsd haar op heur voorhoofd,
't krieken van 't andere leven,
dat keek op heur aardsche bestaan, lijk
't eerste striemen van 't daglicht,
dat speelt in 't gewelf van den Oosten.

(*'t Vervolgt*)

(*) LEGER, hier 't fr. *camp, campement*, ziet (265). 't Is het *laager* der BOERS of BOEREN, van *Transvaal*.

XIII. - Blessing the Corn-field, (bijkans op 't einde).

And when e' er some lucky maiden,
found a red ear in the husking,
found a maize-ear red as blood is,
'Noska!' cried they all together,
'Noska!' you shall have a sweetheart,
you shall have a handsome husband.
- 'Ugh!' - the old men all responded,
from their seats beneath the pine-trees.
And when e' er a youth or maiden,
found a *crooked* ear in husking,
found a maize-ear in the husking,
blighted, mildewed, or *misshapen*,
then they laughed and sang together,
crept and limped about the corn-fields,
mimicked in their gait and gestures,
some old man, bent almost double,
singing singly or together:
'Wagemin,' the thief of corn-fields:
Paimosaid, who steals the Maize-ear.

Eindnoten:

(406) SCHACHT = engelsch *shaft, steel, stok, staf, pijp;* verwant met grieksch *skeptron* (fr. *sceptre*), *schacht* tot *schaven*, lijk *dracht* tot *dragen*. Ons *schaven* is 't engelsch *to shave* (scheren).

(407) DILT = voor *de hild*, hild = zolder: Vergelijkt *stroodilt, hooidilt* (ook dilte). Longfellow geeft *granary* = eigentlijk *graanzolder, schuur*.

(408) VILLEN, behoort tot *vel*, en beteekent het *vel afstroopen*, *plooschen*, enz.

(409) ARE, AAR, (westvl. *auwe*), (fr. *épi*), engelsch *ear;* ik heb het algemeen woord *are* behouden, omdat de mate het vroeg, al is 't dat ik liever het westvl. *wapper* hadde gebruikt. *Wapper* is 't *eigen* woord voor *mahiz-are*, vaste stevige *are*, ook gezeid van 't *vogelzaad*, en van de *sperrebotte, sperappel, sperrewapper* (*cône de sapin*).

(410) Maar was 't èn SLECHTE; engelsch *crooked*, eigentlijk èn *gekrookte*, èn *kromme*. Longfellow gebruikt *crooked*, voor *slecht*, gelijk in welken zin; èn *kromme, vernukkelde, gespotte, bedorven, beschimmelde, mismaakte, looze*; als andere namen van koornziekten hebben wij nog *brandauwe, grijmptauwe*, (westvl. ook *mascher*), en *lugge, stofauwe*, of aangetast door den *heuning*, den *honigdauw* (fr. *nielle, charbucle)*, *meeldauw* (eng. *mildew*). Meeldauw, eng. *mildew*, van 't vermoede oud woord *mili*, oudiersch *mil = honing, heuning*, verwant met grieksch *méli* en 't latijn *mel* waaruit 't fransch *miel*.
Het villen van 't mahiz, met zijne eigenaardige Indiaansche geplogentheden, wordt breeder afgeteekend in *Hiawatha*. Dáár ook vindt men *crooked* met eenige van bovengemelde beteekenissen.

(411) KOORNAARD = koornveld; engelsch *corn-field*. Ons woord *aard* nog in *vlaschaard*, (vlas, met tweede gedaante *vlasch*, gelijk hoogd. *flachs*). In Vlaanderen hebben wij nog den *eigenname* COORNAERT. AARD beteekent *veld*, verders aanleg-oord langs de watervloeden, voor *pannen, tichels, kolen*, enz., die daar verkocht en gehaald worden, (langs Leye en Schelde ligt er menigen *aard*, bekend deur gheel de streke).

(412) GOUDWORTELBLOEMEN, engelsch *asphodel flowers;* dat gewas (*asphodel, asphodil*) wierd vroeger op de *graven* gezaaid; KRAMERS geeft *goudwortel, slaaplelie*.

(413) KANNEKRUID, (kannekenskruid, Kramers) = NEPENTHE; gewas uit Indiën, en dat water bevat in de spitsen zijner bladeren, en vandaar misschien zijnen naam van *kannekenskruid*, omdat ieder blad lijk e *kanneken* is dat het vocht laat uitloopen; daarop zinspeelt Longfellow. Behalve *nepenthe*, hebben wij nog *nepenthes* = toovermiddel, dat, in wijn gedronken, alle leed den

geheelen dag deed vergeten (Kramers). - Longfellow spreekt van dit kruid op het graf, als beeld van *troost* en *leedvergeten*.

(414) BLAUWAARD = engelsch *blue-bird* = blauwe vogel, die in Noord-America als vroege lentezanger bekend staat (Schmick). Ik vertale 't woord met *blauwaard*, (vergelijkt *grijzaard*).

(415) 's JAGERS WOONSTEDE; te weten: GABRIELS woonstede; hij was daar immers op jacht getogen; *jacht* staat tot *jagen* gelijk *dracht* tot *dragen; jagen* verwant met latijn *jacere* = werpen. 't Woord *jacht* met den zin van *vaartuig*, is zoovele als *jachtschip, snelschip*: vandaar 't engelsch *yacht*, dat ook in 't fransch overging. Wij hoorden en lazen vele, over '*le yacht impérial*' van vorst WILLEM van Duitschland, toen hij over eenige jaren naar Oostende kwam.

(416) WOONST DER GENADE = *tents of grace*, zoo noemde de Moravische *sekte* heure woningen.

Zoo lang

ZOO lang uw gouden dageraad,
met witte nevelpracht,
uw streng en stuur gelaat
Omsluiert en verzacht;

Zoo lang uw lieve morgengroet
de schuchterheid der bleeke kimmen,
met eenen zoen zoo zoet,
in blozend rood doet glimmen;

Zoo lang ge uw blikken, grijs en grauw,
verwisselen kunt in 't luchtgebied,
en, teeder blank en blauw
zoo minzaam op mij ziet;

Zoo lang uw treurend boomgewas
en uw droefzuchtend' hagen,
uit bont kristaal en vonklend glas,
zulk edel kantwerk dragen;

Zoo lang gij de aarde duikt en dekt
met zilvren lieflijkheden,
en bont gespakerd en geplekt,
als op den dag van heden;

Zoo lang mij God den winter laat,
de droefheid en des herten pijn,
vol edelsteen, in prachtgewaad,
vol troostlijkheden zijn;

Zoo lang, o! winter, is uw smert
geen druk voor mij noch bitterheid,
o! weedom, winter van mijn hert,
maar hemelzaligheid.

22/12/ '99
HORAND

Mingelmaren

OVER eenige maanden gaf de geleerde handvestwaarder van Brugge eenige inlichtingen, in een welgekend dagblad van Brugge, nopens de uitgaven van Mare Gheeraerts grondteekening over Brugge, die meene ik bij de liefhebbers zullen willekom zijn. Ik vertaal: ‘Gheeraerts dreef zijne kaarte op het bevel en voor de rekening van de stad, hij ontving voor dat werk 10 pond groote in 1560-61, en evenveel het volgende jaar; dat is 20 pond te gader.

Het werk bestond uit 10 koperen platen, waarvan er 8 van de zelfste grootte 38^{n} op 49, en twee mindere 24^{n} lang en 49 breed. Dit werk wierd afgetrokken in 1562 en twee afdruksels ervan, blijven in stads handvesten bewaard.

Drukker de Sloovere, die, den 21sten in Nieuwjaarmaand 1751, drukker van stad wierd, vroeg, den 18sten in Koornmaand 1750, aan den schepenraad, de toelatinge om Gheeraerts grondteekeninge te mogen uitgeven, en den 29sten in Koornmaand bood hij een voordruk aan van het werk dat hij had doen verbeteren door Heelbrouck, den drijver van de munte, die geheel voordeelig aangeteekend staat bij de kenners van munten, en wiens werk 9 schellingen kostte. De schepenraad was erover voldaan en liet er hem 76 afdruksels van maken, waarvan er 40 voor den schepenraad, 14 voor de gerechtschrijfkamer die hem tegen 10 schellingen vergoed wierden; de 12 andere afdruksels mocht hij houden tot loon van zijn werk.

Op den 26sten in Koornmaand 1762 deed drukker de Sloovere eene tweede aanvraag voor eene nieuwe trekking, en deze wierd hem toegestaan, mits hij 24 afdruksels aan de stad ten geschenke gaf. Dus zijn er in 't geheele drie trekkingen van Gheeraerts werk. Men kan ze uiteen scheiden door de volgende kenteekens: De uitgave van 1562, en geeft den naam der straten niet, de twee rollen (*cartouches*) rechts zijn wit gebleven, maar Gheeraerts had de verzendcijfers aangeteekend, die moesten overeenkomen met deze die in de groote rolle gedrukt stonden.

De uitgave van 1750 en draagt de namen der straten niet, en is onderteekend '*Tot Brugghe bij Pieter de Sloovere in de Predickhere straete in den Braemberch*.' In de kleine rolle heeft men met het drukgetouw '*Breve brugarum encomium*' in zes reken gedrukt, en, in de groote, stelde men de opgave van de openbare plaatsen en van de praalgebouwen in 89 tal merken in 't vlaamsch en in 't latijn, onder ééne hoofdinge '*Catalogus locorum celebrium*.'

Ten laatste, de uitgave van 1762 geeft de namen der straten en in een langrond ter rechter hand de '*renvoy sestendeelen*' en dat was waarschijnlijk de verbetering die Heelbrouck eraan toegebracht had. De opschriften in de rollen zijn ook veranderd; al boven, met het uittreksel van Barland van 1542, in 't latijn en 't fransch; al onder, met de opgave, volgens de talmerken die op de grondteekening stonden, van de bijzonderste plaatsen uit den tijd van 1562, in 't vlaamsch en in 't fransch onder de 89 numeros.

Met deze inlichtingen kunnen al deze die een oud afdruksel van de grondteekening van Mare Gheeraarts hebben gemakkelijk het jaar der uitgave en de weerde ervan kennen.

L. GILLIODTS-VAN SEVEREN

***

Bovenstaande mingelmare wierd aan den opsteller getoond die er de volgende ophelderingen heeft willen bijdoen:

Mijn getrouwe vertaler zal mij wel toelaten hier eene kleine inlichting bij te voegen.

Bij de drie uitgaven waarvan hierboven spraak is, zoude men misschien van eene vierde behooren te spreken.

In de stadsrekening immers, over het jaar 1641-42, op de keerzijde van blad 116 t^k 2, leest men:

> '(Betaelt) an dheer ende m^e Olivier de Wree de somme van neghenentwyntich ponden VIJ S. VIIJ d. over soo vele by hem verschoten ende becosticht van door syne druckerie te doen drucken de caerte van de stadt van Brugghe, daer van dat ghemaect syn hondert ende LXXXIIIJ exemplairen, by ordonnancie ende quyctancie syn XXIX lb. VIJ S. VIIJ d. gr.'

Zoo ik van deze uitgave niet gesproken en heb, 't is vooreerst omdat ik, in bovenvermelde aanteekening, enkel voor doel had de 'beschrij ving' van de uitgaven vóór deze eeuw, en dan, omdat ik, nooit eenen afdruk met een zeker ken- of handteeken tegengekomen hebbende, hem niet en kon beschrijven; 't en ware wij aan de Wree eenen afdruk zouden moeten toekennen die hier in de oorkonden berust, en die gelijkvormig is aan de uitgaaf van de Sloovere in 1750, tenzij dat het geen handteeken en draagt, en dat het *Encomium* en de *Catalogus*, die op hun eigen gedrukt wierden, er naderhand opgeplakt zijn. De boekstaven gelijken wel aan deze die gebruikt zijn in de tafels van *La généalogie des contes de Flandre* door de Wree, en die te Brugge gedrukt wierden ten jare 1642, ter hooge straat, in den Bibel, door Jan-Baptiste en Lucas van de Kerchove.

Deze drukkers waren de pachters van den roemweerdigen schrijver en zijne zaakgelastigden, voor alles wat drukken en boekhandel aanging.

Deze laatste bijzonderheid kan doen verstaan hoe dat de stadsrekening over 1641-42 zoude gewagen van *syne druckerie*. In de stadsrekening over het jaar 1639-40, blad 125 t^k 2, staat er eene uitgave voor het reinigen der koperen platen van Mare Gheeraerts in de volgende bewoording:

> 'An Franchois Schellavere, goudsmit, over het suveren ende schoone maecken van de thien copere platen daer mede men druct de stadt van Brugghe soo die was in voorleden tyden, by ordonancie ende quyctancie IIIJ lb. XIJ s. gr.'

Had dit suveren ende schoone maecken eenig betrek met den druk van Olivier de Wree?

Dat kunnen wij niet verzekeren.

L.G.

Te Parijs in een tijdschrift: *Le bibliographe moderne*, 1899, IIIe jaargang, is eene bijdrage verschenen van *H. Stein. L'origine flamande de Chrétien Wechel, imprimeur à Paris*. Zijn oorsprong

was onbekend: nu, hij is van Herenthals in 't Antwerpsche. Daarbij nog 't een en 't ander van zijn leven, en eene reke boeken die uit zijnen winkel kwamen.

Op een scheerbekken in eerdewerk:

De vrome zal zich eens verblijden
Godt zal voor Oranje strijden,

en de afbeeldingen van vorst Willem V en zijne vrouw.

Op Tabakdoozen

1. Als de Landman ging uit zajen

Volgde hem de bonte krajen,
De mossen en de vinken
Pikken meer als zij drinken.
Dan komt de jager met zijn hond
Die trapt het koren in den grond.
Dat moet de Landman al toestaan
En noch geduldig henen gaan.

***

2. Hierop eene voorstelling van boerenarbeid met het opschrift:

Ick hou het land
Met veel verstand
En groot plaisier
Bij mijn vrouwtje fier.

***

3. Onder 't beeld van prins Maurits:

Den Prins Mauritii daaden, worden verhaalt
Van daar de Son opgaat, tot dat sy nederdaalt;
Geen Prins zo getrouw
Als die van Orangien, van Nassouw.

***

4. Tabak is goet

Het hier is zoet
De wijn is fleur.

[Nummer 5]

Op de zilveren bruiloft[1]
dat is het vijf-en-twintigste verjaren in het Heilig Priesterdom van den eerweerden Heer Petkus-Nolascus Lamon, *Herder van Wonterghem, in Oost-Vlaanderen*.

O wonder Wonterghem, nabij de nieuwe statie,
om éénen man alleen, de wereld door bekend,
wat ben ik blij van, op dien man zijn *invitatie*,
te zitten hier, zijn stove en zijnen disch omtrent!
Veel liever ate ik voort en dronke ik, maar ze zeggen
dat ik nen penning eerst moet in de schale leggen.

Daar diepe in 't vaderland van *Saint-Louis*, dat heden
maar half zoo zwaar en weegt, als dat het eertijds woeg,
daar was er, 't is nu wel zes honderd jaar geleden,
een man geboren die Sint Pieters name droeg;
Nolascus biet hij en niet ver van *Carcassonne*
ontsproot het edel vocht van zijne levensbronne.

(1) Gevierd te Wonterghem bij Deinze, den 2den van Nieuwjaarmaand 1899.

Die man... ge weet het wel, Cyril[1], die subdiaken
geworden zijt onlangs en hier aan tafel zit,
dat ge in de vroegste maand van 't jaar veel schoone zaken
ter eere van dien man en zijn getijden bidt
die man, een wonderman, patroon is hij van dezen
die hier in Wonterghem nadien ging herder wezen.

Geboren wierd hij op den dag als van deze aarde
Nolascus henenvoer en bij Sint Pieter kwam[2],
die, danig welgezind, het nieuws hem openbaarde
dat God *Nolascus* tot een hemelsch voorbeeld nam
van nog zulk eenen, die, in de *Oudenaardsche* stede
geboren, priester zou en pastor worden mede.

'Ik hoor', zei Petrus, al de deuren dichte dringen
van 't hemelsch Paradijs, 'de blijde moeder van
dat uitverkoren kind alree douw douw douw zingen;
ik zie ze 't kussen hoe en waar ze 't kussen kan;
zoo zal hij ook nadien al de onuitputbaarheden
van zijn liefdadig herte eens aan zijn volk besteden.'

'Ik zie', zei Petrus nog, 'gelijk de lelie bloeien
die onvolwassen is, den jongen leerkalant;
ik zie hem naar de kerke of naar de schole spoeien;
ik zie hem loopen naast zijn makkers, hand en hand;
ik hoor hem lachen dat het klinkt en luider kelen
zijn stemme, helder als een orgelstemme spelen.'

'Ik zie te Gheeraartsberghe[3], een bende jonge geesten
hem dwingen naar zijn vast en vaderlijk geweld;
ik zie ze luisteren, de minsten en de meesten,
hem volgend, daar hij voet en voorbeeld voorenstelt;
ik zie hem, door alrêe, den goeden herder trachten
als herder na te gaan, in 't heerlijk schapenwachten.

(1) C. Demeester, Wonterghem, - clan sedert eenige dagen subdiaken in het seminarie te Gent - dien Guido met zijne vriendschap vereerde.
(2) De eerweerde Heer Petrus Nolascus Lamon wierd geboren te Oudenaerde, op zijnen patroondag, den 31^{n} van Nieuwjaarmaand 1850.
(3) Hij wierd surveillant benoemd in het collegie van Sinte-Catherina te Gheeraartsberghe in 1872.

‘Ik zie’, - 't was Petrus, die dat altemaal vertelde,
zijn goeden naamgenoot *Nolascus*, mij verstaat -
‘hem priester worden nu te Gent[1], alwaar de Schelde
de Leije tegenkomt en met heur medegaat.
Hij trekt naar Eyne[2] toe; daar vindt hij *Vanderstraeten*.
Lijk Leije en Schelde en gaan ze elkander nooit verlaten.’

O vriendschap, edel kruid, op aarde veel te zelden
te vinden, gave Gods, die, sterker als de dood
twee herten één deedt zijn en zelfs die reuzenvelden
den taaien tegenstand van uwe vastheid boodt.
O vriendschap, eere aan u, die, bij nen vriend gezeten,
ons van dit edel kruid hier laat de vruchten eten!

Hij pastort nu, de vriend, te Wonterghem[3]. Geleden
is 't vijf en twintig jaar, dat Sente Pieters mond
hij waarheid spreken deed en, vol eerweerdigheden,
als priester van den Heere, op 's autaars hoogten stond:
hij sprak, hij leerde 't woord van God en sloeg degenen
die onkruid zaaiden zak on zaaikleed vóór de schenen.

Wie is er hulpeloos, in Wonterghems waranden?
Wie mist er raad of daad? Waar is er een van al
hoe groot, hoe kleen hij zij, die 's pastoors liefdebanden
met reden, ruw of slap, of nauwheid wijten zal?
Gij, zuster[4], weet het best en 'k hoore uw zwijgend
op al hetgeen ik zeg den waarheidstempel steken, [spreken

Gij lieden weet het best, ministers, senateuren,
verbeelders van het volk, te Brussel of te Gent;
gij die van kluiten weet en kruiskens draagt; uw deuren,
wie is 't die ze ommeloopt en al de sluipen kent?
om hier en daar nen duw te doen en wel ter talen
een langgewenschte gunst van elders af te halen.

(1) Priester gewijd in 1873.
(3) Sedert Kerstmaand 1893.
(4) Juffrouw Okt. Lamon ‘de dappere zuster van heuren dapperen broeder’ zoo Guido schreef.

Gij, kerke, weet het best, gij autaar, biechtstoel; binnen-
en buitenwerken al dat 's herders ambt betreft
is heerlijk zooals hij of zal eerlang beginnen
te smaken naar den trog, daaruit hij bakten heft;
en al die 't ambacht doet, naast hem, bij zijnen oven
is van zijn vriendlijk meel zeer zelden onbestoven.

Nu moete ik al met eens een lange reize wagen
naar 't land van berg en dal; vaarwel goê vrienden - 'k vaar
naar 't lieve *Zwitserland*(1), ik wensch u veel goê dagen:
doch.... hier is *Zwitserland* en Belgenland te gâar.
De pastors huis en hof zijn *Zwitserland* en, krijge ik
van die hier *Zwitser* is, een teuge wijn, zou zwijge ik.

29/12/'98.
GUIDO GEZELLE

Eindnoten:

(2) Onderpastor te Eyne bij Oudenaerde in 1878. - Vanderstraeten, burgemeester van Eyne en gouwraadsheer.

Uit een familieboek

BIJ gevalle kreeg ik een aardig, versleten, langwerpig schrijfboek in handen. Het en had noch kop noch steert; de blaren eertijds verstrooid, waren nu samengenaaid, goed kom' het uit; eenige zelfs zijn op den doolweg gebleven; vele stof was er binst twee eeuwen over heengevaren en soms, terwijl de oude grootvader 's avonds schreef, was er nu en dan een druppel van de koperen olielampe opgevallen.

't Genoegde ons met gespannen aandacht, met het kijkglas des zoekers in de hand, die bonte bladtjes te overzien. Schrijver handelt er over zijn huisgezin, zijne vrouw en kinderen, dezer geboorte, opvoeding en afsterven; hij teekent dag voor dag op al dat eenigszins zijne boerderij aangaat, heure van knechten en maarten, koop en verkoop van beesten, granen en landerijen, de verschillige belastingen die hij te betalen had; hier en daar lascht hij het verhaal

(1) Zinspelinge op den prachtigen hof der pastorij; om zi jne bergen en dalen noemt de eerw. H. Lamon hem geerne 'het klein Zwitserland.'

in van de eene of andere gebeurtenis die met kerkelijk of wereldlijk gebied in verband staat; hij spreekt van leveringen door hem gedaan tijdens den oorlog; bij leert aan zijne kinderen en kleenkinderen hoe zij het zaaigraan moeten wijden, van mensch en dier de brandende ziekten afweren, en meer andere merkweerdigheden.

Hoe aantrekkelijk moet het zijn voor de afstammelingen van den overoudgrootvader dit al te lezen? Hoe moet het hun vooral deugd doen, daar de voorvaderlijke gevoelens van oprechten godsdienstzin op menige plaatsen zoo glansrijk doorstralen.

Jacob Haghebaert, zoon van Lambrecht, schrijver van het famielieboek, op 24 Mei 1663, ter kerke van Stavele kersten gedaan, hoofdman der gemeente in 1708, bewoonde ter zelfde parochie eene bewalde schaaphofstede. In 1704 deed hij *bachten het huys eene nieuwe kaeyinge maecken met eecken plancken van drie duymen*; korts nadien doet hij *de wol tv asen en de wase breen*.

Twee malen trad Haghebaert in den echt: eerst met Josynken de Laleeuwe die stierf op 9 Januari 1703.

‘Josynke de Laleeuwe, myne overleden ende seer beminde huysvrouwe is van Godt van dese wereld geroopen op den 9 Janrii 1703, smorgens ten twalf of een ure soo het ons dochte ende heeft sieck bedeghen op Kersavont wesende sondag; bedeegh wat qualick al eten. Saligher memorie. Godt believe hare siele te laten rusten in de eeuwighe glorie ende vrede. Amen. Ende is begraeven donderdaegs den 11^{en} dito. Godt believe hare siele te behoeden ende te loonen met d'eeuwighe goeden.’

Den 19^{en} Junij daarna hertrouwde hij met Martyneke Lanszweert:

> ‘Op den 6 Junij 1703 hebbe ick Jacobus Haghebaert ondertrouwe ghedaen met Martyneke Lanszweert, wesende wonsdags ende Sacrament avont ende hebbe aanveert den huywelicken staet op den dyssendagh wesende den 19 Junij 1703 tot meerder eere ende glorie Godts ende syn H. Kercke.’

Desniettemin bleef Jacob's eerste echtgenoote in 't jaar-gebed herdacht:

> ‘Betaelt (1710) anden pastoor en oock den capelaen voor tjaergebet van myn overleden huysvrauwe Josynken saligher memorie à 15 stuyvers.’

Zijne eerste vrouwe schonk hem vier, zijne tweede negen kinderen, die zoo samen een echt voorvaderlijk gezin uitmieken. De geboorte en het afsterven zijner afstammelingen heeft Haghebaert, als zorgvuldige en oprecht christene huisvader, aangeteekend:

> 'De derde vrught die Godt my verleent is oock een soone die is ghebooren op den 27^{en} Maerte in tjaer ons Heeren 1694 op een saterdagh omtrent een goet quartier voor den vyf achternoene ende is kersten ghedaen op oudewyver sondagh ende is ghenaempt door Peter Frans de Laleeuwe ende meter Mary Anne Haghebaert, oom ende styfgrootmoeder Joannes Francyscus Haghebaert.'
> 'De vierde vrught die Godt my verleent is een dochterken ende is ghebooren op een sondagh omtrent den vyf uren naer noene ofte wat der vooren, wesende den 29 Janrij 1696, ende is ghenaempt door den peter grootheere Lambrecht Haghebaert ende meter Pieternelle, de huysvrouwe van Jacob Brutsaert, Mary Pieternelle Haghebaert: bidde door Godt ende Marya te syn bewaert. Dese myn dochter is door God van dese werelt geropen op saterdach omtrent den 9 à 10 uren voor noene, wesende 20 Septemb. 1721, omtrent 18 maenden in huwelick gheweest met..... tot Nieuwcappelle.

Lasschen wij nog eenige van die uitgelezene, godsdienstige zegwijzen in, door den stamvader gebruikt, die, volgens de loffelijke gewoonte van dien tijd, er nu en dan nog een rijmken bij knippelde.

Bij de geboorte van eenen zoon:

> 'Godt geve dat hy in syn leven de hemelsche glorie mach verdienen.'

Na het afsterven vermeld te hebben van een vijfjarig kind:

> 'Iek hoope dat dit oock een gheluckigheit moet wesen: sijne siele is nu ontfanghen in de hemelsche glorie naar omtrent veertien daghen sieck geweest te hebben met de masels; het kynt bidt voor ons. Amen.'

Hij schrijft bij de geboorte van eene dochter

> 'ghenaempt door peter styfgrootheere ende meter styfgrootmoeder Anne Mary: Godt geve dat sy van 't quaet mach wesen vry.'

Hij wenscht dat

> 'syn soone Pieter Lambrecht mach wesen voor Godt een goeden cnecht.'

en dat

> 'Pieter Lambertus Haghebaert door Godt mach syn altyt bewaert.'

Hij zegt:

> ‘Een soone out synde vyf weken en een dagh, alsdan wast dat ick syn gheest an den hemel gaf.’
> ‘Een soone gedopt en ghestorven en noyt de werelt gesien, ik hoope dat sal in de eeuwighe glorie verblien.’

Zeggen wij nu een woord nopens de wijze op welke Haghebaert zijne kinderen opleidde. Van hunne godsdienstige opvoeding spreekt hij niet. Wij mogen denken, ingezien de kristelijke gevoelens die den vader bezielden, dat deze bovenmate wel bezorgd wierd.

Ten dien tijde scheen het reeds, zooals heden nog, in den schik, de kinderen voor eenige maanden naar 't Waalsche land te zenden, om er de fransche taal aan te leeren.

> ‘Op den 27 Oct. 1710 is myne dochter Mary Picternelle gaen woonen naer Dulsemont (Deulémont) in Walslant, dit voor een wisselynck.’
> ‘Op den 9 Maerte 1711 is myn soone Jan Franchoys gaen woonen in 't Walslant tot Dulsemont voor 14 pond par. de maent voor syn tafel; gewoont den tyt van 3 maenden min thien daghen en voldaen. - Gaen woonen voor een wisselynck den 30 Meye 1711 op de prochie genaemt Boucan (Beaucamps).’

Als zij gingen uitwonen was Marie Pieternelle 14 jaren en Jan 17 jaren oud.

Een ‘wisselynck’: Een waalsche knaap of meiske kwam bij vader Haghebaert t' huis, die in hunne plaats zijne kinderen heenzond. Onder zijne knapen bezat Jacob er een die, 't is te peizen, met meerder vernuft dan zijne broeders begaafd was. Deze moest hooger gaan; hij zou geen boer worden.

> ‘Myn soone Jacobus (die toen 13 jaren telde) is bestelt in het Wolslant tot Steeger voor 9 ponden grooten by jare ende is gegaen op den 22 April 1704.’
> ‘Jacobus myn soone is thuys ghecommen op den 7 Julij 1705.’

't Was vacancie voor vier maanden.

> ‘Myn soone Jacobus is gaen woonen naer St Omaers op den 19 November 1705 ende bestelt met Monsieur Budin, près de canon d'or ende dat voor de somme van acht ponden grooten vlaemsch voor een half jaer, t' eynde tyt t' eynde gelde, ende moet geven bovendien twee schellynghen te maend voor twee uren daegs schoole te gaen.’

Na een half jaar haalde vader zijnen student naar huis met den wagen. Hij was door Monsieur Budin opgeleerd.

> ‘Met baefmesse 1706 is myn soone gaen wonnen naer Veuren om te schryven in het Condoor van Camer en t'huys ghecommen in Julij 1707.’

> ‘Op den 13 Dec. 1707 is den selven myn soone gaen wonnen tot Quennoy (Quesnoy) met den greffier. Memorie voor myn naercommers.’

Of 's greffiers clerk later zelve greffier wierd of nog hooger rees, is ons onbekend.

Hoe stond het met de knechten en maarten in dien tijd?

> ‘Gheheurt voor myn cnecht Pieter Tes, op den 21 Dec. 1689, ende dat voor een half jaer beghinnende van onze L.V. Lichtemesse 1690 tot den Ougst daer naer, ende dat voor de somme van 23 ponden parisis.’

De jaarheure begon altijd met Onze L.V. Lichtmesse. Wilde de dienstbode, na 't verloopen tijdstip, voor de zelfde heure niet meer dienen, hij was verplicht zijnen meester twee maanden voorop te verwittigen of anders kreeg hij geen verhoog en daarbij was de meester vrij van hem weg te zenden.

Tes won 23 ponden parisis in zes maanden. Volgens de berekeningstafels der geleerden had 1 pond parisis, in 1689, de wezenlijke weerde van één frank en vier centiemen onzer hedendaagsche munt; daarbij leeren de deskundigen dat men in de jaren 1700 zooveel kon verrichten met één frank, als wij heden met 2 frank 33 centiemen; de hofknecht van Haghebaert won een maandgeld dat heden omtrent negen franken en half zou uitmaken.

Pieter Tes hield het een jaar en half uit en was door Philips Hanschaert opgevolgd die diende voor 60 pond par. te jare.

De meester bezorgde aan zijne onderdanen, mits afminderiug van hunne heure, de kleedingstukken en voorwerpen die zij vandoen hadden; onder deze vonden wij aangeteekend:

> ‘lijnwaet, coussen, handschoen, cam, baey, neusdouck, crowaet, slafcoussen, sober hemdens en een sober hoeiken.’

Haghebaert deed ook Hanschaert's kazakke keeren:

> ‘Betaelt aen Jan de Selver over t' wenden syn casacke 4 ponden parisis op den 16^{en} October 1690.’

Philip ging op zijn pijkebeste zijn met den Hoogdag van Allerheiligen. Tes en Hanschaert waren maar cleene of hofknechten; een cartan of peerdecnecht viel kostelijker:

> ‘Op den 7^{en} December 1701 hebbe ick gheheurd Antheunis Clip voor myn peerdecnecht en dat voor een jaer, inganck O.L.V. Lichtemesse 1705, voor de somme van elf ponden grooten vlaemsch en half voor t' geheele jaer of 138 pond, parisis.’

Clip won dus zoo iets als 26 franken te maande van onze hedendaagsche munt.

De dienstboden speelden soms aan hunnen meester, zoo het nu nog gebeurt, eenen aardigen toer.

> ‘Pieter Costenobel is deure gegaen sonder iet te zeggen en deure gebleven.’

Hoe zal de meester over zulk trouweloos gedrag wrake nemen? Hij heeft het gevonden: voor eeuwig schrijft hij op zijn dagboek:

> ‘houde het voor een affront.’

Hij had er wel recht toe, de brave man, die zijne onderdanen eene zoo oprecht christelijke genegenheid toedroeg. Op zekeren dag verdronk een zijner knechten in den Yser omtrent 't klooster van Eversam. Haghebaert vergeet de ziele van den aflijvige niet. Hij geeft 6 ponden parisis:

> ‘aen den pastor van Sta vele om tien messen te lesen tot laven isse van syne siele en wenscht dat het Godt believe haar te laeten rusten in vrede ende dat hy schencke alle geloveghe siele de eeuwighe ruste.’

De meester liet ook somwijlen zijne onderdanen feeste vieren:

> ‘Betaelt aen C. Lucas over 't coopen een cronckelaere (*?*) van brandewyn Drie Conynghen avont, 19 schel. 6 den. par.’
> ‘Betaelt aen P. Tes de brandewyn van Drie Conynghen avont, 4 st. en half.’

Lucas, (en zoo ging het in evenredigheid met de andere dienstboden) omdat hij goeden dienst deed, trok na het eerste jaar een gulden meer en na het tweede twee guldens. Hoort nu Haeghebaert spreken over een zijner dienstmaarten:

> ‘Catheryne Boens, myn dienstmaerte wint 28 ponden parisis in een half jaer en een hemde en een schorte, dat zyn begin genoomen heeft den 9^{en} oct. 1702.’

‘De selve Catheryne heeft den huwelycken staet aenveert met Jaecques Gichtenaere op den 4 sept. 1704, tot meerder eere ende glorie Gods ende syn H Kercke.’

Akker en stal zijn voor den landman de twee bronnen van welvaren. Om die bronnen jeugdig en zuiver te bewaren, gebruikte Jacob zekere, met superstitie bevlekte, gebeden of bezweringen. 't Docht hem waarschijnlijk, dien braven man, dat zulks wel toegelaten was.

‘In de name des Vaders ende des Soons ende des H. Geest. Amen. O Heere, uwe cracht is sonder gronden. Ick bidde u door uwe gebenedyde vyf wonden dat gy dese terwe ofte saet sult gelieven te bewaeren ende beschermen van de vuylichheyt, van de lugge ofte ander oncruyden twelcke dese terwe ofte saet soude mogen hynderen, alsoo waerachtich als Nicodemus Jesus vanden cruysse dé, met een vast geloove ende goet betrouwen. In den naem des Vaders ende des Soons ende des H. Geest. Amen. Hiernaer lesende vyf mael Vader onse ende Weest gegroet Marya ter eeren vande vyf wonden Christi ende oock Sint Jans evangelie over het saet nuchteren gedaen synde ende men sal eerst van al het saet besproyen met gewyt waeter ende wat gewyt sout daer in doen; dit met een goet betrouwen op Godt ende syn H. Moeder sal van de lugge vrye ende suyver syn.’
‘Ick teecken u uutten name van mynheere Sint Hubrecht, in Jesus name, in Marya name; ick bidde den H. Sint Hubrecht met Godt ende Marya dat hy met dese woorden soude willen verjagen ende verdryven dit boos fenynt ende brant van desen mensche ofte beeste, dat bidde ick Godt den Vader + raere + reducat + rarout + Jesus + momatthys. Iek bidde den H. Sint Hubrecht met Godt ende Marya met dese woorden dat Hy soude willen verjagen ende verdryven dit boos fenynt ende brant van desen mensche ofte beeste. Onsen Vader... Weest gegroet, Marya.,, Dit hebbe ick geleerd jegens nichte Couweraers van Hontschoote ende heeft my geseyt dat het soo wel van my gedaen can worden als van haer ende bevyne tselve waer. Probata est.’

(*'t Vervolgt*)
J.O.

Evangeline van Hendrik Wadsworth Longfellow
op mate vertaald uit het Engelsch in 't Vlaamsch.
(22ste vervolg.)

V.

In de bekoorlijke gouwe
bespoeld deur het Delawar-water,
dekkende in 't schaduwvol woudloof,
den name van Penn(417) en zijn volkswerk,

ligt, langs den bank van dien heerlijkeu stroom,
de stad die hij stichtte[418].
Dáár is de lucht al geur,
de perzik is 't beeld van de schoonheid[419],
en de wegen herhalen den
name der boomen van 't woud[420], als
wilden zij nog den woudgeest verzoenen
wiens woonste zij stoorden.
Dáár, uit de woelige zee,
was Evangeline geland, als
balling, en vond bij de kinders van Penn,
e land en nen thuis ook.
Dáár was Deelman Le Blanc overleden,
en als hij ging sterven,
zag hij enkel nog éénen naast hem,
uit zijn honderde telgen.
Iets mettertijd, ontstond
in de vriendlijke wegen der stede,
iets dat sprak aan heur herte,
en miek dat ze er langer niet vreemd bleef.
Zoete ook, klonk in heur ooren daar,
't dudijnen[421] der Quakers[422],
want, dat miek heur 't verleden,
en 't vroegere Acadie indachtig,
waar eenieder gelijk was,
en leefde lijk broeder en zuster.
Nu dat het bateloos zoeken,
en 't streven, waarin zij te leur stond,
uit was, om op de wereld hier
nooit te herbeginnen, gelaten,
en lijk blaren naar 't licht,
ging heur geest met heur voet naar die stede.
Even als van den bergtop,
de regenmist, vroeg in den morgen,
wegdrijft, en wij verre, beneên ons,
het landschap aanschouwen,
badende in zonne, met glimmende stroomen,
met stad en gehuchte,
zóó, ontnevelde heur geest ook;
zij zag nu de wereld beneên heur,
niet meer donker... maar glanzend
in 't licht van de liefde; en het voetpad
dat ze zoo verre had beklommen,
lag effen en lief in 't verschiet nu.
Gabriël 'n was niet vergeten,
en binnen heur hert stond zijn beeld nog,
stralende in 't schoone der minne en der jeugd,

lijk ze laatst hem gezien had,
zelfs nog schoonder op heden,
in 't doodsche stilzwijgen en 't weg zijn.
Bij dat gedenken 'n kwam er geen tijd,
want den tijd 'n bestond niet[423].
Jaren 'n hadden geen macht over hem,
onveranderd, verheerlijkt,
lag hij thuis in heur ziele,
lijk iemand die dood is en bijblijft.
Dulden nu, heur zelven vergeten,
en anderman helpen,
dat was 't gene heur het leven,
vol druk en vol droefheid geleerd had.
Zóó ging heur liefde uitéén,
maar even als stoorende reukwerk,
zonder versterven of minderen,
vulde ze 't luchtruim met geur nog.
Andere hope of begeerte,
'n had ze voor 't leven, tenzij om
stil en eerbiedig, des Heilands
aanbiddelijk voetspeur te volgen.
Menig jaar zoo, leefde ze als
zuster van liefde, en bezocht het
eenzame ellendige dak,
in de woelige lanen der steê, waar
armoede en nood, hun gingen verschuilen
voor 't licht van de zonne, en
waar ook krankheid en smerte, onbezorgd,
op hun vlieringskes[424] kwijnden.
Menige nacht, als de wereld sliep,
en de nachtwaker kond deed,
luide in de waaiende wegen,
dat alles ter stede in den haak was,
zag hij daar hooge, deur eenzame ruiten,
heur waslichtjen blekken.
Menigen dag, en in 't grauwe des morgens,
als trage in de voorstad,
Duitsche[425] boeren, met bloemen en ooft
naar het handeloord rotsten[426],
merkten ze 't zoet bleek wezen der zuster,
die kwam van den nachtwaak.

Nu, 't gebeurde eens, dat er
èn smetlijke ziekte op de stad viel.
Wondere teekens voorspelden ze,
meest, wilde duiven bij hoopen,

die met hun vlucht de zonne verduisterden,
en in den krop niets
anders 'n hân als nen eekel.
Lijk 't zeegetij, zwellend in herfstmaand,
zilvere stroomen in vloed zet,
die spreidt lijk e meer over 't gers, zoo
stak de Dood ook het leven in vloed,
en de zilvere stroom liep
buiten zijne oevers, en wierd in
brakke zoutmeer gezet. Geen
weelde 'n kocht er de Dood uit,
geen schoonheid 'n vond er genâ, maar
allen begaven gelijk,
onder 't slaan van heur grimmige roê. De
schamele aleene, och arm!
die vrienden noch dienstvolk 'n hadden,
kroopen naar 't gasthuis heen,
om te sterven in thuis van die huisloos
zijn. Dan stond het in 't voorgeborgt,
midden in 't weiland en 't woudland,
nu, ligt de stad er ringsom,
en toch met zijn uitgang en hekken,
stille, en te midden de pracht,
zoo schijnt er de needrige wand nog
zoetjes Gods woorden te herbalen:
'Den armen zal steeds onder u zijn.'
Derwaard, bij nachte en bij dage,
kwam onze zuster van liefde.
Stervend, beschouwde heur de zieke,
en meende inderdaad op heur wezen
hemelsch licht te bemerken,
dat glimmend heur voorhoofd omglansde,
zoo 't de schilder om 't hoofd
van Godsbode[427] en Heiligen afmaalt[428],
of zoo 't hangt ook bij nachte,
op èn stad die van verre gezien wordt[429].
't Scheen in de oogen der zieken,
èn strale van 't eeuwig verblijf reeds,
waar, langs schitrende deuren,
hun ziele welhaast zou naartoe gaan.

(*'t Vervolgt*)

Eindnoten:

(417) PENN: WILLIAM PENN, van de *sekte* der Quakers (spreekt uit *Kwékeurs*). Hij stichtte de volkszate *Pennsylvanie* (*sylva* = woud) of *woudstreke van Penn*.
(418) DE STAD DIE HIJ STICHTTE: te weten *Philadelphie*, grieksche name, die *broederliefde* beteekent.
(419) DE PERZIK IS 'T BEELD VAN DE SCHOONHEID: in 't engelsch = *the peach is the emblem of beauty*; met andere woorden: in die streke wast en bedijgt de *perzik* buitenmate wel, en wordt er zoo overheerlijk, dat hij, als beeld van de schoonheid mag deuregaan: 't engelsch *peach*; (fr. *pêche*),

ons *perzik*, ital. *persica, pesca*; latijn *malum persicum*, oorkomstig uit het land der *Persen*. Ziet de woordenboeken van SKEAT, VERCOULLIE, en CHAMBERS.

(420) DE WEGEN HERHALEN DEN NAME DER BOOMEN VAN 'T WOUD; de zin is: De wegen of straten van Philadelphie, dragen den name van *woudboomen*, als ware 't om den woudgeest te bedaren wiens woonste gestoord en geschonden was, deur 't uitkappen der boomen die verbruikt wierden in 't bouwen der stad.

(421) DUDIJNEN: het spreken met *du* en *dij,* in 't engelsch het zeggen van THEE and THOU. Ons oud *du* en *dij* (ook *di*), 1ste en 4de naamval ENKELVOUD. In 't grieksch *su* (ook *tu*) en *se*; latijn *tu* en *te*; in 't fransch *tu, toi, te* (in stede van *vous*), en waarmede men *tutoyeert* of malkander met het *enkelvoud* aanspreekt; in 't Duitsch ook *du* (*du habst, habst du*? dat verdrongen wierd deur *sie haben, haben sie*?) Bemerkt nog ons oud *bezittelijk* enkelvoud DIJN, eng. THINE, duitsch DEIN (fr. *ton*, le *tien*). In Philadelphie spraken de Quakers malkander ook met het enkelvoud aan, uit geest van gelijkheid en nederige broederliefde. DUDIJNEN, zonder twijfel zeer oud, staat bij VERCOULLIE, en is en alderprachtigste woordgedaante, om 't fransch *tutoyeer* en te vertalen.
Wij hebben nog èn ander woord: *dodijnen* (fr. *dodiner*, van *dodo = dors dors*) *wiegen*, in slape wiegen. VERCOULLIE geeft *dodijnen* als *overgenomen* van 't fr. *dodiner*, maar *dodijnen* is *onomatisch* of *nadoender wijze* gemaakt, en spijts de treffende gelijkenisse met fr. *dodiner*, zou ik *dodijnen* (te Wonterghem *douwdeinen*), eerder aanzien als *eigen* woord, gemaakt van *douwen* (duwen) - wiegen, en *dijnen* als weêrslag. (Vergelijkt *tiktakken, plitspletsen, wiegewagen, bingbangen, rimram*, enz. En inderdaad 't geruchte en de bewegende weerslag der wiege is in *douw-dy* wel verbeeld. Te WONTERGHEM zingen de wiegsters:

dou-dou-deine (of *doudri doudri deine*)
't kindeken is zoo kleine.

Douw-douw kan daar ook gebezigd zijn om de werkinge aan te duiden, gelijk *draaien* in èn ander kinderliedje:

Draaie, draaie, wielke,
't avond komt Machielke.

(422) QUAKERS - (spreekt uit *Kwékeurs*) strenge *sekte* der Engelsche Protestanten, en die leerde dat men moest *sidderen en beven* voor den Heer. 't Schijnt dat die name *Quaker*, eerstmaals aan *Fox* zou gegeven zijn deur rechter *Bennet*, (VERCOULLIE, CHAMBERS); engelsch to QUAKE = *bewegen, schudden, sidderen, beven*, ons *kwikken, kwikkelen* (*kwik*steert), verwant ook met engelsch *quick* (vlug, rap, levendig), nog in ons *kwik* (*kwik*zilver). In 't engelsch is *earthquake* = aardbevinge. *Quake* niet te verwarren met *to quack*, ons *kwaken, kwakken*, *kwekken*, ook *onomatisch* of *nadoenderwijze* gemaakt; vergelijkt nog 't latijn *coaxare*, waaruit 't fransch *coasser*.

(423) BIJ DAT GEDENKEN 'N KWAM ER GEEN TIJD, WANT DEN TIJD 'N BESTOND NIET, dat is: *heur gedachten bleeven* ONVERANDERD DEZELFDE.

(424) VLIERING - engelsch *garret*, fransch *galetas*; bovenzoldertje onder het dak. - *Vliering* afgeleid van *vloer*. Uit het germaansch komt fransch A FLEUR DE..... EFFLEURER. 't Woord *zolder* is *schuimwoord*, uit latijn *solarium* = dak waar de zonne op straalt.

(425) DUITSCH, middelnederl. *duutsε*, afgeleid met *ui, umlaut* of klankveranderinge (wisselklank) van *ie*, uit het gotisch THIUDA (oudhoogd. *diot*) = Ons *diet*=volk, van waar *dietsch, diets*, middeln. *dietsc*, vlaamsche woordgedaante van *duitsch*, en die vroeger algemeen gold voor 't middelnederlandsch, voor 't vlaamsch. Alzoo wierd *Van Maerlant* genoemd:

de vader der Dietsche dichters altegader,

Dietsche, duitsche tale ware oorspronkelijk de tale van *'t diet* = de volkstale. Al van indogerm. wortel *teut*, vergelijkt *Teuten*, waaruit 't fr. *Teutons*. Uit 't germaansch komt het middellatijn *Theodiscus*, 't italiaansch *Tedesco*, en 't fransch *Thiois*. Het hedendaagsch engelsch woord *german* wordt gebruikt voor ons *Duitsch* (*Germany* = Duitschland), en 't engelsch *d*utch beteekent nu *Hollandsch*, *dutchman* = Hollander). 't Woord *Holland* of *Noordnederland*, wordt in 't engelsch vertaald met *the Low-Countries* = (Nederlanden) of ook met *Holland*.

(426) ROTSEN, waaruit (met bijgedachte van *Ros, hors, ors* - peerd), het werkwoord *rossen* = rijden.

(427) GODSBODE, *Godsgezant = Apostel*.

(428) AFMALEN = afschilderen, *malen* = schilderen, van *maal* = vlek, van daar *maal, merkteeken*; van denzelfsten wortel, als *meten. Maal* (*keer*), bijv, tweede *maal*, derde *maal*, is 't zelfste woord, en bediedt in meest al de germaansche talen merkteeken in den tijd: *tijdstip* in 't nederlandsch en 't hoogduitsch = *keer*. Verders, *maal, maaltijd*, is het tijdmerk, het tijdstip, vastgezet deur het eten = *etenstijd*. Voor de *andere beteekenissen* van *maal* ziet de woordenboeken. Wij hebben nog *maalstede* en GEMAAL (*echtgenoot*), daar is *maal* (of *male*), èn ander woord en heeft den

zin van: VERGADERINGE, openbare handelinge, openbaar huwelijksverdrag; en zoo *gemaal = echtgenoot*.
't Woord ECHTGENOOT; eigentlijk van echt - *wettig* = uit 't oud vermoede *ee* = *wet*, nog in *eegâ*; voor *echtgenoot* zegt men ook mijnen *wettigen*. (Vergelijkt nog: in den *echt* treden; *echt, onecht* kind = *wettig, onwettig* kind). De eerste beteekenisse van *ee* is = tijd, eeuwigheid, eeuw (verwant met latijn *oevum*, en grieksch *aiòn* = eeuw, grieksch *aiei* = altijd). Uit die eerste beteekenisse kwam de zin van *eeuwenoude gewoonte, wet*; en vandaar *wettig* huwelijk, ons *echt*.
't Woord BRUIDEGOM = van *bruid* en *gom*, 't gotisch *guma*=man, latijn *homo*, verwant met *humus*=aarde; 't engelsch geeft *bridegroom*, de *r* van *groom*, 'n komt in de ander germaansche talen *niet voor*: 't engelsch GROOM ging over ook naar onze vlaamsche heerenhuizen als *manlijke dienstbode, stalknecht*.

(429) OP ÈN STAD DIE VAN VERRE GEZIEN WORDT. Longfellow bedoelt hier de helderheid die hangt bij nachte over èn stad die *verlicht* is. Wonderschoone vergelijkinge. Menigmaal hebbe ik van op AERTRYCKE den verren *lichtglans* waargenomen, die, bij duisteren avond, ook hangt boven BRUGGE en OOSTENDE.

Mingelmaren

Vlanderens' Oorgeschiedenisse.

't **S**TAAT le lezen in: *Soc. arch. Brux. - Annales* XI (1900) wat er in West-Vlanderen aangaande dit vak, binnen 't verloopen jaar 1899, besproken, bepoogd of bevonden is:

- De mote van 't Wallantbusch te Merckem is een ‘leenmansche mote’ (hl. 13).
- Uit het ‘quaede kerkhof’ te Vladsloo 'n is niets nieuws kunnen opgedolven worden (bl. 16).’
- Of ‘de Galooie’ te Lokre een leenmanssteedsche mote is zal men gaan bevinden (bl. 19).
- In de nieuwe achterhaven van Brugge tusschen den Oostendschen vaart en den steenweg naar Dudzeele, zaten Roomsche scherven 2^{m} 75 diepe, zonder hoofdstaf op, en zonder bouwgoed bij (bl. 21).
- Nog in de achterhaven te Brugge, is men een schip komen t'ontgraven, van ievers achteraan uit de XI^{ste} eeuwe, mistgaders ook Roomsche en andere vondsten (bl. 30 en volg).
- Te Denterghem, al delvende achter oude ‘moerlandwoonsten’, zijn ‘bleven zulker woningen voor den dag gehaald, de eerste belangrijke in Belgenland’ (bl. 35 en volg).
- Te Rousselaere, tusschen de steenwegen van Staden en Hooglede, een vondste van een menschengeraamte, en van brokken ‘moerlandsche stellingstaken’ (bl. 42).
- Insgelijks te Emelghem overblijfsels zulkdaniger ‘zomphuisschooren’ (bl. 43).

Noodig 'n zal 't niet zijn te zeggen dat 't meerendeel dier uitslagen aan 't werk te danken is van den onvermoeibaren zoeker, E.H. Juk Claerhout.

[Nummer 6]

Taalgevoel en Taalzuivering

> *Tempore messis dicam messoribus; colligite primum zizania*.
> MATTH. 13, 30.

MEN hoort dikwijls zeggen, en in dit zeggen ligt veel waarheid, dat de Vlamingen en de Zuid-nederlanders over 't algemeen, weinig of geen taalgevoel bezitten en daarom eene zoo gebrekkige taal spreken en schrijven.

Alle menschen hebben schoonheidsgevoel, hoewel dit bij de eenen grooter is of meer ontwikkeld dan bij de anderen. Zoo zal bij voorbeeld iemand die voor eene schilderij gebracht wordt, oordeelen of zeggen: dat is schoon; - een ander zal van de zelfde schilderij zeggen dat ze niet schoon is.

Bij die twee menschen, verschilt het schoonheidsgevoel in voorwerp; dus hangt hier veel af van dezen die oordeelt. Maar het bestaat toch bij alle twee; alle twee hebben in zich iets, een gevoel, dat hen tot de uitsprake brengt: dit

is schoon, dit is niet schoon, somtijds zelfs zonder dat zij zelf weten waarom zij zoo oordeelen.

Welnu, in zake van taal bestaat een dergelijk gevoel, dat ons doet oordeelen of iets wel degelijke, goede taal is of niet, en dit noemt men taalgevoel. Zoo bijvoorbeeld, als ik iemand hoor zeggen: ‘den anderen dag’ (l'autre jour) voor verleden maal, of verleden keer, dan zeg ik seffens: 'k en weet niet waarom (dikwijls toch) maar mijn taalgevoel zegt mij dat dit geen taal, dat dit mijn taal niet is. Het taalgevoel wordt met de taal zelve verkregen, en alle volkeren bezitten het in mindere of meerdere maat, al naar gelang de verderfelijke en taalgevoel-verstompende invloed van vreemde talen grooter of kleiner is geweest. Het kan door studie hernomen of ontwikkeld worden.

Hier is het oordeel veel vaster, veel meer gelijk en overeenstemmend, dan bij het schoonheidsgevoel, en bij menschen, die één en dezelfde taal spreken, zullen de uitspraken van het taalgevoel gelijk zijn. De taal immers is dezelfde, heeft haren vasten woordenschat, hare vaste regels voor woordvorming en zinsbouw.

Het taalgevoel is dus: die fijne smaak en dat juiste oordeel dat ons de taal zuiver doet spreken, schrijven en bewaren.

Die smaak en dat oordeel zijn bij ons Vlamingen reeds erg versleten en verstompt.

Door onze taal loopen veel duitsche indringers die met den naam van ‘Germanismen’ (Duitschheden) bestempeld worden. Maar, om hier alleenlijk te spreken van onzen ouden vijand en indringer: het fransch, deze is 't die, benevens zooveel andere voordeelen, ons ook dit heeft meêgebracht, dat hij meest van al aan ons taalgevoel heeft kwaad gedaan en nog gedurig doet. Dit hebben wij te danken aan ons naar gebuurschap met Frankrijk en grootendeels ook aan onze opvoeding.

Onze taal is doornaaid en doorweven van 't geen men overeengekomen is ‘Gallicismen’ (franschheden) te

noemen 't is te zeggen fransch vlaamsch. Ons gemis aan taalgevoel is het, dat ons doet fransch spreken in vlaamschen woorde, zonder dat wij het ooit gewaar zijn, en dat doen wij, West-Vlamingen, buitenmate veel. Wij doen ons beste om alle fransche *woorden* uit ons schrijven (uit ons spreken wat minder) te weren, en wij doen daarin wel. - Want dit hier terloops: Als wij willen goed werk doen in het zuiver maken onzer taal, moeten wij dikwijls en voor veel zaken, hoe ongeern ook, bij onze noorderbroeders te rade gaan, maar zij, zij zouden wel dienen, zich wat vernedering, hoe weinig ook, te getroosten en ons hierin na te volgen, dat wij onze taal van fransche woorden trachten te zuiveren. Fransche woorden, op hun geheel overnemen, kan voor de taal minder verderfelijk zijn, dan het gebruiken van vervlaamscht fransch; maar, dat het beter zij dan het gebruiken van goede gangbare vlaamsche woorden, die nevens de fransche bestaan, dat is voor iedereen moeilijk om aan te nemen.

Ook bestaat in Duitschland de strekking tot het zuiveren der duitsche taal van fransche woorden, en naar het schijnt, is die in Holland reeds aan het worden. Des te beter; dus, wij naar omhoog en zij naar omleeg, en zoo zullen wij onze taal nog wel eens zuiver krijgen.

Fransche woorden uit onze tale weren is dus goed en loflijk, maar 't dient opgelet, dat het fransch, langs den eenen kant buiten gesteken, langs den anderen kant niet weêrom binnen komt. Wij hebben het misschien te druk van vooren met het uitroeien der fransche woorden en wij vergeten somtijds acht te slaan langs achter, waar het kwaad al zoo erg of nog erger is. Want aldaar komt het fransch zooveel te gemakkelijker binnen, daar het, nu in een vlaamsch kleedje gesteken, alleenlijk voor scherp taalgevoel herkennelijk is.

Daartegen moeten wij dus ons taalgevoel herop wekken, en wij moeten die menschen dankbaar zijn, die, daar wij het vergeten, dit in onze plaats doen. Zoo in de laatste tijden, is een boek verschenen over ‘Gallicismen’ door

W. De Vreeze[1], dat voor taalzuivering zeer dienstig kan zijn. Het werk, 'ter goeder trouw' geschreven, wijst ons de Gallicismen aan die bij Zuid-nederlandsche schrijvers meest gebruikt worden. Die woorden en uitdrukkingen bestaan in 't geheel niet in onze taal, of toch in die beteekenis niet, ofwel strijdt hunne vorming met ons taaleigen. Nevens het onaannemelijk woord wordt het goede aangegeven.

Niet alles moeten wij daaruit voor ons nemen, maar toch een groot deel. Ook niet alles moeten wij zoo maar zonder onderzoek, voor klinkende munt aannemen, en in gebruik willen brengen. Veel van hetgeen de Vreeze beweert, zou eerst een nader onderzoek verdienen. Men leze in 'Taal en letteren' 9ste jaarg., 8e aflev. van 15n Aug. 99, op bladz. 373 en vlg., het artikel geteekend: B(uitenrust) H(ettema). Daarin wordt uiteengezet o.a. het verschil dat er dient gemaakt te worden tusschen onderwijs en eigen kunstuiting. Het eerste eischt, dat men leere wat algemeene taal is, maar het andere vergt een stijl die meer den stempel draagt van des schrijvers omgeving; dus mag daar veel gebruikt worden dat dialekt en geen algemeene taal is. Zoo is het bij Beets, Israels en Cremer - (en bij ons mag het dus ook zijn; zoo is Gezelle's taal geen onderwijzers- maar kunstenaarstaal, die de zijne is en de onze moet zijn, voor eigen kunstuitingen) - Dus, verschil tusschen spreek- of leertaal en kunsttaal.

Men leze daarbij nog: '*Le Musée Belge, bulletin, 3e année, no 9, 15 Novembre 1899*.' Het opstel van Dr Ch. Lecoutere over de 'Gallicismen,' en de voorrede van De Vreeze zelf. Hij stelt zich niet als wetgever maar als raadsman. Aangenomen nu, dat niet alles even onvoorwaardelijk goed te keuren is, willen wij de aangegeven verbetering niet aanveerden, wij moeten toch bekennen

(1) W. DE VREEZE, *Galliscismen in het Zuid-Nederlandsch*. (Proeve van taalzuivering door de Koninklijke Vlaamsche Aeademie niet goud bekroond). Gent, A Siffer, in-8o, LVXIII-662 blz., G fr.

dat het werk ons veel goed kan doen, omdat het ons doet zien, wat wij te vooren niet zagen, dat wij missen. En als wij dit eenige malen gezien hebben en wij van goeden wil zijn, dan zullen wij licht het vast voornemen maken alle Gallicismen (en welke 'ismen' ook) te schuwen en ons leven te beteren[(1)].

C. VERBRUGGHE

Evangeline van Hendrik Wadsworth Longfellow *op mate vertaald uit het Engelsch in 't Vlaamsch*. (23ste en laatste vervolg).

Zóó, op nen zondagmorgen[(429)],
deur de eenzame zwijgende wegen,
ging zij stille beuren gang,
en kwam binnen 't hekken van 't Gasthuis.
Zoete in de zomerlucht,
dreef deur den lochting, de geur van de bloemen,
en zij staakte beuren weg,
om de schoonste uit de bloemen te garen,
die met hun geur en hun schoonheid,
de stervenden mochten verkwikken.
Daar ze nu klom langs steegers,
naar gangen, verkoeld deur den oostwind,
hoorde ze 't wekkerlied[(430)], verre en zacht,
uit de luchtsteê van Christ Church[(431)],
binst dat over de weiden,
in 't speelgeluid 't Godslied kwam varen,
dat de Zweed te Wicaco[(432)]
ten huize des Heeren ook aanhief.

(1) Andere werken dienstig tot taalzuivering zijn: 'De Distels' van Prof. Meert (Lebègue, Brussel) en 'Onkruid onder de Tarwe' van denzelfde (Gent, A. Siffer). Dit laatste werk verschijnt in 6 deeltjes, waarvan tot hiertoe het 1e verschenen is. Of die schrijver even als die der Gallicismen 'ter goeder trouw' zijn werk verricht, valt te betwijfelen, ingezien, ten minste, deze somtijds wat bijtende en ook wel spottende toon die hij aanslaat.
Een ander werk: Bastaard woordenboek van Broeckaert.
Coll. Biekorf, onder titel verdietschingen.
Coll. Belfort, taalpolitie, taalzuivering, enz.

Zoete en lijk zinkende vlerken,
viel nu die stilte op heur ziele.
Iets ook zeide heur van binnen:
- ‘uw lijden is eindelijk over’,
en met glans in heur oogen,
zoo tort ze de ziekenzaal binnen.
Lichtjes, schoof ze daar tusschen de
vlijtige en zorgvolle diensters,
die de brandende lippen
en 't lijdende voorhoofd ververschten,
zwijgende, de oogen looken,
en 't aangezicht dekten der dooden,
waar ze op hun stroobedde lagen,
lijk drijfsneeuw bezijden den landweg.
Menig moedeloos hoofd nu
rees als de zuster daar toekwam,
keerde op zijn bolster[433] van smerte,
om ze gaande te zien, want heur bijzijn
viel op hun ziele, lijk
't stralen van zonne op den wand eens gevangs; en
daar zij heure oogen ringsom sloeg,
zag ze hoe de troostende Dood, heur
hand reeds geleid had op menig herte,
en het heelde voor altijd.
Binst den nacht, waren vele
bekende gestalten daar weg; hun
plekke stond ijdel, of was reeds gevuld
met nieuwe onbekenden.
Schielijk, als wierd ze belemmerd[434]
deur vreeze of gevoel van verbaasd zijn,
bleef ze stil, met heur bleekwordend
wezen ter zijden; heur lichaam
huiverde en rilde;... de bloemen, vergeten,
ontvielen heur vingers,
't licht en den bloei van den morgen,
verlieten heure ooge en heur wangen,
en der vloog van heur lippen
ne schruwel[435], zoo schriklijk en angstvol,
dat het de stervenden hoorden,
en opschooten van hunnen bolster.
Op het stroobedde[436] vóór heur,
strekte er ne man, al van jaren,
lang en mager, met grijswordend haar
dat zijn slapen[437] bedekte.
Daar hij in 't morgenrood lag,
zoo scheen zijn gelaat voor èn stonde
lijk opnieuw den bloei aan te nemen

van vroegere manskracht.
Zóó, gewoonlijk, verandert 't gelaat
bij den mensche die zieltoogt.
Heet en rood nog, gloeide de
koorts[438] op zijn lippen, als of het
leven, lijk vroeger de Hebreeuwen,
de deure met bloed had besprenkeld,
waar het de geest van de Dood,
als teeken mocht zien, en voorbijgaan.
Roerloos, gevoelloos, stervende,
lag hij daar, weg met den geest, die
scheen te zinken in 't duister,
en dweers deur onmeetbare diepten,
't duister van slapen en sterven,
en zinken... en zinken... voor altijd.
Daar, in het land van de Dood,
vernam hij 't veelvuldig weêrgalmen
van dien angstvollen schruwel,
en nu, deur de ruste die volgde,
suisde er èn lijzige stemme
met zoeten en hemelschen nadruk:
‘Gabriel! O mijn beminde!’
De stemme verging in de stilte.
Dan in nen droom, aanschouwde hij
andermaal 't land zijner kindscheid,
't groen der Acadische weiden,
met vloeden verdonkerd deur 't boomloof,
't dorp met zijn bergen en woudland.
Lijk ten tijde heurer jonkheid,
zag hij nog Evangeline daar wandelend[439]
gaan in de schauwte,
en hij weende!... Terwijl hij nu
trage zijn oogschelen opsloeg,
smolt het beeld, maar Evangeline...
ze knielde aan zijn bedde; hij
trachtte vergeefs heuren name te fluistren,
de klank, eer hij uitkwam,
stierf op zijn lippen... hun roeren nog zei
wat zijn tonge bedoelde[440].
Nutteloos[441] wilde hij hem rechten,
en Evangeline, geknield daar,
zoende zijn stervende lippen[442],
en lei dan zijn hoofd op heur herte.
Zoet was de glans zijner oogen,
maar plotseling zonk hij in 't duister,
lijk e wieklicht, dat uitwaait
bij 't spelen van wind deur het glasraam.

Alles was uit en gedaan nu... de hope,
de vreeze en de droefheid,
al het herteleed, 't rusteloos
onvoldane verlangen,
't ongemak, zwaar en diep,
't gestadig en angstig[443] gedulden! -
Daar zij nog eens, het levenloos
hoofd nu, drukte op heur boezem,
boog ze ook zoetjes het heure,
en zuchtte: ‘o Vader, 'k bedanke u!’

Nog is het oorwoud hier!..
maar verre, en buiten zijn schauwte,
rusten zij beiden en naast malkaar,
in hun naamlooze graven.
Nevens den schamelen[444] wand
van 't nederig katholijk Godshof,
liggen ze in 't herte van stad,
onbekend en deur niemand bemerkt[445] ook.
Dagelijks, vaart het leven,
met ebbe en met vloed, hun voorbij daar;
duizende herten die jagen,
waar 't hunne nu rust en voor altijd,
duizende hoofden die spannen,
waar 't hunne van kommer bevrijd is,
duizende handen die zwoegen,
waar de hunne den arbeid gestaakt hen,
duizende voeten die moê zijn,
waar de hunne de reize voleindden[446]

Nog is het oorwoud hier!..
maar nu, onder 't loof vau zijn takken,
woont er èn ander volk,
met ander gebruiken en sprake.
Enkel langs 't dijkgewest nog,
van het treurige en mistvolle zeevlak,
leeft er èn handsvolle Acadische boeren[447],
wier vaders uit 't vreemde
weêr naar 't geboorteland doolden,
om in zijnen schoot eens te ontslapen.
Dáár, in de stulp[448] van den visscher,
is 't wiel en 't getouwe[449] aan den gang nog;
meiskes, met Normandschen hoofdtooi aan,
en huisgaren roksken[450],
's avonds, bij 't heerdvier,

vertellen er 't zeisel van Evangeline,
binst dat, diepe uit heur steenen holten,
de zee, die daar bij ligt,
spreekt, en antwoordt met troostlooze galmen,
op 't klagen van 't woud[451] nog.

A. MERVILLIE

Eindnoten:

(429) ZONDAGMORGEN, vertaalt het engelsch *Sabbath morn*; de name *Sabbathdag* wierd voor 7ste dag van de weke behouden bij de DISSENTERS, die van de protestantsche HOOGKERKE, (*Highchurch*), waren afgevallen. Hier geven wij den zin voor den name van iederen dag der weke.
ZONDAG: engelsch *Sunday* = dag der *zonne* die bij de Germanen als Godheid vereerd wierd. 't Woord *zon* heeft in eenige germaansche talen de gedaante met *n*, en andere gedaante met *l*. Middelnederl. *sonne*; oudsass. en oudhoogduitsch *sunna*; nieuwhoogd. *sonne*; angelsass. *sunne*; (engelsch *sun*); oudfriesch *sanne*; gotisch *sunno*. Daarnevens de gedaante met *l*, angelsass. *sol*; oudnoordsch *sol*; gotisch *sauil*; verwant met sanskritsch *suray*, grieksch *elios*; latijn *sol*. De gedaante met *n*, van indogerm. wortel *swan* - glanzen. De gedaante met *l*, van indogerm. wortel *swar* = glanzen. Van zelfsten wortel *swan* komt *zwaan, zwane* (fr. *cygne*).
MAANDAG: engelsch *Moonday*, dag der godinne de *mane, maan* en *maand*, (verwant met grieksch *mene*, en latijn *mensis*), behooren waarschijnlijk tot den wortel van *meten*.
DINSDAG: ook *dingsdag* (nog *dijnsdag*, *dijsendag*), eng. *Tuesday*; oudhoogd. *Ziostag*; angelsassensch *Tiwesdaeg*; oudnoordsch *Tysdagr*; zweedsch *Tisdag*; deensch *Tirsdag*. Wij hebben hier de 3 naamgedaanten van onzen DIJS, den germaanschen krijgsgod; ZIO (oudhoogd.); Tiw (angelss.), en TYR, TIR (oudnoordsch), verwant met sanskritsch *Djaûs*, en grieksch *Zeûs*. De gedaante met *n dinsdag, dijnsdag, dingsdag*, komt van den latijnschen *bijname* aan dien zelfden God gegeven MARS THINGSUS. de god der *dingen*; 't is te zeggen der *volksvergaderingen* (vergelijkt ons *ding, geding, dingstede*). Nu nog beteekent in Noorwegen *Folkesting*, de *volkskamer*, de *vergaderinge* (ting) der volksvertegenwoordigers. Uit den zin van *volksvergaderinge, rechtsvergaderinge*, kreeg *ding* de beteekenisse van *rechtszake* (*gedingen* of processen); van daar nog *dingbank* (rechtbank), *dingtaal* (pleidooi), *dingdag* (rechtdag), en 't werkwoord *dingen, af dingen, weerde bieden* of *af bieden*, was eerst gebruikt bij *openbare* verkoopingen, waaruit ook, *dingen naar iets* - naar iets *streven*, iets *betrachten*. Verders van *zake* in 't algemeene, vlaamsch *ding* ook *dingen* (voor 't enkelv.) *wat aardig* DING *is dat* (fransch *objet*), e *schrikkelijk* DINGEN (*chose*) - *wij 'n trekken ons al die* DINGEN (meerv.) *niet aan*, enz., wegens de twee gedaanten (voor 't enkelvoud) *ding en dingen*, vergelijkt *doel* en *doelen*, ziet([440]). Voor 't vroeger gebruik van *dingh, dinghedag, dinghen*, ziet ook 't *aldermerkweerdigste* gewrocht van EDW. GAILLIARD; KEURE van HAZEBROEK, 4de *deel*, bl. 63 en 64.
WOENSDAG: eng. *Wednesday*; dag van *Woeden, Woên*, oudsass. *wodan*; angelss. *wòden*; oudnoordsch *odinn* (odingsdage); zweedsch en deensch *onsdagr*; WOÊN, was oppergod bij de Germanen, verwant niet *woede, woede in eersten* zin = *begeestering*, uit sanskritschen wortel *vat* = begeesteren, (latijn *vates* - dichter, zanger, begeesterde, oudnoordsch *odr* = gezang).
DONDERDAG: (Middelnederl. ook *donresdagh*) eng. *Thursday*; dag van *Thor*, god van den *donder* = zweedsch en deensch *Torsdag*; in 't nederl., oudhoogd., nieuwhoogd. en angelsass. is 't den dag van den *donder* (eng. *thunder*) voor *dondergod*. - *Donder* verwant met latijn *tonitru*, uit indogerm. wortel *ten* - deunen, dreunen.
Vrijdag: middelnederl. *Vrijndach* (nog gehoord in sommige streken), eng. *friday*, van 't oudhoogd. *Fria*, oudnoordsch FRIGG = godinne der liefde (latijnsche Venus) verwant met *vrij* = bemind, lief, schoon; ook met *vrijen*, beminnen, met *vrij* (gespaard), *vriend* en *vrede*.
FRIA, FRIGG, niet te verwarren met oudnoordsch FREYJA, FREYER, dat verwant is met *vrouw* en *vroon*, afleid van 't vermoede oud *vro* = heer. VROON, vroondienst = dwangdienst aan den landheer of LEENHEER verschuldigd. Fr. *corvée, droit de corvée*. Wij hebben nog *vroongeld, vroonheer, vroongoed*, enz. (Ziet de woordenboeken).

ZATERDAG: naarvolgens VERCOULLIE, CHAMBERS, SKEAT en anderen, overgenomen uit 't latijn, dag van *Saturnus*; zaterdag ware dus e *schuimwoord*. Maar 't kwame mij aardig voor dat de Germanen dien name aleen uit 't latijn zouden overgenomen hebben, daar zij overal elders echt germaansche benamingen gaven aan de andere dagen der weke.
In de *Antiquitates Belgicae* (bij Van Royen, te Amsterdam, 1715) is er sprake van den germaanschen god *Seater*, god van den *overvloed*, van 't weder en van zomertijd = 'n ware SEATER, met den zin van overvloed, niet verwant met ons *zat, verzaden, verzadigen?* Oftewel, en even als *Saturnus* (van *satus, serere* = zaaien), de *zaaier* beteekent, 'n zou *Seater* ook niet benevens *Saturnus* verwant kunnen zijn met *zaad, zaaier, zaaien*? Alzoo bleve onze *Zaterdag* echt germaansch, niet overgenomen, maar verwant met *Saturnus*. 't Hoogd. *samstag* en 't fransch *samedi* (sabbati dies) komen van 't latijn *sabbatum*, genomen uit 't hebreeuwsch *sjabbath* = rust, *sjabath* = hij rustte (*Vercoullie*).

(430) WEKKERLIED, *wekkerspel*; eng. *chimes* of *chime* = beiaardspel. 't Engelsch *chime* waarschijnlijk uit *cymbale*, latijn *cymbalum*, grieksch *kymbalon*.

(431) CHRISTCHURCH = Christuskerke. de oudste groote kerke in Philadelphie. Christen, kristen met omzettinge der *r* gaf ons *kersten* (ook KERSTEN of christen maken = *doopen*), *kerstinne, kerstdag* en *Antkerste* (Antechrist). Zoo 't VAN MAERLANT gebruikt: *te stridene jeghen Antkerste*. (Ziet *Spiegle Ystoriaele*, 1ste partie, 1ste boek, xii-26ste reke) uitgave van DE VRIES en VERWYS.

(432) ZWEED... TE WICACO; de zweedsche Lutheranen van Philadelphie hadden hunne *bidsteê* niet verre van stad, in èn oord, dat *Wicaco* geheeten, later bij de stad gevoegd wierd, en nu en deel uitmaakt van Philadelphie.

(433) Bolster; eng. *pilow* = ons peluw (uit latijn *pulvinus*) dat even als *kussen* (fr. *coussin*), schuimwoord is.
Bolster of *bulster*, eigentlijk de *bast*, de *uitwendige* schurse of schille van *noten* en van koorn. KAF, ook afval van *peul* en andere gewassen. *Bolster* kreeg den zin van *kussen*, dat met *bolster, kaf* of andere strooien afval gevuld is. ('t Engelsch heeft ook *bolster* met de beteekenisse van *kussen*). *Bolster* afgeleid van den zelfsten wortel als *balg*; (gotisch *balgs = zak*) en 't eerste lid niet te verwarren met *bol* of *bul* = *stam* van den boom (eng. *bole*), dat waarschijnlijk verwant is met *balk* en *blok*, en dat nog voorkomt in *bolwerk*, waaruit fr. *boulevard*.

(434) BELEMMERD: Eng. *arrested* (fr. *arrêté*) = belemmeren van *lam*, (eng. *lame*), en verwant met *loom = stijf, zwaar, trage*, (*loom* in de beenen, met *loome* schreden gaan).

(435) SCHRUWEL: in westvl. harde *schreeuw*, schruwelen is versterkinge van *schruwen* dat met *schreeuwen, schreemen*, (eng. to *scream*) afgeleid is van de stam van *schrijen, schreien*.

(436) STROOBEDDE: eng. *pallet* = dat komt van fr. *paillet, paille*, latijn *palea* - stroo, (nog fr. *paillasse*). In 't eng. hebben wij ook *pall* = dat èn ander woord is; genomen uit latijn *pallium = kleed*, (Pallium van den Paus enz.). Van pallium, ook 't fr. *poêle*, en 't nederlandsch schuimwoord *pelle*, westvl. *pelder*. = *dekkleed, baarkleed*, (*kleed* voor de lijkbare of berrie). 't Woord *baar, berrie*, afgeleid van 't oud vermoede *beren*=dragen, nog in *baren, geboren*. Beren, Baren verwant met latijn *ferre*, uit het Germaansch komt fr. *bière*.

(437) SLAAP (van 't hoofd) meerv. SLAPEN; fr. *tempes*, uit 't latijn *tempora*, eng. *tempte*, oudfr. *tempel*, (in Fransch-Vlaanderen en in 't *Veurnsche*, nu nog *tempel*), elders in Westvl. zeggen wij meest 't *slag* van 't hoofd, mogelijk omdat *daar* den hertader SLAAT. 'n Zouden wij ook het schuimwoord *puls, pols* (uit latijn *pulsare*) niet kunnen vervangen deur 't *slag* van den arm? SLAAP slapen, wordt gebrocht tot *slap* dus: de *weeke slappe* deelen van de hersenpanne.

(438) KOORTS: eng. *fever* (uit fr. *fièvre*), duitsch *fieber*, al van 't latijn *febris, ferveo = fervere* = heet zijn). Koorts is verwant met sanskritsch *jurti*, van wortel *jvar* = gloeien. Den grondzin en werkinge van *branden, vonken* (étinceler), vinden wij nog in TINTELEN, (mijne handen *tintelen* van de koude, heure oogen *tintelen* van blijdschap). Tintelen is versterkinge van 't vermoede oud TINDEN = branden, eng. *to tind*; hoogd. *zünden*; zweedsch *tända*; deensch *toenda*; niet buiten het germaansch. Afgeleid van *tinden*, is nog *tonder, tondel* of *tindel* (fr. *mêche*) in *tondeldooze, tindeldooze* (*boite à mêché*) dooze met *vierslag* en drooge *zwam*, om vier te maken. (Zwam hier fr. *amadou*, westvl. *baanst, banst*). Uit *tondel* komt fr. *tondre = vonk*.
Het zweedsch tända, vinden wij hedendaags op de zweedsche *stekskesdoozen*, (*sulfer-* of *solferdoosjes*) daar immers staat er te lezen: *tända endast mot ladáns plán. Tända* = branden, *endast* = enkel, *mot* = tegen, *ladáns* = der lade, *plán* = kant, (effen = plan).
't Woord *mot*=deensch *mod*; nog in ons ont*moeten* (*ont* = tegen en *moeten*) = te gemoetgaan, tegengaan, eng. *to meet* van waar 't engelsch *meeting* = ontmoeting, bijeenkomste, vergaringe. 't Woord *meeting* kwam ook over naar Vlaanderen, maar 't en wordt niet verstaan, en als er ievers meeting is, zijn de menschen benieuwd om te zien en te hooren wat die vreemde sprekers daar al gaan *uitmeten; ladáns* (2de naamw.) ons *lade*, lâ, kist, koffer, *doze, schof* (schuiflâ) enz. ons *lade* van *laden*, fr. charger, dus eerste grondzin ware, iets dat dient om dingen op- of in te leggen.
Op die zweedsche *stekskesdozen* staat er nog *säkerkets tändstickor* = in 't vlaamsch, *zekerheids ontstekers, stekskes zonder gevaar*, fr. *allumettes de sûreté*, eng. *safety matches*.

(439) WANDELEN: engelsch *to walk*, wij hebben ook de weêrgâ van *to walk* met grondzin van beweginge in *walken*=vollen, vullen; fransch *fouler* = het *haar* of *vilt* door eene stootende beweging vast in één werken (VAN DALE); eertijds hadden wij de *lakenvulders* (*foulons*) en *lakenscheerders* (de Vulderstrate te Brugge - eigennamen: *De Volder, De Vulder*). Ons *vollen, vullen, volder*, hier niet te verwarren met vollen, vullen = (*remplir*); 't is schuimwoord, uit fr. *fouler* en *foulon*, dat komt van 't middellatijn *fullare*. Het engelsch heeft ook de weêrga van ons *wandelen*, in to *wander* = dolen, zwerven, leurend bewegen, enz. Ons *wandelen* (wendelen), oudhoogd. *wantâlon*, is versterkinge van *wenden* (*wentel*trap = (*wendel*trap) *draai*trap, en is van den stam van *winden*, (eng. *to wind*), vergelijkt *winde*, (*garewinde* en *klimkruid*), *windeldoek*; wij hebben nog *windas* waaruit fransch *vindas*. 't Hoogd. *verwandlen, verwandlung*, soms ook bij ons gebruikt: *verwandelen*, *verwandeling*, ware dus verwendelen, verwenden, verwisselen, veranderen, en kreeg ook den geestelijken zin van *consecrare, consecratio*, (deel der H. Misse), alwaar brood en wijn *verzelfstandigen*, of *transsubstantialiter* veranderd worden. BIJ GEZELLE, lezen wij ook *onwandelbaar*, d.i., onveranderlijk, onwrikbaar, (van God gezeid). (Rijmsnoer).
't Vroegere Hoogd: *wandern*, en de engelsche gedaante *to wander, wenden, wandelen*, staat nog bij van *Maerlandt*, en *Guido Gezelle* gebruikt ze in Rijmsnoer bl. 60:

> naast u dan voorbij ge*wanderd*,
> groete ik u van verwen g'anderd.

(440) BEDOELEN: hier *betrachten*; BEDOELEN is eigentlijk *het doel*, het *mikpunt* in de ooge houden, om op te schieten. In Vlaanderen is *doel* mannelijk (den *doel*).
DOEL afgeleid van *dal* is eigentlijk *grensgracht, grensdijk*, een der twee grensdijken der schietbane; van daar beteekent *doel* ook *schietbane*, als plekke liggende tusschen de twee *doelen* of grensdijken; verders *doel* = het mikpunt waarnaar men schiet, nog *doelwit*, het *wit*, (*wit*, zichtbaar, glanzend teeken) der doelschijve. DOEL, *doelen*, eertijds ook vergaarstede, vergaar*hof* waar de doelschutters samen kwamen om naar 't wit te schieten: (*Handboogsdoelen, S*^{t} *Joorisdoelen*), van daar wierd *doelen* gegeven als name aan herbergen en gasthoven (VAN DALE). KRAMERS zegt: *Doelen, doel*, (lieu ou les gardes municipales s'exerçaient autrefois à tirer au but, de là le nom de DOELEN que portent encore quelques grands hotels des Pays-Bas). En inderdaad, over eenige jaren vielen wij in zulk gasthof toe te Middelburg (Zeeland).
In West-Vlaanderen heeft *doel*, (ziet DE BO), onder andere beteekenissen ook deze van *strooien huisje*, en *gewelfde steenen bergplekke* met aarde bedekt dienende voor *aardappelkelder*; die zin komt misschien uit het bestaan van het berghuizeke dat soms op de doelgrenzen of uiteinden der schietbane stond, gelijk nu nog bij de gaaisprangen. G. GEZELLE (in Tijdkrans, bl. 282), gebruikt ook *doelen* met den zin van *aardappelkelders*:

> eiergoed, bij zakken, korven,
> karren, wagens, volgelaên
> zullen ze, echt en onbedorven,
> dit jaar, in de *doelen* gaan.

(441) NUTTELOOS = hier bateloos, vergeefs, (*vruchteloos* is schuimwoord uit *vrucht*, van latijn *fructus*), *nut* van den stam van genieten, alsook ons westvl. *note* = opbrengst, (*genot*) van den akker.
(442) *Lip*=lippe, engelsch *lip*; duitsch *lippe*; zweedsch *läpp*; deensch *laebe* verwant met latijn *labium*, daarnevens oudnederduitsch *lepur*, en oudhoogd. *leffur*, verwant met latijn *labrum*, waaruit fr. *lèvre*, van indogerm. wortel *leb* en *lab*=flodderen, slorpen. Van daar zelfsten oorsprong is *lap* (stuk stoffegoed), *lepel* (slorptuig), *leppen* (eng. *to lap*) = met kleine teugen drinken, *lappen, labben* en *labberen*. Men zegt nog bijv.: dien hond *lapt* water; e glas bier *uitlappen*. Op de *lappen* gaan, is uitgaan om te *labben*, om te drinken, nog zijn geld *verlappen*, *zatlap, dronkelap*.
Al spreken van *lip* (deensch *laebe*) wille ik hier iets eigenaardigs vermelden, dat te *Wonterghem, Denterghem, Aerseele*, (Aesle!!) *Caneghem, Ruysselede* en elders, in de volkstale zit.
De *p* en *pp* in den uitgang en achter klinker worden verzacht tot *b* of *bb*, de *t* en *tt* worden verzacht tot *d* of *dd*, en 't is wonder, in 't DEENSCH hebben wij meest altijd den zelfsten zachten uitgang, zoo bij voorbeeld:

lippe = libbe	Deensch: laebe
appel = abbel, abble	Deensch: äble
loopen = looben	Deensch: löbe
open = oben	Deensch: aaben
koopen - kooben	Deensch: kjöbe

(COPENHAGUE is eigentlijk de verfranschte name van *Kjöbenhavn* (Koophave).

kopper = kobber	Deensch: kobber
doopen = dooben	Deensch: döbe
roepen = rouben	Deensch: raabe
zweepen, meerv. van zweep = zweeben	Deensch: svöber
diep, diepe = dieb, diebe	Deensch: dyb

en nu voor de *t*:

laten = laden	Deensch: lade
zoet, zoete = zoed, zoede	Deensch: söd
bijten = bijden	Deensch: bide
heet, heete = hoed, heede	Deensch: hoed
eten = eden	Deensch: aede
weten = weden	Deensch: vide
zitten = zidden	Deensch: sidde
slijten = slijden	Deensch: slide
wil, witte = wid, widde.	Deensch: hvid.

(443) ANSTIG van *angst* (eng. *anguisch*): indogerm. wortel *angh*, waaruit nog *eng* = nauw, de woorden *eng, angst*, ANGSTIG, verwant met grieksch *agchein*, en latijn *angere* = beklemmen, vernauwen (toenijpen van 't herte). 't Engelsch *anguish* en fr. *angoisse* komen uit 't latijn *angustia*.

(444) SCHAMEL = van SCHAAM, schaamte (engelsch *shame*) waaruit ook *schande* en *schenden* (schanden, onteeren) is afgeleid. *Schamel* heeft, uit dien eersten grondzin, de veelvuldige beteekenissen van *arm, ellendig, nederig, armtierig, verlegen, zwak* (fr. *chétif*) enz.
En ander werkwoord is *schenden* (villen, 't vel afdoen, berooven) middelnederl. *schinden*, van 't vermoede *schin* = vel, huid, engelsch *skin*; verwant met ons *scheen*, eng. *shin* scheenbeen, middelned. *scene*, dunne huid, smalle plaat. Uit het germ. komt fr. *échine*. Wij hebben nog èn derde werkwoord *schenden* met den zin van vlug *bewegen, ijlen, voortjagen*. Middelnederl. *schennen, schunnen*, eng. to *shun*, wijken, ontgaan. Oudnoordsch en zweedsch *skynda*; deensch *skynde*.
Ons woord *schooner* of *schoener* (schip, vlug vaartuig) is overgenomen van 't engelsch *schooner*, uit to *scoon*, engelsche gewestsprake van to *shun* = vlug bewegen.

(445) BEMERKEN van MERK: nevengedaante van *mark* (teeken), (merken = teekenen), bestaat ook in de andere germ. talen. Wij hebben nog *oogmerk, merkteeken, bemerken, aanmerken, opmerken*, en 't huidige *talmerk* (numéro); uit 't germ. komt fr. *marque* en *marquer*. 't Bovenstaande woord *merk*, (met den zin van *kenteeken*), waarschijnlijk verwant met MARK, *marke* = scheidingsteeken, grensteeken, grenze, grensstreke, bestaat ook in de andere germaansche talen, 't Oudnoordsche *mörk = woud*, omdat de wouden dikwijls tot grenze dienden. *Mark* verwant met latijn *margo* (fr. *marge*, rand): Uit het germaansch komt 't fr. *marche, marches* - grensstreken, grenslanden, (les *marches* de l'Empire), in 't deensch is *mark ook veld akker*.

(446) VOLEINDEN, *volenden* = van *einde, ende* eng. *end*: de grondzin is *tegenzijde, tegenovergestelde* kant, en nog *ont* (ontmoeten) en *ant* (*ant*word = tegenwoord); verwant met grieksch *anti*, en latijn *ante*. 't Engelsch *answer* (antwoord) bevat *ant*, en *swer*, uit den stam van ons *zweren*. 't Engelsch to *swear*, is ons *zweren* met den zin van *eed* doen.
In de volkstale wordt *ende* veel meer gebruikt als *einde*; wij hebben nog het bijvoeglijk naamwoord (adj.) *endel* dat afgeleid is van *ende* (einde), in ENDELDARM (einddarm) - ENDELKLOKKE, (doodklokke) (te Wonterghem *endeklokke, endepooze*) - ENDELDEURE (de groote ingangdeure der kerke). Te Wonterghem zeggen ze GRENDELDEURE, dat kan genomen worden als deure met zware grendels, (fr. *verrous*), maar *grendeldeure* is hoogst waarschijnlijk de mismaakte volksgedaante van *endeldeure*.

(447) BOER: (eng. *peasant*; fr. *paysan*, *pays*; uit latijn *pagus*), = *landman, landbouwer. Boer*, middelned. *geboer, gebuer*; oudhoogduitsch *giburo*; nieuwhoogd. *bauer*; de eerste beteekenisse = *woongenoot*, *buurtgenoot*; angelsass. *bûr, woning*, van denzelfst. wortel als *bouwen*, *bewonen, bewerken*. verder kreeg *bouwen* den zin van *stichten, oprichten*. In 't deensch *boe* = bewonen, *landets beboere* = landbewoners. Ons *boer, bouw* (land*boun*, land*bouwer*), *gebuur* (gebeur), *buur* (buurman), al van denzelfsten wortel; en 'n zouden wij *buur* = *woning, huis*, niet behouden

hebben in *ovenbuur* (ovenbeur)=*ovenhuis*? te WONTERGHEM zeggen ze *ovenmuur*, dat allichte vervalscht wierd uit *ovenbuur*.

(448) STULP = stolp - hut, hutte; hoogd. *stulpe*; oudnoordsch *stolpi* = staak, stake, van denzelfsten wortel als *stelpen=tegenhouden, bedekken*.

1° 't Engelsch geeft hier *cot*, (*fisherman's cot*), wij ook hebben dat woord nog met den zin van HUIS in *gemeene* beteekenisse; ga naar uw *kot*; blijft in uw *kot*; nog *huizekotje* = (klein huizeke), dat ook gezeid wordt van *holte* voor kleine dieren, en holte voor beelden (*niche*).

2° *Kot* wordt soms gebruikt ook, *gelijktijdig* met huis = *wagenkot* of *wagenhuis, wachtkotje* of *wachthuizeke*.

3° Verders heeft ons kot nog de beteekenisse van *huis*, voor kleine of *middelmatige* dieren die meest zitten of liggen, *hennekot, duivekot*, *hondekot* (hondskot), *zwijnskot*, (voor de groote dieren zegt men *stal* (uit den wortel van *staan* en *stand*).

4° *Kot* = ook met den zin van *booie* of gelijk welke bergplekke *brolkot, koolkot, asschekot, zwingelkot, kloefkot*.

5° KOT nog = fransch *baragué, kunstekot, speelkot, schietkot, kottevolk*, (baraquevolk).

6° KOT = gevang, hij zit in *'t kot*, iemand in *'t kot* steken.

't Engelsch benevens *cot* heeft nog *cottage*, eertijds *hut*, nu lieflijke aangename kleine woning; 't fransch *cottage* (*cott' édje*) = *landhuisje, lusthuisje, zomerhuisje, villa*.

(449) GETOUW = of *touw*, (op *touw* zetten, enz.), hier *weefgetouwe*, eng. *loom*; voor *getouw* en *touw*, vergelijkt *gebuur* en *buur*; *geduren* en *duren, getuig* en *tuig, gelukken* en *hikken*, enz., het werkwoord *touwen*, (eng. *to taw*), eigentlijk *maken, gereedmaken*, meest gezeid voor 't *leêr* (leder), leer *touwen* (looien); vandaar, *getouw* hier = getuig om iets te *maken, weefgetouwe*. Als bij gedaante van *touwen* hebben wij *tooien* (in voltooien).
G. Gezelle gebruikt in EXCELSIOR, 't werkwoord *touwen*, in den zin van *trekken, rekken*, van *touw* (koorde, zeel), geleid uit den stam van *tiegen, tuien*, hoogduitsch *zieken* - trekken (e schip op sleeptouw nemen = fr. *touer*, dat komt uit het germaansch):

> Daar ligt een schip dat spant en *touwt*
> den kabel die 't gebonden houdt.
> (Uit Excelsior).

't Werkwoord *touwen* beteekent nog en met den zelfsten grondzin *slaan* en *kloppen, garen touwen*, verder gereedmaken om gesponnen te worden. Het engelsch *loom*, heeft nog zijn weerga in ons al*laam*.

(450) HUISGAREN ROKSKEN: eng. *kirtle* of *homespun, homespun* = eigentlijk *spun at home* = ten huize *gesponnen*: hier vertaald met *huisgaren* van *garen* dat ten *huize* gemaakt is. Rok, germaansch, waaruit fr. *rochet*, (koorhemd, *roket*); eertijds *roc*, (de *c* was onze slot *k*):

> *als haer in haren* ROC, *een mouwe*
> *gebrac, soen* (zoo en) *deedse maken geen nouwe* (nieuwe).
> (Sinte Christine de wonderbare van *Bormans*, bl. XXII).

Uit het oud vermoede *hrok*, komt *froc* en *frac*.

(451) WOUD: eng. *wood*; oudsass. *wald*; duitsch *wald*; 't engelsch heeft ook *weald* dat min gebruikt wordt. De echte vlaamsche *weêrsplete* van *wood*; (angelsassensch *wudu*, oorspronkelijk *widu* dat in 't engelsch eigentlijk en eerst ook *hout* beteekent), ware ons *wede* = hout, (deensch *ved*), nog in *wede*winde of *wede*binde, (klimop) en *wood*bind en *wood*bine, (*hout*binde). 't Engelsch heeft nog *bindweed*, daar is *weed* ons *wied*=kruid, (*binde, bindkruid*), engelsch *hopbind* is ons *hopperanke*.
A.M.

Mingelmare

Een vlamsche kunstenaar in Stalen

HERTOG Karel II van Mantua had, voor werkschepper in 1659, *Daniele Wandendeyck* in dienst, wiens naam een vlamsche oorkomste verraadt. Na diens afsterven, vervong hij hem door *Francesco Geffels, pittore fiammingo* waarvan de benoeming aanloopt sedert 5^{den} in Lentemaand 1663, en die 40 kroonen te maande trok. Geffels was tevens schilder en bouwkundige; hij bouwde uamentlijk 't eêlmanshuis Sordi. *A. Betolotti* (*Architecti, ingegneri e matematici in relazione coi Gonzaga*, Genua 1899, bl. 117 v.), houdt menige oorkonde voor, die op hem betrekking hebben, en voegt daarbij, dat hij, door een bezet van 15sten in Schrikkelmaand 1669, al zijn goed overmiek aan de Broederschap van 't Allerheiligste in 's heiligen Maartenskerke van Mantua.

Weet er iemand dies wat meer?

Z

Getrokken uit: *Pet. Revue ill. de Vart et de l'arch. en Flandre*, 1900, I, 1-2 (Janvier), bl. 12.

[Nummer 7]

Uit een familieboek.
(*Vervolg van bladz.* 74)

ONDER de belastingen die zijne have en goed bezwaarden, vermeldt Haghebaert de thienden, de ovine, de mollage, de lysschemoeye, de pointingen, de oorlogslasten.

De tienden:

> ‘Op den 6 Maerte 1691 heb ik voldaen van myn bloetthiende aen Philips van Verre, als ampman deser heerlichede te weten van twee jaeren 1690 ende dat staet te vallen te St Jansmisse 1691 dat voor de somme van 2 pond 12 sc. par. voor de twee jaeren ende ben veraccordeert van al te toecommende jaeren gedeurende het leven ofte ammanie vanden voornoemden Philips voor de somme van vyfthien stuyvers sjaers.’

De ovine of belasting op schapendrift:

> ‘Op den 9 Januarij 1690 hebbe ick Jac. Haghebaert betaelt ende voldaen aen P. Le Quieu van myn ovyne vanden jaere 1689 tot 30 stuyvers utten ghemete; compt de somme van 3 p. 12 sc. par.’

De mollage of het maal recht:

> ‘Op den 16 Junij 1710 betaelt an Joannus Smit in mynderynghe van myn mollage vanden jaere 1710 die becompt op elf persoonen a 2 schellynghen yder, 13 p. 12 sch. par.’

De lysschemoeye, de lysschemoye, lyssemoye?

> ‘Op den 6 febr. 1690 hebbe ick betaelt myn lysschemoeye competerende den grave van Hornes ende dat vanden jare 1689 gevallen St Jansmisse in handen van Cornelis Jurdige, 18 p. 13 sc. 6 d.p.’

Telken jare tot 1706 staat die belasting aangeteekend.
De pointingen of betalingen voor de gemeente:

> ‘Den utsent vanden jare 1711 bedraegt 9 pond 2 sc. utten ghemete ende staen in grootte van lande 72 gem. 17 roeden; compt in ghelde 655 p. 15 sc.’.

De grondlasten klommen ten jare 1711 waarschijnlijk zoo hoog ten gevolge van oorlogsschatting die aan de gemeente opgelegd was.
De oorlogsbelastingen:

> ‘Op den 19 Julij 1711 betaelt 32 p. 8 sc. 5 d. p., ende dat in voldoenynghe van een vrage dat is den thienden pennvnck op alle goet dat wy hebben ende ghebruycken ten dienste van Vranckeryck waerin propretarissen gheordonneert syn drie vierden t' hunnen laste.’
> ‘Op den 19 Ougst 1711 betaelt in mynderinghe van de contributie van desen jaere 1711 te betalen ande geallieerde die becompt 14 stuyvers ende een groote utten ghemete sterck geit dat is een patacon die nu doet 6 p.p. voor 4 pond 6 sc. p. - een pistole die nu doet 24 pond. par. geven voor 18 pond. p. ende soo voorts ende moet betalen 50 guldens sulck sterck geit.’

De oorlog waarvan in het familieboek sprake is, herinnert de machtige worstelingen van den heerschzuchtigen franschen koning Lodewijk XIV om Belgie te veroveren. De geschiedenis vermeldt beurtelings de bloedige veldslagen van Seneffe, Walcourt, Fleurus, Steenkerke, Neerwinden. Stroomen bloeds vloeiden over ons duurbaar vaderland; steden en dorpen werden verwoest, uitgeplunderd of door ondragelijke krijgslasten uitgeput. Na het vredeverdrag te Ryswyck in 1697 gesloten, heerschte oogenblikkelijk wat ruste. 't Jaar nadien stierf Belgie's vorst, Karel II, laatste afstammeling van Keizer Karel. Een nieuwe strijd ving aan voor de troonopvolging, strijd die elf jaren aansleepte en onder den naam van opvolgingsoorlog in de historie bekend staat. De vorsten van Europa versmolten hunne krijgsmacht om den hoogmoedigen Lodewijk XIV te bevechten. Dag voor dag zag de dwingeland zijne macht verkwijnen en vond zich genoodzaakt na den slag van Malplaquet (11 Sept. 1709) het op te geven.

Nieuwe pogingen wendde hij nog aan om zijne tegenstrevers weêrstand te bieden, toen hij eindelijk de volstrekte nederlaag onderging en in 1714 verplicht werd het verdrag van Rastadt aan te gaan.

De betreurensweerdige gevolgen van dien aanslependen strijd gevoelde men tot in de geringste dorpen waar nu of dan krijgsbenden aankwamen, die de inwoners uitbuitten en met oorlogsschattingen overlaadden.

Volgen eenige aanteekeningen die met den oorlogstijd in verband staan:

> ‘Hebbe gelogiert geweest met drie soldaten van het regement Ghys die ghecommen syn op den laetsten October 1602 ende vertrocken op den 8 Janri 1693, 69 daeghen, ende hout 16 daghen te weerde van drie fagooten ende een bondel fasceel ider dagh.’
> ‘Op den 24 Julij 1708 hebbe ghelevert twee coeyen voor dese prochie ten dienste van de trouppen tot Yper.’
> ‘Ick hebbe een peirt gedaen naer 't convoy van Duynkercke en Boulogne ten dienste vanden Conynck, op 27 Julij 1708 ende syn gegaen in dit convoy 26 peirden.’
> ‘Hebbe myne leverynghe voldaen naer Duynkercke op den 3 9^{ber} 1708, te weten seven rasieren min een teughe havere, 100 rations hoy ider 18 pont swaer, 85 stroy ider 6 pont swaer.’
> ‘Op den 11 9^{ber} 1708 hebbe gelevert een rasiere terwe tot Eversam om een engelschen camp tot Loo.’
> ‘Op den 18 dito noch gelevert een sack meel voor den selven camp tot Loo.’
> ‘Op den 12 Dec. 1708 hebbe een peert naer 't convoy gedaen met myn wagen en hebbe mede ghelevert een sack terwe naer Ryssel ingekeert den 16 dito, dus 5 daghen.’
> ‘Op den 18 dito syn beide myn peerden gegaen beneffens ander met leverynghe naer Loo voor de franschen.’
> ‘Den 1 Meye 1709 gelevert 10 achtendeel havere naer Duunkercke.’
> ‘In Oct. 1709 gelevert voor de Francen naer Duunkercke hondert rations hoy en gelyck stroy.’
> ‘In Februarij 1710 hebbe gelevert naer Veuren een rasiere boonen ten dienste vande Francen, genomen tot 16 pond 6 sc. 6 d. de rasiere.’
> ‘Op den 12 Oct. 1711 voldaen myne leverynghe naer Dunkercke om de franschen te weten 11 rasieren 7 achtendeel en een teuge haver en 164 rations hoy van 18 pond. par. ider, en 203 rations stroy van 6 p.p. ider vlamsch ghewichte, te leveren in 't magasyn tot voorseyde Dunkercke.’

't Jaar nadien, in de maand Juli, werd Duinkerke door de Engelschen ingenomen; Rijssel, waarvan hooger sprake is, was op 23 October 1707 onder 't bewind der vereenigde mogendheden overgegaan.

De betalingen die de pachter aan zijnen eigenaar verschuldigd stond, deed hij gemeenlijk met klinkende munte, soms ook met stoffelijke ware. Uit de aanteekeningen die het familieboek bevat, kunnen wij te wete komen hoe hoog de landspachten ten dien tijde beliepen, welke weerde beestiaal, granen of andere waren hadden.

> ‘In 1691 gepacht 7 en half ghemeten lands aen 10 p.p. 't gemet.’

Dat was omtrent 24 franken voor een gemet.

> ‘In 1711, vercocht 3 ghemeten lant aen 23 ponden grooten vlaemsch 't gemet.’

Dit miek omtrent 580 franken onzer hedendaagsche munt.

> ‘Ten jare 1709 gelevert een coey voor dese parochie gepresen 144 p.p.’

Dat is zoo iets als 325 franken.

> ‘In 1709 gelevert tot Veuren twee rasieren en drie spynt messeljoen à 70 p.p. de rasiere, compt 190 p.p. 10 sc.’

Of 158 franken de raziere; op het zelfde tijdstip gold een raziere peerdeboonen maar 16 p. 6 sc. 6 deniers parisis.

> ‘Ten jaere 1711 hebbe gelevert een osse ten dienste van trouppen naer Ypre gepresen 8 pond grooten.’

In hedendaagsche munt omtrent 216 franken.

> ‘In 't jaer 1710 gelevert een sooger calf aen den Heer prelaet van Eversam, in betalynghe van myn lanspacht op 't jaer 1709 en 1710.’
> ‘Op den 21 Febr. 1712 ontfaen van Jaecques Schipman 13 pp. over 13 jaer verloop van een paer spooren genomen tot 20 scel. parisis ider paer by jaere dat is geldende syn leen groot twee ghemeten inde west lange veure, prochie van Oostvleteren.’
> ‘Hebbe gecocht eene caespasse in den copdagh van Corn. Beudaert tot Crombeque voor 7 pp.’

Omtrent 16 franken.

> ‘Vercocht (1691) 550 fagoten tot 12 p. 12 sp. het hondert.’

Dat zou omtrent tien centiemen het stuk uitmaken.

Het familieboek van Haghebaert behelst menige aanteekeningen die betrek hebben op den toestand van het weder of den goeden of slechten uitval van den oogst. Daarmêe toch is de akkerman met recht het meest bekommerd. Ook als iets merkweerdig onder dit opzicht voor handen kwam, teekende Jacob het zorgvuldig op als memorie voor syne naercommers:

> ‘In 't jaer Ons Heeren 1701 heeft op den nieudag Besnydenesse Ons Heeren wat in den avont ghedonderd en gheblixemt en 't selve

jaer heeft het oock ghedondert op Onze Lieve Vrouwe Lichtemesse dagh s' achternoens tusschen 3 à 4 uren. In 't selve jaer isser noch ghecommen één grooten donderslagh met blixem cors daer vooren sonder meer op den 18 Febr. 's achternoens.'
'Ten jaere 1703 den 3 Julius grooten overvloet van water: Godt wil ons daer van bewaren, Amen.'
'Ten jaere 1710, myn ougst is wel in ghedaen en noch redelyk goet; de terwe is wel in den bant maer flou in den haeu; Godt sy gelooft en ghebenedyt met syne heilige Moeder Marya. Amen.'

Komen wij eindelijk tot de gebeurtenissen die op geestelijk of wereldlijk gebied voorkwamen. De hoofdman hield er bijzonder aan om al wat met 't geestelijk bestier der parochie in verband stond, aan te stippen. Zijne godsdienstige gevoelens wekten hem daartoe op. Daadzaken van enkel stoffelijk belang vermeldt hij weinig.

'D'Heer F.P. Massiet, pastoor in Stavel, is overleden op den 5 Feb. 1705, sieck bedegen op den laetsten Januari 1705. Saligher memorie. Bidt voor de siele dat Godt haer believe te laten rusten in vrede. Dit synde een witten Heere.'
'In de platse van den Heer F.P. Massiet is gesuccedeert Heer Duyst; heeft possessie genoomen in Maerte 1705; den selven pastor heeft syn eerste sermoen gedaen op den eersten sondagh van July 1705; tweede in September 1705; derde sermoen gedaen op Allerheylighen dagh 1705; vierde op 20 Dec. 1705 in de eerste messe. Ende dit synde oock een witten Heere van Trouaen. Dit synde den vierden witten Heere, te weten Huyghe, Habordyn, Massiet en Duyst.'

Pastor Duyst prak zeker uitgelezene sermoen waarna de godvreezende parochianen hertelijk verlangden en gretig luisterden.

'Op den H. Kersdagh van 't jaer ons Heeren 1701 is geopent de hondertjarige jubileye en by ons beginnen vieren op den 26 Dec. ende gheeyndight op den 24 Febr. 1702 op St Matthysdagh. Wij hebben moeten binnen desen selven tyt vychtien daghen in onse parochiekercke besoucken vier outaren, voor den vierden outaer ghenomen St Anne en voor elcken outaer lesen 5 onse Vaders en 5 mael weest gegroet Marya ende bychten, communiceeren binnen den selven tyt alles tot intentie gelyck bulle vermeit heeft.' 'Op den 19 Febr. 1711, wesende aschdagh hebbe ick ghedaen een nieuwen ronden yseren candelaer met vyf buysen en vier pinnen anden pylaer voor en ter eeren van den H. Huybertus in de kereke van Stavel.'
'M^{er} Guill. Franc. Cornette, coster in Stavel is overleden op den 16 Maerte 1708 en in syn platse is ghecoosen M^{er} Elias Cnockaert, coster tot Crombeque op den 19 dito; heeft eerst beginnen schoole houden op den 11 April 1708.'

‘Den 25^{en} July 1708 ghecosen voor kerck balliu Symphoriaen Wathé in platse van Joris de Heegher.’
‘Op den 23 April 1699 syn gearriveert ten vyf à ses achternoene tot Stavel platse den Heer Lanthouder Labare van Veuren met de Burgemeester van Houcke, Fonteyne, Schepen en tweeden Pensionnaris, Platvoort, greffier ende stadhouder Roulsen met den messagier Noree ende hebben de weth doen vergaeren op 's morgens den 24^{en} dito ten ses uren; daer vergaert synde op schepen camer hebben ons bedanckt utter name van den Heer Grave Van Hoorn van onsen dienst die wy ghedaen hebben ende gheslackt den eet van den Bailliu Strabant, Jan Boet burgemeester, Franc. Lantszweert, Jacob Haghebaert, Ignaes Platevoet, Jan Luyssen, Guilliamus Van Dromme, Pieter Du Molleyn alsdan schepen ende Cuerheers van Stavel ende de prochie is Cuere geworden onder Veuren ghelyck ander en is voor hooghman gecoosen Aernoult Lelieur, voor setter Pieter Van Middelem, voor warendeerders Franc. Lanszweert en Jacob Haghebaert.’

Wat wij nog bij voegen is 't verhaal van gebeurtenissen die door afstammelingen van Jacob Haghebaert op hun kostbaar familieboek nu en dan aangeteekend wierden.

‘In het jaar 1849 is de toren der kerk van Stavele nieuw gebouwd.’
‘Op den 24 Januari 1856 is er een uitnemende snakwind gekomen dat er te Poperinge op Onze Vrouwe kerk het kruys van den toren is afgesnakt en afgebroken en twee uitnemend zware steenen zyn deur den kerkebeuk gevallen en den haen van het kruys is een halfve uer verre gevlogen., zegt men.’
‘In 't jaer 1853, op den 24 febr. is de dundere gevallen op den toren van Stavele - kleine schade.’
‘17 Mei 1853, brand der kerk van Pollinchove; alles verslonden die konde branden; den kerktoren en de mueren zyn alleen blyven staen, omdat zy geheel in steen waren, maer ook erg beschadigd. Deze kerk was ryk in kunstwerken, onder andere den predikstoel, kommuniebank en biechtstoelen, ook in schoone ornementen en kostelijk kerkgewaed. Het kerkgebouw was verzekerd voor eene somme van 70,000 frank.’
‘1857. Droog jaer, kortres van water: zelfs te Poperinghe hebben zy het water een centime van de seule verkocht.’
‘Den steenput op de merktplaets van Stavele is gemaekt in de maend October 1861, diep 26 voeten.’

Jammer is 't dat de bloedverwanten van onzen vromen landman niet meer wetensweerdigheden geboekt hebben vooral voor tijdstippen als de Fransche Omwenteling en den Beloken Tijd.

Jacob Haghebaert stierf te Stavele op 21 Juli 1734.

J.O.

† Ter zaliger gedachtenisse
van Alfons-Alfred Van Den Heede, zoon van Hendrik en Maria Arixks, geboren te Wonterghem den 26 in Grasmaand (April) 1890, en aldaar overleden den 11 in Koornmaand (Augusti) 1899.

Negen jaar bij ons, en heden
reeds gedoken onder de aarde!
gij, wiens ooge, in licht en zonne
't leven nog van verre ontwaarde.

Eerste zonne en laatste stralen,
die gij lustig hebt genoten,
tot dat, ai! zoo onverwachts, de
Dood uw oogskens heeft gesloten.

Rust nu kind, op 't eenzaam Godshof,
nevens 't heilig Huis des Heeren,
daar waar al de kinders slapen
die naar God eens wederkeeren.

Rust niet verre van dien wegel,
waar gij 't merk liet van uw voeten,
en van waar ons tranende oogen
opgaan, en uw kruisken groeten.

't Graf, Alfonske, 'n is niet donker!
moet Gods zonne er buiten blijven,
binnen ziet ge op wand en zandgrond,
't glanzend uwer onschuld drijven.

In dien gloed van hooger leven
zal de bloeme heur wortels schieten,
en ons laten, boven 't gers daar,
't bijzijn van ons kind genieten.

A. MERVILLIE

Van Volkskunde.

't IS in den oogst. Platgeschoren liggen de koornstukken.

Allentom over de stekelige stoppelvelden staan vrouwliên met gebogen rugge. Ze schuiven over de stoppels voort en garen met zorge de verstrooide koornaren, die aan des binders haastige grepe ontvallen zijn en achtergebleven. Stil en traag, terd voor terd, zoo gaan ze al over 't veld en geene auwe die hunnen scherpen blik ontgaat. Als ze er nu eene dikke grepe vergaard hebben, binden zij ze tot zanten bijeen, en leggen ze bij de andere.

En dan weerom gaan zij aan 't werk en zij zoeken en garen en zanten zoolange en zoovele, tot dat zij den stoppel overloopen hebben, en zeker zijn dat de laatste auwe de hunne is en in den hoop ligt.

Naderhand worden die zanten ter schure gevoerd. Daar zal ze de vlegel slaan en derschen, en 't graan zal gezift en gezuiverd worden.

'*Vele kleintjes maken een groot*', dat verstaat de zorgzame landman goed en hij stelt dat gedacht te werke. En dit werk zal hem, hij weet het, met volle zakken gezond en deugdelijk graan vergolden worden.

In die handelwijze van den werkzamer. landman, ligt er eene nuttige en leerzame lesse besloten, die wij hoegenaamd niet en mogen laten liggen: hetgene hij voor zijn koorn doet, moeten wij voor iets anders, voor de volkskunde namelijk of Folklore, trachten te verwezentlijken.

Van aan het blonde Noordzeestrand tot waar de Maasvloed stroomt, ligt er een veld, oneindig uitgestrekt en breed, dat met duizenden en duizenden auwen bestrooid is; zwicht u van ze zonder omzien onder de voeten en in den grond te trappelen: het zijn immers kostbare overblijfsels en dierbare panden van vroegere dagen, en een rechtschapen herte juicht en jubelt, wanneer het iets vindt dat hem aan de dagen van voorheen en aan zijne geliefden doet denken; raapt ze liever met eerbied en met eene

rechtmatige fierheid op, verzamelt ze en bindt ze tot zanten te zamen, dit doende zult gij nuttig, deugdelijk en aangenaam werk verrichten en beletten dat menige dier koornaren voor eeuwig verloren gaan.

Wat al schatten, te weinig gekend, gewaardeerd, en liggen er in de volkskunde niet verborgen! Iemand die hem op de volkskunde toelegt kan daar eenen rijken oogst van wetensweerdigheden opdoen, en zijne kennissen nopens het karakter en den eigenen aard van ons volk meer en meer uitzetten. Daar zal hij, bij voorbeeld, den diepen godsdienstzin onzer voorouders weêrvinden; den geest van opmerkzaamheid, de wijsheid, de dichterlijk- en dichtveerdigheid van ons volk en zullen hem ook niet ontsnappen, en, te zelfder tijde, zal hij meer en meer tot de overtuiging komen dat de Vlaming, noch voor rijkdom van uitdrukkingen, noch voor zeggenskracht of woordenklank, voor geen één ander volk en moet onderdoen.

Gaat bij de eenvoudige en christene lieden van te lande; slaat ze gade in heel hunnen handel en wandel, in al hun doen en laten: alles is er doorkneed en doordrongen van diepe christene gevoelens, alles straalt en tintelt er van springlevenden godsdienstzin.

Meldt men den Vlaming dat er iemand overleden is:

> God geve zijn' ziele de eeuwige ruste, zal zijn eerste woord en bede voor den afgestorvene zijn.

Eene nieuwerwetsche en verwijfde beleefdheid, die ons vele harer grillen zou willen opdringen, leert hare volgelingen wat er hun te doene staat als er iemand van 't gezelschap, waaronder zij hen bevinden, moet niezen. Volgens die nieuwe stelsels, moet men zeggen ‘*proficiat*,’ of te wel eene kleine hoofdbuiging doen, of ook nog, gebaren dat men niets gehoord en heeft.

‘God zegene u’ wenschen, gelijk ons volk het doet, is immers veel te christelijk, en zou soms de teergevoelige ooren van zekere wijsneuzen en zoogezeide verlichte geesten kunnen kwetsen.

God gaf ons den zaaitijd,
Hij verleene den maaitijd,

luidt de vrome bede van den landman, terwijl hij, met zijne glimmende zeeuwspa, een kruis slaat op den hoek van zijnen versch bezaaiden akker.....

De kinders zijn juist opgestaan. Blijgeestig en welgezind loopen zij naar hunne ouders: '*Vader, Moeder*,' gaat het, '*een kruisken, als 't u belieft*' en de ouders printen met hunnen duim, op het voorhoofd hunner lievelingen, het zaligmakende teeken onzer verlossing, terwijl zij zeggen: '*God zegene en God beware u*'.

'Haast u kinders,' 't is Moeder die zoo spreekt, 'eet eerst eenen boterham, en dan, rap naar schole.' Zij neemt brood en pikke; maar, vooraleer het nieuw brood te beginnen, zal zij er, met den punt der pikke, een kruis over maken en zeggen:

Gezegend zij het brood, en al die er van eten.

Middelerwijl is vader reisveerdig en vertrekt naar de stad, '*God beware u, Vader*,' roepen de kinders hem nog van verre achterna.

Onderwege zal men hem groeten en hij zal wedergroeten met eenen christelijken: '*God vordere u*'.

Komt hij langs wegen of straten een kruisbeeld te ontmoeten, hij verheft zijn herte tot zijnen gekruisten Zaligmaker en het volgende schietgebedeken valt van zijne lippen:

'O Jesus, door uw bloedige wonden,
vergeef toch al mijn zonden.'

Moet hij een Onze Vrouwbeeldeken voorbij, nooit en zal hij laten van te bidden:

Ons lieve Vrouwtje, die daar staat,
Gij zijt goed en ik zijn kwaad;
Wilt gij mijn arme ziele gedenken,
Ik zal u een Ave Maria schenken.

Laten wij nu dien braven man zijnen gang gaan, en zijue zaken vereffenen, en keeren wij weder naar moeder die thuis wacht.

In den voornoene komt een arme dompelaar zijnen nood en ellende klagen: vrouwe '*om Gods wille*' eene almoes als 't u belieft, en terwijl de brave vrouw hem eenen milden onderstand verleent, hoor ik den bedelaar met dankende woorden zeggen: '*God loont u*,' vrouwe. Bij hare handgifte zal moeder nog eenige troostende en zalvende woorden voegen en zoo medeenen balsem voor ziel en lichaam schenken. Zij zal hem zeggen dat hij hem in zijn lot moet getroosten, dat andere menschen ook met ongelukken en tegenheden bedeeld zijn, want:

Ieder huisken
heeft zijn kruisken;...
Een huis zonder kruis
Is een duivelshuis;

en daarbij:

God verleent
Kruis naar kracht
En kracht naar kruis.....

Deze en menige andere spreuken zal die vrouwe in haar gouden herte vinden, om den schamelen man te troosten.....

't Is avond en tijd van te gaan slapen. Maar vooraleer ter ruste te trekken, moet Benjamintje het gebedeken opzeggen, dat het op moeders schoot geleerd heeft:

Als ik s'avonds slapen ga,
Volgen mij zestien engelkens na:
Twee aan mijn hoofdeinde,
Twee aan mijn voeteinde;
Twee aan mijn rechterzijde,
Twee aan mijn linkerzijde;
Twee die mij dekken,
Twee die mij wekken;
Twee die mij leeren,
Den weg des Heeren;
Twee die mij wijzen,
De hemelsche paradijzen.....

Hoe zoet, hoe rein, hoe christelijk, niet waar, dat gebedeken, in den mond van dat engelken dezer aarde!

(*'t Vervolgt*)

A. LEEDER

Heimwee

DAAR buiten, koud en doodsch, ligt overal gespreid,
In 't droevig wezen van zijn' witte eentonigheid,
De sneeuw!... een doodkleed over weide en woud en wegen.
De stap van mensch en peerd komt stille, doodgezwegen
Daarover... lijk op 't vloerkleed in een doodenhuis,
De schreên verdooven zonder klank of terdgeruisch.
De dood heur witte hand op alles heeft gewogen;
De dood, al vriezen over 't watervlak getogen,
Al 't roerend spelen van zijn' vlotte vloeibaarheid
In stramme, stomme korst te stijven heeft geleid.
Armoedig treuren daar de zwarte, naakte boomen.
In stekelig gepriemt hun' laatste tranenstroomen
Gestold hangt en gestremd... Al 't leven is gedood
En niets en roert er meer in de eerde 's moederschoot.
Och arme, vogels lief, waar gaat ge voedsel vinden?
Zoo verre als ginds de sneeuw zijn' witheid gaat verzwinden,
In 't grauwe van de locht, en zie 'k noch vrucht noch iet
In heel de wereld, dat u drank of ate bied'.
Och arme, vogels lief, wat zijt ge niet geweken
Met andren van uw slach in zoeter, milder streken
Waar altijd leven is en altijd groeiend groen?
En ik, o vogels, ach, kon ik hetzelfde doen!
Mijn ziele, o kondet gij dees doodsche, droeve landen
Ontwijken voor een' woon aan zonn'ge zomerstranden!
Hoe lang nog, o mijn God, hoe lange duurt het nog,
Dat koude leven hier van oog- en geestbedrog,
Van trachten onvoldaan, van sneeuwen en van vriezen,
Van bitter scheiden en van smertelijk verliezen!
Hoe lange beide ik nog naar 't warme, blijde land
Waar dat uw aanschijn straalt, en lijk een zonnebrand
Al 't ijs der droevigheid zal smelten doen en dooien,
Waar eeuwig lieve lente ons zielen op zal tooien
In 't onvergankbaar kleed van hemelsch blij geblom...
O sneeuw! Hoe lange nog?... kom, Heere Jesu, kom!

12/12/1899.
AL. WALGRAVE

Nog vlaamsche woorden en spreuken

Ge spreekt lijk nen boek; ge gaat nog letters spuwen.

Als gij door een' doornhage kruipt, g'en kunt niet weten van welk doorntje dat gij gestekt zijt.

Als 't pap regent, en dat gij met uwen schotel in 't drooge zit, g'en krijgt niet.

Dat er geen' afkoopers en waren, 't en zoûn geen dieven zijn.

‘'t Is rijke,’ zei Pier Bauwens. Wordt gezeid van menschen die meer doen als dat hun staat toelaat.

Wij zouden alzoo blijven eten tot dat Grootje van d'hoogmesse komt.

Men zou er pap van de steenen eten, dat het daar zoo net is.

Men zou er zijn mutse in zetten, dat het zoo schoone blinkt.

't Zop en is de koolen met weerd.
Bekkendoen is mutsen puipen
Jakkendoen is naaien.
Bakkendoen is timmeren.
Ga vamme (gaat van mij)! - Femme is e wuif.
't Is lijk van 'k wil, maar 'k en kan niet.
Z' hangen den grooten Jan uit.

‘Hij heeft zijn buiksken een zielmesken gedaan.’ = Hij heeft wel geëten en gedronken.

‘Van hier op een ander,’ zei de slachter, en hij slachtte een zwijn op nen dag (van menschen die alsan zeggen: 'k ga voort, 'k ga voort, maar die zitten en blijven zitten).

‘'t Is al lange dat hij 't hoort noene luiden deur de mollegaten’. 't Is al lange dat hij dood is.

‘Hij gaat met grafmakersgeld in zijnen zak’. = Hij is doodelijk ziek.

De twaalf apostelen zien. = De sterren zien.

‘Iemand zijn' ladinge geven’. = Iemand zijnen koeke beuteren, hem zijn' zaligheid zeggen.

Een *brugsche mesdag* (op eene begravinge b.v.).

Een oom die geen peter geweest en heeft, zal met zijn hand buiten de kiste begraven worden.

‘De capucienen zitten op dat huis’. = Het is belast.

Van ne jongen die nooit stille en zit: ‘Hij is van kwik gemaakt’ = Er zit een' bolle kwik in zijn broek’. = Hij zit. op een' pinne’.

't Is harregewar en. *konkelfoes*.
De kraaien zoûn 't uitbrengen.
Rusten is roesten.

Bitter in den mond, maakt het hertje gezond.

't Staat geschreven en gedrukt
dat men mag scharten waar dat 't jukt.

God is op alle plaatsen, maar te Bisseghem niet, ('t en is daar trouwens geen' plaatse).

Van een die altijd gelijk gekleed gaat:

't Is lijk madame Verbeke,
den zondag lijk in de weke.

Geeft men hun een voetje, ze nemen een stapje.

Hij en ziet niet verder als dat zijn neuze lang is.

Liever schoot nen haze, en hij en had hem niet.

't Is altijd *koek uit één zak*. Zie: DE BO, *koekoet-een-zang*.

Dat is zeker gebeurd,

in 't land van de grieken,
waar dat ze de leugens met zakken gieten.
of wel
in 't land van de kallebassen,
waar dat d'honden met huldere steert bassen.

'In 't kaarten: 'Wat doe-je, een blad of ne koolstok?'

Iemand plagen dat den doom uit zijn oogen komt.

Geeft dat aan de zotten te raden = maakt dat aan de boeren wijs = er zijn meer leugens als waarheid = 'k en geloove er niets van.

G.V.D.P.

Mingelmare

Vlamingen en vlaamsche plaatsnamen in den vreemde

Het is dáár (in Northumberland) dat Hendrik I de vlaamsche volksplantingen zond, door de overstrooming van 1110, naar Engeland gedreven, maar korts daarna... verplaatste hij ze in 't graafschap Ross..... De vlaamsche volksplanting, bracht naar dit land, de gebruiken en de nijverheid van hun vaderland mede, zij ging goed vooruit en wierd bloeiend. De

afstammelingen dier Vlamingen bewaarden, tot in de XVe eeuw, hunne eigene taal en gebruiken, hadden geen gemeens met de volkeren die ze omringden. Zij waren in hun nieuwe vaderland 't gene zij in Vlaanderen geweest waren, werkzame planters, bedrijvige landbouwers en ondernemende handelslieden. Om hunne betrekkingen te vergemakkelijken, mieken zij de vermaarde baan van Pembroke, die de bergen doorsneed en den name droeg van *'Flemingway' (Vlamingweg).* Zij brachten naar Engeland de vlaamsche wijze van akkerbouw mede, die van toen reeds zeer vermaard was in Vlaanderen..... Voor wat den handel aangaat, zij gaven aan de haven van *Milfort* eene aanzienlijke belangrijkheid.

Welhaast bevlijtigden zij zich, om de wollenstoffen en het schoon laken van Vlaanderen, met dezelfde voortreffelijkheid te maken als in hun vaderland..... De Engelsche geschiedschrijvers bekennen... dat de Vlamingen alleen bekwaam waren, zachtheid en dunheid aan 't geweefsel te geven. 't Is toen ook dat onze landgenooten de Engelschen het vlas hebben leeren kweeken, spinnen en weven..... De gebruiken, op de markten van Vlaanderen aanveerd, wierden ingebracht.... en hadden welhaast de bovenhand.

Daar waren er nochtans (onder de Vlamingen, die in de XIIe eeuw, naar Engeland uitweken) die in Engeland bleven; eenigen verworven er welstand zooals een zekere *Theobald de* '*Vlaming, die de stamvader was van het huis van Douglas*' - (*Em. Varenbergh:* Relations diplomatiques entre le Comté de Flandre et l'Angleterre - bl. 69 en 71.)

***

'Zullen wij de *Assorische eilanden* herinneren, ontdekt in 1446, door eenen *Brugschen* handelaar *Josue van den Berghe*, en die, twintig jaar nadien, met 2999 Vlamingen bevolkt wierden door eenen anderen *Bruggeling Hurter* geheeten? De naam van "Vlaamsche eilanden," dien de Assoren, eeuwen lang, gedregen hebben, is eene schitterende hulde ten voordeele van de geschiktheid onzer voorvaders om volkszettingen aan te leggen.' (*A. De Decker;* Georges van Spilbergen et son temps, 1887, bl, 7.)

Joris van Spilbergen (van Antwerpen: einde der XVI^{de} en begin der XVII^{de} eeuw) is de derde onder de Nederlanders die den wereldbol rondgevaren heeft.

(Koornmaand 1614 tot 1sten in Zomermaand 1617). (A. de Decker, ibid., bl. 25).

'De diensten, die hij (van Spilbergen) aan de aardrijkskunde bewezen heeft, zijn nog al belangrijk. Al zijne opgaven zijn allernauwkeurigst. De kaarten die hij opmiek, bijzonderlijk deze van de zeeëngte van Magelaan, zijn merkweerdig. Hij stelde, voor verscheidene eilanden, hunne juiste ligging vast op de kaart, onder andere voor de "Vetgans eilanden", en hij gaf

den naam aan den “*Inham der Tafel*,” ten Noorden van den “Kaap der goede Hoop” gelegen.’ (A. de Decker, ibid., bl. 26)

***

Schouten en (Jaak) *Le Maire* (van Doornijk) hadden, meer naar 't Zuiden (dan de zeeëngte van Magelaan), eenen doorgang gezocht en *gevonden*, die, zoo meenden zij, min gevaarlijk zou zijn (dan de zeeëngte van Magelaan). Die zeeëngte draagt, heden ten dage nog den naam van ‘*Zeeëngte van Le Maire*.’ (A. de Decker, ibid., bl. 28).

***

‘In 1616 had de machtige volkszetting van Oost-Indiën, op het eiland *Ternate*, vijf kapiteinen in haren dienst, waarvan er vier, door hunne geboorte, aan het oude hertogdom Brabant behooren: *Willem van Eetvelde*, van Brussel; *Pieter Backer*, van Antwerpen; *Roeland Philipsen*, van 's Hertogen-Bosch, en *Gossen van Mammeren*, van Bergen-op-Zoom. Op denzelfden tijd, zetelde, in den hoogen raad van Indiën, een zekere Jan *de Hase*, van Antwerpen.’ (A. de Decker, ibid., bl. 10).

***

‘In de XVI^{de} eeuw, bestond er te Cadix een hospitaal of toevluchtshuis van 't vlaamsche volk... Zijn bestaan is bewezen door een gezicht der stad, in 1565, door Cr. Hoefnagel geteekend. Op die kaart geeft hij den schets ervan, met de volgende aanteekeningen in 't Spaansch: *Hospital de la Nacion Flamenca*.’ (Fondations pieuses et charitables des marchands flamands en Espagne. Bruxelles, 1882, bl. 40).

Eertijds bestond, te Cadix, de ‘*Calle de los Flamencos borrochos*’ of straat der beschonken Vlamingen, zoo genoemd, om ze te onderscheiden van deze bewoond door de aanzienlijke personen der (vlaamsche) natie, dicht bij de Puerta de mar... Deze staat heden ten dage nog bekend onder den naam van ‘*Calle de los Flamencos*.’ (Straat der Vlamingen). (Fondations pieuses... bl. 46).

***

Niet ver van Iroquois, in *Dakota-Territory*, is er een dorpken gelegen, dat den name draagt van ‘*De Smet*.’ Het wierd alzoo geheeten ter herinnering van den Eerweerden Vader Pieter De Smet van Dendermonde, gewezen zendeling in de Rotsbergen.

R.V.L.

[Nummer 8]

De Processiën ter vereering van het h. Bloed[1]

IN de aanstaande Meidagen zal de stad Brugge den 750sten verjaardag vieren der aankomst, binnen hare muren, van de onschatbare Relikwie van het H. Bloed des Zaligmakers. Volgens de meest bevoegde schrijvers is het op 7sten April 1150, dat Diederik van Elzaten, na het einde zijner tweede kruisvaart, zijne plechtige intrede in Vlaanderens hoofdstad gedaan heeft.

Het Heilig Bloed wierd door den godvruchtigen graaf aan vier kapelanen toevertrouwd en is sedert eeuwen, op den Burg, bewaard in de Sint-Baselis kapel, een der oudste

(1) *Biekorf* is den meesten dank verschuldigd aan den Z.E. Heer Kanonik E. Rembry, Vicaris-generaal, alsook aan Weled. Heer Baron Bethune, die ons over een twintigtal boekskens hebben laten beschikken tot het schrijven van dezen opstel. Deze werkjes wierden uitgegeven ter gelegenheid der jubelplechtigheden van de verledene tijden, Het ware te lang om hier hunne titels te drukken. Wij hebben ook in andere bronnen geput, bijzonderlijk in den *Inventaris* van den Heer Gilliodts-van Severen, die ons daarenboven verschillige stukken uit de stadsarchieven heelt medegedeeld, waarover wij hem hertelijk bedanken.

gebouwen onzer stad, wiens krochte onlangs kunstig is hersteld geworden.

Volgens eenen brief van Paus Clemens V, gedagteekend den 1sten Juni 1310, wierd het Heilig Bloed alle vrijdagen vloeiende; maar dit mirakel hield op in den eersten helft der XIVde eeuw, zonder dat men wete wanneer of waarom. (Zie in de *Annales de la Société d'Émulation*, Tome XXXII, eenen opstel van Z.E. Kan. Duclos.)

De geschiedenis van dien kostbaren pand is dikwijls beschreven geweest en wij zullen er ons maar weinig mede bezig houden. Stippen wij nochtans aan dat het H. Bloed bijzonderlijk twee maal heeft moeten verborgen worden, te weten, in de jaren 1578-84, ten tijde der geuzen, en van 1795 tot 1819, onder het fransch schrikbewind.

Volgens de opzoekingen van M.J. Cuvelier, hulparchivaris van den Staat te Brugge, wierd het edel Broederschap van het II. Bloed waarschijnlijk ingesteld, niet in 1311, gelijk men het dikwijls beweert, maar tusschen 1398 en 1405. Dees jaar, bijgevolg, viert de '*ghezelscepe van den helighen Bloede*' haar vijfhonderdjarig bestaan.

Al het voorgaande diene tot inleiding. Nu ter zake.

Wij zullen drie dingen verhandelen. Opvolgentlijk zullen wij spreken, *ten eerste*, van de gewone, en, *ten tweede*, van de buitengewone H. Bloedprocessiën; wij zullen in een *derde* deel bijzonderlijk steunen op de gekende jubelprocessiën der laatste vier eeuwen.

I.
De gewone H. Bloedprocessiën.

§ 1. - Oorsprong der Processie.

Volgens eene bijdrage van den geleerden Heer Karel Verschelde (zie *Soeiété d'Émidation, Annales*, 1880, bl. 119), zou de H. Bloedprocessie den eersten keer uitgegaan zijn in het jaar 1303 en ingesteld zijn geweest, niet door de Geestelijkheid of door een Broederschap, maar

door het Magistraat zelve van Brugge. Gemelde schrijver beroept hem op den pauselijken brief van Clemens V.

Maar volgens eene onlangs gedane ontdekking bestond de H. Bloedprocessie ongetwijfeld reeds in de jaren twaalfhonderd negentig en misschien nog vroeger (Zie *Bulletin communal* van 1886 en *Société d'Emulation, Annales*, 1900)[1]; men moet dus, gelijk het zeer wel mogelijk is, den tekst van Clemens V verstaan als of hij steunde op het her inrichten der processie, of wel op het aanveerden dier processie als eene *officieele* feest, die, sedert 1303, aanzien wordt als eene processie van dankbaarheid voor de schitterende zegepralen der Vlamingen in het jaar 1302.

Maar waarom en zou men met den geleerden Joost de Damhouder niet mogen aanveerden dat Diederik van Elzaten de H. Bloedprocessie ingesteld heeft? ‘Supplicationum diem anniversariam instituit, ut dictum est, tertium diem Maii; quae supplicationum processio etiamnum durat...’ (*Zie De magnificentia civitatis Brugarum*. p. 145.)

Iets dat zeker is, 't is dat de godvruchtigheid onzer vourouders voor het H. Bloed des Zaligmakers diep in hunne herten geprent was: eeuwen lang hebben zij er de treffendste blijken van gegeven. Boven al hunne pracht

(1) Deze ontdekking is gedaan in eene oude *keure* (1291) der Sint-Jans ‘weghers’ door de Archieven van de stad aangekocht in 1886. Men leest daar de volgende bijzonderheden die van een groot belang zijn:
‘Vort, so wat giuldebroeder die niet en comt op den dach van den helebloede sdekens huus, heer men huut gaet ende gaet mede toter poorte, hi verbuert XXIIIJ d. par.
Vort die niet en heeft siin teeken van den Ave Maria op den voorseyden dach, hi verbeurde XIJ d. par.
Vort, so wat giuldebroeder die niet weder metter prosessie en kerde weder in tote in dekens huus zonder orlof, hi verbuerde XXIIIJ d. par. ende hier of en mach niement orlof gheven dan de deken of te minsten IJ zorghers met hem.....
Vort die op den heleghen sacraments daghe niet en came sdekens huns ende ghinghe metten sacramente, hi verbuerde XIJ d. par. of hi moet orlof nemen an deken of an zorghers ende zegghen siin belet.’
Men ziet dat de tegenwoordigheid in de processie van het H. Bloed even veel verplichtende is als de aanwezigheid in de H. Sacramentsprocessie.

en rijkdommen wisten zij hunne dierbare Relikwie te schatten; zij vereerden ze in eene onbeschrijfbare plechtigheid die alle jaren, ten tijde hunner wereldberoemde foore, duizenden en duizenden vreemdelingen in onze muren deed toestroomen. Hetgene aan deze godvruchtige feest eenen ongewonen luister bijzette en hare volle beteekenis gaf, 't is dat zij eene plechtige betooging was van de vrije Gemeente, die, om haren godsdienst weerdiglijk te vereeren, met het Magistraat en zijne bedienden, met hare gilden en neeringen, met hare scotters en ‘scaerwetters’, met hare priesters en kloosterlingen den prachtigsten Ommegang instelde die misschien ooit bestaan heeft.

Ja, de stad Brugge, heeft hare Relikwie altijd naar weerde geschat. Zij heeft aan de geestelijke overheid gevraagd den H. Bloeddag te stellen binst de wijdvermaarde ‘Brugghemaerct’ of Meifoore[1], die achtien dagen lang bij duizenden handelaars uit gansch Europa naar onze stad uitlokte. Zij heeft nooit noch geld noch moeite gespaard om de H. Bloedkapel en ‘den Ommeganc’ op te luisteren. De oude stadsrekeningen en andere handvesten geven daarvan ontelbare bewijsteekenen. 't Is in deze onloochenbare geschriften dat wij, met en na den geleerden Heer Gilliodts-van Severen, de bijzonderheden zullen putten die ons het uitzicht van Brugge op den dag van den Ommegang en dezen prachtigen optocht zelve om zeggens voor onze oogen zullen vertoonen.

Men vindt in de boeken veel beschrijvingen der H. Bloed processie; maar zijn zij altijd geheel nauwkeurig?... In alle geval, de lezers van een tijdschrift ‘voor verstandige Vlamingen’ zullen liever eene beschrijving lezen, die schier overal met aanhalingen uit de stadsrekeningen van Brugge aaneengeschakeld is.

(1) Die misschien reeds in de X^{de} eeuw begonnen heeft, maar alleszins den 14 Oegst 1200 ingericht wierd. In het eerste begon zij den maandag na beloken Paschen; later den 1sten Mei, en zij duurde tot den 18sten der maand. Heilig Bloeddag wierd gesteld op 3^{den} Mei, feestdag der H. Kruisverheffing, en de vijftiendaagsche plechtigheid eindigde den laatsten dag der foore.

§ II. - De eeredienst van het H. Bloed.

Eerst zullen wij eenige woorden schrijven over den eeredienst van het H. Bloed.

Het Heilig Bloed heeft misschien eenigen tijd in de onderkapel van Sint Baselis berust. Sedert wanneer bestaat de bovenkapel? Volgens de meening van den Z.E. Heer Duclos zou zij ook eerst door Diederik van Elzaten gebouwd geweest zijn. Alleszins in 1311, onder de onkosten die door de stad aan Sint Baselis gedaan wierden waren er ‘van dat an de kerke ghewrocht was ende *an den steeghere*’; dat is de trap die naar de bovenkapelle leidt, en aangezien de werken van 1311 en 1312 maar *hersteilingswerken* waren, mag men niet aanveerden dat de bovenkapel ook haren eersten oorsprong rond het midden der XII^{ste} eeuw zal gehad hebben?

Het H. Bloed staat in de oude handvesten onder de volgende benamingen bekend: *'theligdoem, tsoete Bloed, thelege*[1] *Bloed of Ons Heren Bloed*.

Die kostelijke pand is altijd bewaard gebleven in het zelfde achtkanten en groenachtig flesselken waarin het Heilig Bloed naar Brugge medegebracht wierd. Dit flesselken zelve zit in een kristalinen cylinder, die ondertusschen heeft moeten vernieuwd worden[2] en al beide kanten met een zilveren kunstwerk toegesloten is. Volgens de stadsrekeningen (1312) wierd deze fierter ter vereering uitgesteld in eene ‘*syborie*’; deze ‘syborie’ was in gesneden hout en wierd IIJ lb. betaald aan ‘Martine den beeldemakere’. Een zekere Janne den Man wierd belast ‘van de selve siborie te vergoudene’ en met ‘VIIJ ellen sindaels te stofferne’ (1311). Er was een bijzonder ‘vate daer men de siborie in gheset heelt’ en die insgelijks door Martin den beeldhouwer verveerdigd wierd.

(2) Dit is den laatsten keer gebeurd in het jaar 1887.

Er is ook spraak van twee ‘zetelen die staen daer men Ons Heren Bloed tooght’ (1311). Men ziet dat de troon waarop met het H. Bloed gaat vereeren een eeuwenoud gebruik herinnert.

In de jaren 1431-32 gaf de stad eene aanzienlijke somme geld aan ‘Lauwerze de Suus den zelversmet, van weerke bi hem ghedaen aen de casse daer theilighe Bloet in leight, ende van goude ende precieuse steenen bi hem ghelevert ende daer an ghestelt’. Deze ‘casse’ is waarschijnlijk de Rijve die in 1617 door de tegenwoordige vervangen wierd en waarmede het H. Bloed binst den Ommegang rondgedragen wordt.

Maar reeds in het begin der voorgaande eeuw (1307) bestond er eene ‘scrine... omme Ons Heren Bloed der in te staene.’ Die koffer, daar de Relikwie buiten de goddelijke diensten ingesloten was, woeg 2594 pond, dat is ongeveer 1200 k^{os}, en wierd met groote moeite door verschillige ‘ghesellen *te sinte Baselis boven upghedaen*.’ Pieter van Oedelem, de schrijnwerker, leverde en bevrocht het houtwerk; Clais Grootwerc deed een deel van het smedewerk, en Jan Van Maldeghem ‘den slotelmakere’ was belast van den ‘scrine te beslane ende van VIJ sloten te makene.’

Men vermeldt ook ‘eenen tabernakele’ met ‘sendale’ behangen, ‘tons Heren Bloede bouf’[1] (1309) en eene scrine in ‘houtywerke, daer men doffrande in werpt’ (1311).

De H. Bloedkapel wierd door de stad hersteld in 1311 en 1312.

Het Magistraat was met het verkrijgen van pauselijke gunsten niet min bekommerd[2] en belastte ‘den Cardinael

(1) *Bouf* of *boef* is eene verkorting voor *behoef ten behoeve*.

(2) Cfr. ‘It. doe Clais van Provende ysent tallen prochipapen van der dekenie van Brucghe omme torconden tpardoen van Ons Heren Bloede, XIJ s.’ (1332). - ‘It. ghegheven sbisscops notaris van Carpentraes, bi beveelne van buerchmeesters, in hovesscheden over dienst der stede, ghedaen touchierende den pardoene van Sinte Bazelisse, IX vranken; Somme XVJ lb. XVJ s. p.’ (1371-72).

van der Columme' deze zaak met Paus Clemens V te verhandelen. Zijne reiskosten wierden hem vergoeden hij wierd ook beloond 'in hoefscheden, ydaen over sine pine die hi dode omme den Ommeganc te ghecrighene van ons Heren Bloede' (1311). Andere aflaten waren reeds in de voorige eeuwen door de Pauzen toegestaan geweest.

Het is merkensweerdig te vernemen hoe het Magistraat die geestelijke gunsten trachtte kenbaar te maken. In het jaar 1311 zond men eenen zekeren Zegaerd 'in allen steden van Vlaenderen, omme te heropenbaerne de grote gracien die ons here den Paues ghegheven heeft ende om tgrote pardoen van ons Heren Bloede'. De reis van dien bode duurde 18 dagen, en Zegaerd liet in de bijzonderste steden een afschrift van den aflaat. 'It. doe van XXXIX transcriften van den pardoene die Zegaerd voerde in allen den steden van Vlaenderen, VIJ lb. IIJ s.'

In 1419 vraagt het stadsbestuur aan het kapitel van Sint-Donaas en verkrijgt dat Heilig Bloeddag verheven wordt tot den rang van *majus triplex festum*. Te dien gevolge begon de feest reeds den 2^{den} Mei met plechtige hoogmis en vespers.

§ III. - Toebereidselen tot de Processie.

In de middeleeuwen waren de gebruiken om eene feest tedoen kennen en gelukken geheel verschillig van de onze. Door het drukken van plakbrieven, bij middel der dagbladen, die de ijzeren wegen en posten tot in de kleinste dorpen verspreiden, weet men nu, met ongelooflijke snelheid, allerhande nieuws overal ruchtbaar te maken. In de verledene tijden was men verplicht andere middels te werke te stellen. Weken en maanden vóór de Meidagen, zond de stad Brugge hare boden in alle richtingen, om hooggeplaatste geestelijken, bisschoppen, abten, enz. naar den Ommegang te ontbieden, alsook om in de naburige steden en dorpen, en in afgelegene gouwen de 'Brugghemarct' aan te kondigen. Bij voorbeeld in 1331-32 wierden zulke boodschappen

door bijzondere stadsboden gedaan te ‘Diest, Macheline, Bruesele, Leuvene, Vulvorde, Oudenarde, Gheroudsberghe, Bins, Mons, Mabuege, Valesinne, Douway, Risele, Doorneke, Atrecht, Sint Oemaers, Poperinghe, Ypre, Menine, Comene, Langhemarc ende elre.’ Alzoo ging het jaarlijks.

Bovendien wierd er, ten allen tijde, tot op het einde der XVIII^{ste} eeuw, eene bijzondere uitnoodiging gedaan aan den Abt van ‘Sint Bertins’ te St. Omaars, ter gedachtenis van Leonius, aan wien Diederik van Elzaten, te Jerusalem, het H. Bloed had toevertrouwd en die het tot binnen onze muren aangebracht had.

Na de uitnoodiging der vreemdelingen kwam de tijd der plaatselijke toebereidsels. De laatste dagen bijzonderlijk was men druk aan 't werk, om alles te schikken voor het ontvangen van bedevaarders en koopmans, van magen en vrienden. Dat staat klaar bewezen in een handvest waarbij Philip de Goede, hertog van Bourgondië, wijzigingen brengt aan het openen der wereldberoemde foore: ‘... et le tiers jour de May qui est la feste de la principale procession d'icelle ville, en la quelle on porte le précieux sang de Nostre seigneur Jhucrist, *et y est, le jour de la dicte procession et trots ou quatre jours devant, tout le peuple de la dicte ville occupez ou fais d'icelle procession*...’ (28 Mars 1452).

Gelijk wij het verder zullen zeggen, verdiende de processie eertijds, in den vollen zin van 't woord, den naam van *Ommegang*: zij ging immers rond de stad, deels langs de binnen- en deels langs de buitenvesten. Om die reden moesten jaarlijks wegen en straten ‘geslicht’ of vereffend worden. In 1310 waren er ‘vele delvers’ belast met ‘den wegen te makene en te slichtene omtrent de port...’ Andere werklieden moesten ‘calchiedene upt Zant, daer thelichdoem liden (voorbijgaan) soude.’ En omdat de pelgrims talrijk waren was men verplicht ‘drien brucghen te makene die laghen over de *Nieuwe Leye*’ (1331-32). Dat werk was waarschijnlijk ieder jaar te herbeginnen. Wij vinden trouwens de zelfde onkosten in andere jaren, bij voorbeeld, in 1312. ‘It. doe den zaghers, van LXXVIIJ^{c}

1 voete planken te zaghene, ten brucghen ten Ommeganghe XXIIIJ^{s} lb. VIIJ d.'

Maar hoe moeten wij de volgende rekening verstaan (1312, f° 79): 'It. van den scepen te wachtene ende van hueren also langhe als de Ommeganc gheduerde...'? Deze tekst wordt uitgeleid door twee andere van 1311 (f° 49, n° 10 en n° 12): 'Van den scepen te doen wachtene daer men over ghinc ter spoye IIIJ lb. XIIIJ s.' en 'It. doe van den XJ scepen daer men over ghinc, van XIX daghen te huerne...' Wij mogen daaruit besluiten dat de Ommegang bijzondere onkosten veroorzaakte, aan den overgang der vaart, bij de Speypoorte. Om reden van de aanzienlijke menigte volk deed men den overtocht bij middel van eene brugge, die op een zeker getal schepen rustte en die men, aan verschillige schippers, voor 19 dagen moest in pacht nemen.

Den processieweg, gelijk wij nu zouden zeggen, strooide men met 'gloys' of lisch; dit werk wierd onder andere aan de zorgen toevertrouwd van gestichten die op den doortocht of niet ver daarvan woonden: 'dien van der Magdalenen', 'dien van der Potterie' (1367-G8).

§ IV. - 's Avonds vóór de Processie.

Alles is dus gereed en wij zijn op den avond voor Heilig-Bloeddag. Ten allen kanten, in en rond de stad, krielt het van vreemdelingen. Brugge is vol gewoel en vreugde.

De uitgenoodigden van het Magistraat zijn in de kloosters of in bijzondere huizen afgestapt. De eerste plechtige diensten ter eere van het Heilig Bloed zijn in Sint-Baselis en Sint-Donaas ten einde. Op den Burg staat een verhoog waar speelmans hunne pipen en zilveren trompen doen weêrgalmen[1].

Ja, om reden der groote plechtigheid, zijn er zelfs speelmans bezig op den Halletoren (1311). 'It. doe Fierkin

(1) GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire*, II, bl. 425.

ende sinen gheselle, van dat si trompten nuchtens ende navonds up de Halle, XX s.' Hetzelfde gebeurde 'tallen hoghen feesten binnen den jare...' (1333).

't Is in den namiddag van den 2^{den} Mei dat de Burgemeesters en Schepenen aan hunne gasten den eerewijn doen schenken. 'De serianten ende garsoenen van der stede presenteeren' dien wijn aan 'den prelaten commende in visitatiën ten belegen Bloede, der wet ende den pensionarissen, ende den anderen goeden lieden van diversen steden an de stede van Brucghe ghesent.' (1358-59). Maar 't en zijn niet alleen de prelaten en afgezanten van vreemde steden die alzoo vereerd worden; de Bruggelingen krijgen ook hunne 'pandfeeste.' Dat blijkt uit de rekeningen van 1403-1404 waar de 'collegen ende ordenen van der stede' uitdrukkelijk vermeld staan.

De stad en bezat geen gerief genoeg en was alle jaren verplicht 'steninen ca noen ende erdinen stopen' te huren om dezen dienst te verzekeren. In 1358-1359 waren er 19 'knechten die de cannen metten winen droughen metten present wine.'

De Gemeente bezat verschillige kelders; zij had er een op de Markt, onder het huis 'Groenevoorde'; een andere 'Kelnare' was onder de Halle, en droeg den naam van 'in Roosebeke', enz. Die stadskelders waren voorzien van allerhande wijn: rijnschen, franschen, spaanschen, enz.; in veel omstandigheden deed men er geschenken mede aan de graven van Vlaanderen, aan voorname bezoekers, aan poorters, enz..

§ V. - De processie in de jaren 1300 en 1400.

Het H. Bloed dat hier op 7 April 1150 aangebracht wierd, heeft ongetwijfeld aanstonds eenen bijzonderen feestdag gekregen. Om de Goede- en de Paaschweek te vermijden, zal die feestdag gesteld zijn geweest op H. Kruisvinding, die toen een geboden heiligdag was en ter eere van het lijden van Christus gevierd wordt.

Veel later, in 1744, vroeg en bekwam de Bisschop van Brugge dat de priesters de Kerkelijke Getijden en de H. Mis ter eere van het H. Bloed zouden mogen lezen. Z.H. de Paus verkoos daartoe een Officie dat in het bisdom van Valencia (Spanje) reeds in voege was.

Alle jaren, den 3^{den} Mei, wierd het H. Bloed reeds ten 4 ure 's morgends ter vereering uitgesteld. De klokken luidden[1], de Beiaard speelde en op den Burg was er een weg- en weêrgaan zonder einde.

Omtrent 10 uren, na de plechtige hoogmis, begon de Ommegang.

In de Wollestraat en elders rond den Burg, stonden de Ambachten en Neeringen rond hunne dekens en kapelanen.

Aan het hoofd van den stoet rijdt er peerdevolk, gevolgd door de werklieden die ten dienste zijn der stad.

Daarna gaan de 54 alombekende Ambachten en Neeringen van Brugge, met hunne vaandels en eereteekens, met hunne dekens en vinders, allen in prachtige kleedij en rond hunne kapelanen geschaard. Deze machtige Gemeenzaamheden die in 1302 de vrijheid van Vlaanderen door het bloed hunner leden verzekerd hebben, stappen met fierheid in den optocht waar het H. Bloed van den Verlosser der wereld verheerlijkt wordt.

Ieder Ambacht bad zijne *Pypenspeelers*; maar men bemerkte bijzonderlijk de speelmans of 'menestruelen van der stede.' In 1389 waren zij ten getalle van 'achttiene gheselllen', 'trompers ende pipers[2], die trompten ende pepen up den dach van den Ommeganghe voor de zesse Hooftmans van der Stede, gaende voor theilige Bloed, dats te wetene voor elken hooftman twee trompers ende eenen

(1) Men vindt dikwijls betalingen die de stad deed aan de klokluiders van Sint-Donaas, van den Halletoren en van Sint-Salvators, 'van den doeken te doen ludene als men Ons Heren Bloed omme droech', in 1388-89. 'Den clocluders van Sinte Donaes, van dat zy luudden up den dach van den Ommeganghe, den tyt dat men theilighe Bloed omme drouch.'

(2) Piper, fr. *fifre*.

riethoven[1]' Al die trompen waren zilveren speeltuigen, met de wapens der stad en der zestendeelen, en van een *poenjoen* of *pynoen* voorzien.

Ieder *Zestendeel* had zijn vaandel, en in 1386 betaalt de stad voor 'VJ banieren van den VJ *Zestendeelen* te stoffeirne, van den sticke XX gr.'. Men vermeldt ook gaarnen en zijden 'fringhen, ghebesicht an de vorseide wimpelen ende banieren,' die zelfs met de kostelijkste stoffen opgeluisterd waren, als '*sindale*[2], *zaerke*[3] en *samite*[4]'.

De *Hooftmans* der *Zestendeelen* en hunne 120 onderhoorigen droegen groote waskeerssen 'met grote plateelen houtin, ghebesicht an de torsen'. Dat blijkt uit de rekeningen van het jaar 1386: 'Item ghedelivererd bi Brixise van Straten ende Lievin Spletten C ende XX torsen, ghezendt den VJ upper Hooftmans van der stede, omme die te doen draghene voor thelighe Bloed up den dach van den Ommeganghe, ende woughen XC pond, ende waren verberrent ende ghelaect; mids den VJ torsen die den vorzeiden VJ hooftmans onthilden, ende woughen XC pond...'

Die keersen waren prachtig versierd met allerhande stofte, alsook met kleine wimpels 'vanekinen' en met het wapen der stad 'scildekinen van der stede wapenen' (1385).

Hier was zeker de plaats der 'roden Caproenen', der 'scaerwetters' of gewapend voetvolk, en der 'scotters van onser stede' die 'dienden up den dach van den Ommeganghe vor theleghe Bloed' (1351). Zij wierden daarvoor bijzonderlijk betaald, zoo wel als 'de vier knapen die (in 1312) tortytchen droeghen voor Ons Heren Bloed ten Ommeganghe'.

(1) Riethoren, fr. *joueur de chalumeau*.
(2) *Sindale* (fr. *cendal, taff etas*), bestond, gelijk andere zijden geweefsels, in alle kleuren.
(3) *Zaerke*, zaerc, zaerk, zarke, een geweefsel den helft in garen, den helft in zijde.
(4) *Samite*, samyd, semyt, semite (fr. *velours, satin*), was ofwel in zuivere zijde of wel in zijde met goud doorweven.

‘Den bailliu ende den scoutheten’ ‘met menichten’ van andere gewapende ridders, vergezelden de processie op rijk gekleede peerden ‘ter eere ende bewaernesse van den heleghen Bloede.’

De twee ‘buerchmeesters, scepen, raden ende tresoriers’ kwamen op hunne beurt te voorschijn: En al die mannen kregen gewoonlijk een stuk laken tot het maken van hunne officiëele kleedij, te weten rijke bovenmantels van verschillige kleuren, in den aard van deze die de Hoeren van het edel Broederschap dees jaar, gelijk in de voorige eeuwen, wederom zullen dragen(1)

Het Stadsbestuur kocht zelfs ‘hanscoen die ghegheven waren den bailliu, scoutheeten, buerchmeesters, scepenen, rade, clerken, serianten, garsoenen ende de 1 persone die de tortytsen droeghen.... ende coste elc paer vier peneghe paris...’ (1331-32)(2).

Al die overheden, wetheeren en hun gevolg, droegen of wel keersen of wel witte roeden gedurende de processie(3).

Indien men in het jaar 1900 een paviljoen of draaghemel boven de H. Relikwie zal zien, dan is het enkel het herstellen van een zeer oud gebruik: trouwens in 1331-32 betaalde de stad ‘den IIJ personen die droeghen tspaerlaken boven Ons Heren Bloede VJ s.’. In het jaar 1417 is er ook spraak van een ‘husekin, nieuwe ghemaect, dat men draeght ten ommeganghe, boven den helighen Bloede’; en men voegt erbij ‘ter aventuere oft reinde iof meswederde’.

(1) ‘Van X lakenen sbaillius boef, scoutheeten, sbuerchmeesters, scepen, raden, tresoriers, te cleednen ter feesten van Ons Heren Bloede, CLXXJ lb. XIJ s.’ (1331-32).

(2) In het jaar 1333-34 meldt men 150 ‘paer handscoen’; in 1335-36 zijn er 170; in 1338-39 klimt men tot 184.

(3) Rekening 1338-39: ‘Van roeden ten scepenen, raden, serianten ende andren lieden boef, die ginghen vor Ons Heren Bloed, IJ s.’; ‘Den XIJ personen die de XIJ tortydsen ommedroeghen’ - 1341-42 ‘van roeden die men drouch in de hand....’ - In 1354-55 tellen wy vyf honderd ‘roedekine, die men drouch voort helechdom’; In 1333-34 hadden er maar 150 geweest; zij wierden geleverd door ‘Aernout den. mandemakere.’

Deze weerde schat zelve was omringd van bisschoppen en abten, van de kanoniken der drie kapitels van Brugge, van de vier kanoniken van Sint-Baselis; van ontelbare geestelijken en kloosterlingen, die er aan hielden onze prachtige gemeentefeest door hunne tegenwoordigheid op te helderen.

In de eerste tijden volgde de Heilig-Bloedprocessie eenen zeer langen weg. Hij begon op den Burg, en liep door de Breidelstraat, de Markt, de Steenstraat, het Zand tot aan Sint-Juliaan's, in de Bouveriestraat.

Van daar trok men buiten de Bouveriepoort, langs de buitenvesten, tot aan de Ezelpoort waar men, wederom binnen stad komende, de Sinte-Claravest volgde tot aan de Speypoorte of Sint-Leonard's poort. Van hier ging men nogmaals langs de buitenvest tot aan de Sinte-Catharinapoort, om te eindigen met de binnenvest en over de brug van het Minnewater wederom Sint-Juliaan's te bereiken.

Binst dien langen Ommegang bleven het Magistraat, de leden van ‘den gheselscepe’ met de kerkvoogden en andere aanzienlijke personen in een huis dat voor Sint-Juliaan's stond en eigendom der stad was[1]. Bij de terugkomst der processie, redelijk laat in den namiddag, ging iedereen wederom op zijne plaats in den stoet en men eindigde den optocht aan de H. Bloedkapel.

Maar indien het Magistraat en sommige leden der geestelijkheid op den 3^{en} Mei hunnen Ommegang niet en voltrokken, zij deden hem binst de andere veertien dagen, en wel in de volgende orde: den 4^{den} Mei, de kanoniken van Sint-Donaes met Z.H. den Bisschop[2]; den derden dag de geestelijkheid der collegiale kerk van O.L.V., met den proost en met de priesters der onderhoorige

(1) De stad deed daar een ‘imbite’ of ontbijt opdienen; in het jaar 1398 melden, de rekeningen dat dit eetmaal plaats had in den *eestre* (heester, hof) van Joris de Muntere.

(2) De aartsdiaken die het noorden van het bisdom van Doornijk bestierde, was gemeenlijk met de bisschoppelijke weerdigheid bekleed. Brugge kreeg maar zijnen eigen bisschop in 1559.

parochiën van het kapitel; den vierden dag het kapitel van Sint-Salvators met zijnen deken en onderhoorige geestelijkheid der parochiën alsook, in latere tijden, de paters Capucienen. Daarna was het de beurt van de Reguliere kanoniken der Abdij van den Eeckhoutte en, de volgende dagen, van de vier biddende Orden: Recollecten, Carmers, Augustijnen en Predikheeren.

Deze processiën van devotie gingen uit in den vroegen morgen, zonder de H. Relikwie. Wij hebben gezegd dat het Magistraat, op iedereen der 15 dagen, medeging. Inderdaad, in verschillige rekeningen vindt men dat 'binden XVJ (*sic*) daghen *de Wet ommegynck ten ommeganghe* (1351).' In het jaar 1365 lezen wij: 'Ghegheven Gillis Kempen ende den anderen garsoenen, van dat zy metter Wet ommeghinghen *alle daghe van den ommeghanghe*, in hovesscheden XXXVJ s.'

Na de biddende Orden was het wederom het kapitel van Sint-Donaas, enz. tot het einde der vijftiendaagsche plechtigheid.

De Begijnen, die op Heilig-Bloeddag, 's morgens vroeg, teil 5 uren, ook hunne bedevaart gingen, eindigden de plechtige Meifeesten, daags na de twee weken, met de zelfste godvruchtige oefening.

Dezen *ouden Ommegang*, rond de vesten der stad Brugge, deed men de laatste maal op 3^{den} Mei 1577. Maar het volgende jaar, om reden der inlandsche beroerten tusschen de katholieken en de vijanden van den Godsdienst, bepaalde de kerkelijke overheid den volgenden *nieuwen Ommegang*, die eerst op 3^{den} Mei 1578 gedaan wierd, en later, na het herstellen van den vrede, altijd is behouden gebleven: Van den Burg door de Breydelstraat, Groote Markt, Steenen Zuidzandstraten, rond de Vrijdagmarkt(1), langs de Noordzandstraat, Geld muntstraat, Eiermarkt, Groote

(1) Sedert het leggen van den ijzerenweg, in de jaren 40 van deze eeuw, heeft de processie den oostkant der Vrijdagmarkt moeten volgen.

Markt, Philipstockstraat, Mallenberg, Hoogstraat, over de Molen- en Predikheerenbrugge, langs de Predikheerenstraat, Vischmarkt, Dijver, Nieuwstraat, langs de oostzijde van het Vleeschhuis (dat op de tegenwoordige Simon Steven's plaats stond), Steenstraat, Groote Markt, Breydelstraat naar de H. Bloedkapel.

Volgens een zeer oud gebruik versierde men de straten. Waren er hier en daar bijzondere verlichtingen?... Men mag zulks besluiten uit de volgende rekening over de jaren 1358-59, ‘Den castelain van Groenevoorde (op de Markt), van vierpannen te doen houdene voor thuus te Groenevoorde, ter brucghemarct ende ten Ommeganghe XXXIJ s.’

Wij hebben reeds gezeid hoe men, daags voor Heilig-Bloeddag, den eerewijn schonk aan vreemdelingen en Bruggelingen; den dag zelve der processie wierden zij ook niet vergeten, 't zij binst hunnen stilstand aan Sint-Juliaans Hospitaal, 't zij binst den Ommegang. Ziehier eenige uittreksels der stadsrekeningen. ‘Van den dwalen, nappen, wyn ende breemsch bier te dragene den trompers te scinkene.’ (1316). Verteerd ‘up den dach van den Ommeganghe bi buerchmeesters, schepenen, raden, serianten, garsoenen ende die hem volgheden, in wine ende spise XIJ s,’ (1353-54). ‘Den vierden dach van meye, ghegheven van costen ghedaen te Jans van der Buersen, bi den bailliu, scoutheten, buerchmeesters, scepenen, raden, clerken, sergianten, taelmannen, messagiers, garsoenen ende andere doe zy te gadere aten up den dach van den Ommeganghe ende snuchtens ten jmbite, jn Joris Munters eestre, I lb. XVJ s. par.’ (1415).

(*'t Vervolgt*)

Eindnoten:

(1) Dit woord is dikwijls op twee of meer wijzen geschreven. Het zelfste geldt voor een aantal andere woorden. In al onze aanhalingen zullen wij de spelling der oude boeken volgen, zelfs wanneer de schrijver hetzelfde woord op verschillige wijzen spelt.

[Nummer 9]

De Processiën ter vereering van het h. Bloed
(*Vervolg van bladz*. 128)

§ VI. - De Mysteriespelen in de Processie der XV^{de} en XVI^{de} EEUWEN.

In het jaar 1396 begon men Mysteriespelen in de Processie te vertoonen, bij middel van verkleede personen, maar ook met schilderijen of gebeeldhouwde groepen. Van het begin af is er spraak van O.L.V. Boodschap en de roede van Jesse, van de stad Jerusalem, van de drie Koningen, van 't Hoveken van Oliveten, van de 12 Apostelen, van de 4 Evangelisten, enz.

Eene macht van volk kwam om die nieuwe vertoogen te aanschouwen. In 1397-98 betaalde de stad ‘VJ lb. aan de ‘scerewetters’ in ‘hovescheden, over de pine ende moynesse die sy hadden up den dach van den ommeganghe, gaende neffens der tafele ende den Hovekine, omme hemlieden te bewaerne ende te bevredene van den volke.’

Maar later wierden ook andere spelen *na de processie* gespeeld, en zij waren voor zeker zoo ernstig niet. Men leze daarover het volgende:

In 1445 gaf de stad 'VJ zelverinne scalen ende VJ croesen' aan 'den ghonen die hier best stomme personage speilden upten dach van den helighen Bloede.' In het jaar 1456 was de zoon van den Koning van Vrank rijk eenigen tijd te Brugge verblijvende[1] en hij wierd er met eene ongelooflijke pracht gevierd. Hij ging in de H. Bloedprocessie, die gevolgd wierd door Mysteriespelen, gelijk het in de volgende rekening te lezen staat:

'Betaelt den IX leden van den ambochten van deser stede, thulpe van den spelen ende bethooghijnghe die zy deden van diverschen historien jn stomme personnagen, ter jegenwoordichede van minen heere den Dauphin, ende onzen gheduchten heere, ende elders achter de processie van den heleghen Bloede, elken IJ lb. gr.'

Nopens de Mysteriespelen in de H. Bloedprocessie vinden wij, in een geleerd werk van Joost de Damhouder, nadere bijzonderheden. Die beroemde rechtsgeleerde was de 'Godtvruchtighe aenschouwingen' zeer genegen. Zij waren immers een middel om het volk te 'beweegen tot d'aendagtighe overpevsinghe ende gedenckenisse van 't Lijden Ons Heeren; daarenboven waren zy dienstig om 'de nuttigheyd der Republycke te vermeerderen', door het profijt dat de toeloop van vreemdelingen in de stad aanbracht. Daarom wenscht de Damhouder dat deze afbeeldingen die 'eenighe jaren erwaerts zijn achtergelaten geweest' wederom zouden in voege komen.

Damhouder schreef zijne verhandeling over Brugge rond het midden der XVIste eeuw, en door zijne getuigenis weten wij dat 'de spelen van d'oude tyden dewelcke figuurwys in de H. Bloedprocessie plachten vertoond te worden', niet alle even godvruchtig waren. Hij noemt ze in dezer voege:

(1) De toekomende Lodewijk XI.

‘1. *Den Reuse Goliath*, met *David*, den aandrijver; 2. *Het Peert van Troyen*, oft *Rosbeyders-Peerdt*, andersins geseyd *Het Peerdt van Amesien:* met den *Koningh van Vranckrijck*, den aandrijver; 3. *Den Wortel van Jesse;* 4. *Het Aerdsch Paradys* met *Adam* en *Eva*.’

‘*Verscheyde aenschouwinghen van 't Lijden Christi;* 5. *Het Huys van Simon den Melatschen*, waar Christus met zijne *Discipulen*, ter tafel sat; in de teghenwoordigheydt van *Magdalene;* 6. *Matha, de keucken neerstighlijk bezorghende, ende de Visschen schuymende*; 7. *Den Tempel van Hierusalem*, met *Christus*, de verkopers ende koopers uytdryvende; 8. *Het Avondtmael des Heeren*, met de twaelf *Apostelen* aen tafel sittende; 9, 10, 11. *Caïphas, Annas, Herodes:* Elck-ydre worden, met hunne Huyskens alleene gedraghen; 12. *Pilatus* met zijn huysken, ende den *Dienaer*, het Watervat met het Becken toedienende; 13. *Het Beeldt Christi*, met *Jooden* hem geeselende; 14. *Het Beeldt Christi*, met doornen gekroont; 15. *Het Beeldt Christi*, gegeeselt, ende van *Pilatus* buyten ten voorschyn gebroght, seggende: *Ecce homo, ziet den mensch;* 16. *Het Beeldt Christi*, draghende het *Kruys* na den Bergh van *Calvarien*, hem volghende een hoop van *Joden, Vrouwen*, etc.; 17. *Het Beeldt van den gekruysten Christi*, met de twee moordenaren van beyde de zyden, ende verscheyde *Joden* staende onder het *Kruys*, voorts erwaerdts ende derwaerdts loopende: daerenboven met de *Moeder des Heeren*, ende hare Suster *Maria Cleophe, Maria Magdalene*, ende *den H. Joannes, Discipel des Heeren;* 18. *Het Beeldt van 't graf Christi*, met de wakers, 19. *Het Beeldt Christi*, zich als eenen *Hovenier*; na de verryzenisse, vertoonende aen *Maria Magdalene* weenende omtrent het graf; 20. *Verscheyde beelden* van verscheyde Personen, als van *Duyvels*, opwaerdts ende nederwaerdts swierende, met menighten der *Joden, Christum* tenterende, 21. *Eenen Afbeeldinghe der Hellen, met 24 Duyvels*, sittende als Rechters in den Rechter-stoel, rondom eenen ketel, vervult met Zielen: welker zeven, de zeven Hoofdt-

zonden uytbeelden: elck-yder byzonder uytroepende de namen van elcke doodelijcke zonden....'

Het voorgaande weze genoeg om een gedacht te geven van de levende beelden, of van de geschilderde en gesneden beelden, die gedurende de XV^{de} en XVI^{ste} eeuwen in de H. Bloedprocessie te voorschijn kwamen. Later zullen wij die vertoogen nog meer en meer zien veranderen.

§ VII. - Geschenken aan hooggeplaatste personen.

In de oude oorkonden spreekt men dikwijls van de tegenwoordigheid van doorluchtige personen. De bisschoppen en prelaten vermelden die den Ommegang bijgewoond hebben, ware onmogelijk. Wij geven alleenlijk de namen van eenige inlandsche of vreemde vorsten:

Lodewijk van Male (1379).
Jan-Zonder-Vrees (1405).
Lodewijk XI (1457).
Albrecht en Isabella (1611).
Don Juan van Oostenrijk (1658).
Karel Alexander van Lotharingen (1749).
Keizer Joseph II (1781).

HH. KK. Hoogheden de hertog van Brabant (Leopold II) en de graaf van Vlaanderen (1850).

In 1414 de Hertog van Bourgondie Jan-zonder-Vrees, 'ende de vrouwe van Chaerloys, in Claeis huus, staende in de steenstrate, waren up den dach van den Ommeganghe, ende zaghen de processie van den heleghen Bloede.'

Vóór hun vertrek uit Brugge kregen de voornaamste bezoekers geschenken, en zij wierden gewoonlijk tot een plechtig eetmaal uitgenoodigd. In het jaar 1390 was de 'maeltyt' bij den heer Pieter Adorne 'up den dach van den Ommeganghe, als zij omme gheweist hadden'; en daar waren 'zanghers ende vedelaers' die voor de Wet moesten zingen. In 1396-97 'doe ghecocht jegen den her Willem den Backere VIIJ pond tragien, de welke gheprosenteerd waren den abt van Sinte Bertins ende den abt

van Sinte Qintins, up den dach van den Ommeganghe; coste elc pond IJ s. grote.' De Bisschop van Doornyk die dikwijls den H. Bloeddag kwam vieren, wierd altijd rijkelijk onthaald: In 1413-14 'Item den derden dach van Meye gheprosenteirt minen Heere den bisscop van Doorneke, doe commen te Brucghe ter processie van den heilighen Bloede, eerst XXIIIJ pont ghewrochts was, ghecocht jeghen Gillis de Lennoot, coste tpont IJ s. gr. Item viere pont tragien jeghen den zelven, coste tpont XVIIJ grote.'

§ VIII. - De Ommegang in de XVIe eeuw.

Joost de Damhouder(1) beschrijft nauwkeurig den 'Edelen, Hoogdadighen en Aldervermaarsten *Omganck*, geseyt *Supplicatie* oft *Processie*, met het alderheyligsten *Bloed Ons Hoeren*.'

Deze beschrijving, die wij ten grooten deele aanbalen, zal ons de plechtigheid der voorgaande eeuwen beter doen verstaan, en tevens ook de processie zelve der XVIe eeuw duidelijk kenbaar maken. Wij zullen den tekst van de Damhouder zooveel het mogelijk is verkorten, en wel volgens de vertaling van Inghelbrecht (1684).

(1) Joost de Damhouder wierd te Brugge geboren den 20 Januari 1507 en hij stierf te Antwerpen den 21 Januari 1581. Hij was een der beroemdste rechtsgeleerden zijner eeuw, en beter als iemand anders kende hij de gebruiken zijner geboortestad. In het jaar 1564 deed hij, te Antwerpen, 'apud Ioannem Bellerum' zijn latijnsch werk drukken *De magnificentia politiae amplissimae civitatis Brugarum. Ejusdem civitatis topographia, et in laudem amplissimi Senatus Oratio*. Een geleerde geneesheer en dichter, doctor Ingelbrecht, rond het midden der XVIIe eeuw geboren en den 2^{den} Mei 1693 te Brugge overleden, heeft Damhouders werk 'aldereerst in onse Duitsch Nederlandtsche tale ghetrouwelijck overgeset.... ter eere van alle schriftgierige liefhebbers.' Deze vertaling wierd uitgegeven te Amsterdam, in 1684, en wij volgen ze zoo nauwkeurig mogelijk, welkdanig de schrijfwijze van Dr Ingelbrecht ook weze. Wij hebben nochtans redelijk veel hoofdletters verwaarloosd, gelijk wij ook, doorgaans, in de samengestelde woorden het vervoegingsteeken achterlaten.

1. *Inleiding.*

Laat ons eerst opmerken dat, volgens den beroemden Damhouder, Diederik van Elzaten ‘op den derden dagh van Bloey-maendt eenen jaerlijckxschen Omganck (deed) instellen’.

‘'s Daaghs voor desen feestdag, ten tijde van d'avondturen, geseyt de Vespers, vergaderen alle de Pijpspeelders’ van al de Ambachten voor de H. Bloedkapel. ‘Ende elckbyzondere, tot lof van het H. Bloedt, singen ten aldersanckmatighsten op de Hooghverheven Trappen. Terstondt daer na worden, in den Choor en in de tegenwoordigheydt van geheel het Broederschap, d'Avondt-getijden oft de Vespers door de Musijckmeesters eenzamelyck gesongen.’

Later, 's nachts ten 12 ure, wordt de relikwie in de Kapel ter vereering uitgesteld[1].

Omtrent één ure beginnen de Begijnen ‘met haerluyder Pastoor’ den Ommegang, rond de stad, - zonder de rilikwie, - ‘tusschen de twee vesten, met een grooten hoop volks... ende Godt... met lofzangen vereerende’.

‘Omtrent den vijf uren wedergekeert zijnde, zoo trekken zy opwarts na de Kercke’ om van het H. Bloed gezegend te worden.

2. *Bijeenkomst der Ambachten, enz.*

‘'s Morgens ten zeven uren beghint d'aldergrootste Kloeke der Hallen te donderen, tot den acht uren toe... opdat elckyder, tot verçieringe des Omgancks, zich, na hun ampt zoudt bereyden, en op de gestelde plaetse vergaderen, om van daer voor te treden.’ Rond 10 ure ‘begint wederom de zelve Kloeke voor den tweeden mael te donderen:’ 't Is het toeken dat de *Schuttersgilden* ieder ‘na hun Orden’ met hunne standaarden op de Markt te voorvoorschijn komen. Zij gaan plaats nemen voor de Hallo en

(1) Er moest gewoonlijk eene macht, van volk zijn; men vergelijke den hedendaagschen toeloop van bedevaarders te Lourdes.

zitten daar, in twee reien, op banken, om den Ommegang eenen weg te midden het volk open te houden.

't Is alsdan dat de *Ambachten* te voorschijn komen, iedereen volgens zijnen rang. Aan het hoofd van ieder Ambacht draagt men zijne ‘teeckens ende Kruycen... aengeleydt door eenige voortredende Pijpspeelders, met hunluyder zilvere ende langhachtige Pijpen klaerklinckelijck blasende’. Ieder ambacht heeft ‘twee blinckende vergulde Kruycen met twee oft vier Pijpspeelder’ en 4, 6 of zelfs 8 ‘triomphelijcke masten’ of groote pareerkeerssen die heerlijk versierd zijn. Daarna komen de kapelaan met den Eed des Ambachts en de andere leden.

Ziehier in welk orde de Ambachten (met hunne vertakkingen) optreden:

1. De Bessemmakers zijn de eerste ‘gelyck als om met hunne bessems te zuyveren ende te keren de straten, waardoor den Omganck van stonden aen voortreedt’. Na de Bessemmakers volgen eenige Broederschappen geseyt de kleyne Gilden, te weten (2-8): d'Arbeyders van de Kranebrugghe, - van de Carmerbrugghe: de Balmakers oft Baellappers; d'Arbeyders van d'Eeckhoudbrugghe, - van de Winckelbrugghe, - van de Walschbrugghe - van de Maribrugghe; 9. Het Broederschap van S. Catharine; 10. d'Arbeyders van d'Ezelbrugghe; 11. Het Broederschap van S. François; 12. De Colomniers, te weten de Brouwersknechten; 13. De Hoveniers; 14-20. d'Arbeyders van de Noordtzandtbrugghe, - van de Zuydtzandtbrugghe, - van de Wulfhaegbrugghe, - van de Meulenbrugghe, - van de Stroobrugghe, - van de Koninghsbrugghe, - van S. Jansbrugghe; 21. De rijke pinders.

* * *

22. De Kranekinders; 23. De Wijnschroyers; 24. De Wyngarsoenen geseyt Wynknechten; 25. De Peghelaers oft Wynmeters; 26. De Tegheldeckersknechten en 27. De

Matzenaersknechten (gezamentlijk); 28. De Kalckdragers; 29. De Timmermans; 30. De Matzenaers; 31. De Tegheldeckers; 32. De Lootgieters; 33. De Plaesteraers; 34. De Stroodeckers; 35. De Sagers; 36. De Beeldesnyders; 37. De Zaelmakers; 38. De Kuypersknechten; 39. De Kuypers; 40. De Wielwerckers oft Wagenmakers; 41. De Waschlinckmakers; 42. De Schrinwerckersknechten; 43. De Schrynwerckers; 44. De Booghmakers geseyt Pijlmakers; 45. De Lyndrayers oft Koordemakers; 46. De Potbackers oft Pottebackers.

***

47. De Smidtsknechten; 48. De Smidts oft Smeden; 49. De Goudtsmidtsknechten; 50. De Goudsmidts ende de Silversmidts; 51. De Wapenmakers- oft Rapiermakersknechten; 52. De Wapenmakers oft Rapiermakers; 53. De Tingietersknechten; 54. De Tingieters.

***

55. De Wevers; 56. De Vulders; 57. De Lakendragers; 58. De Drooghscheerders; 59. De Lakenscheerders; 60. De Verwers.

***

61. De Beenhouwersknechten; 62. De Beenhouwers; 63. De Breytjens oft Broodtwinders; 64. De Vischverkoopers; 65. De Harnassers (die de wagens laden en ontladen); 66. d'Elsenaren, dat zijn de Schoenmakersknechten;

***

67. De Schoenmakers; 68. De Swarte Leertouwers, van Droog leder; 69. De Huyvetters; 70. De Dobbeerders oft Leertouwers, van spaensch leder; 71. De Tasschemakers; 72. De Witte Leertouwers, van Zeemleder; 73. De Handtschoenmakers; 74. De Kousseschepers oft Koussemakers; 75. De Kleermakersknechten; 76. De Kleermakers;

77. De Culctstickers; 78. De kleyne Huyvetters geseyt Vuylvels; 79. De Peltiers van Inlandtsche Vellen; 80. De Peltiers van Uytlandtsche ende wilde Vellen; 81. d'Oude kleerkoopers; 82. d'Oude Peltiers oft Moffelmakers.

***

83. De Backersknechten; 84. De Backers; 85. De korendragers; 86. De Meulenaersknechten; 87. De Meulenaers; 88. De Hoedtmakers; 89. De Hayrscheerders oft Baerdtmakers; 90. De Gereelmakersknechten; 91. De Gereelmakers; 91. De Scheemakers; 92. De Fruyteniers oft Fruytverkoopers; 93. De Tapitzers oft Tapitziers; 94. De Mandemakers; 95. De Fijne wevers; 96. De Tyckeweversknechten; 97. De Tyckewevers; 98. De Wollewevers; 99. De Keersgieters; 100. De Schippersknechten; 101. De Vrye Schippers; 102. De Maekelaers.

***

Volgens de verdeelingen die wij gemaakt hebben vergaderden al die Ambachten op gestelde plaatsen, te weten opde markt of in de nabijzijnde straten. Brugge bezat eigentlijk maar 54 Ambachten, doch dikwijls met onderverdeelingen; en alzoo geraken wy tot 102. Bovendien onderscheidde men nog *accidentele* vertakkingen, die onder de reeds genoemde Ambachten plaats namen.

3. *De stoet der Geestelijkheid.*

‘Na dese Ordens der Borgers volgen de twee Scholen van d'arme Kinderen, te weten van de Knechtjens ende van de Meystjens’ die in den Ommegang treden ‘omtrent den twaalf uren.’ Op dien stond ‘vertrecken de Cathedrale Kercke van S. Donaes ende het geheel Magistraet, ten aldergodtvruchtigsten, in een schoon orden, na de Kercke van 't Alderheiligsten Bloedt des Heeren: alwaer op den Hoogen Autaer gesteld word een Zilver Heiligdomkoffer oft Fierter, ten alderheerlycksten verçiert: waerin (ter

tegenwoordigheydt van het Magistraet ende den Burghmeester van 't Gemeynte dat is den Beschermheere des volks heel nabystaende) d'Alderheyligste Overblyfsels verholen worden en ingedaen: waeraf den Gouden sloter wordt aen den zelven Beschermheere des Volks te bewaren gegeven.' De her ter, van geheel het Magistraat en van het Broederschap vergezeld, wordt door twee kapelanen van Sint-Baselis tot beneden den trap gedragen, en van daar, door de twee eerste kanoniken van S.-Donaas, tot op den hoogen autaer der Hoofdkerk;

Het H. Bloed blijft uitgesteld terwijl 'de Pypspeelders daerentusschen aanblasen' en dat de Geestelijkheid 'en eenige andere gesworen dienaren' hunne plaatsen in den Ommegang gaan nemen.

1. De Capucijnen (te Brugge gekomen na de dood van M'Heer Joost de Damhouder).
2. De Carmelyten, geseyt onser Vrouwe Broeders.
3. d'Augustijnen.
4. De Predickheeren.
5. De Canonicken Regulieren van S. Augustijn ten Eeckhoutte, zynde een' Abdye.
6. Het Collegie oft Vergaderinge
   van S. Salvators } eenzamentlijck.
   van S. Jacobs } eenzamentlijck.
   van S. Walburge } eenzamentlijck.
7... van Onse Vrouwe } eenzamentlijck.
   van S. Catharine } eenzamentlijck.
   van S. Gillis } eenzamentlijck.
8... van S. Donaes
   van S. Ann } eenzamentlijck.
   van S. Kruis } eenzamentlijck.
   met de Prelaten } eenzamentlijck.

4. *De stoet der 'Gesworen'*.

'Na dese kerckelijcke ende geestelijcke collegien, zoo volgen alsdan, in een orden zeer blijdelijck om te sien:

1. De Hooftmannen der Zestendeelen[(1)].
2. Eene groote menighte van d'aldertreffelyckste Heeren.
3. De Rechters van Warandatien.
4. Den kleynen Raem.
5. Den grooten Raem.
6. De Lakenhallen.
7. De Broodtwegers.
8. De Klercken oft Greffiers van Deelmannen.
9. Den Deken van Deelmannen.
10. De twaalf Schepenen van Gedeelen oft Deelmannen.
11. De gesworen Stadtswerckmans.
12. De gesworen Geneesmeesters oft Docteuren.
13. De gesworen Chirurgiens.
14. De Vremdelingen oft Pilgrems van belofte, in Lijne kleederen.
15. d'Arme Schoolknechtjens van den Bogaerde.
16. d'Arme Schoolmeystjens van S. Elisabeth.
17. De Vondelingen; de Broeders van Hierusalem, met Dadeltacken van den rechten Palmboom in de handen, voortredende.'

5. *De stoet der Bisschoppen en Abten, met de burgerlijke Overheden en hun gevolg.*

'Nu komen ten voorschijn (uit de sacristie) eenige Bisschoppen en Abten om het Hooghweerdigh Bloedt des des Heeren godtvruchtiglijck te dragen,... met blinekende Halshanghsels, geseyt *stolen*, ende met tweekantige Hoofdtdecksels, geseyt *Myters*, verçiert zynde.'

(1) De zes *Hooftmans* der *Zestendeelen* (S. Jans, S. Donaas, O.L.V., S. Jacobs, S. Nicolaas en Carmers) waren, elk in zijne afdeelinge, met het handhaven der orde belast. Sedert 1381 wierden zij door den graaf aangesteld. In de XVI^{ste} eeuw stond er in den eed dien zij moesten afleggen '*...dat ick, op den zelven dagh des Omgancks van 't hooghweerdigh Bloedt des Heeren, 's morgens aen de Borgers van mijn zesden deel, het nuchtenmael bereyden zal: van waer ick de zelve mijne Heerelijcke mede-Borgers, tot een prachtigh verçiersel des zelven Omgancks, ordentlijck zal zoo toeleyden, als wederleyden...*

Zij komen ‘in den choor..., groeten het alderkostelycksten *Bloedt des Heeren*, ende zy rusten aldaer tot dat aan hun luyder wordt aengedient den tijdt te zyn...

‘Daer en tusschen gaen d'andere voort, te weten:

1. Zes Schadebeletters.
2. Zes stedegarsoenen.
3. Twee Deurwaerders oft Deurebewaerders van de Camere.
4. De Klercken van de Tafele.
5. Twee Taelmannen.
6. Vier Pensionarissen.
7. Den Burghemeester van 't Gemeynte.
8. Twaelf Baden oft Raedtsmannen.
9. De Kruycen van alle d'Ambachtsluyden, byna twee hondert in getal.

‘Op 't eynde van dit orden, zoo verkondight den *Greffier Crimineel* aen de Bisschoppen dat nu den tijdt van te volgen tegenwoordig is.’

Onmiddelijk vóór de kostbare Relikwie; 1. Draagt men ‘dertigh Kruycen van het *Heyligh Bloedt des Heeren*; 2. Daarna komen de leden van het edel Broederschap; 3. ‘Dertigh flambeeuwdragers gekleedt met de stadskoleuren; 4. Zes keersdragers uyt het zelf Broederschap; 5. Twee gewapende Bygaenders oft Besetters; 6. Vyf Musicksche Pypspeelders.

‘Voorts twee Bisschoppen dragende den Heyligdom Koffer oft Fierter: tot den welcken, vooren en achter, gestelt worden vier Canonicken van den H. Basilius, met twee Heyligdomwaerders, geseyt Priesterlyke Kosters, tusschen tween.

‘Na dese zoo volgen: 1. Twee gewapende Bygaenders oft Besetters; 2. Zes keersdragers van het voorseyden Broederschap; 3. d'Overige acht Schadebeletters; 4. d'Overige zes Stedegarsoenen; 5. Vier Deurewaerders; 6. De Klercken van de Tafele; 7. Twee Taelmannen; 8. Zes Pensionnarissen; 9. Den Burghmeester van Schepenen,

dragende op zijnen armen de Stadsslotels; 10. Twaelf Schepenen met het geheel Magistraet, jaerlykx gekleedt met het borgerlyk coleur; 11. Den Heere Hooghbailliu van Stadt (te peerde); 12. Den Heere Schout van Stadt *(it);* 13. Hunluyder Apzaerden ende Kolfdragers *(it);* 14. De Huyssiers van den Aman *(it);* 15. d'Onderballius; 16. Hunluyder Apzaerden.

6. *De Gildenstoet.*

De Damhouder noemt vijf ‘Ghilden’ die den stoet sluiten, te weten de Gilden van 1. De Schermers; 2. De Busseschieters; 3. De jonge Kruysboghe; 4. d'Oude Kruysboghe; 5. d'Archiers oft d'Handtboghe.

7. *De Mysteriespelen*

volgden de processie; wij hebben dit deel van Damhouders beschrijving op voorhand gegeven. Zie bl. 131.

8. *De Ommegang.*

Alzoo gerangschikt, vertrok de H. Bloedprocessie door de Markt, de Steenstraat en het Zand naar de Bouveriepoorte. Uit het verhaal van de Damhouder ziet men dat, in de XVI^{ste} eeuw, de aloude gebruiken bewaard zijn gebleven. Aan de Bouveriepoort, zegt hij, blijven ‘alle dinghen berustigen, tot dat d'Overblyfsels van 't Bloedt des Heeren, tusschen de beyde vesten, met Peerdt-Ryders en eene getallighe menighte van volck vergeselschapt, rondtom de Stadt door de Canonicken van S. Donaesende van S. Basilius omgedraghen en in de Capelle van S. Julien wederom gebroght zijn. Het Magistraet daerentusschen, de wederkomst van het alderheyligsten Bloedt verwachtende, doet het noenmaal in een publiek huys des Stads, recht over de selve Capelle; alwaer d'Uytsinnighe ende de Dullen onderhouden worden’.

9. *De terugkomst der Processie.*

Terwijl de kostbare Relikwie op den autaar van Sint-Juliaan's nog berustende is, begint de processie hare terugkomst naar den Burg. De stoet is omtrent dezelfde, behalve hetgeen de Ambachten betreft ‘dewelcke bijna op een averechts-orden wederkeeren.’ De eerste zijn dus de groote Gilden, ‘met hunne krijgsteeckens, peerdrijders, koningen ende hoofdtmannen als aenleyders,’ te weten: de Schermers, de Busseschieters, de jonge- en de oude Kruisboge en de Handboge, die, op de Markt teruggekeerd, wederom op hunne banken gaan zitten, voor de Halle, om het volk tegen te houden en den weg voor de processie te openen.

Joost de Damhouder geeft nogmaals en zeer nauwkeurig den rang van iedereen der Ambachten; hij noemt zelfs ook de verschillige deden van den stoet der Geestelijkheid en de stedelijke Ambtenaren die in hetzelfste orde terugkeeren.

Nadat de Ommegang zijnen doortocht op de Groote Markt geëindigd heeft, staan de ‘groote gilden’ van hunne banken op en keeren naar hunne Gildehuizen terug. met hunne krijgsteekens, trommels, koningen en ruiters.

Ondertusschen wordt het Hoogweerdig Bloed des Zaligmakers door den Bisschop en den Proost van O.L.V. naar Sint-Baselis ‘wedergedragen, langhx den Burg: denwelcken is ruysschende van hondert Pijpspeelders, met d'alderaendachtighste geklangen’ het voorbijgaande H. Bloed vereerende.

De kostbare Relikwie wordt op den autaar gesteld. De Burgemeester van 't Gemeente behandigt, aan een der Kapelanen, den sloter van den Fierter, dien men opent om er de Relikwie uit te nemen. De Bisschop of de Proost hangt er de ketens van om zijnen hals en zegent er mede de Abten, Prelaten, Wethouders en leden van 't Broederschap van Jerusalem, die allen het H. Bloed komen

kussen. Daarna wordt de Relikwie door den Bisschop aan den kapelaan overhandigd, en het volk vereert ze en wordt er mede gezegend tot laat in den nacht. ‘Al hetwelck voleyndight zynde, zoo worden d'alderheylighsten Overblyfsels in hunne gewoonelycke Kofferkens ten alderheerelycksten verborgen’, en de Ommegang is t' einden.

Doch, twee weken lang wordt dezelfde Ommegang dagelijks gedaan, ten tijde van den dageraad, door een der vier kloosters (mendicanten) of der kapitels van kanoniken, en iederen keer met eene groote menigte godvruchtige menschen. De Relikwie wordt op die dagen niet rondgedregen: maar, te beginnen van 's nachts ten een ure tot den volgenden middag, zegenen de kanoniken van Sint-Baselis onophoudelijk het toestroomende volk met het H. Bloed. ‘Dit zy tot noch toe gesproken van den pompçierighen Brughen Omganck oft Processie.’

§ IX. - Mysterie- en Zinnespelen op H. Bloeddag in de XVIe en XVIIe eeuwen.

Do Mysteriespelen der middeleeuwen, die eerst godvruchtige vertoogen waren, wierden mettertijd een mengelmoes van christene gedachten, heidensche fabels en boertige kluchten. Van de XVIe tot de XVIIIe eeuw waren de kamers van Rhetorica zeer talrijk in Vlaanderen, en in vele dorpen speelde men allerhande stukken. De dichters van dien tijd schreven nog ondertusschen mysteriespelen, waardoor zij levens van heiligen of sommige bedevaarten zochten op te helderen. Twee der best gekende stukken, die in onze streken dikwijls gespeeld wierden, waren deze van O.L.V. van Dadizeele en van de H. Godelieve.

Het dierbaar Bloed van Brugge heeft ook menige keeren in tooneelstukken bezongen geweest. Maar die en andere tooneelstukken zijn niet allen even godsdienstig; ja, zeggen wij het rechtuit, om de godvruchtigheid tot het H. Bloed op te wekken, bezigde men dikwijls middels die ons tegenwoordig als zeer vreemde en zelfs belachelijk voorkomen.

Wij en hebbenden tijd niet gevonden om veel opzoekingen te doen; maar toch liggen er voor ons verschillige dichtwerken die wij in 't korte zullen bespreken.

De oudste die wij voor handen hebben zijn de ‘Hemel-Spraecken van den Brughschen H. Bloedtdag, van de jaeren 1641, 42, 43 en 44’ door den welgekenden Lambertus Vossius. Waar en hoe zij gespeeld wierden en weten wij niet. In 't begin was het waarschijnlijk, gelijk nu nog jaarlijks te Veurne, op sommige plaatsen waar de stoet stil stond. Wij vinden immers, in eenen ouden Register der stadsarchieven, dat er binst den optocht *statien* vermeld zijn; tijdens de processie rond stad, was de weg tusschen den Burg en de Bouveriepoorte, in drie of vier *statien* verdeeld, volgens dat er meer of min Kerkvoogden aanwezig waren ‘*stationes*.’ Wanneer de processie, sedert 1578, binnen de stad bleef, telde men, in het eerste, 10 zulke standplaatsen en later 12. (Register ofte Bouck inhoudende de notitiën van de jaerlicksche processiën van het heylig Bloedt, die t' elken warf geschieden op den derden dag van Mey). Daar staat er: *stationes antiquae fuerunt*.... en verder *stationes modernae fiunt*.... 't Was zeker ook op die plaatsen dat de dragers der Ryve van het H. Bloed malkander aflosten.

Laat ons den korten inhoud met eenige uittreksels geven van eene der ‘vertooninghen’ van Lambrecht De Vos (1642). ‘Godt op de sonden der menschen vergramt, dreyght Nederlandt met Ketterye te straffen. S. Pieter bidt om uytstel, belovende het slaepende volck, door de Predikanten, te wecken. Jonas ende S. Paulus wecken Brugghe, die, ontspringende uyt den slaep, bidt Godt om bystandt.’ *S. Paulus* spreekt in dezer voege:

> ‘Op! Brugghe; waect en bidt, want gy en weet wat dagh, Wat ure, dat den Heer u komen vinden magh.’

‘*Brugge singht op de wijze: Jerusalem ô schoone stadt, enz*.

‘O Jesu, goeden Pelecaen,
Die wy aenroepen en belyden,
Siet uwe Brughsche stadt eens aen,
In dese wanckelbaere tyden.

‘Den vyant van u heiligh Cruys,
Den Geus, met Belial gespannen,
Komt op my aen, met groot ghedruys,
Om u Gheloove te verbannen.

‘De stadt van Thienen my verschrickt,
En haer exempel doet my beven:
O Godt! Hebt ghy dan oock geschickt
U stadt van Brugghe te begeven?....

‘O Jesu, door u Heyligh Bloedt,
Dat wy soo weerdelic bewaren,
Helpt ons in desen watervloedt,
Of wy versmachten in de baren!’

Den Enghel van Brugghe.

‘*Jehova!* weest ghegroet; tot offerand' van heden Kom ik u Majesteit aendienen de ghebeden Van u betrauwde stadt; met 't ghene sy vast doet Tot jaerelijckschen dienst van u Hoogweerdigh Bloedt. Ick bidd' u, *Helicon*, wilt over haer ontfermen: *Jehova Sabaoth!* laet wy se noch beschermen, En, door u oppermacht, het Ketters Gheus gheweldt, Soo ick noch t' jaeren de, verdrijven uyt het veldt.’

Sinte Michiel.

‘Den Heere blijft ghestoort, den blixem is ghenomen: Soeckt hulpe, Brughsche stadt!’

Brugghe.

‘Waer sal ik die bekomen? Maria, Moeder Godts en Moeder oock van my, Spreeckt voor u Mari'-stadt: bidt voor u borghery!’

Daarna spreekt de *H. Kerke* ook ten beste, aan Maria, voor Brugge, en de H. Maagd doet eene lange bede opdat het God believe de stad te sparen. Zij zegt eindelijk:

‘Sal u ghekruyste beeldt, hier oock, door Ketters handen, In stucken zijn ghecapt, en 't mijne moeten branden? Heer', sal de kettery' dat Heyligh Dierbaer Bloedt, Dat Brugghe nu soo eert, noch trappen met den voet? Heer', staet u schaepkens by, en laet se niet verloren....’

Godt den Vader.

‘'t En zijn mijn schapen niet, die naer mij niet en hooren: Myn vonnis is gheraemt; ick moet' er voort me gaen.’

Maria.

‘Herroep u vonnis, Heer', dat kan ghenoegh bestaen; Want ghy waert wel bereedt om Sodoma te spaeren, Waer 't saecke datter thien rechtveerdigh binnen waeren.

't En gaet hier toch soo niet; ick en ben niet in pyn' Te toonen datter hier wel soo veel duysent zyn. Heer' siet eens nederwaerts, van hoeveel duysent zielen, Op desen grooten dagh, de Brughsche straeten krielen: Siet Brugghe toch eens aen, wat eere dat sy doet Aen u en uwen Soon, in syn Eerweerdigh Bloedt; O mynen Heer' en Godt, myn Kindt, verhoort u Moeder: Ick bidd' u, lieve Soon, weest ghy noch eens behoeder Van myne Mari'stadt, en maekt op uwen dagh Dat myn verkoren volck ghenade krygen mag.’

Daarop smeekt Christus den Hemelschen Vader om bermhertigheid voor Brugge; en eindelijk belooft God de Vader de Mariastad te sparen. Ten laatste zingt Brugge, door den Engel verzekerd, een lied ter eere van de allerheiligste Maagd.

De andere ‘Brugsche Hemelspraken’ zijn in den zelfden trant. In deze van 1643 roemen de kettersche steden, Sluis en Aardenburg, hunne vrijheid en zoeken

Vlaanderen in hunnen opstand tegen God en koning mede te slepen. Maar Brugge en Damme bidden God om hulpe, Brugge door het H. Bloed en Damme door het H. Kruis. Maria vertoont aan God den nood van Vlaanderen, en de Hemel belooft Vlaanderen te beschermen. Daarop zingen Vlaanderen, Brugge en Damme een danklied.

In dezen ‘Hemelwaghen’ van Vossius, waarvan aan ieder der *Vier leden* (Brugge, Gent, Yper en 't Brugsche Vrije) ‘een wiel’ opgedragen wordt, doet de dichter de Ketters op hun hollandsch spreken, en dat komt nog al eigenaardig voor. Onnuttig te zeggen dat de kettersche rollen de schoonste niet en zijn.

***

Waar men meer van de Mysteriespelen afwijkt, 't is in de ‘vertooghen ende uytspraecken ghehouden op den derden Meye door Reusen, Reusinnen, Koningh Karel, Vier Aymins Kinderen. Fortuyne, Pellicaen, Parnassusbergh, Ballet, Hemel ende Hellewaghens’.

Brugge bezat dus, gelijk veel andere steden, zijne Reusen en Reusinnen. In de XVI^{de} eeuw woonden zij in de nabijheid van het Minnewater, nevens den nog bestaanden toren. Wij weten dat zij den 7sten Maarte van het jaar 1575 in eenen brand omgekomen zijn(1). Maar gelijk Phenix, zijn zij wederom uit hunne asschen opgestaan, aangezien wij ze vinden herleven in vier oude boekskens, het eene van 1686, het andere van 1687, de twee laatste van 1698, waarin de spelen der Ommegangen van die jaren gedrukt staan.

Het boeksken van 1687 is geschreven door M. Van der Plancke, ‘thesaurier’ van Brugge en het bevat acht *Vertoogen en Uitspraken*. Het ‘eerste Ver toogh en Uytspraecke’ is van

(1) ‘Zo barnden, up de moere, beede de schueren vanden stedenhuuse, ten minnewater, daeraf d'eene was twerckhuus ende d'andere daerinne stonden de reuse ende alle andere toghen van de stede, dienende ter decoratie van den helighen bloeddach; die ooc al verbarnden; èn was 's anderdachs gheschauwet naer costume.’ - (*Secrete Resolutiebouc*).

‘den grooten Reus Trevanus, Aurelianus, Rosalia, Macharius, Majorana, Poliphemus in de Rollewaghen, Grudius in den Aessack, Machogghe en Orestes’.

Eerst hooren wij *Trevanus:*

‘Godt lof, hier ben ick by myn Huysghesin verschenen, Vol pracht en heerlyckheyt; myn droefheyt is verdwenen; Al heb ick buyten 't landt, dan hier, dan daer gheweest, Nu ben ick heel ghesint dees Brughsche kermisfeest, En dese jubilé met vreughden te doorbringhen, Om wat vermaeck te doen aan deze Vremdelinghen: Wat dunckt, Aureliaen, van soo veel vreemde lien?

Aurelianus.

‘'Ken hebber nimmermeer soo veel by een ghesien. Papa! hoe, kommen sy besien ons beste kleeren?...

Trevanus.

‘Neen! maar zy kommen hier begroeten 't *Bloedt des Heeren*, Dat, over hondert jaer, in 't Cristalyne Glas, Verheven wierdt, ghelyck het van te vooren was, Dat Diederick den Graef alhier tot Brugghe brachte Wanneer men schreef het jaer elfhonderd veertich achte, ... enz., enz.

Aurelianus zou met Diederik willen oorlog gevoerd hebben, en ook met zijn vader Trevanus, die terugkomt van het beleg van Weenen, waarbij den Turk heeft helpen verslaan.

Het reuzenvertoog eindigt met algemeene vreugde...

Het ‘tweede Vertoogh ende Uytsprake’ is ‘van Koningh Karel met syn edelen’; het derde ‘van de vier Ayminskinderen’; het vierde ‘van de Fortuyne’: En overal wordt de zegepraal over de Turken geloofd en geprezen... zonder dat men het ‘*Troyaensche Peerdt*’ noch de laatste ‘steertsterre’ vergete.

Laat ons nog de titels der volgende ‘Vertooghen’ geven.

‘Vijfde Vertoogh met de Uytspraken ende Liedekens van den Pellicaen, vergheleken by de Liefde Christi, ende den Bergh Parnassus, met de neghen sanghgodinnen, dewelcke het Bloedt Christi singhen weerdiger als den Hypocreenschen Vloedt...’ - Er dient hier opgemerkt dat de Bruggelingen, in 1686, met de hope leefden van wederom eene groote handelstad te worden. En inderdaad, de Oostendsche vaart was onlangs gegraven en de Kom, te Brugge, gedolven geweest.

‘En *Don Antonio d'Agourto*, die in handen Heeft 't opperste ghebiedt der Spaensche Nederlanden, *Marquis de Castanaag*, brenght weer de Coopmanschap, Als sy te vooren was, tot op den hooghsten trap; Men siet tot Brugghe weêr opbauwen nieuwe schepen, Om alle Coopmanschap naer Oost en West te slepen; Soo haest het eene schip in 't water is ghedaen, Men siet een ander schip van nieuws op stapel staen!’

Eilaas, die hoop van Brugge, in de XVII^{de} eeuw, en wierd maar half en half verwezentlijkt!

‘Sesde Vertoogh... Duydtslandt door den inval der Turcken ende de Belegheringhe van de stercke stadt Weenen in Oostenrycke benauwt, wordt door de Polen met belofte van hulpe tot het ontset van Weenen, getroost.’ Eerst is er eene samenspraak tusschen Duitschland, Oostenrijk en Polen, en daarna komen verschillige gezangen. Venetiën verzoekt in het verbond te mogen treden; daarop volgt een Venetiaansche zang, waarvan hier het einde:

‘Moedighe Venetiaenen...
Wilt dan 't Heylighe Landt aentasten,
Met u schepen hoogh van masten,
En verplet
Die snoode wet
Van den valschen Mahomet:
Soo kan Roomsche Gheloove bloeyen
En in Asien aengroeyen,
Door het weerdigh dierbaar BLOEDT;
Siet wat dat den Eendracht doet!’

Het ‘Sevenste Vertoogh ende Uytspraecke van de nieuwe hemelwaghenspraecke van Brugghe’ is eene navolging van de hemelsprake van Vossius, voor het jaar 1641. Men mag daaruit besluiten dat men, in 1641 gelijk in 1686, waarschijnelijk ook eene geheele reeks spelen uitvoerde, die, volgens overlevering, altijd de zelfde personen voorstelden, en gewoonlijk ook op soortgelijke grondgedachten zinspeelden.

In het ‘Achtste Vertoogh ende Uytspraecke van den Hellewaeghen van Brugghe’ komen de duivels te voorschijn: Hentje Beek, Pluto, Rhadamantus, Mahomet, Asmodeus, Satan, Belial, Leviathan, enz. Het vertoog speelt dus in de Helle en de Raadt spreekt er het laatste woord uit:

‘Wee hem die door de Sond' in boosheyt heeft gheleeft, Vermits het helsche vyer noyt gheen verlossingh geeft!’

Men kan wel denken dat de laatst genoemde spelers in hunne taal niet zeer kiesch en zijn!

***

Het volgende jaar, 1687, was het François De Meulenaere, ook ‘thesaurier’ van Brugge, die eene ‘Nieuwe voldichte Reuzesprake’ aan het Magistraat opdroeg. Zijn boeksken, in 4°, behelst 28 bl. De gedichten schijnen beter te zijn als het voorig jaar; men zingt er ook, met geestdrift, de herleving van Brugge, dank aan den nieuwen Kom en aan de vaarten; dank vooral aan Gods bescherming door de verdiensten van het H. Bloed!

***

Het eerste boeksken met de spelen van 1698 draagt voor opschrift: ‘De LanggeWensChte VernIeUMYnge Der VreDeVreUgt, vertoont en uytgesproken op de Brugsche kermis, door Reusen, Reusinnen.... Hemel- en Hellewaghens, ter ghedachtenisse van het Alderheyligste Bloedt Jesu Christi, on Der het WYsLYCk en VoorsIenIgh bestIer Van MYnheer PIeter NeYts, thesaUrIer, Van Brugghe;

in-4°. Tot Brugghe, ghedruckt by Ignatius van Pee, stadtsdrucker woonende op den Burgh, nevens 's Landtshuys van den Vryen. Met gratie en privilegie'. De titel is wat lang; maar in evenredigheid is hij nog tamelijk korter als op veel andere boeken uit de XVII^de^ eeuw. Er is eene opdracht: 'Aen myne edele en weerde heeren myne heeren Burghmeesters, Schepenen ende Raeden der stadt van Brugghe', waarin J. Droomers, de dichter, van de kermis sprekende, de gewoonte vermeldt van zweerden in de lucht te werpen en ze wederom te vangen, alsook van 'zegentoortsen op het kostlyckst opgepronckt' in den Ommegang te dragen; hij eindigt in dezer voege:

''k Swygh de vermaecklyckheên van den grooten Trevaen En d'ander Reusen, die met hem den Omganck gaen; Het konstig dansballet, de vrome Aymins kind'ren, Die Koning Karel met syn machten niet kond'hindren, Het drayend Wankelradt, de Sangberg vol genucht, De Hemel heel verheugt, en d'Hell', der sonden vrucht: Al Sinnebeelden, om de deucht te leeren ploeghen, Die geestigh afgemaelt s'aenschouwers oogh vernoeghen'. enz. enz.

Het ware overbodig de spelen van 1698 te ontleden. De acht Vertoogen zijn in den zelfden zin geschreven als die van 1686, - maar dezen keer met het muziek der liedekens die erin voorkomen.

Nevens dat afdruksel met muziek bestaat er ook een minder, met dezelfde spelen, doch zonder noten, en in klein formaat, met het volgende opschrift: 'De langh gewenschte vredevreught en het heyligh gedencke van 't H. Bloed J. Christus; vreughdespel. Vertoont na den Ommeganck, op de Gilde der weirde drye Santinnen, binne Brugghe, op den 3 Maye 1698. Door Jan Droomers.'

Het is klaar dat dit stuk na den Ommegang gespeeld wierd. Maar het is ook zeker dat men eenigen tijd in de processie zelve gespeeld heeft. Doch, buiten dat zulks niet gemakkelijk zijn moest, kwamen de Vertoogen en Samenspraken niet

altijd overeen met de deftigheid en de godsdienstigheid die de plechtigheden van den Godsdienst overal moeten kenmerken.

Verders, de drukker en het jaartal der twee boekskens zijn dezelfde. In het laatste nochtans staan er voor ieder vertoog eenige raadgevingen, ten dienste der spelers. Op zeer weinige plaatsen wijkt de tekst af van de uitgave in-4°.

§ X. - De Ommegang in de XVII^{de} en XVIII^{de} eeuwen.

Later zullen wij de jubelprocessie van het jaar 1749 bespreken, volgens een boeksken dat voor opschrift draagt: 'Beschryvinge van de vreugdeteeckenen dewelcke op den 3 Mey 1749 sullen geschieden in het Seshondertjaerig Jubilé van het heylig Bloedt Onses Saligmaeckers, hetwelck rust in de stad Brugghe in Vlaenderen. Verçiert met schoone kopere platen. Tot Brugghe, by Andreas Wydts, stadsdrucker, woonende in de Breydelstraet, in S. Antonius. 1749. Met privilegie.'

Dat belangrijk werk verdeelt den ommegang van 1749 in vier deelen. Het is klaarblijkend dat het '*Eerste deel; Ordre van de Processie van Devotie'* niets anders en is als de gewone heilig Bloedprocessie. Wij geven hier stiptelijk de beschrijving van dat deel.

Iedereen zal zien dat zij, in het algemeen, met het verhaal van de Damhouder overeenkomt, alhoewel het getal der Ambachten in den stoet veel verminderd is. De nijverheid en koophandel van het noordsch Venetie waren meer en meer ten onderen gegaan. Doch, het algemeen uitzicht der gewone processie is, in 1749, hetzelfde als in 1550. Onze lezers zullen daarover oordeelen:

'Ordre van de processie van Devotie' (in 1749): Eerst 'de arme Maegdekens stedeschole en de arme knechtjens stedeschole'. - Daarna de volgende Ambachten, waaronder eenige nieuwe, die in de jaren vijftien honderd niet bestonden, alsook eenige met andere namen. Doch, met de twee lijsten te vergelijken, ziet men dat er tamelijk veel Ambachten

van de XVI^{de} eeuw in de XVIII^{de} niet meer te voorschijn komen:

‘De Vogelvangers, Herbergiers, Tabackisten, Arbeiders der Crane, Carmes-, Eeckhout-, Maria- en Ezelbrugge, Brouwers, Warmoeslieden gezeid Hoveniers, Arbeiders van de Meulen- en de St-Jansbrugge, Kranekinders, Wijnschrooders, Kalkdragers, Metsenaars, Timmerlieden, Schipwerkers, Tegeldekkers, Loodgieters, Zagers, Beeldemakers, Kuipers, Wielwerkers gezeid Wagemakers, Draaiers, Schrijnwerkers, Bogemakers, Lijnemakers gezeid Lijndraaiers, Pottemakers, Smeden, Goudsmeden, Wapenmakers, Tinnepotgieters, Wollewevers, Vulders, Droogscheerders, Verwers, Vleeschhouwers, Winnebrooden gezeid Breykens, Vischkoopers, Helsenaars, Corduaniers gezeid Schoenmakers, Zwarte leertouwers, Huivetters, Witte leertouwers, Handschoenmakers, Cousseschepers, Scheppers gezeid Kleermakers, Touwers, Oude Kleerkoopers, Grauwerkers, Bakkers, Coorendragers, Coorenmeters, Meulenaers, Hoedenmakers, Mandemakers, Tijkewevers, Bleekers, Chirurgijns, Blekslagers, Fruiteniers, Keersgieters, Voerlieden, Schippers en Maekelaers.’

Daarna komt de Geestelijkheid met het H. Bloed, de ‘Mannen van het H. Bloed’ en het Magistraat.

Men weet hoe, onder Keizer Joseph II en onder het fransch bewind, de processiën verboden wierden. De laatste H. Bloedprocessie die in de XVIII^{de} eeuw uitging is deze van 3den Mei 1795.

Binst den ‘Beloken tijd’ en nog eenige jaren later was de kostbare Relikwie verborgen gebleven. 't En is maar in 1819 dat het H. Bloed te Brugge wederom uitgesteld en vereerd wierd.

§ XI. - De Ommegang in den loop der XIX^{de} eeuw.

Het herstellen van den eeredienst van 't Heilig Bloed geschiedde den maandag 3den mei 1819.

Eenen stoet bereiden gelijk in de voorgaande eeuwen was onmogelijk. De Fransche omwenteling had al de

Ambachten en Neeringen afgeschaft, en gedurende de 23 jaren dat men ‘geene processie meer gedregen had’ waren de oude gedachten en gebruiken teenemaal veranderd.

Dus, voortaan geene gilden meer in den stoet.... Hoe zal men den eeuwenouden optocht door eenen nieuwen vervangen?...

In plaats der burgerlijke genootschappen zien wij, in 1819, de geestelijke Broederschappen der verschillige gestichten en parochien optreden. Eertijds was iedere parochie van stad alleenelijk door hare geestelijken vertegenwoordigd: In het toekomende zal de Meiprocessie eene aaneenschakeling wezen van parochiestoeten. Het verhaal dat de *Gazette van Brugge* den oden Mei 1819 gedrukt heeft, over den eersten Ommegang dezer eeuw, kan, met weinig veranderingen, aan de 80 volgende processiën toegepast worden, tot en met deze van 1899. Zekerlijk zijn er nieuwe inrichtingen, congregatiën, enz. opgekomen; zekerlijk zijn de groepen in den loop onzer eeuw rijker en keuriger geworden. Nieuwe en prachtige beelden en vanen zijn een bewijs komen opleveren van den iever en kunstsmaak onzer tijden. Maar de H. Bloedprocessie is, eene eeuw lang, eene opvolging gebleven van zeven achtereengaande parochiestoeten, zonder een algemeen gedacht dat bijzonderlijk op de kostbare Relikwie kon toegepast worden.

Ziehier het verslag van de eerste H. Bloedprocessie der XIX^{ste} eeuw (*Gazette van Brugge*, 5 Mei 1819):

> ‘De wensch der Bruggelingen is eergister volbracht. 's Morgens, ten 8 ure, vergaderden de geestelijken tot de plechtigheid geroepen, en het Magistraet der stad, in de kerk van S. Salvators, alwaar de Verheffing van het H. Bloed plaats had.
> ‘Na de misse wierd de processie rond de stad, op den toer gemeenlijk den *Ommegang* genoemd, gedragen. Alle de straten van den toer waren met boomen beplant, met vlaggen overspannen, de huizen met groen, jaarschriften, dichtregels en schilderiën versierd; verscheide eerebogen waren opgericht, onder welke die aan de St -Salvatorskerke bijzonderlijk uitmuntte.
> ‘Al de straten waren met wandelaars vervuld en al de vensters der huizen met menschen bezet. De processie was in de volgende orde ingericht, te weten: de Zondagschool bevattende door de 2000 kinderen, de arme school van S. Salvators, de meisjens- en knechtjensstedescholen; de gemeenzaamheden van de wagenmakers, van de bakkers, van de kleermakers, van de schoenmakers; de Broederschappen, met

hunne vanen, van St. Jooshuis, van Jerusalem, van de Geloovige Zielen en van O.L.V. *te Blindekens;* van St. Antonius en van O.L.V. Ontvangenis *te Capucijnen;* van O.L.V. *ter Potterie;* van O.L.V. van Scapulier en van den H. Naam Jesus *te Discalsen;* van het H. Kruis in *het Begijnhof;* van de Geloovige Zielen en van O.L.V. van Slavernij *te Magdalene;* van de Pest-Patroonen, van O.L.V. van Scapulier, van het H. Kruis, van de H. Moeder Anne, van den H. Joseph en van de Geloovige Zielen *te Ste Anne;* van den H. Rozenkrans, van de Olie van de H. Walburga en van den H. Rochus *te St. Donaas;* van den H. Antonius, van het H. Herte, van de H. Barbara en van O.L.V. van Remedie *te St. Gillis;* van den H. Naam Jesus, van de H. Barbara en van O.L.V. Presentatie *te St. Jacobs;* van den H. Joannes Nepomucenus, van O.L.V. van Atrecht, van het H. Kruis, van O.L.V. ter Sneeuw, van de HH. Engelbewaarders, van de goede Dood, van den H. Joseph en van O.L.V. van Troost, *te Onze Lieve Vrouwe;* van Bermhertigheid, van O.L.V. van Assebrouck, van O.L.V. van Halle, van 't H. Kruis Eeckhoutte, van de Begraving der armen, van de H. Barbara en van O.L.V. van Loretten, *te St. Salvators;* de Broederschappen van de Berechtingen der kerken van 't Begijnhof, Magdalene, Ste Anne, S. Donaas, S. Gillis, S. Jacobs, O.L.V. en S. Salvators; de Broederschappen van 't H. Sacrament der gemelde kerken, en op gelijk order; de kerkmeesters derzelfde kerken, op gelijk order;

‘De choralen der gemelde kerken op gelijk order; insgelijks de zangers en zangmeesters, de EE. Heeren geestelijken, onderpastors en directeurs der volgende kerken: St. Jooshuis, St. Juliaen, Blindekens, Capucijnen, Discalsen, Potterie, St. Jans Hospitaal, Begijnhof, Magdalene, Ste Anne, St. Donaas, St. Gillis, St. Jacobs, O.L.V. en St. Salvators; de onderpastors en pastors van buiten stad; de EE. Heeren pastors, dekens, landdekens en hooge geestelijkheid; de EE. HH. officianten;

‘Het heilig dierbaar Bloed vergezeld door de E.A. Heeren Burgemeester en eerste Schepen der stad, benevens de EE. HH. kapelanen, gevolgd door den heer Proost en mannen van het oudvermaard Gezelschap van het H. Bloed en het Magistraat der stad Brugge.

‘De processie wierd geopend en gesloten door een piquet en ging tusschen twee reien soldaten van het garnisoen. Statig en overheerlijk was de optocht, en vooral het gezicht van de H. Relikwie, besloten in de kostelijke Rijve, door geestelijken gedragen, door het magistraat bewaakt, en omringd door ontzagverwekkende gewapende krijgsknechten (de langgebaarde sapeurs van het bataillon). Waarlijk dit gezicht leverde een sprekend zinnebeeld op van den godsdienst beschermd door wet en wapenen van den Staat.

‘Achter de processie volgde eene ontelbare godvruchtige menigte; het scheen als of alle de landlieden der provincie ten dien einde naar herwaarts gekomen waren.

‘De toeloop van vreemdelingen was buitengemeen groot; alle herbergen waren bezet; met dit alles mogen wij met niet weinig genoegen zeggen dat niet het minste toeval heeft plaats gehad, dat alles zonder verwarring is geschied en dat de policie niet meer bezigheid dan op een gewonelijken dag heeft gehad.’

II.
De buitengewone Heilig-Bloedprocessien.

Over de buitengewone processiën van het H. Bloed valt er maar weinig te zeggen. 't Is op het einde der XV^{de} eeuw dat het gebruik te Brugge opkwam van ‘processie generale te draghen’ ter gelegenheid van bijzondere gebeurtenissen, 't zij om God te bedanken over bekomene gunsten, 't zij om zijne genade in rampspoedige omstandigheden af te smeeken.

Den eersten keer dat zulks met de Relikwie van het H. Bloed gebeurde, 't was ten tijde van Philip-den-Goede, in 1465. Custis schrijft daarover het volgende ‘Dese bataillie (van Montlhéri) was op den 11 July voorgevallen, en de Bruggelingen daer van de tydinge bekomen hebbende, wierdt by hun tot danckseggingе eene generale Processie extraordinaire, met het H. Bloedt, omgedragen: het welcke van te vooren noyt geschied was, 't en zy alleenelyck op den derden Meydag.’ Deze veldslag had gewonnen geweest door den zoon des hertogs, Karel-den-Stoute.’

Reeds in het begin der XV^{de} eeuw placht men te Brugge ‘generale processien te dragen’. De eerste die M. Gilliodtsvan Se ver en vermeldt, is deze van 1411-12. ‘Ghegheven broeder Fransoyse den Zwarten, van dat hi een sermoen dede ten Eechoute, als men de generael processie droech....’ In het jaar 1420-21 vindt men er verschillige andere. Alhoewel zij het H. Bloed niet betreffen, zal het niet ten onpasse zijn er eenige te vermelden, ware het maar om de omstandigheden te doen kennen die aan deze godvruchtige oefeningen gelegenheid gaven. ‘Den XVIJ^{sten} dach van october, ghegheven den priesters die messe daden ten Freren ende tween broeders die daer predicten, doe men daer drouch de generale processie over onsen gheduchten heere ende princhе....’ - ‘Item den XIIJ^{sten} dach van hoymaent, ghegheven den priesters die messe daden ten Freren, de wile de hornesse gheduerde, ende de priesters die den volke predicten den tydt van der vors. hornesse, doe

men aldaer drouch de generale processie *over onsen gheduchten heere ende prinche*....' Deze laatste reden staat dikwijls in de rekeningen; maar wij stippen er ook veel andere gelegenheden aan; bij voorbeeld, in 1421-22, was het 'over onsen gheduchten heere en prinche, van der victorie die hi ghehadt hadde jeghen zine vianden;' in 1422-23 'jegens de steerfte'; in 1423-24, 'jeghen tgroote water' of 'omme de vreeze van den grooten watere;' enz. In 1429, 'over onzer gheduchte vrauwe ende princesse' Isabelle van Portugal, ter gelegenheid van haar houwlyk met Philip-den-goede; in 1458-59, '... over den conync van Portugale, wesende jn reysen omme te treckene up de Sarasynen'; in 1459-60 'omme de ghesonde van onzen gheduchten heere' in 1480-81 'omme thebbene ghetidich wedere;' enz.

Ziehier nog eenige uittreksels uit de stadsrekeningen: '1470-71 den VJ^{en} dach van sporkele ghedreghen eene solempnele processie generale te Sainte Claren, metten heleghen Bloed, doe betaelt van IIIJ sermoenen ghedaen aldaer by viere docteurs jnder godheit....' 'Item, den XXIJ in sporkele, ghedreghen processie generale, metten heleghen Sacramente, ten Wyngaerde, doe betaelt van IIIJ sermoenen....' '1475-76. Item, XXIIIJ in octobre, ghedreghen eene solempnele processie generale tSint Salvators, metten riven van Sinte Baselis (d.i. het H. Bloed), Sinte Bonifacius ende Sinte Lov, ter eeren van Gode, ter causen van der blyder maere die commen was van den bestande, ghemaect tusschen den conync van Vrankerike ende onzen harde gheduchten heere ende prince....'

De Heer Gilliodts van-Severen die deze teksten aanhaalt, heeft de processiën van dien tijd geteld. Hij heeft er 10 gevonden voor het jaar 1468, 8 in 1469, 7 in 1470, 15 in 1471, 13 in 1472, 8 in 1473, 11 in 1474, 22 in 1475 en 7 in 1476.

Die bijzondere Ommegangen begonnen in de eene of de andere kerk van de parochien, kloosters of gestichten; de stoet trok naar eene meer of min afgelegene bidplaats,

waar geestelijke plechtigheden plaats hadden, en de optocht eindigde waar hij aangevangen had. Men vindt voor de 106 processien der jaren 1468-76 het volgende getal meldingen van verschillige kerken: S. Donaas, 26; O.L.V. 14; S. Salvators, 8; de Jacobinen of Predikheeren, 20; de Freren Mineurs, 14; de Augustinen 4; de Carmers, 5; het Begijnhof 4; Ste Clara, 3; de H. Magdalena, buiten stad, 1; den Eeckhoutte, 1; Sinte Kruis, 1.

Al die processiën wierden meest gedragen op de uitdrukkelijke begeerte der Hertogen van Bourgondiën en men deed ze met groote plechtigheid. Met de missen die gezongen of gelezen wierden, met de sermoenen die de uitmuntende redenaars predikten, duurden zij bijkans geheel den dag.

Maar laat ons tot de H. Bloedprocessiën terugkomen. Wij vinden er eene in 1485: ‘den IX in ougste ghedreghen processie generale ten Wyngaerde, met ten heiligen Bloede....’ en veel andere worden in de geschiedenis vermeld. Tusschen de jaren 1465 en 1800 droeg men er van dertig tot veertig. Het is nutteloos van er breedvoerig over te spreken.

Om een algemeen gedacht te geven over die processiën drukken wij hier twee bladzijden uit de ‘korte beschrijving van het Dierbaar Bloed van Onzen Zaligmaker’ een boeksken dat te Brugge verscheen in de maand April 1819:

‘De Franschen waeren in 1478 vyandlyk in Vlaenderen gevallen wanneer Maximilianus van Oostenryk, graef van Vlaenderen, te Brugge was: er wierd eene algemeyne processie gedraegen, in welke 't *H. Bloed*, door den bisschop van Doornyk en den abt van den H. Bertinus, vergezelschapt van veel andere prelaeten, den 8 september gedraegen wierd nae de kerke van O.L.V. Den artshertog volgde de processie te peerde, met geheel zynen stoet; maer Margareta van Bourgondien, weduwe, volgde te voet, om Godt te saemen te bidden dat hy den zegeprael over de Franschen zoude geven. Korts daer naer wierd tusschen

den koning van Vrankryk een verbond gemaeckt, waer voor de Bruggenaers wederom eene processie van dankbaerheyd hielden met de reliquien van den H. Basilius.

Den 17 meye 1479, om Godt te bedanken over den behaelden zegeprael, en te bidden voor den welvaert van het land, wierd het *H. Bloed* in processie gedraegen na de Magdalene, alsdan nog buyten Brugge staende; de processie was geschikt als volgt: alle de collegien, de vier biddende ordens en de scholieren, blootvoets; gelykelyk den prelaet van den Eeckhoutte met zyne reguliere-kanoniken, elk met eene brandende keirsse. Den bisschop van Doornyk ging ook blootvoets agter het *H. Bloed*, met een goud kruys in de hand. Daer naer volgde de wet, met de notabelen, hoofdmannen, dekens en vinders der ambagten, alle met brandende keirssen.

Den artshertog Maximilianus was ten zelve jaere in oorlog tegen de Franschen; die van Brugge wetende dat de magt der Franschen die van den graeve verre overtrefte, stelden zy eenen plegtigen Omgang met het *H. Bloed* in, nae St. Salvators kerk. Met dezen Omgang gingen acht gildebroeders van het *H. Bloed*, in groen gekleed, met eene brandende toortse, de andere met eene pond-keirsse; de geheele wet was blootvoets, om van Godt, door het *H. Bloed*, den zegeprael te bekomen. Terwylen te Brugge die godsdienstige oeffening gepleegd wierd, nam Maximilianus in zyn leger ook zynen toevlugt tot Godt en stelde zyn betrouwen op het lyden van Christus; want eer hy den slag begon, stapte hy van zyn peerd en knielde neder, en gebood zyne krygelieden het zelve te doen en vyfmael den *Onzen Vaderen Weest gegroet* te lezen, ter eere van de vyf bloedige Wonden van Christus; hy verzogt ook dat eenieder zoude beloven den eersten vrydag naer den slag te vasten, of die niet konden vasten eenen penning om Gods wille te geven. Aldus versterkt zynde, hebben zy hun ten stryde begeven, en Godt heeft den hertog de groote menigte zyn'er vyanden laeten o verwinnen. Zoo haest den slag geëyndigt was, gebood den artsbisschop dat de krygslieden

wederom al knielende zouden lezen vyfmael den *Onzen Vader* en *Weest gegroet*, om Godt voor den zegeprael te danken. De Bruggenaers den gelukkigen uytval van den slag vernomen hebbende en den zelven aen de byzondere hulpe Gods toeschryvende, hebben zy wederom eene algemeyne processie ingesteld met het *H. Bloed* nae St. Salvators kerk, op den 9 van augustus, welke processie vergezelschapt wierd door vrouw Maria, huysvrouw van den artshertog, die met alle haere joufvrouwen blootvoets, en met eene brandende keirs in de hand ging; van gelyken deden ook alle de collegien, hoofdmannen, deken en eed der ambagten, om Godt over zyne weldaeden te bedanken. Wanneer de processie wederkeerde, wierd op de markt eene schoone statie gehouden, voor het beeld van O.L.V. boven den ingang der Halle(1), alwaer het *H. Bloed* rustte; daer wierden verscheyde lofzangen gezongen, geduerende welke de princesse met haere brandende keirsse nederknielde'.

Na de droevige gebeurtenissen van het jaar 1870 en het innemen der stad Rome door de vijanden der H. Kerk, hoeft Z.D. Hoogweerdigheid de Bisschop van Brugge, onder den naam van 'Bedevaart tot het H. Bloed' wederom het gebruik der buitengewone processiën ingebracht. Ter gelegenheid van de vijftiendaagsche plechtigheid van het jaar 1871 kwamen er, tot vier maal toe, bij duizenden geloovigen uit geheel West-Vlaanderen om het H. Bloed te vereeren en den zegen van God over Kerk en Vaderland af te smeeken. 't Is op 9^{n}, 10^{n}, 11^{n} en 12^{n} Mei dat de H. Relikwie rondgedragen wierd en dat de stad Brugge getuige was van de schoonste godvruchtige betoogingen die men zien kan. Sedert dien is de jaarlijksche bedevaart blijven bestaan, en het is te verhopen dat, dank aan zoo veel gebeden, het geloof in Belgie zal in eere

(1) "Dit Maria-beeld is over 23 jaeren in de omwenteling afgebroken, en den 7 april 1819, op bevel van den edelen heer Charles baron De Croeser, Burgmeester, door een ander vervangen."

blijven, bijzonderlijk dat de hoofdstad van het aloude Vlaanderen in hare christelijke gevoelens altijd zal volherden.

III.
De jubelfeesten en processien ter eere van het H. Bloed.

Wij weten niet op welk tijdstip de stad Brugge de eeuwenof halfeeuwenfeesten ter eere van hare kostbare Relikwie heeft beginnen te vieren. De twee eerste jubelfeesten die wij kennen zijn deze van 1648 en van den 3^{den} Mei 1685. Zijn er feestelijkheden geweest in 1596-1600? 't Is mogelijk: Maar in alle geval heeft men in 1648 een jubilé gevierd, misschien ook in 1698, maar alleszins in 1749. Joseph II belette de plechtigheden die men wilde bereiden voor 1786, en de Fransche omwenteling maakte deze van 1798-1800 onmogelijk. Binst de XIXe eeuw vierde men jubelfeesten in 1850 en in 1869, deze laatste voorden 50sten verjaardag der herstelling van den eeredienst van 't H. Bloed, in het jaar 1819. Ziedaar de gekende jubelfeesten die wij in 't korte zullen trachten te beschrijven, om te eindigen met de processie van het jaar 1900.

1. De jubelfeest van 1648.

In het Museum van de H. Bloedkapel bewaart men eene medalie die het volgende opschrift draagt: S.S. CRUORI V SAECULIS BRUGIS ADORATO SACRUM, 1648.

In ditzelfde jaar 1648, gaf Paus Innocentius X, aan de christene wereld, een bijzonderen jubilé, die maar 15 dagen duren mocht. De Bisschop van Brugge liet aan het kapittel van S.-Donaas zijne begeerte kennen van dien jubilé te vieren binst de vijftiendaagsche plechtigheid van het H. Bloed. Te Brugge wierd het jubilékruis alleenlijk geplant in de S.-Donaaskerk en in de H. Bloedkapel, en wel op den

3^{n} Mei gedurende het Lof in de tegenwoordigheid van het Magistraat.

De Bisschop besloot insgelijks dat de Ommegang, die vijftien dagen lang plaats had, niet ten 6 1/2 uren 's morgens maar ten 8 1/2 uren zou beginnen; bij de terugkomst dier processiën zong men eene plechtige Mis in de hoofdkerk, waar ook dagelijks een der priesters, gekozen onder de Geestelijkheid van het kapitel of van het klooster dat den Ommegang bestierde, een sermoen predikte.

't Was iederen keer een kanonik van S.-Donaas die de H. Mis zong, en telkens in de tegenwoordigheid van het H. Bloed, dat daartoe, na de processie, plechtiglijk uit de kapel naar Sint-Donaas gebracht wierd.

De gewone H. Bloedprocessie ging dit jaar uit op den Zondag 3^{n} Mei; maar, om reden van den jubilé, deed men twee buitengewone ommegangen met de H. Relikwie en wel op de twee volgende Zondagen.

In de *Acta capituli S. Donatiani* (20 April. 1618) waaruit wij die bijzonderheden vernemen, lezen wij ook dat het. Magistraat, gelijk het jaarlijks geschiedde, de kanoniken der Hoofdkerk tot de H. Bloedprocessie kwam uitnoodigen, en dat het kapitel aan de leden van het edel Broederschap bij uitneming toestond van binst de wekedagen van den jubilé in den *Choor* van Sint-Donaas te zitten, gedurende de plechtige Hoogmisse.

Was er een bijzondere stoet ter gelegenheid van deze vijfde eeuwenfeest?... Bestaan er drukwerken of handschriften die daarover inlichtingen kunnen geven?... Wij zouden zulke stukken met dank aanveerden en geern onderzoeken.

2. Jubelfeesten van het jaar 1586.

In het jaar 1578 kregen de vijanden van het katholiek geloof te Brugge de overhand. Zij verwoestten kerken en kapellen, zij verbrijzelden beelden en heilige vaten, zij onteerden de relikwien en al wat tot den dienst Gods gebezigd was. Gelukkiglijk kon Perez de Malvenda het

H. Bloed aan de onteering der Ketters onttrekken. Het wierd door den godvreezenden edelman zorgvuldig verdoken, tot zoo verre dat noch zijne huisvrouw noch zijne kinders wisten dat er zulk een weerdige schat in zijn bezit was.

De H. Relikwie wierd opvolgentlijk in drie huizen verborgen, eerst in de Kelkstraat, daarna in de Nieuwe straat en laatst in de Wollestraat, bij de S. Jan Nepomucenusbrug, waar, over eenige jaren, een opschrift te dier gedachtenisse op den muur geplaatst wierd.

Na het einde der beroerten herkende Bisschop Remi Drieux de H. Relikwie, en hij herstelde den dienst van het H. Bloed den 29sten November van het jaar 1584. Honderd jaren later had men willen de eeuwenfeest van die gebeurtenis vieren; maar, om reden der oorlogen die toen woedden, moest men betere tijden afwachten. Die jubelfeest wierd alzoo verschoven tot in het jaar 1686, en zij was allerprachtigst.

1. *Toebereidsels*.

Alle slag van toebereidsels wierden gemaakt en verschillige boekwerken wierden over het H. Bloed uitgegeven. Wij hebben reeds eenige woorden gezeid over de ‘Uytspraken en Liedekens’ waar Reusen en Vorsten, Zinnebeeldige personen en zelfs duivels in voorkomen. - Een ander werkske draagt voor opschrift ‘Schrifturelijck verhael van de weldaeden van het alderheyligste Bloed O.H. Jesu Christi, mitsgaders een chronickale ende historiale triumphe van alle de Forestieren ende Graeven van Vlaenderen, hunne drift tot de catholijcke Religie, geluck van wapenen, verlichtinghe van de heydenen, uytroeyinghe der ketteren, herstellinghe van het zelve H. Bloedt, naer de congratulatie ende het teghenwoordigh Hondertjaerigh Jubilé, sanghsghewijse vertoont door de negen Hemelsche Musen, door I.D.V. Te Brugghe, Ghedruckt by Joos vander Meulen, op de groote Marckt, op den hoeck van de Breydelstraet', in 't wit Cruis.’ Die titel is wat lang voor

een in-4°, van 20 bladzijden! Het boekske is opgedragen aan de ‘Regeerders van de groote wijdtvermaerde stadt Brugghe.’

De negen Musen ‘ofte hemelsche sanggoddinnen’ zingen daar, de eene na de andere, de herstelling van het menschdom, den lof van het waar geloof, den roem der graven van Vlaanderen, de kruisvaarten, het H. Bloed, den moed van Perez, enz. enz.

Een ander in-4°, van 16 bl., draagt een opschrift dat ten minste zoo lang is als het voorgaande: ‘Kort begryp van de uytwerckingen des H. Bloeds van Jesus... enz.’; zelfde uitgever: in alles 25 drukregels, die, zonder uitneming, 'k en weet niet hoeveel jaarschriften uitmaken! Na eene inleiding waarvan de eerste zinsnede 25 regels telt, zingt de kanonik van den Eekhoutte die dit boeksken gedicht heeft, den lof en de uitwerksels van het H. Bloed des Zaligmakers.

Een derde drukwerk, in-4° van 22 bl., bevat, insgelijks in verzen, een ‘Kort verhael tot lof van het H. Bloedt O.H. Jesu-Christi, hoe ende op wat maniere het selve hier binnen de stadt van Brugghe ghebracht is... enz.’ Zelfde drukkerij.

Het vierde boeksken, in-4° van 16 bl., ‘ghedruckt by Pieter van Pee, Boeckdrucker op de Plaetse Malenbergh, inde Naeme Jesus, 1686’, is ook eene ‘Korte beschryvinghe van het H. Bloedt... enz.’ ‘in dicht gestelt door Gheleyn Scheppers’. Wonderlijke dichten, voorwaar! ziehier een staalken van den schrijftrant. Sprekende van de vijftiendaagsche plechtigheid, Scheppers is bijzonderlijk spijtig dat de Meifeesten sedert eenigen tijd zoo luisterlijk niet meer zijn als voorheen:

‘Men plagh weleer te sien oock jaerlijcksche vreughden, Als 't landt in ruste was, en dat de tijden deughden; Men sagh een Reus'in Brugh' met een Ros-Bayaert peert, Maer door ons sondens straf' is ons die vreught gheweert. De onrust van den tijdt heeft ons die vreught ontnomen, Hoe wel het echter schijnt dat die wilt wederkomen.

Mits d'honderdtjaerigh feest van dese jubilé.
Het schynt de vreught herneemt in onse Brughsche sté'
Al die drukwerken waren geschikt om het volk tot het vieren der feesten te bereiden.

2. *De jubelfeesten op het Tooneel*

Laat ons nu kennis maken met een tooneelspel, ook bij Pieter van Pee gedrukt: 'Brugghe ghetrouw in het bewaeren van het H. Bloedt, met triomph over de ketterye... enz' 'sal speelghewijs vertoont worden op dit honderdtjaerigh jubilé-feest', door de jonckheyt der scholen van de Societeyt Jesu, binnen Brugghe den..... Mey 1686.'

De plaats der date is in 't wit gelaten: dit stuk zal tijdens de feesten een-of meermalen in het collegie der Paters Jesuieten opgevoerd geweest zijn.

Dit klein in-4° behelst 12 bl. en geeft op het einde de 'Naemen van die mede spelen'. Daar worden boven de honderd leerlingen genoemd; en men duidt hunne geboofteof woonstede aan, alsook de school Rhetorica, Poesis, enz. waarin zij zaten. Er zijn 16 vreemdelingen, en wij vinden voor allen te samen de volgende getallen:

12 met de benaming Rhetor.

11 met de benaming Poëta.

34 met de benaming Syntaxianus.

14 met de benaming Grammaticus.

14 met de benaming Figurista.

Eenige leerlingen komen twee maal voor als spelers.

Wij oordeelen dat er eenig belang is zulk een Programma hier over te drukken. Men zal door die weinige bladzijden sommige gewoonten, alsook de gedachten der XVIIe eeuw over kunst en letterkunde beter leeren kennen, als door het lozen van eenen geheelen boek die deze stoffe zou verhandelen.

Men wille eerst bemerken dat de personagen meest allen zinnebeeldige personen zijn, zoo als *Brugge*, de *Getrouwigheid*, de *Godvruchtigheid*, de *Faam*, het *Jubilé*, enz.

Geven wij eerst een gedacht van het

VOORSPEL.

Het stuk speelt in 1584, 1586 en 1686. *Brugge* is gelukkig van het H. Bloed te bezitten; maar de Hemel geeft te kennen dat de vijanden van godsdienst dien schat bedreigen en vraagt dat *Brugge* hare getrouwheid in het bewaren van dien pand zou toonen. Zij bekomt daarom de hulp van *de Getrouwigheid, de godvruchtige Zorge* en *den hemelteken Raad*, met dewelke zij overeenkomt om over het H. Bloed te waken.

Nu drukken wij letterlijk het vervolg van het Programma:

EERSTE VERTOOGH.

Brugghe ghetrouw in het bewaeren van het H. Bloet.

EERSTEN UYT-GANCK.

De *Tweedracht* komt binnen Brugghe, om alles aldaer tot stooringhe te brenghen.

TWEEDEN UYT-GANCK.

Brugghe op dese aenkomste seer beroert zijnde, wordt vande *Ghetrouwigheyt* vermaent, dat sy aen Godt, ende haeren wettighen Koninck ghetrouw soude blijven, ende nimmermeer toelaten van door yemants schaedelick versoeck haer aen haere vyanden ten onder te gheven; de *godtvruchtighe Sorghe* voeght hier-by, dat wel toeghesien moet worden, dat dien weerdighen Schat, het H. Bloedt des Salighmaeckers, in tijdts buyten alle ghevaer versteken soude worden; den *hemelschen Raedt* belooft hier-toe bequaeme hulpe.

DERDEN UYTGANGH.

Het H. Bloedt wordt ghesocht van de Vervolghers.

VIERDEN UYTGANGH.

Middelertijdt *Brugghe* inde handt houdende haeren kostelijcken Schat, soeckt eene bequaeme Schuyl-plaetse, al-waer dit onweerderelijck Bloedt soude versekert wesen, maer niet wel haer konnende gherust stellen op eenigh mensch oft huys, wordt ten langhen lesten vermaent vande *Goddelijcke Voorsichtigheyt*. dat aenstonts een *Man* te voorschijn sal kommen, die door Godts schickinghe een ghetrouw bewaerder van desen Schat sal wesen; het welck al-soo gheschiet: den Hemel self neemt onder haere bescherminghe de Schuyl-plaetse van het H. Bloedt.

CHOOR.

Prijst de *Ghetrouwigheyt* van de Brughsche Ghemeente tot Godt, ende haeren Koningh, ende uyt het bewaeren van het H. Bloedt, vertoont den triomph vande *Ghetrouwigheyt, godtvruchtighe Sorghe*, ende *hemeischen Raedt* over hare vyanden.

TWEEDE VERTOOGH.
Brugghe godtvruchtigh tot het H. Bloedt.
EERSTEN UYT-GANGH.

Dese vervolghinghe gheslist sijnde, wordt de *Godtvruchtigheyt* met haere *Ghesellen*, draeghende de merck-teeckenen van de Gheestelickheyt deser stadt, als wederom kommende uyt haer ballinghschap, van Brugghe eerlijck ontfanghen, ende vermaent haer dat sy met haeren wettighen Koninck versoent zijnde, het H. Bloedt uyt sijn schuylplaetse sonde nemen, ende wederom stellen tot de eerbiedinghe van het Volck, dat sy tot dit Feest haeren Tempel sal openen. *Brugghe* staet alles toe.
TWEEDEN UYT-GANGH.

Brugghe wordt inde handen vanden Prince van Parma met haeren wettighen Koninck versoent.

DERDEN UYTGANGH.

Den Heer *Joannes Perez de Malvenda* siende door de *Godtvruchtigheyt* den Roomschen Godts-dienst herstelt, brenght uyt sijn Huys den soo langh verborghen Schat, ende levert hem wederom in de handen van *Brugghe*, naer den selven verlanghende, de welcke eerbiedighlijck haeren alder-besten Pandt omhelst hebbende, neemt voor, dien tot den Tempel vande *Godtvruchtigheyt* te dragen.
VIERDEN UYT-GANGH.
De *Godtvruchtigheyt* haeren Tempel gheopent hebbende, wijst aen een çierelijcke Plaetse om het H. Bloedt daer in te stellen.. Daerentusschen komt *Brugghe* in den Tempel tusschen de goede wenschen van het Volck, ende volghens het versoeck van de *Godtvruchtigheyt*, wordt het H. Bloedt ghestelt tot eerbiedinghe van het Volck. Het welck ghedaen zijnde, voorseght de *Godtvruchtigheyt*, dat, soo Brugghe voortgaet in eer te glieven aen desen grooten schat, sy nimmermeer wijcken sal aen het ghewelt der moetwillighe, maer als met dit H. Bloedt besproeyt, vreeselick sal wesen aen haere vyanden.

CHOOR.

Vertoont dat de meeste sterckte van dese stadt, in sonderheyt dees Eeuw, gheleghen is gheweest inde Godtvruchtigheyt vande Brughsche Ghemeente tot het H. Bloedt, waer-toe onder meer andere by brenght, hoe dat, in het Jaer 31. van dees Eeuw, door het beschermen van het H. Bloedt, dese stadt verlost is gheweest van den gheweldighen aenslagh van het machtigh Legher der vyanden, ende stelt voor ooghen den Triomph van de *Godtvruchtigheyt* over de Vyanden van het Bloedt des Salighmaeckers.

DERDE VERTOOGH.
Brugghe jubilérende door het H. Bloedt.
EERSTEN UYT-GANGH.

Het *Jubilé* tusschen het gheklanck der trompetten als op haer eyghen teecken, komt met haer *Ghesellen* uyt haeren tempel, ende gheeft reden, waerom sy aende Inghesetenen van Brugghe een Jubiléfeest wilt verkondight hebben.

Tweeden Uyt-gangh.

De *Ghesellen van het Jubilé* verkondighen langhs de stadt het Jubilé-Feest.

DERDEN UYT-GANGH.

Brugghe dit verstaende, ontfanght het *Jubilé* met groot bewys van vreught ende blydtschap; ende schicht toe een Triomph voor het H. Bloedt des Heeren.

VIERDEN UYT-GANGH.

De *Faem* vermaent zynde van het *Jubilé*, roept uyt den *tijdt* met de deelen des jaers, de *Daeghen* met de *Uren*, om dit verkondight feest te vieren, aende welcke den *Tijdt* gheoorsaemt; maar eenigh gheschil opgheresen zijnde onder de daeghen, op welcken dagh dit Jubilé soude gheviert worden, vertoont den *Vrydagh* oft *Phosphorus*, dat haer dit feest om verscheyde redenen toekomt, waer in alle de andere verwillighen, ende kommen te saemen over een om Brugghe jubilérende door het H. Bloedt te vereeren.

CHOOR.

Verheft hooghelick het geluck vande stadt Brugghe, dat sy ghetrouwelijck ende godtvruchtighlijck bewaert hebbende het H. Bloedt des Heeren, het honderdtjaerigh jubilé vande herstellinghe des selfs in vrede nu magh vieren; waer-toe vertoont den glorieusen Ingangh van *Brugghe* binnen de stadt, sittende op een Triomph-Waeghen, het *Jubilé* voor uyt de triompherende bende aenleydende.

NAER-SPEL.

Brugghe tusschen de meeste wenschen vanden *Tijdt*, ende sijne *Ghesellen*, wenscht oock dat alle Volckeren de en *Natien* moghten komen aenbidden den prijs van haere verlossinghe; waer op verscheyde *Natien* te voorschijn kommen, eer ghevende aen het H. Bloedt. Waernaer het *Jubilé*, tot slot van de Feest, versekert dat het gheluck van Brugghe bestandigh ende ghestaedigh sal blijven, soo langh in die stadt dien alder-kostelijcksten Pant, als eenen hemelschen schildt der oude Romeynen, bewaert, ende ghe-ëert sal worden.

3. De Jubelstoet.

Indien de studenten der Jesuieten door het tooneel de feesten van 1686 wisten op te helderen, zij waren nog meer de erkentenis der Bruggelingen weerdig door de ‘solemnele ende prachtighe Processie’ die zij den 3^{n} Mei van dat zelfde jaar bezorgden. Een klein in-4° (van 1-8 en 1-16 bl.) behelst het omstandig programma van dien luisterlijken stoet (‘Tot Brugghe gedruckt, by de Weduwe van A. Michiels, in de Breydelstraet, ende Pieter van Pee... 1686’).

Deze geschiedkundige optocht gelijk men nu zou zeggen begint met Schermers en Schutters die ‘den Voorgangh van de Processie’ doen. Daarna komt de *eerste Ruitersbende met haren Wagen*. Men ziet vooraf ‘het waerachtigh Roomsch Gheloof’ met hare zes ‘ghezellen seer çierlyk opghesteld, elck met syne eigene bediedtsels, als een Cruys, Kelck, Evangelieboeck, enz’ Daarna komen de Prins van Chimay, stadhouder van Vlaanderen in 1584 en Perez de Malvenda en andere die de ‘merckteeckenen van de Brughsche gemeente’ dragen en de getrouwheid der stad aan haar geloof te kennen geven. De Wagen verheelt ‘den triomph’ van de ‘Getrouwigheid’, die het H. Bloed in handen draagt; nevens haar zitten andere verpersoonlijkte deugden: de godvruchtige Zorge, de hemelsche Raad, de Godvruchtigheid en de Standvastigheid, met de Hoop en Liefde en hare zinnebeelden. Op het onderste van den Wagen liggen de Ketterie, Mineedigheid en Trouwloosheid geboeid. De Wagen wordt bestierd door de Wakkerheid, - en men leest hier en daar ‘spitssinnghe spreuken en schriften, die, op Schilden en Vendels, den Wagen bequaemlyck verçieren. Hier volghen de Ambachten met haere keersen.’

Tweede Ruitersbende met haren Wagen.

In dit deel van den stoet wordt verbeeld de *Onderdanigheid* van Brugge aan haren wettigen Koning. Voor deze bende rijdt de burgerlijke Onderdanigheid tusschen Liefde en Geluk met hare kenteekens. ‘Naer dese volght den Prince van Parma’ die Brugge tot verzoening ontvangen heeft, - en ter eere van Brugge ‘komt Nederland selve met haere Provincien, elck op het prachtighste opghestelt, ende sluyten dese bende.’

‘Den Waghen is een schoon ende aensienelyck werck, onder het opzicht van ‘coleuren’ en ‘schikkinghe’. Hij vertoont de verzoening van Brugge met den Koning. Op het hoogste troont Philip II, te midden zinnebeeldige personagen; wat leeger zit *Brugge*, tusschen twee jongelingen met

de wapenschilden van de stad en van het Brugsche Vrije. Eindelijk op het onderste liggen *Haat* en *Nijd* en *Wederspannigheid* gebonden. De Eendrachtigheid bestiert den wagen, die ook met opschriften en andere zinnebeelden vervuld is. ‘Hier volghen de Knechtiens van de arme Schele deser stede.’

Derde Ruitersbende met haren Wagen.

De stad Brugge met God en Koning verzoend toont meer dan ooit hare godvruchtigheid tot het H. Bloed, dank bijzonderlijk aan den iever der Geestelijkheid. Daarom, na den Engelbewaarder van Brugge treden er nu te voorschijn eenige jongelingen ‘met de merckteeckenen van de voornoemde Geestelijckheydt’ en andere met de ‘merckteekenen’ van het vermaard Broederschap. Na die ruiters komt de Zegewagen, die den Tempel der Godvruchtigheid verbeeldt. De Godvruchtigheid heeft immers na het onderbrengen der ketterij, haren Tempel voor het H. Bloed geopend. Onder ‘eene cappe die ondersteunt wordt met Seraphijnen... staet het H. Bloedt in eenen schoonen verheven throon.’ Iets leeger zitten de Godvruchtigheid met hare kenteekenen en ‘verscheyde deughden met hare eyghen Sinnebeelden: de Sterckheydt met eenen pilaer, de Maetigheydt met eenen toom, de Rechtveerdigheydt met haere weeghschaelen, de Voorsichtigheydt met een spiegel..... de Aelmoese..... de Bermhertigheydt..... het Gebed.....’ enz.: ieder zinnebeeld omringd met een jaarschrift. De Wagen wordt bestierd door de Goddelijke Liefde met eenen brandenden fakkel in de hand. ‘Hiernaer volghen de Meyskens van de arme Schole deser stede.’

Vierde Ruitersbende met haren Wagen.

De Godvruchtigheid tot het H. Bloed heeft de Bruggelingen vervuld ‘met eene selsaeme vromigheydt teghen hunne vyanden.... gelijck metterdaed ghebleken heeft op het jaer 31 ende 40 van dees eeuw.’ Ter gedachtenis van dien zegepraal rijden aan het hoofd van dezen groep de

Hemelsche Victorie, de Hemelsche Kracht en de Hemelsche Hulp ‘jeder een naer den eysch ghekleedt ende draeghedede liaer eyghen Sinnebeelden.... want het is oogliblyckelijck dat het een werck van den Hemel gheweest is, dat dese stadt, met weynighe soldaten beset... den schrick gejaeght heeft in leghers van dertigh, jae van veertigh duysent mannen sterck’. 't Zijn de Engelen die het H. Bloed tegen zijne vijanden bewaard hebben: daarom verbeeldt men er hier eenige, met eenen aartsengel.

Op de peerden die den Wagen trekken zitten 4 jongelingen; zij hebben een bloot zweerd in de hand en schilden met de leus *Sanguis fortium*. ‘Den Waghen vertoont de stadt Brugghe met hare Bollewercken, Gordynen, Ravelynen, Waeters, Wallen en Pallissaeden seer aerdiglyck afghemaelt; aen de twee sijden van de Boort staen twee Torens, op de welcke twee jonghelinghen, als de wacht houdende, hebben voor hun een Vendel. In 't midden van de stadt staet een Toren, op welckers opperste uytsteeckt het H. Bloedt, als hebbende de bewaernisse van de gansche stadt. Tusschen de twee vergulde vleughclen der Seraphijnen die dit Heyligh der Heylighen ondersteunen staen deze woorden: *Redemisti nos Deo in Sanguine tuo*... Rondom de bollewercken staet de borgerye met haere pijeken en vier-roers...’ en men leest overal spreuken en jaarschriften. - ‘Den Waghen laat hem hooren door het aengenaem ghedruys der trommelen, ende het soet ghespeel op de duytsche Huyt, ende maeckt hem niet min aensienelick door het konstigh spelen van een jonghelinck met het Vendel. Hiernaer volghen de Religieuse biddende Orders deser stadt.’

Vijfde Ruitersbende met haeren Wagen.

Het grondgedacht van dezen groep, die geleid wordt door den *Vrede*, is de verheerlijking van het H. Bloed.

De *Vrede* wordt gevolgd door Diederik van Elzaten en zijne één en twintig opvolgers in het graafschap van Vlaan-

deren, tot en met ‘Carolus den tweede, onsen teghenwoordighen en ghenaedighen Koningh.’

‘Na dese doorluchtighe ende edele bende, volght den *Triomphwaghen van Brugghe jubileerende door het H. Bloed*.’ Brugge wordt verbeeld ‘in 't midden van een verheven werck steunende op vier pilaeren, tusschen de welcke sitten de Enghelen der Vrede, eertijds bedroeft, nu verblijdt zijnde dat het Bloedt des Salighmaeckers triompheert ende gheeert wordt’. Al die personen zijn nogmaals van jaarschriften omringd, bijvoorbeeld: *Laetamini, angeli, divinus exaltatur Sanguis; - Domini Sanguine exultat civitas brugensis;* enz. Van tijd tot tijd ‘kommen eenighe soete stemmen der Engelen, op de welcke eenighe musicale Instrumenten passende, maecken te saemen eene aenghenaeme melodye in de ooren der Aensienders.’

‘Voorder aen 't midden van den Waeghen sit den *Tijdt*, met de daeghen van de Week', te weten de Sonne, de Maen, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, Saturnus. Onder dewelcke Venus oft *Phosphorus* de eerste plaets heeft, als wesende den dagh, op de welcke den Salighmaecker sijn dierbaer Bloedt ghestort heeft, ende op de welcke dit Jubiléfeest' gheviert wordt.’

‘Vooruyt op den Waeghen staet de *Faeni* met een handt houdende de strenghen der peerden, met d'ander een trompet, willende hiermé te kennen gheven, dat sy bewint hebbende van desen Triomph, Brugghe gaet vermaert maecken door de gantsche wereldt.... dat sy besit den oneyndelijcken prijs van onse verlossinghe... dat sy eindelijck de gheluckighste is onder alle de steden.

‘Den Waghen wordt ghetrocken van zes peerden, op de welcke sitten de Uren van den dagh ende nacht, volghens haeren eysch seer aerdigh op-ghestelt: want sy den tijdt met snelheid voortdringhen, ende bequaemlick in dese ghelegenheyt de voerders zijn van den selven.

‘Naer desen Waeghen volgt de Clergie met het H. Bloet; ende Sijne Excellentie onsen Gouverneur generael... volglit

in persoon het H. Bloet; waer naer volght het vermaert en noyt ghenoeg ghepresen Broederschap, ende de Magistraet deser stadt sluyt dit beste deel van de solemniteyt'(1).

4. De Jubelfeesten van 1749.

Men had den 600sten verjaardag der aankomst van het H. Bloed willen vieren in 1748. Maar de keizerin Maria-Theresia lag in oorlog tegen machtige vijanden, en 't en is maar na het sluiten van den vrede dat Brugge eene allerprachtigste eeuwenfeest vaststelde, die in 1749 plaats had.

Er bestaan twee boekskens over dezen jubilé, het eene (60 bl.) over de versieringen van markten en straten, het andere (28 bl.) met de beschrijving van den Ommegang. Beide zijn gedruckt 'tot Brugge by Andreas Wydts, stadsdrucker, in de Breydelstraet, in S. Antonius'. Wij zullen daar de bijzonderheden gaan putten die hier volgen.

(1) Buiten de reeds aangehaalde vlaamsche boekwerkskens moeten wij er nog twee *latijnsche* doen opmerken. Het eerste is eene verzameling van gedichten onder dezen titel: '*Brugense Myrothecium miro miraculosi Sanguinis pretio spectosum: in quo Flandrorum Bruga Belgica, tam sacro redempto lytro, magnifica deposito, veneranda mysterio, sexsaculari gloriosa jubilao plaudit, jubilat triumphat. Cui triumphanti applaudit Gabriel de la Torre y Ayala, Praepositus et respective canonicus exemptae cathedralis Ecclesiae S*ti *Bavonis Gandensis*. - EXULTETIS UNIVERSI ILLO SANGUINE REDEMPTI. - *Gandavi, ex officina Hereduin Joannis Kerchovii, sub signo Ensis coronati*', 32 bl. Geheel dit werksken is in schoone latijnsche verzen, en van de *Elegia proaemialis* tot en met *Elegia duodecima* verhandelt de dichter de geschiedenis van Diederik van Elzaten en deze van de Brugsche Relikwie.
De feestrede van het jaar 1686 wierd uitgesproken door den Eerw. Pater Beernaart Desirant, den 5den Mei, twee dagen na de processie. Zij wierd gedrukt te Leuven waar de redenaar professor in de Hoogeschool was. Hier is de titel van dit in-4

o

van 26 bl. '*Oratio de veritate sacratissimi Cruoris Domini, qui Brug is Flandrorum in S. AEde Basiliana colitur, dicta in Ecclesia cathedrali S. Donatiani in solemnitate nupera 5 Maii 1686, a F. Bernardo Desirant, Brugensi, Ordinis. Eremit. S.P. Augustini, in alma Universitate Lovaniensi S. Theol Doctore et Professore. Lovanii, typis Martini Hullegaerde, ante Acade miam; Anno 1686*.'

1. *Algemeene schikkingen.*

Z.H. Paus Benediktus XIV stond een vollen aflaat toe, dien men binst de vijftiendaagsche plechtigheid in de H. Bloedkapel kon winnen.

> Van zijnen kant ‘Syne Hoogweerdigheydt den Bisschop van Brugghe, heef top den 17. April uytgegeven sijne Ordonnantie tot het reguleren der Goddelijcke Diensten, statuërende dat men tot het openen van de selve Feeste op den 2. Meye naervolgende 's avondts van den 8. tot den 9. uren soude luyden alle de Kloeken van de respective Kercken ende Kloosters soo van Mans als Vrauwen deser Stadt, het Welcke op de selve uren oock moeste gedaen worden op den 3. 17. en 18. Meye. Voorders dat men op den 3. ende 18. Meye, wesende het beginsel ende sluyten, in het uytgaen ende inkomen van de Processie van Devotie t'elckens oock luyden soude den tijdt van een halve ure.
> ‘Voorts was geördonneert, dat op den 3. ende 18. Meye de Solemnele Hoogmisse geschieden soude in de Cathedraele Kercke 's morgens ten 8. uren, ende dat de Processie generael soude uytgaen ten 9. uren en half; oude dat alle de Capitels ende Kloosters yder een op sijnen toer, geduerende de 15. dagen, souden gaen den Ommegang 's morgens ten 7. uren en half, den welken geëyndight zijnde, souden komen in de Cathedraele Kercke om aldaer door eenen van hunne Predickanten te laeten geschieden een Sermoen, het welcke geëyndigt zijnde de selve Clergie benevens het Capittel van de Cathedraele souden gaen naer de Kercke van den *H. Basilius* om van daer af te haelen het H. Bloedt ende het selve te brengen in den Choor, alwaer men doen soude eene Solemnele Misse, waer t'eynden dese weerdige Reliquie door beyde dese Clergien Processie wyse noch eens soude weder gedraegen worden naer sijne rustplaetse.
> ‘Den 16. was oock bestemt tot het doen van eene Latijnsche Oratie, de welcke ten selven daege binnen de Cathedraele Kercke naer middag ten 4. uren uytgesproken is door den seer Eerweerden Heer *Donatianus Arents*, Aertsdiaken der selve Kercke.

Het order van dese dagelijcksche Processie was zoo volgt:

Den 4. Meye de Cathedraele Kercke van S. Donaes.
Den 5. de Collegiale Kercke van O.L. Vrauwe.
Den 6. de Collegiale Kercke van S. Salvators.
Den 7. de EE. Paters Predickheeren.
Den 8. de EE. Paters Augustynen.
Den 9. de EE. Paters Carmers.
Den 10. de EE. Paters Recollecten.
Den 11. andermael de Cathedraele Kercke van S. Donaes.

Den 12. de Collegiale Kerke van O.L. Vrauwe.

Den 13. de Collegiale Kercke van S. Salvators.

Den 14. de EE. Paters Predickheeren.

Den 15. de EE. Paters Augustynen.

Den 16. de EE. Paters Carmers.

Den 17. de EE. Paters Recollecten.

‘Buyten de voornoemde Diensten te gheschieden in de Cathedraele Kercke, was oock gestelt dat men daghelijckx in de Capelle van het H. Bloedt 's morgens ten 7. uren sonde doen eene Hoog-misse ende 's na-middags ten 5. uren en half een Sermoen met het volgende Lof.
‘Op den 29. April wierdt van wegens het Magistraet verboden dat geene Koetsen, Waegens, ofte andere Voitueren op den 3. ende 18. Meye van 's morgens ten 9. uren tot 's avondts ten 6. uren en souden moghen ryden langhs de straeten van de ordinaire Processie, voorts dat men geduerende de selve niet sonde mogen schieten eenig geschot, oock verboden zijnde 't zy by daege ofte by nachte eenige Fuseykens ofte Duyvelkens af te schieten, eyndelinge wierden alle de Ingesetenen versocht op den 3. ende 4. 's avondts hunne huise te Illumineren.
‘Dit alles wierdt achtervolgt, ende op den 3. Mey-dag de Processie van Devotie ontrent den 10. uren uytgegaen zijnde, is de selve quart naer den 12. uren binnen geweest, als wanneer de Busschieters, staende gerangeert voor het Stadt-huys, dry-mael hunne Musquetten ghelost hebben, ten tijde dat het H. Bloedt op de Capelle weg gestelt wierdt.
‘Hier naer is begonst den Ommegang van de Triumph-wagens, Cavalcade, ende andere Verbeeltenissen, op den voet gelijck het selve by het Boexken, dies aengaende uytgegeven, is vermelt.
‘'s Avondts naer dat alle de Kloeken van de stadt van den 8. tot den 9. uren geluydt hadden, is alle het Stadts Canon dry-mael af-gelost.
‘'s Anderen-daegs 's avondts ten 9. uren heeft men in het midden van de groote Marct met Fuseyen geschoten naer eenen vergulden Vogel met Vierwercken op ghevolt, waer op gestelt was eenen Silveren Prys ter weerde van 100. Patacons Wissel-geldt, ende naer den welcken het aea een yder, soo Ingesetene als Vremdelingen, geöorloft was te komen schieten.
‘De Stadt was van alle kanten langs de straeten, alwaer de Processie moeste passéren, seer net verciert; soo van weghens de Geestelijcke als Weereldtlijcke Gemeentens, ende oock de andere particuliere Inwoonders, de welcke met eenen besonderen yver ende drift hunne huysen op het alderprachtigste hadden toe-gestelt, dog alsoo de kortheydt van tijd niet toe en laet de menigte van versieringen ende Inscriptien op te haelen, sullen wy hier alleenelijck invoegen die de welcke door de Gemeentens gestelt zijn geweest.’

2. *De Versieringen.*

De H. Bloedkapel was op haar beste gesteld, ‘ende den grooten Autaer in den Choor was op nieuws ghemarbeleert ende vergult’. Aan de beide zijden van den autaar, boven de ‘Choordeure’ en in de ‘Vaute van de voorkercke’ stonden er ten minste 11 latijnsche jaarschriften.

Op den westkant van den Burg stond ‘eene Colonnade met verscheyde arcaden, seer konstig geschildert, ende

eene Pyramide op elcken hoeck; en in het midden van het werck stond eene groote Pyramide, ter hoogde van 50 voeten' met jaarschrift.

'Het geheel stadthuys was bekleet met eene konstige Architecture' waar, tusschen 7 pilaren, de historie van het H. Bloed op groote schilderijen verbeeld stond. Voor elken pilaar zag men de personagen die 'tot de overleveringe ende conservatie van deze weerdige Reliquie hebben gecontribuëert, yder met sijne inscriptie: *Christus effudit, Josephus recepit, Balduinus dedit, Theodoricus obtinuit, Leonius transtulit, Perez servavit, Bruga custodit*.'

Het Landhuis van het brugsche Vrije, de hoofdkerk van St-Donaas, enz., waren ook prachtig opgetooid. Het bijzonderste was eene 'Arcke Triomphael' aan den ingang van S.-Donaas; en alles was met een aantal latijnsche jaarschriften behangen.

Op den processieweg prijkten ontelbare 'praelbogen ende andere decoratien, verthoont door de Kloosters, Ambachten, Neeringen en andere Gemeenten' alsook door bijzondere burgers.

Het gebeurte der Markt had eenen praalboog in het midden der Halle opgericht, zoodanig dat het O.L. Vrouwebeeld der Halle 'het opperste was van het zelve werck'. De Timmerlieden in de Steenstraat, de Beenhouwers voor het Vleeschhuis (nu Simon Stevens plaats), het kapitel van S.-Salvators, op de lengte van het kerkhof, hadden ieder hunne bijzondere zegepoorten of andere versieringen. Op denhoek der Zilverstraat verbeeldden de Hoveniers Christus onder de gedaante van eenen hovenier aan Magdalena verschijnende. De Zuidzandstraat had haren praalboog recht voor de Dweersstraat.

Op de Vrijdagmarkt hadden de Capucinen 'tusschen de hoornen een groot werk opgestelt, waeronder de processie moest door passéren; het selve verbeelde den bergh Calvariën: op het sop stondt Christus aan het Cruys gehecht'. Van onder waren twee grotten waar de geeseling en de kroning van Christus voorgesteld waren.

[Nummer 10]

De Processiën ter vereering van het h. Bloed (*Vervolg van bladz*. 176)

Verders, de Noordzandstraat had eenen praalboog opgerecht, ten inkomen van de Dweersstraat; op de Eiermarkt was deze der Paters Augustinen; de Carmers hadden er een op den hoek der Bogaardstraat, en de Predikheeren eenen anderen, recht over de Langestraat.

De Kleermakers verbeeldden in de Preêkheerenstraat de drie goddelijke deugden, en de 'Arcke triomphael' der Recollecten, op de Nieuwe Vischmarkt, stond vol latijnsche verzen. Eindelijk O.L.V. kerk had eene 'schoone geschilderde Arcke' aan den voet der Gruuthuusbrugge.

3. *De stoeten van het jaar 1749*.

Deze stoeten die tweemaal moesten uitgaan, den 3^{n} en 18^{n} Mei, waren in vier deelen verdeeld. Eerst ging de gewone *Processie* uit. In den namiddag begon de stoet met *Zegewagens*, waarop de 'Deughtrycke jonckheydt van Brugghe onder de bestie ringe der Societeyt Jesu,'

de geschiedenis van het H. Bloed verbeeldde; alsdan volgde de Rijbende of *Cavalcade*, ingericht door de ‘studenten van het Gymnasium der Societeyt Jesu’; en eindelijk zag men ‘alle de verthoo ningen, gegeven bij de respective Ambachten ende Neiringhen’ met ‘saemenspraecken tusschen de geleyders der zelve ende de daeropsittende Personnagiën.’

Deze stoet was lang, prachtig en eigenaardig. Onze lezers zullen er over oordeelen:

Eerste deel: de Processie

was de gewone Heilig Bloedprocessie of ‘Processie van devotie’ gelijk zij op het programma genoemd wordt. Wij hebben dit deel van den stoet reeds op voorhand beschreven. Zie bladz. 152. Die processie is uitgegaan ten 10 ure en was geeindigd kwart na den twaalven. 't Is rond dien tijd dat de volgende deelen van den stoet de straten van Brugge begonnen te doortrekken.

Tweede deel: de Zegewagens.

Er zijn zes Wagens, die Andreas Wydts niet alleenlijk beschrijft maar ook door welgelukte koperen platen heeft weten onder de oogen van zijne lezers te stellen. Het is spijtig dat de tijd ons niet toelaat die verbeeldingen in lichtprenten voor *Biekorf* te herdrukken.

De zes Zegewagens van dit tweede deel verbeelden de geschiedenis van het H. Bloed. Zij worden aangeleid ‘door de Faem tusschen het geklang van Timbal en Trompetten. De Faem heeft in de afhangende verçiersels van haere trompet dit volgende jaerschrift, door 't welck sy aen eenieder dese feeste aenkondigt: JUbILeUM saCrI sangUInIs JesU, qUI brugIs fLanDrIae serVatUr... Achter de Faem volgt van den eenen kant den Engelbewaerder van de stad Brugghe, denwelcken in een schild draegt dit jaerschrift: *Bruga jubilans de sacro sanguine rursus laetitiae et triumphi signa exhibet*. Aen den anderen kant ryd den Bewaerengel van het Gymnasium met dit jaerschrift: *Studiosi gymnasii societatis Jesu urbi Brugensi jubilanti gratulantur*.

‘Hier nae volgt den eersten Triomph- ofte Zegen-Wagen, op den welcken verbeeldt wort op wat manier het Heylig Bloedt bewaert is geweest.

‘Op het sop sitten *Joseph van Arimathien* ende *Nicodemus* de welcke elck in hun handt houden een Crystallijnen vat, in't welck sy het H. Bloedt vergadert en gehouden hebben. Tusschen hun twee kan men lesen dit Jaer-schrift 't welck bediet 't jaer wanneer sy 't H. Bloedt hebben af-gewasschen:

hI VIrI absterserUnt atque serVaVerUnt.

Dees hebben het vergaert,
En als een Schat bewaert.

‘Wat leeger siet men de eerste Christenen, de welcke met geboge knien 't Heylig Bloedt aenbidden; dit wordt bediedt door dit vers 't welck t'saemen door syne tel-letters dit tegenwoordig jaer bediedt.

.... sIC sangUInIs eJUs DIVInI pIgnUs VeneraMUr popLIte fLeXo.

Soo vallen wy te voet
Voor Jesu Dierbaer Bloet.

‘Noch leeger staet eenen Engel, gewaepent met een Vlammende Sweerdt, nedervellende de vyanden Christi, de welke sochten dit Heylig Bloedt onder hunne onheylige handen te krygen; in synen Schildt staet geschreven:

De styge Crux victrix.

Het helsch gespuys
Wyckt aen het Cruys,

‘Voor op den Waegen sit eenen Engel met dese spreucke:

Lavit nos... in Sanguine suo. *Apoc. Cap*., I, v. 5.
Hij heeft ons gewasschen... in sijn Bloedt.

‘Desen Waegen wordt voortgetrocken van vier Peerden, op de welcke sitten vier Engelen gekroont met laurieren.

‘*Den tweeden* Waegen *bediedt den Veldtslag, in den welcken den dapperen* Theodoricus *geluckelijck over de Saracynen gezegenpraelt heeft*.

‘Op het sop van den Waegen staen verbeeldt de Waepens en den Buyt die op de Saracynen behaelt is, waer tusschen swaeyt dit schrilt, het welck door sijne tel-letters aenwijst het jaer, in't welck de victorie behaelt is:

aLsatIUS DebeLLat tUrCIae aCIes CrUCIfIXI aUXILIo.

Dieryck *velt de Turcken neer*
Door den bystant van den Heer.

‘Leeger staen de Cruys-vaerders, de welcke in plaetse van Standaert draegen een Cruys, rond-om het welck men geschreven siet:

In hoe Signo vinces.
In dit Teecken sult gy winnen.

‘In 't midden van den Waegen staet *Theodoricus*, in de Waepens; in sijnen Schilt staet geschreven:

Auxilium meum à Domino. Ps. 120, v. 2.
Myne hulp is van den Heere.

‘Voor op den Waegen liggen de Saracynen neder-gevelt; boven hun hooft swiert dese spreuke:

Fecit potentiam in brachio suo. Luc. Cap. I V. 47.
Hy heeft kragt gedaen door synen Arm.

‘Op het voorste sit eenen Engel, den welcken desen Text in syn Schildt geschreven heeft:

Absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi. Ad. Gal. Cap. 6. v. 14.
Verre zy van my te gloriëren anders als in 't Cruys ons Heeren Jesu Christi.

‘Den Waegen wordt voort-getrocken van vier peerden, op de welcke sitten vier Cruys-vaerders met Lauwer-kransen op hun hooft, en in hunne handen.

‘*Den derden Waegen bediedt, hoe dat* Balduinus *Koning van Jerusalem door den Patriarch* Fulcher *het* H. Bloedt *vereert aen* Theodoricus, *tot vergeldinge van syne kloekmoedigheydt, en trouwe in den Cruys-tocht; dit wordt uytgeleyt door dit op-schrift bediedende het jaer van dese geschiedenisse*:

JesU sangUIs Datur theoDorICo, Ut sIt eI pIgnUs Verae VIrtUtIs.

Hier wordt het Dierbaer Bloedt *aen* Diederyck *gegeven*,
Tot blijck van waere Deught, en sijn Manhaftigh leven.

‘Op het hoogste van den Waegen staet den Koning *Balduinus* onder eenen Throon, den welcken *Theodoricum* aenspreeckt met dit vers, het welck t'saemen dit tegenwoordig Jaer aenwijst:

I, MoDerare tUos feLIX hoC sangUIne beLgaS; sint tIbI VIrtUtIs pIgnora Vera tUa.

Gaet, en bestiert uw Volck geluckig door dit Bloed;
Dat 't Bloed getuygen zy van uwen kloecken moed.

‘By *Balduinus* staet den Patriarch *Fulcher*, den welcken het H. Bloedt overlevert aen *Diederyck*, den welcken het stelt in de sorge van *Leonius*, Abt van Sint Bertin. Achter dese staen sommige Hovelingen.

‘Op het voorste van den Waegen sit eenen Engel, met dese spreuke in sijne handt:

In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus. Ad Eph. Cap. 10, v. 17.
In den welcken wy hebben verlossinge door sijn Bloedt.

‘Op de vier peerden sitten vier Hovelingen van *Theodoricus*.

‘*Den vierden Waegen bediedt, hoe dat de stadt Brugghe met den Schat van het* H. Bloedt *verryckt wordt*.

‘Boven aen staen *Theodoricus Alsatius* en *Leonius* met het H. Bloedt, en reycken het selven toe aen de Maegt van Brugghe, de welcke een weynig leeger knielende, het selve met eerbiedinge ontfangt. Het jaer van dese geschiedenisse wordt aengewesen door dit Jaerschrift:

DeXtrâ eJUs VIrgo brUgensIs sangUIne ChrIstI JesU DItatUr.

Van desen wierdt het Bloedt vereert,
Het welck men nog tot Brugghe eert.

‘Den Abt *Leonius* wenscht de Maegt veel geluckx over die Edele Gifte, met de welcke sy van *Dideryck* vereert wordt.

nobILIUs neqUIIt tIbI BrUga hoC pIgnore pIgnUs, ID neqUIIt DeXtra nobILIore DarI.

Brugghe konde noyt verlangen
Een treffelycker Pand,
Noch sy konde dit ontfangen
Van treffelycker Hand.

‘Neffens de Maegt van Brugghe worden verbeeldt de vier Geestelijcke Heeren. de welcke den last ende de sorge bevolen is van het H. Bloedt te bewaeren.

‘Voor aen sit eenen Engel in sijne handt houdende dese spreucke,

Hic est Sanguis Faederis. Exod. Cap. 24, v. 8.
Dit is het Bloedt des Verbondts.

‘Op de Peerden van den Waegen worden verbeeldt vier Edel-lieden vande Stadt.

‘*Den vyfden Waegen verbeeldt, hoe het* H. Bloedt *ten tyde der Beeldtstormers bewaert wordt*.

‘Boven is *Perez de Malvenda*, knielende voor eene kiste, de welcke staet voor eenen muer; waer door verbeeldt worden de twee plaetsen, alwaer hy het H. Bloedt verborgen heeft.

‘Het jaer, in 't welck dit voorgevallen is t'saemen met de uytlegginge van dese verbeeldinge kan men lesen in dit opschrift:

Ita à MaLVenDa serVatUr JesU sangUIs.

Soo wiert het H. Bloedt bewaert in 's Ketters tijdt
Tot troost van dese Stadt, en tot des duyvels spydt.

‘Op 't voorste van den Waegen staen de Beeldt-stormers met bylen en andere diergelijcke instrumenten gewaepent, besig met de Beelden der H.H. te onteeren, en vruchteloos trachtende dese Stadt van soo Weerdig Pandt te berooven. Dit wordt bediedt door dit opschrift uytwysende het voorseyde jaer:

IConoCLastae frUstra ConantUr brUgâ aUferre ChrIstI CrUoreM.

Sy hebben vruchteloos getracht om desen Schadt
Van Jesu Dierbaer Bloedt t' ontnemen van de Stadt.

‘Voor aen den Waegen staet te lesen dese spreucke toegevoegt aen *Perez de Malvenda*:

Potens est depositum meum servare in illum diem. Ad. Tim. Ep. 2. C.I.V. 12.
Hy is magtig myn Pandt te bewaeren tot op dien dag toe.

‘Op de vier Peerden sitten vier Beeldtstormers.

‘*Den sesden Waegen vertoont de Eere ende Aenbiddinge, de welcke aen het* H. Bloedt *van alle Volckeren onderwesen wordt*.

Op het hoogste sit de Maegt van Brugghe, onder eenen Throon, met het H. Bloedt in haere handen. Boven haer Hooft staet dit Jaer-schrift:

JUbILat, et feLIX hoC sangUIne brUga trIUMphat perpetUò sangUIs faeDerIs Instar erIt.

In 't Jubel van dit Bloedt, dat als verbont sal wesen
Kan men uyt 't Aensigt self een volle blijdschap lesen.

'Voor de Voeten van de Maegt worden verbeeldt de vier deelen der Weereldt, de welcke met gebogen knien het H. Bloedt aenbidden. De uytlegginge van dese verbeeldinge wordt gegeven in dit Jaer-schrift:

sanCtUs CrUor, qUI brUgIs serVatUr, aDoratUr ab oMnIbUs gentIbUs.

Alle Volck'ren doen hier Eer
Aen het Bloedt van Godt den Heer.

'Den Engel die voor op den Waegen sit heeft in een schildt geschreven.

Pretium salutis universi Populi.

'Op elck Peerdt van desen Waegen sit een Schildt-knaepe van elck deel van de Weereldt.'

Derde deel: de Rijbende of Cavalcade.

1. Graven van Vlaanderen en andere prinsen die het H. Bloed bijzonderlijk vereerd hebben.

Aan het hoofd van dezen groep gaat een Ridder, met den standaard van het Collegie der Jesuieten, en vergezeld van 'Timballier en Trompetters.' Daarna volgt de Bewaarengel van Nederland, een jaarschrift dragende dat de beteekenis dezer bende uitlegt.

De graven die verbeeld worden zijn de volgende: Diederik en Philip van Elzaten, Boudewijn, Willem van Namen, Karel-den-Stoute, Maximiliaan, Albrecht en Don Juan. Vóór iedereen van hen gaan 'vier princen; den eersten draegt den Veldtstock, den tweeden de graeffelyke Croon, den derden eenen standaard met den naam des graven en den vierden een opschrift' waarop de reden geschreven is waarom de vorst, die volgt, verbeeld wordt.

2. Het Hof van Weenen in 1749. Een groot getal Aartshertogen van Oostenrijk, eenige in hongarische kleederdracht, met vanen, wapenschilden en jaarschriften, gaan voor eenen prachtigen zegewagen, waarop de Keizerin Maria-Theresia verbeeld wordt, te midden een aantal zinnebeeldige personen die den Vrede, den Koophandel, den Landbouw, enz., beteekenen, alsook de verschillige

Provinciën van Nederland, ‘Op de zes peerden van den wagen worden verbeeld zes van de bijzonderste konsten.’

Vierde deel.

Het eigenaardigste van dezen wonderlijken stoet komt nu te voorschijn. Om er een nauwkeurig gedacht van te hebben zou men de prenten moeten zien die in het boeksken, dat wij ontleden, voorkomen. Inbeelding en beschrijving zijn onbekwaam om de vreemde en zeldzame ‘verthooningen’ der brugsche Ambachten van 1749 te kunnen vatten.

Laat ons nochtans, volgens het programma, de zonderlinge beelden noemen die daar voorkomen:

1. ‘Vooruit eene bende met Ketelstrommels en Trompetten. Eenen Waeghen, verbeeldende het huys van Zachaeus, alwaer Jesus sijn logement gaet nemen, gegeven door de Herbergiers.
2. S. Lucas sittende nevens eenen gevleugelden Osse, gegeven door de Neiringen van de Librariers ende Schoolmeesters.
3. S. Victor in het harnas te peerde, gegeven door de Meulenaers.
4. Den Pellicaen, gegeven door de Backers. Het Maegdeken op den Pellicaen geseten, verbeeldende d'oprechte Liefde, singt ofte spreekt als volglit:

I.

‘Waere Liefde is groot in kracht,
Want sy, door haer hemelsstraelen,
Die sy laet in d'herten daelen,
Last verlicht en smert versacht.....

II.

‘Siet hier hoe den Pellicaen
Laeft en voedt sijn teere jongen;
Als, door hongersnood gedwongen,
Sy schier op 't beswijcken staen.
Hij komt hun met Liefde naedren
En doorwondt sijn eigen borst,
Spijst hun honger, laeft hun dorst,
Met het bloed uyt eigen aedren.
Ouders, moeders, vrienden, broeders,
Spiegelt u, houdt in 't gedacht
Wat vermach de Liefdens kracht!

III.

‘Met noch meerder Liefdegloed
Quam Godts Soon ons zielen voeden
En voor 's vyandts macht behoeden
Door syn dierbaer heyligh Bloedt;

't Is nu ruym seshondert jaeren
Dat ghy van dien weerden schadt
Een gedeelte in uwe stadt
Hebt bewaert, o Brugghenaeren.
Wilt ghy eeren 't Bloedt des Heeren
Met dees blyde Jubilé,
Leeft voortaen in Liefde en vré.

Twee jongens in Backersgasten gekleedt, in zijde hemdrocken, antwoorden het volgende.....

5. Den Arendt, gegeven door de Metsenaers. Danssers ofte Tuymelaers, gekleedt in rood en wit, die den Arendt geleyden, spreken onderlinge als volgt... Een maegdeken, verbeeldende Oostenryck, op den Arendt geseten, singt het volgende....

6. De Zwaene gegeven door de Kleerverkoopers. Een grieksche maegt, als eene Riviernymphe gekleedt, sittende op de Swaen, singt het volgende..... Twee grasmaeyers geestig toegetackelt, als gebueren van den vloedt Meandre, die de Swaen geleyden, spreken te saemen als volgt...

I Maeyer.
...Heeft die oock iets dat op hun neiring past?
II Maeyer.
Laet sien... Vooreerst ('k sal tellen op myn duymen)
Gelyck de Swaen, door wisseling van pluymen,
Van grauw wordt wit, en met den ouderdom,
Noch witter wordt, der Kleerverkoopers rom
Ligt in iets oudts een nieuwe swier te schenken,
Waerdoor (tot nut, meer als men kan bedenken)
't Gemeente, in noodt, raeckt, om een kleyn, erpluymt.
Dat 's een.
II Maeyer.
Jae wel en een diet niet schuymt.
Houdt d'andre by! Wy sullen 't daer mê staeken,
En gaen al voort; den avond mocht genaeken;
Men wacht ons ook reeds in de naeste wijck.
Dus, vriendekes, vaert wel! Weest vroyelijck!

7. Den Phoenix, gegeven door de Schilders, Draeyers ende Schrynwerckers.
8. Den Vogel Struys, gegeven door de Smeden.
9. Den Nachtegael, gegeven door de Bleeckers... singt sijn natuerlijcken sang.
10. Den Osse, gegeven door de Huydevetters.
11. Den Kemel, gegeven door de Timmerlieden.
12. Den Hert, gegeven door de Schoenmaeckers, Swarte leertouwers, Zeembereyders ende Handtschoenmaeckers.
13. Den silveren Leeuw, gegeven door de Silversmeden.
14. Den swarten Leeuw, gegeven door de Vleeschhauwers.
15. Den Tyger, gegeven door de Chirurgijns.
16. Den Oliphant, gegeven door de Loodgieters.
17. Den Rhenoceros of Neushoorn, gegeven door deken ende hoofmannen van de Wetcamer van Commercie.

18. Den Crocodil, gegeven door de Tegeldeckers.

19. Den Walvisch, gegeven door de Vischverkoopers; is 33 voeten lang.

20. Eenen Waegen verbeeldende eenen Berg, boven den welcken staet eenen Eenhoorn, gegeven door de Cruydthalle.

21. Eenen Waegen, verbeeldende eenen hof met fruytboomen, gegeven door de Fruyteniers.

22. Eenen Waegen, verthoonende eene plantagie van taback, gegeven door de Tabackisten.

23. Eenen Waegen met wildemans, gegeven door de Wollewevers.

24. Eenen Waegen, verthoonende Baechus op de tonne, gegeven door de Cuypers.

25. Het Rosbeyaertpeerdt, met de vier Aymonskinderen daerop sittende, gegeven door de Kleermaeckers; is 25 voeten hoog. De Reusensdochter gegeven door de Lynwadiers; is 15 voeten hoog. De Reusinne, gegeven door de Merceniers; is 21 voeten hoog. De Reus Germanus, gegeven door de Brauwers; is 26 voeten hoog.

26. Het Schip, gegeven door de Schippers; is lang 17 voeten.

'Desen Ommegang wordt gesloten door tien Galetten, yder van drye Persoonen, der Keyserlijcke Gilde van den Aertsengel Michaël, die de Schermers vieren (geseyt Albardieren) doende hun exercitie met het slagzweerdt. Ende worden gevolgt door die van de Gilde van S. Barbara (geseyt Colveniers) insghelijckx hun exercitie doende, met schieten van distancie tot distancie, alles op het prachtigste uitgevoerd.'

De 35 bladzijden waarvan wij tot hier den korten inhoud gegeven hebben, staan vol dichten; en zij zijn doorgaans veel beter als die van het jaar 1686. Wij hebben eenige staalkens gegeven van de zangen, uitspraken en samenspraken die, op verschillige plaatsen van den doortocht, door de geleiders der dieren voorgehouden waren. Hoe wonderlijk! En, spijts den bijzonderen aard der sprekers: wildemans, heidensche goden, water- of boschgodinnen, Afrikanen of Chineezen, - weten de dichters schier altijd den lof van het H. Bloed te verkondigen.

***

Tusschen den eersten en tweeden uitgang van den beschreven stoet kwam het nieuws toe dat Karel-Alexander, hertog van Lorreinen, in de feest van 18sten Mei wilde tegenwoordig zijn. De stad deed in aller haast de Ste Catharinastraat en de andere straten versieren waar Z.K. Hoogheid voorbij moest, tot in de Hoogstraat, waar de 'gouverneurgenerael' bij den graaf de Lalaing ging t' huis zijn.

Het Magistraat deed ook ‘maecken dry nieuwe Arken Triomphael.’ De Hertog kwam hier toe ‘met de Bargie van Gendt, op den 17 Meye, 's avondts omtrent den 7 uren.’ Hij was 's anderendaags in de Hoogmis van St-Donaas aanwezig en deed den Ommegang, de H. Relikwie volgende met het Magistraat en de andere overheden.

Rond 4 uren is ‘Hy aen de vensters gekomen om te sien passeren de Triomphwaegens, Cavalcade, enz. in de welcke hy veel behaegen genomen heeft, hebbende elcke Vertooninge in het besonder voor syne vensters doen stille staen.’

***

Laat ons nog den titel geven der feestrede die hooger vermeld wordt: ‘*Oratio panegyrico-moralis de sacratissimo Jesu Sanguine, qui Brugis Flanarorum in AEde Divi Basilii colitur et adoratur, occasione jubilaei sex seculorum ab ejus translatione, dicta in Ecclesia cathearali S. Donatiani die 16 Maii 1749, per Donatianum Joannem Arents, Brugensem, Sacra Theologia et juris utriusque Licentiatum, praefatae Ecclesiae cath. Canonicum graduatum, Diaecesis brugensis Archidiaconum et Districtûs Ghistellensis Christianitatis Decanum*’, in-4°, 16 bl. ‘*Brugis, typis J. Beernaerts, viâ Breydelia*.’

***

Wij zouden ook willen steunen op het volgende ‘*Blyeyndig Treurspel van het Alderheyligste en onwaerdeerbaer Bloed van onzen Zaligmaeker Jesus Christus. Naer eene droeve Tragedie aengerecht in 't Land der Palestynen onder Boudewynus, honing van Jeruzalem, door den Bloedgierigen en verwaenden Tyran Noradyn, honing der Saladynen; maer zynen hoogmoed wierd gedempt en uytgeroeyt door den onverwinnelyken Theodoricus van Elsatien, Graeve van Vlaenderen, met hulp van Coenraet, keizer van Oostenrijk en Ludovicus, honing van Vrankryk, door beleyd van zyne Heyligheid Eugenius, Paus van Roomen. Verçierd met vertoogen. Te Gend, by L. van Paemel, Boeckdrukker op den Brabanaaam*.’ Zie daar nog een ellenlangen titel! -

Zonder date, in-12°, van 56 bl. - Na de woorden: *Paus van Roomen* voegt eene andere uitgave, van mindere grootte, er het volgende bij: ‘In dezen lesten druk verbeterd, na den nieuwen Styl. Tot Audenaerde by P.J. Vereecken, in den Bourg, by het Beggyn-hof. MDCCCLXXXIX.’

Er zijn hier 60 bl., en de laatste bladzijde doet ons den naam van den dichter kennen: ‘In Rym gesteld door Guilielmus de Muyn.’

Dat stuk moet, te lande, op het einde der verledene eeuw, veel bijval gevonden hebben. Getuige daarvan een spelwijzer of programma, gedrukt ‘tot Thielt, by A.B. Steven, boekdrukker op de Merkt, nevens het ‘Schaek’. Wij verkorten den titel: ‘Weergalooze Victorie van Diederik... over Noradyn... alsook het overbrengen van het H. Bloed... na Brugge... Zal speelwys ten tooneele vertoont worden door de Redenkonstminnaers der Parochie Lichtervelde, in de Herberge genaemt den *Voerman*, by den steenweg, bewoont by Emmanuel Callewaert; op den 10, 17, 20, 24, 25 en 31 Julius, en op den 16, 23 en 28 Augustus; op den 4, 11, 18 en 25 September, en op den 2 en 9 October des jaers

Wanneer Dat theoDor' zaL kLaereLYk betUIgen,

hY hIer onteLbaer tUrk Doet Voor zYn sabeL bUYgen; eerbiediglyk opgedraegen aen... enz.’

De 2^{e}, 3^{e} en 4^{e} bladzijden van den spelwijzer behelzen den korten inhoud van het stuk, dat in vier deelen verdeeld is. Er zyn 37 spelers, en men doet bemerken dat er 5 *vertoogen* of levende beelden, zullen te zien zijn; bij v. ‘de stad Antiochiën word van de Turken ingenomen’ enz.

De liefhebberij voor tooneelstukken moet in de verledene eeuw buitengewoon groot geweest hebben om, op eene gemeente gelijk Lichtervelde, 15 herhalingen in eenen zomer noodzakelijk te maken. De godvruchtigheid tot het H. Bloed die in Vlaanderen zoo algemeen is, legt ook den bijval uit van het aangewezen treurspel.

Gebrek aan tijd en plaats belet ons het stuk zelve te ontleden...

5. De Jubelfeesten van het jaar 1850.

Wij hebben zoo veel mogelijk de omstandige beschrijving gegeven van de H. Bloedprocessiën der verledene eeuwen, omdat de gedachtenis van die plechtigheden maar in een klein getal drukwerken meer te vinden is. Men komt nochtans dikwijls het programma tegen der feesten van het jaar 1749. Het Album der jubelprocessie van 1850 is nog veel meer in de banden van alle liefhebbers; het bevat 30 teekeningen en de beknopte geschiedenis der Relikwie van het H. Bloed(1). Om ons werk zooveel mogelijk volledig te maken, geven wij een gedacht der bijzonderste groepen die twee maal de straten der stad Brugge doortrokken. Den maandag 6 Mei was het slecht weder; het was dus op donderdag 9 Mei en op donderdag 15 Mei 1850 dat de Jubelprocessie uitging.

1. De Gilde van O.L V. van Blindekens en Relikwiën der H. Philomena. 2. De verheerlijking der H. Catharina, door de parochie der H. Magdalena. 3. De parochie Ste-Anne verbeeldt hare H. Patroones, moeder der Allerheiligste Maagd. 4. S. Lodewijks Collegie vertoont, volgens de geschiedenis, den Koning H. Lodewijk IX, die met zijn gevolg ter Kruisvaart vertrekt. 5. De parochie van Ste-Walburge vereert de zinnebeelden of mysteriën van den H. Rozenkrans. 6. Sint Gillis herinnert den oorsprong en het doelwit der Broederschappen van de H. Drijvuldigheid en O.L.V. van Remedie. 7. Sint Jacob's vereert den grooten Apostel die zijn graf heeft te Compostella. 8. O.L.V. verheerlijkt de Relikwie van het H. Kruis, en 9. Sint Salvator's het leven van Sint Elooi, den stichter der tegenwoordige Hoofdkerk. 10. Het edel Broederschap van het H. Bloed verbeeldt de terugkomst van Diederik van Elzaten, te Brugge, met het H. Bloed des Zaligmakers.

(1) '*Album descriptif des fêtes et cérémonies religieuses à l'occasion du jubilé de 700 ans du Saint Sang, à Bruges, precede de l'abrege d'un Essai sur l'histoire du S. Sang depuis les premiers siecles de l'Église jusgu'à nos jours, par l'abbe C. C*(*arton*). *Contenant 30 planches, ayant l'explication en regard. Bruges, imprimerie de Daveluy, lithographe du Roi, Quai vert, 1850. Déposé*.' 78 p. in-8°.

Ziehier welke andere plechtigheden binst de vijftien dagen geschiedden. Een jubilé was door Z.H. den Paus toegestaan: Het jubilékruis wierd in de H. Bloedkapel geplant door Z.D.H. Bisschop Malou, in het bijzijn van andere kerkvoogden, den Zondag on Mei, ten 4 ure namiddag. Eene bijzondere Missie wierd in al de parochiekerken van stad gepredikt, met vlaamsche en fransche sermoenen, 's morgens en 's namiddags. Onder de namen der redenaars zien wij deze van P. Vande Kerkhove, P. Jacquemotte, P. Schoofs, P. Van Caillie, P. de Ravignan, P. Van Naemen, P. Cherveaux, E.H. Cappelle van Kameryk, Mgr De Wykersloot, Mgr de Garsignies, bisschop van Soissons, enz.

Dagelijks ook was er in de Hoofdkerk eene pontificale Hoogmis, van den 6^{n} tot en met 16^{n} Mei, en wel door de volgende Bisschoppen: HH. HH. Malou, Zwijzen, de Garsignies, Malou, De Wykersloot, Geissel, Mercy d'Argenteau, De Hesselle, Delebecque, Van Bommel en kardinaal Sterckx.

Na den tweeden uitgang van den stoet, was er 's avonds, den donderdag 16^{n} Mei, algemeene verlichting en eene Venitiaansche feest op de binnenvaarten.

6. De jubelfeesten en processie van 1869.

De zevenste eeuwenfeest van het H. Bloed was nog in het geheugen der Bruggelingen toen er besloten wierd den 50sten verjaardag te herinneren van de verheffing der Relikwie in 1819.

Gelijk in 1850 wierden er bijzondere geestelijke oefeningen gedaan, dagelijks vlaamsche en fransche sermoenen uitgesproken en eene prachtige processie ingericht. De predikanten waren Z.D.H. Mgr Deschamps, aartsbisschop van Mechelen, Mgr Cartuyvels, de EE. PP. Ollivier, Robert, A ander Burght, Van Aken, Moreels en Duhayon.

De Processie ging uit op H. Bloeddag, 3^{n} Mei. Er waren. 42 groepen waarvan er drie door de EE. Paters Discalsen en Capucijnen bestierd wierden en 27 door de 7 parochiën van Stad. Dit gedeelte van den stoet liet toe aan de Broe-

derschappen, Congregatiën en Gestichten van rond hunne patroonen geschaard te gaan en aan het H. Bloed des Zaligmakers hunne hulde te bieden. 't Is zelfs bijzonderlijk sedert 1869 dat de verschillige processiën van stad onder het opzicht van kunstzin en pracht veel gewonnen hebben.

Twee dierbare Relikwiën: deze der Heilige Haren van O.H.J.C., en deze van den Doorn uit de Kroon des Zaligmakers, kwamen ook in den optocht te voorschijn. Zij waren omringd van drie rijke en kunstige groepen, die, door de stad Kortrijk en de gemeente Wevelghem ingericht, de geschiedenis dezer kostbare Relikwiën herinnerden.

Het edel Broederschap had de 9 laatste groepen bezorgd en verbeeldde de bijzonderste gebeurtenissen die met het H. Bloed van Brugge in verband zijn. Eerst en vooral zag men al de personen die eenigzins medegeholpen hadden om de H. Relikwie in den Beloken tijd te bewaren en later wederom te verheffen. Verder in den stoet vertoonde men ook Albrecht en Isabella, Perez Malvenda, Maria van Bourgondie, Diederik van Elzaten, de H. Kruisvinding en Verheffing, alsook Nicodemus, Joseph van Arimathea en Longinus: al die personen omringd van een talrijk gevolg en in prachtvolle kleedij.

7. De Jubelprocessie van 1900.

Het edel Broederschap van het H. Bloed en had hoegenaamd het gedacht niet in het jaar 1900 eene jubelfeest te vieren. Buiten de processie van 1869 kennen wij geene halfeeuwen-feesten ter eere van het H. Bloed. De honderdjarige herdenkingen komen wij eerst tegen in de *Acta Capituli* van Sint-Donaas, in het jaar 1648.

Maar de gewone processie der XIXe eeuw scheen, sedert eenige jaren, al te lang te zijn, en zij had geen betrek genoeg met de H. Relikwie. Iedereen begon dat te zeggen, en men vroeg van alle kanten eene herinrichting. Het edel Broederschap aanveerdde die algemeene klachten, zoo veel te meer dat men wist, sedert den onvergeetlijken stoet ter eere

van Zaligen Karel-den-Goede, hoe gemakkelijk het is, te Brugge, prachtige optochten in te richten.

Er wierd dus besloten de bestaande processie te veranderen en te verbeteren. En gelijk wij, in het jaar 1900, den 750sten verjaardag vieren der aankomst van het H. Bloed, zoo is de nieuwe H. Bloedprocessie eene Jubelprocessie geworden.

De stoet van dees jaar heeft door het edel Broederschap en bijzonderlijk door zijnen tegenwoordigen Proost, graaf Herwyn, beraamd geweest. Na de goedkeuring van Z.D. Hoogw. den Bisschop zijn, over zes maanden, alle maatregels genomen geworden tot het welgelukken dier grootsche onderneming. Sedert maanden is een bijzonder berek aan het werk geweest; al de Bruggelingen hebben de zaak behertigd, en alzoo is men aan een ontwerp geraakt dat, voor den eersten keer zal uitgevoerd worden maar, in het toekomende, de gewone H. Bloedprocessie zal uitmaken.

Dus, om volledig te zijn, zullen wij onze verhandeling met de beschrijving van den nieuwen stoet sluiten.

Wij zijn overtuigd dat deze stoet de schoonste, de volledigste en de meest beteekenisvolle zijn zal onder al de tot nu toe gekende processiën.

Er zullen in den optocht van 7^{n} Mei drie deelen zijn: het *eerste* dienende om de aankomst der H. Relikwie te herinneren, alsook de bijzonderste gebeurtenissen die met het H. Bloed van Brugge in verband staan. Het *tweede* deel is de verheerlijking van het H. Bloed door de 7 Parochiën van stad, en het *derde* betreft rechtstreeks het H. Bloed: de aankondiging van het Sacrificie van Golgotha in de oude Wet, en het bloedig Sacrificie zelve van den Zaligmaker der wereld op Calvariënberg.

> EERSTE DEEL - 1ste *Groep*. De Ambachten van Brugge in de middeleeuwen: elf afveerdigingen der hedendaagsche gilden. - 2de *Groep*. De aankomst van het H. Bloed te Brugge. Ruitersstoet. Diederik van Elzaten, de Abt Leonius van St-Bertens. de Proost van St-Donaas, en Philip, 's graven zoon: met een prachtig gevolg van ridders, hofknapen en wapenknechten. Daarna: Sybilla, de echtgenoote van

Diederyk, niet veertien hofdamen, alle te peerde. - 3de *Groep*. Het afbeeldsel der eerste H. Bloedkapel; het Magistraat van Brugge en zijn gevolg; de vier kapelanen van St-Baselis en Bisschop Willem, van Ancona, die, in 1388, de Relikwie in eenen nieuwen fierter plaatste en het H. Bloed zag vloeiende worden. - 4de *Groep*. De godvruchtigheid van Maria van Bourgondië voor het H. Bloed. Ruitersbende. Brugsche krijgslieden, schutters en hof knapen. De Hertogin met haren echtgenoot Maximiliaan en hare moeder Margareta van York. 9 Heeren van hun Hof; Boogschutters uit hun leger. - 5de *Groep*. Hulde der Vreemdelingen aan het H. Bloed: de Consuls der vreemde volkeren te Brugge in de XVste eeuw. Zegewagen met een engelsch schip: de scheepslieden in bedevaart te Brugge (25sten October 1488). - 6de *Groep*. Perez de Malvenda, Bisschop Remi Drieux en Hertog van Aerschot met hun gevolg. - 7de *Groep*. Albrecht en Isabella. Ruitersstoet. 60 Muzikanten die stukken spelen uit de XVIde eeuw. Vaandels en Trompetten. Burgemeester, Schepenen, Bailliu, enz. van Brugge. Hofknapen te voet en te peerd. De Aartshertogen Albrecht en Isabella, met 14 Eeredamen en 13 Hovelingen: allen te peerde.

TWEEDE DEEL. - De parochien van Brugge komen, met hunne beschermheiligen, het H. Bloed vereeren: H. Magdalena, Ste-Anna, Ste-Walburge, St-Gilles, St-Jacobs, O.L.V. die den H. Bonifacius als patroon heeft, en St-Salvators, met eenen prachtigen groep ter eere van den H. Naam Jesus, door alie volkeren geloofd en gebenedijd, daarna St-Salvators Broederschap van O.L.V. der Zeven Weëen(1492).

DERDE DEEL. - 1ste *Groep*. De Aartsvaders en Profeten kondigen het sacrificie aan van den Calvarieberg. - 2de *Groep*. De Geboorte van Christus: Zegewagen. Aanbidding door de Herders en de Drij Koningen. - 3de *Groep*. De opdracht van Jesus in den Tempel. - 4de *Groep*. Jesus onder de Wetgeleerden. - 5de *Groep*. De Intrede in Jerusalem. Koor van het Volk, mannen en vrouwen, vóór en achter den Zaligmaker met zijne Apostelen. Het volk zingt eenen choor: *Hosanna*, getoonzet door M. Reyns. - 6de *Groep*. Gevangneming van Jesus: soldaten, Phariseëers en hunne dienaars, de Zaligmaker, *Ecce homo*: Gebeeldhouwd door Michiel D'Hont. - 6de *Groep*. De Kruisdraging. Jesus te midden de soldaten en knechten. Maria, St-Jan, de H. Vrouwen, Veronica. - 7ste *Groep*. De Calvarieberg. Een Wagen verbeeldt Jesus aan het Kruis. O.L.V. van de Zeven Weëen, gebeeldhouwd door Goossens. 32 Maagden zingen den *Stabat Mater dolorosa*. van P. Busschaert. Heilige vrouwen, Joseph van Arimathea, Nicodemus, enz. Het Graf des Zaligmakers uit de kerk van Jerusalem: 12 dragers, dienaars met prachtlanteerns.

Eindelijk komt HET H. BLOED, onder een kostbaar Verhemelte gedragen; het is omringd door de leden van het Broederschap, en gevolgd door den Kardinaal Aartsbisschop van Mechelen, den Pauslijken Nuncius, de vijf andere Bisschoppen van Belgie en eenige Bisschoppen van vreemde landen.

SOLI DEO HONOR ET GLORIA!

[Nummer 11]

Nog de jubelprocessie van 1900.

DE jubelprocessie van het jaar 1900 is zoo wonderschoon geweest en heeft zoodanig alle verwachting overtroffen dat de omstandige beschrijving ervan in *Biekorf* dient bewaard te blijven.

Sint Augustijn, de geleerde kerkvader en bisschop van Hippona, was een uitstekende schrijver en een machtige redenaar. Onder zijne talrijke werken zijn er verschillige die bewijzen dat hij, nevens zijn wonder verstand, ook eenen buitengewonen kunstzin bezat. Iedereen weet dat hij, in zijnen geestdrift voor het schoone, eens uitriep: ‘Er zijn drie dingen die ik zou willen gezien hebben: Cicero op het spreekgestoelte van het Forum, den Heiligen Paulus in het Areopage en de stad Rome binst den zegevierenden intocht van een zijner overwinnende helden.’

Indien wij christene feesten aan heidensche mogen vergelijken, is het zeker dat de vermaarde godsgeleerde van Africa dieper zou getroffen geweest zijn door eenen stoet

gelijk de brugsche Jubelprocessie van 1900, als door de luisterlijkste zegevieringen van het oude Rome. 't Is ten minste het gedacht dat ons te binnen viel, toen wij, op 7sten Mei laatstleden den onvergeetlijken optocht ter eere van het H. Bloed door onze straten zagen voorbijtrekken. Immers al wat rijkdom en pracht, kunstzin en godvruchtigheid, oudheidskunde en smaakgevoelen kunnen samen brengen om eene feest op te helderen, was in de brugsche jubelprocessie vereenigd.

Onder de aanwezige toeschouwers telde men den Cardinaal-Aartsbisschop van Mechelen, den Pauselijken Nuntius bij het hof van Brussel, een aantal bisschoppen en andere kerkvoogden, veel priesters en geleerden, ontelbare Bruggelingen en vreemde reizigers die in menige omstandigheden de heerlijkste feesten bijgewoond hadden: en allen waren het ééns om met geestdrift uit te roepen: *Nihil ad Brugas*, Niets en kan aan den brugschen optocht vergeleken worden!

In dien historischen stoet kon men in ééns alles bewonderen wat het oude Brugge in de middeleeuwen en in latere tijden, bij de plechtige intreden der graven van Vlaanderen, der Hertogen van Bourgondie en der vorsten van het huis van Spanje-Oostenrijk zoo dikwijls gezien had: den glans der kostbaarste zijden stoffen, de wondere tooverkracht der veelkleurige mantels, het schitteren van goud en zilver, van kronen en edelgesteenten, de blinkende wapens der ridders en, hetgene nog meer als al die pracht uitscheen, te weten: de deftige houding van schildknapen, van helden, van prinsen, en vooral van vorstinnen, en hofdamen die, in haar pronkgewaad, aan iedereen de woorden van Joanna van Navarre te binnen brachten: ‘Ik dacht hier te Brugge alleen koningin te zijn, en ik zie er bij honderden die mij overtreffen!’

En nogtans de Bijbelstoet moest dit alles nog te boven gaan. ‘Wanneer ik de bijbelsche groepen gezien had, zei eene arme vrouw, schenen mij al het goud, en al het zilver, en al de zijde van geener weerde meer te wezen.’

En inderdaad, hetgeen in het laatste deel der processie tot de herten sprak, hetgene de schoonste herinneringen eener christene opvoeding deed herleven, 't was de boeiende verbeelding van de geschiedenis des Zaligmakers die, zelfs bij onverschilligen de aandoenlijkste gevoelens verwekte, Dagbladschrijvers die den godsdienst dagelijks aanranden, ongodsdienstige menschen die hunne christelijke gevoelens verloren hadden, zoowel als de godvruchtigste toeschouwers: allen waren diep getroffen, toen zij de arme krib van Bethleem, den twaalfjarigen Jesus, den gevierden Verlosser van Palmzondag, den kruisdragenden Christus en de Moeder van smerten, als vóór hunne oogen, zagen verschijnen. Hoe menigen der honderd duizend aanwezigen en zijn er niet die tranen stortten bij het herdenken dier zielroerende vertoogen! En wie zal zeggen hoeveel er, bij het zien dier sprekende beelden, tot ingekeerdheid gekomen zijn, en, al ware het ook maar voor eenige oogenblikken, hunne liefde tot God hebben voelen herleven?

***

De H. Bloedprocessie van het jubeljaar 1900 is twee maal uitgegaan: den maandag 7^{den} en den zondag 13sten Mei.

Den eersten keer was het weder overtrokken en men vreesde eenigen tijd dat de optocht zou onmogelijk wezen. 's Morgens had het geregend; doch, na de pontificale hoogmis, die Zijne Eminentie de Kardinaal Goossens ten 9 uren en half in de hoofdkerk gezongen had, schenen de zware en zwarte wolken op te trekken, en bevel wierd gegeven de processie te doen vooruitgaan.

't Is op een verhoog, in de Steenstraat, al den noordkant van Sint-Salvators kerkhof dat HH. HH. de Bisschoppen en andere Kerkvoogden met de Geestelijkheid en allerhande Overheden den stoet bewonderd hebben. Stippen wij hier de bijzonderste namen aan: Z.E. den Cardinaal Goossens, Aartsbisschop van Mechelen; Z.E. Granito di Belmonte, pauselijke afgezant te Brussel; HH. Door-

luchtige Hoogweerdigheden de Bisschoppen Doutreloux van Luik, Stillemans van Gent, Waffelaert van Brugge, Walravens van Doornijk, Heylen van Namen, Brondel van Helena (Vereenigde Staten van America) en Gabriels van Ogdensburg, (ibid.), alsook de Abten der Trappisten van West-Vleteren en der Benedictinen van Steenbrugge.

Mgr. Simon, Aalmoesenier van het Hof te Brussel en Mgr. Peri Morosini, Secretaris van den Nuntius waren ook onder de aanwezigen.

De geestdrift van dezen laatste was onbeschrijfelijk Nooit en had hij in Italien en te Rome zulk een prachtig schouwspel voor oogen gehad. Naarmate de processie voorbij trad, gaf hij zijne bewondering zonder weergâ door allerlei uitroepingen te kennen. 't Was het zelfde onder de Bisschoppen, die met opgetogenheid en verrukking den glansrijken en treffenden optocht aanschouwden. De geestdrift steeg ten toppe bij het zien der *Intrede van Jerusalem* en bij het hooren van den indrukwekkenden *Hosanna*. Schier al de Bisschoppen en duizenden omstaanders waren over van aandoening en hadden de tranen in hunne oogen. Men moet een diergelijk vertoog te Oberammergau gezien hebben, om er de wondere schoonheid van te kunnen begrijpen. Maar in geene steden van Belgie of andere landen en zou het volk kunstzinnig genoeg zijn om, gelijk te Brugge, zulke gebeurtenissen te vertoonen. Iedereen in het bijzonder was zóó gepast in zijne houding en gebaren, zóó deftig en zóó voortreffelijk in zijn voorkomen, dat de groep der *Intrede* in zijn geheel beschouwd er zoo sierlijk en edel uitzag, als de prachtigste schilderijen van de beroemdste kunstenaars. Men zou gezeid hebben dat al de verbeelders hunne rollen afgekeken hadden van de heerlijke tapijtwerken die binst de Meimaand den choor der hoofdkerk van Brugge versieren.

Gelijk op die overprachtige tafereelen bewonderde men het deelnemen van iederen persoon aan het gebeurde, de verscheidenheid van houding, de tooverkracht der

kleuren, de eenheid der groepeering, alsook eenen zwier en een leven, waarover zelfs de ervarene kenners verstomd stonden.

En de praalwagens van Bethleem en Calvarien, hoe wonderlijk ook, hoe deftig, hoe volmaakt onder het plastiek opzicht!

Ja, wij herhalen het met waarheid: *Nihil ad Brugas*, nievers gelijk te Brugge(1)!

Den maandag 7sten Mei duurde het voorbijgaan van geheel den stoet 45 minuten; ongelukkiglijk, zelfs eer hij voor de HH. HH. Bisschoppen was voorbij getrokken, begon een fijne maar aanhoudende regen te vallen. Niettemin kon men geheel den doortocht voleindigen; en ja, op den laatsten oogenblik, wanneer, ten 1 ½ ure, op den Burg, de zegen met het H. Bloed gegeven wierd, kwam de zonne dat overheerlijk vertoog opluisteren.

Toen alles gedaan was, hebben wij de gelegenheid gevonden om te spreken met eenen Antwerpschen kunstminnaar die den vermaarden optocht van het *Landjuweel* herinnerde, maar vol opgetogenheid uitriep: '*Brugge is boven*! *Doch*, voegde hij er bij, *hadde men in de straten een breederen doorgang gelaten, en hadden al de groepen meer*

(1) Op de kaart van Brugge door Marc Gheeraert (1562) staat het volgende uittreksel te lezen, *ex historicis Hadriani Burlandi, Rhetoris Lovaniensis, qui obiit anno 1542*:
'*Publicarum privatarumque aedium in hoc oppido splendor et magnificentia omnem orationem, omnem dicendi facultatem supergreditur. Ut paucis omnia dicam, totus hic locus pascendis animis, reficiendis oculis dicatus est. Pulchra sunt oppida Gandavum, Hantverpia, Bruxella, Lovanium, Mechlinia, sed nihil ad Brugas*.' Hetgene in het vlaamsch wil zeggen: 'De openbare gebouwen en de bijzondere woningen zijn in deze stad zóó heerlijk en zóó prachtig dat de beste schrijvers te vergeefs zouden pogen er een gedacht van te geven. In een woord, geheel deze stad en schijnt maar te bestaan om het gemoed en de oogen te voldoen. Gent, Antwerpen, Brussel, Leuven, Mechelen zijn schoone steden; *maar zij en zijn niets in vergelijking met Brugge!*'
Wij mogen zonder aarzelen het zelfste zeggen van de geschiedkundige of andere optochten die wij sedert omtrent 15 jaren gezien hebben te Leuven, Brussel, Mechelen, Doornijk, Gent, Antwerpen, Luik, enz. *Al die stoeten waren schoon; maar niet één en kan er aan den brugschen jubelstoet van 1900 vergeleken worden*.

uitgebreid kunnen zijn, uwe processie zou in haar zelve ten minste van dobbele weerde geweest zijn.'

Zulk eene getuigenis was aanmoedigend en leervol, en alle maatregelen wierden genomen om de gedane opmerking tijdens den tweeden uitgang te nutte te brengen.

***

Den zondag 13sten Mei wierd de plechtigheid met de aanwezigheid vereerd van Z.D.H. Mgr Ferrant, bisschop-coadjutor van Noord-Kiang-Si in China, die met Z.D.H. den bisschop van Brugge, na de bedevaartmis, van op Sint-Salvator's kerkhof den optocht aanschouwde. Het was dezen keer onder eenen helderen zonneschijn dat de feest plaats had. De processieweg, te midden de straten en door de dikke rangen van het wemelende volk, was ook breeder opengehouden; de voorbijgaande groepen stapten trager vooruit, de verschillige personen waren beter van elkander gescheiden, en de bewonderende menigte kon alles tot in de minste bijzonderheden opmerken: in één woord, men had dezen keer al wat men tot het welgelukken der plechtigheid wenschen kon.

Bij de hoofdkerk duurde de doortocht van kwart vóór den elven tot kwart voor den twaalven. Het was omtrent één toen de voorwacht der Lanciers op den Burg aankwam. De verschillige groepen gingen nogmaals elk op de plaats waar zij na de eerste processie, acht dagen te voren, geschaard stonden. Ten één ure 40 minuten kwam het einde van den stoet, met de Geestelijkheid, aan den voet van den altaar waar het Heilig Bloed ter vereering wierd uitgesteld, terwijl het geschal der trompetten en de laatste gezangen boven de hoofden van het volk in de verte weêrgalmden.

Welk een grootsch schouwspel had men nu voor oogen!

Aan den voet van het middeleeuwsch stadhuis en van de oude Heilig-Bloedkapel, eenige stappen van het gewezen slot der graven van Vlaanderen, op de plaats waar eertijds, in de hoofdkerk van Sint-Donaas, een onzer vorsten de kroon der marteldood ontvangen had, te midden de

herinneringen van de machtige poorters der roemrijke gemeente van Brugge, die weleer keizers en koningen deed beven, - was het uitzicht op de bonte menigte van ruiters en ridders, op de zoo rijk gekleede mannen, vrouwen en kinders die den stoet uitgemaakt hadden, op de veelkleurige vaandels en vlaggen die boven de hoofden wapperden, inderdaad tooverprachtig.

Is het toegelaten hier eene persoonlijke herinnering aan te halen?

In het jaar 1879 of 80, den zaterdag voor H. Bloeddag, ontving ik uit Leuven een telegram waarbij men mij met eene boodschap belasste voor den welgekenden Mergaert. Het was zake hem het portret te doen maken van den *Rector magnificus* Mgr Namêche(1). Ik had niet de minste hoop den schilder t'huis te vinden; ik meende dat hij diep in Frankrijk aan het werk was. Doch, tegen alle verwachting ontmoette ik hem den zondag voor de H. Bloedprocessie. Toen ik hem mijne verwondering uitdrukte: ‘ja, antwoordde Mergaert, ik was ginder vlijtig aan het werk; maar eens dat de Meimaand gekomen is en kan er mij niets van Brugge verwijderd houden. Ik zou den helft van Europa doorreizen om de processie te zien en vooral om het sluiten der plechtigheid bij te wonen. Nievers ter wereld en kan men iets aanschouwen dat mag vergeleken worden aan den Burg van Brugge met al de schilderachtige groepen, met de biddende menigte en den zegenden Kerkvoogd die, de H. Relikwie in zijne handen houdende, de genade Gods over het vlaamsche volk afsmeekt: Zulk een vertoog treft den kunstenaar en doet hem huiveren tot in het merg zijner beenderen!’ Men bemerke wel dat deze woorden zinspeelden op de gewone processie der XIX^{de} eeuw, die in 1899 voor de laatste maal is uitgegaan. Wat zou Mergaert gezeid hebben ware hij van onzen jubelstoet getuige

(1) Een der bestgelukte portretten die Mergaert schilderde is dat van Namêche. De schilder was er op gevierd van met zulk een werk belast te zijn, ‘om reden, zei hij, dat het ambtgewaad van den *Rector magnificus* te Leuven eene gansch eigenaardige kleedij is, die een kunstenaar wonderwel kan ten nutte brengen.’

geweest en hadde hij, op 7den en 13sten Mei laatstleden, de koninklijke pracht kunnen bewonderen waarvan wij ooggetuigen waren?...

***

In het 10ste talmerk van *Biekorf*, dat op voorhand gedrukt was en den 6den Mei naar de inschrijvers verzonden wierd, hebben wij, onvolledig genoeg, een gedacht der jubelprocessie trachten te geven. Op het vragen van vele lezers drukken wij nu zooveel mogelijk het omstandig programma, *ad perpetuam rei memoriam*.

I. Geschiedkundig deel.

De stoet begint met het muziek der Lanciers en eene afdeeling van dit zelfde peerdevolk in garnizoen te Brugge. Daarna komen de volgende groepen:

1ste Groep. De Ambachten van Brugge in de middeleeuwen. Door hetgene wij geschreven hebben, weet men dat de H. Bloedprocessie in de verledene eeuwen bijzonderlijk de stoet was der 54 Ambachten, die jaarlijks te voorschijn kwamen met hunne kapelaans en dekens, met hunne vaandels en prachtkeersen, waaraan de schild en de zinnebeelden van het Ambacht vastgehecht waren. De 'Gilde der Ambachten' herinnert dit oud gebruik. De groep is samengesteld uit trompers gevolgd door speelmans, wevers, smeden, kleermakers, schoenmakers, timmerlieden, korfvlechters, behangers, bleekers, scheepslieden en boekverkoopers. Deze laatsten dragen de kleedij der XVste en de andere deze der XIIIste eeuw. Twee vergulde kruisen gaan voorop. De Dekens dragen de halsketen en de roede gelijk eertijds; maar de vaandels, volgens den ouden trant, zijn deze der hedendaagsche vakvereenigingen. Hoe lief en hoe schilderachtig!

2de Groep. Plechtige intrede van Diederik van Elzaten, die den 7sten April 1150, te Brugge, na zijne tweede kruisvaart, terugkwam en aan zijne hoofdstad het H. Bloed des Zaligmakers als geschenk aanbood. Dit was, inderdaad,

de eerste H. Bloedprocessie. Zij is verbeeld als volgt: Trompers; de standaard van Vlaanderen en deze van het H. Land; 22 wapenknechten te voet; vier hofknapen, te peerde, met de wapenschilden van graaf Diederik en van zijnen zoon Philippus, enz.; Diederik, met de H. Relikwie in zijne handen; Leonius, abt van Sint-Bertins; de proost van Sint-Donaas met 12 kanoniken en den gelukzaligen Idesbaldus; Philippus van Elzaten met 9 kruisvaarders; Gravin Sybilla, hare dochter Margareta en 14 hofdamen. Overheerlijke ruiterstoet, die gesloten wordt door 20 wapenknechten te voet. Rijke en streng historische kleederdracht der XIIste eeuw. De namen zijn deze der ridders en damen volgens de oude oorkonden. Ingericht door de Congregatie van O.L.V. der Zeven Weëen, onder het bestier der EE. Paters Jesuieten.

De 3de Groep herinnert verschillige dingen die den eeredienst van het H. Bloed betreffen. En inderdaad, men ziet opvolgentlijk: 1° dragers der wapenschilden van Brugge en van het edel Broederschap van het H. Bloed, alsook een opschrift wegens de overbrenging van de Relikwie in eenen nieuwen fierter, (1388); 2° de geboetseerde afbeelding der eerste H. Bloedkapel (XII^{ste} eeuw), een kunstwerk van den beeldhouwer Michiel Dhont, volgens de teekening van Vrijheer Bethune- de Villers. Belangrijke afbeelding, in alles overeenkomstig met de herstelde krocht van Sint-Baselis; 3° de twee burgmeesters en de 12 schepenen van Brugge. Het Magistraat en al de burgerlijke overheden hebben altijd in den loop der eeuwen hunne onschatbare Relikwie met den grootsten eerbied vereerd. De namen der personen die hier optreden zijn uit de handvesten der XIV^{ste} eeuw getrokken; 4° de vier kapelanen van SintBaselis aan wie het H. Bloed van eersten af wierd toevertrouwd; 5° Willem, bisschop van Ancona, die, in 1388, het H. Bloed in eenen nieuwen fierter plaatste, in het bijzijn van Simon, bisschop van Terenburg, Berthold, bisschop van Lincoln, Geeraard, abt van Clairvaux, Jan, abt van Ten Duinen en Jan, abt

van Ter Doest: allen verbeeld in hun gewaad der XIV^{ste} eeuw; 6° een groep van 12 leden van het edel Broederschap, met den ‘Tabbaert’ van het jaar 1449, volgens de oude teekeningen van dien tijd, en voorafgegaan door eene ‘pareerkeerse’.

4de Groep. Onder den naam van ‘Maria van Bourgondie’ herinneren de vereenigde Brouwers van Brugge, in eenen bewonderensweerdigen ruiterstoet, de godsvrucht, van de jonge en godvreezende hertogin, gravinne van Vlaanderen, tot het H. Bloed. De rijke burgerij van Brugge komt hier te voorschijn in een luisterlijk en zeer oorspronkelijk vertoog. En inderdaad, men ziet eerst 24 der 800 krijgslieden die de stad Brugge ten dienste stelde van Maximiliaan, den echtgenoot van Maria van Bourgondie. Hunne kleedij is een zwarte wapenrok, met gele kruisen erop, en op hunne borst dragen zij eene gekroonde B; daarna komen: het vaandel der Gilde van Sint Sebastiaan met 16 boogschutters en 19 hofknapen met de vanen en blazoenen der landen die onder het huis van Bourgondie stonden. Maar ziethier nu de hertogin zelve, met haren echtgenoot Maximiliaan en hare moeder Margareta van York, alsook een overheerlijk gevolg van 11 eeredamen, 9 hofjonkers en eene wacht van 6 boogschutters van het huis van Bourgondie.

5de groep. Huldebetooning der vreemdelingen aan het H. Bloed. Den 25sten October 1488 kwam de manschap van een Engelschen driemaster blootsvoets in bedevaart naar het H. Bloed. Ten einde van schipbreuk bevrijd te wezen hadden zij beloofd de kostbare Relikwie te komen vereeren. Het gesticht der Broeders Xaverianen, die dit deel van den stoet bezorgd heeft, verbeeldt eerst de consuls die in de XV^{de} eeuw de bijzonderste steden en landen van Europa te Brugge vertegenwoordigden. Jonge hofknapen dragen, voor de vreemde afgezanten, de namen en wapenschilden van Frankrijk, Milanen, Venetie, Genua, Portugal, Florentië, Castillië, Arragon, Duitschland, Biscayen en de Groote Hanse.

Daarna komen 15 scheepslieden met hunnen kapitein en hunnen stuurman; zij dragen flambeeuwen in hunne handen, en gaan voor den zoo eigenaardigen ZEGEWAGEN waarop hun schip verbeeld staat, en die kunstig opgemaakt is naar de teekening van den ervaren en behendigen schilder Florimond Van Acker.

De 6de Groep herinnert het verbergen der H. Relikwie tijdens de beroerten van de jaren 1578-1584. 't Is het genootschap van Sint Franciscus Xaverius, onder het bestier van E.P. Janssens S.J., die deze gebeurtenis vertoogt. Perez de Malvenda had het H. Bloed in 1578

verborgen. De kostbare schat wierd uit zijne schuilplaats gehaald nadat de hertog van Aerschot, den 29sten Mei 1584, de stad met den koning verzoend had. Den 29sten November daaropvolgende wierd de Relikwie herkend door bisschop Remi Drieux en wederom ter vereering uitgesteld.

Daarna zien wij hier optreden 20 lijfwachten van den hertog van Aerschot, 4 zijner hofknapen en de hertog zelve met 8 hovelingen. Andere hofknapen dragen opschriften met den noodigen uitleg en met het wapenschild van den hertog van Aerschot.

Bisschop Drieux met zijne kanoniken volgen, alsook Perez de Malvenda, burgemeester Maarten Lem, Willem de Boodt, proost van het Broederschap en den loodgieter Wyt de Bruyne, die de Relikwie eerst in een looden kistjen gesoldeerd had en later als een der bijzonderste getuigen in het herkennen van den kostbaren pand was verhoord geweest.

Na al deze personen, die de kleederdracht der krijgslieden, burgers en geestelijken met zooveel weerdigheid weten te dragen, komen nu andere verbeelders die onder het opzicht van rijkdom, pracht en kunstsmaak misschien al de andere overtreffen.

7ste Groep. Sint Lodewijk's collegie was eerst belast den groep van ‘Albrecht en Isabella’ in te richten, en deze groep is eigentlijk samengesteld uit een groot getal leerlingen en oud-leerlingen uit dat gesticht. Maar, om elk het zijne te geven, moeten wij zeggen dat het dank is aan den iever van Mevrouw de gravin van Caloende Gourcy dat deze groep merkelijk is vermeerderd geweest, door het bijtreden van verschillige aanzienlijke vreemde familiën.

De aartshertogen bezochten Brugge in 1611; zij vereerden het H. Bloed en schonken aan het Broederschap de kleine zilveren Rijve die nog hunnen naam draagt en wekelijks gebruikt wordt.

Ziehier de korte beschrijving van dezen groep. 1o Vaandel en Thebaansche trompetten. 2o Zestig muziekanten, van

de Congregatie der jongelingen van Iseghem, in kleedij der XVII^{ste} eeuw, en die merkweerdige stukken van dien tijd spelen. 't Is de Heer Van Gheluwe, bestierder der brugsche Muziekschool, die de gespeelde marschen bekomen heeft, uit de alombekende verzameling van M.G. Huberti, bestierder des Conservatoriums van Schaerbeek. 3° De vaandels van Vlaanderen, van Brugge, van het Vrije en het Proostsche. 4° De burgemeester Frans Pardo, heer van Frémicourt en 12 schepenen. 5° De groot-baljuw Jooris de Montmorency, te peerde, met zijnen zweerd-en zijnen roededrager. 6° De groote standaard der hertogen. 7° Vier hofknapen dragen de zilveren rijve van 1611. 8° Vier andere hofknapen, te peerde, dragen de teekens van het vorstelijk gezag: de kroon, het zweerd, den scepter en de halsketen van het Gulden Vlies. 8° De aartshertogen Albrecht en Isabella, ook te peerde, met een allerprachtigst ridderlijk gevolg van 14 eeredamen en 13 hofjonkers. De koninklijke luister van dit gevolg is weerdig van den spaanschen praal der vorsten. Maar wie de kroone spant, om reden van den strengsten kunstzin in de kostelijkste kleedij, 't is de Aartshertogin, die verbeeld is door de jonge gravin Henri de Limburg-Stirum. De beroemde kunstschilder graaf de Lalaing, van Brussel, heeft de costumen der Aartshertogen in al hunne bijzonderheden, en met al de toebehoorsels tot het opschikken der peerden, geteekend. Een sierlijk peerdedeksel van groote weerde, die in de familie de Limburg-Stirum weigerlijk bewaard wordt, wekt de bijzondere aandacht op der geleerdste kenners.

Ja dat alles is prachtig, overprachtig!

Het muziek van het 4de linieregiment sluit den geschiedkundigen optocht.

II. De Parochiestoeten.

De broederschappen, congregatien en andere geestelijke inrichtingen die, rond de beelden hunner patronen ge-

schaard, sedert het jaar 1819, de H. Bloedprocessie uitmieken, zijn in de Jubelprocessie van 1900 vervangen door zeven bijzondere stoeten, die vooral de beschermheiligen der 7 parochien van Brugge verbeelden. De Heiligen en Engelen maken het hemelsch Hof uit van den Zaligmaker. Welk edel gedacht dus van de patronen onzer parochieën te doen verschijnen in de zegevierende verheerlijking der kostbaarste Relikwie van den Verlosser der wereld!

De H. Magdalena is verbeeld, vóór en na hare bekeering, bij het heilig graf, in de wildernis en in de glorie des Hemels.

De H. Moeder Anna wordt verheerlijkt in hare voorvaders, de 12 eerste koningen van Juda, en in hare allerheiligste dochter Maria, die den stam van Jesse uitmaken en den stengel waarop de bloeme groeit die het goddelijk kind beteekent.

De H. Walburga, koning Rykaarts dochter van Engeland, komt eerst te voorschijn, met de gezellinnen die zij medenam in Duitschland, en daarna als Abdis van Eichstadt, waar hare stoffelijke overblijfsels berustende zijn.

Sint Gilles treedt eerst op als *jongeling*, daarna als *kluizenaar* en eindelijk als *Abt* der Benedictinen. Maar de parochie die zijnen naam draagt vertoont insgelijks in welke omstandigheden zij, ten jare 1466, de relikwie van haren beschermheilige ontvangen heeft.

Voor het beeld van Sint Jacob verschijnt deze heilige eerst *als visscher* die door Jesus tot de weerdigheid van *apostel* geroepen wordt, daarna als *zendeling* in Spanje en ten derde als *martelaar*.

O.L.V, parochie draagt in de processie de schoone Ryve van haren tweeden patroon Sint Bonifacius, die door zinnebeelden en geschiedkundige opschriften omringd en voorafgegaan wordt.

Sint Salvators parochie heeft eenen allerfraaisten stoet, waarvan het gedacht is de verheerlijking van den naam des Zaligmakers door de volkeren der aarde. Hoe veel-

kleurig en hoe schilderachtig, hoe frisch en hoe lief treden die dertig jonge knapen op, iedereen met de kleedij en het vaandel van een aantal landen en volkeren. Zij vertegenwoordigen Belgie, Frankrijk, Holland, Duitschland, Oostenrijk, Denemarken, Noorwegen, Zweden, Rusland, Engeland, Spanje, Portugal, Italie, de Pauselijke Staten, Turkije, Roemenie, Servie, Montenegro, Griekenland, Algiers, Egypte, Congo, de Vereenigde Staten, Mexico, Peru, Chili, Argentina, Perzie, China, Japan, Siam, Afghanistan, Nieuw-Zuid-Wales.

Daarna komen dertig meisjes, die zóó gepast de costumen dragen der landen waarvan ieder de wapenschilden in handen houdt; buiten de reeds genoemde landen van Europa tellen wij nog: Algiers, Egypte, Soedan, Mexico, Brazilie, Bolivia, China, Afghanistan, Hindostan, Japan, Shind, Siam, Borneo.

Het gedacht van deze groep is allereenvoudigst. Maar welke smaak en welke kunst in het uitvoeren! De eerw. heer Frans De Cock haalt eere van zijne uitvinding: want hij is het die deze wonderschoone groep over eenige jaren begonnen, en nu zoo overheerlijk voltooid heeft. Of beter gezeid, die groep en zal nooit voltooid wezen en jaarlijks zal hij verrijken, vernieuwen en verjongen.

Tusschen de parochie van Sint Jacobs en deze van O.L.V. gaat het muziek der Burgersgilde, dat ondertusschen eene bijzondere feestmarsch uitvoert, door meester Goetinck gemaakt, ter gelegenheid dezer jubelprocessie.

III. De Bijbelsche Stoet.

Het derde deel der Jubelprocessie heeft zonder twijfel meer indruk op de gemoederen gemaakt als de twee voorgaande deelen. Hier immers hebben wij eene aaneenschakeling van vertoogen, die dank aan eene christelijke opvoeding in de inbeelding van het volk levende blijven, en er de schoonste herinneringen der jonge jaren ververscht of heropgewekt hebben.

Het OUD TESTAMENT is eene voorbereiding tot de nieuwe Wet geweest, en menige toonbeelden uit het leven der aartsvaders en profeten zinspelen op den Zaligmaker der wereld en op het vergieten van zijn Bloed voor de zaligheid van het menschelijk geslacht.

Vier Engelen dragen eerst het volgende opschrift:

Aan de patriarken beloofd,
door de profeten voorzeid,
aangekondigd door de Engelen,
Christus verlost ons door zijn Bloed.

Daarna komen: de aartsvader Abraham, met zijnen zoon Isaac, die het hout draagt voor de slacht offerande; Jacob, Josef, Moyses, Job en Melchisedech; eindelijk de profeten Isaïas, Osee, Micheas, Joël, Jeremias, Ezechiël, Daniël, Aggeus, Zacharias, Malachias en de koning David met twee hofknapen.

Het NIEUW TESTAMENT verschaft aan den stoet, de bijzonderste gebeurtenissen van het leven van Onzen Heer.

1ste Groep: de geboorte van Jesus. Een choor van 60 vrouwenstemmen zingt den zang dien de Engelen eerst boven de krib van Bethleem deden weêrgalmen: *Gloria in excelsis Deo*. 2° Een kunstrijke PRAALWAGEN, dien wij, volgens de teekening van Flor. Van Acker, in eene lichtprent mededeelen, wordt door twee paar ossen voortgetrokken en verbeeldt de grot van Bethleem met het kind Jesus, zijne allerheiligste Moeder Maria en den H. Josef. 3° Zes herders komen den Messias aanbidden, alsook de drie Wijzen uit het Oosten, met zes dienaars die hunne geschenken dragen.

(*'t Vervolgt*.)

t.o. 208

[Nummer 12]

Nog de jubelprocessie van 1900.

2de Groep. De H. Maagd en de H. Josef gaan met het kind Jesus den Tempel van Jerusalem bezoeken; zij zijn gevolgd door eenige heilige vrouwen.

3de Groep. Jesus onder de wetgeleerden: 1o Twaalf wetgeleerden omringen het Goddelijk Kind; Jesus aanhoort ze en antwoordt op hunne vragen. Een zeer welgelukt en dieproerend vertoog! 2o De H. Maagd en de H. Josef zoeken het Kind; 3o eenige vrouwen zijn in hun gezelschap,

4de Groep. De zegevierende intrede van Jesus te Jerusalem. Vier thebaansche trompers gaan aan het hoofd van dezen stoet. De Zaligmaker, in eene allerweerdigste houding, zit op eene ezelin; Hij is omringd door zijne Apostelen, en vier kinders strooien bloemen op zijnen doortocht. Vóór en na Hem wordt het volk van Jerusalem verbeeld door 35 mannen en 36 vrouwen, die groene palmtakken in hunne handen zwaaien en het *Hosanna* zingen;

dat is een bijzondere zang die M. Aug. Reyns, de kapelmeester van Sint-Salvators, voor deze omstandigheid geschreven heeft. Wij hebben het reeds gezeid: dit vertoog is overprachtig!

5de Groep. De gevangneming van Jesus in den Olijfhof: 1o De Honderdman met tien soldaten; 2o Eenige Phariseeërs en dienaars van het Sanhedrin komen Jesus aanhouden; 3o Een Engel houdt het opschrift *Ecce homo*, voor het gebeeldhouwd afbeeldsel van Christus (door Michiel Dhont). Zes dragers. Zestien meisjes hebben in hare handen de doornen Kroon en de werktuigen der geeseling.

6de Groep. De Kruisdraging: 1o De romeinsche Honderdman te peerde; 2o 12 soldaten; 3o Knechten met ladders en met de werktuigen der kruising, 4o Jesus draagt zijn kruis en wordt door Simon van Cyrenen geholpen; 5o Schriftgeleerden en Phariseeërs; 6o De H. Maagd, Sint Jan en de HH. Vrouwen; 8o Veronica met haren linnen doek; eenige vrouwen van Jerusalem met hare kinders.

7ste Groep: 1o De Calvarieberg verbeeld op eenen PRAALWAGEN waar het kruis geplant staat. Aan den voet van het kruis O.L.V. van de zeven Weeën, met St. Jan, Maria Magdalena, Josef van Arimathea, Nicodemus en de HH. Vrouwen. De *Pieta*, gebeeldhouwd door Goossens, maakt grooten indruk. 2o Vrouwengroep van 32 personen in rouwkleederen; zij zingen het *Stabat Mater*, getoonzet door zaliger den E.H. Pieter Busschaert, professor in 's heiligen Lodewijk's Collegie ter stede, 3o Het *Heilig Graf*, uit de kerk van Jerusalem, die te Brugge gesticht wierd door Pieter en Jacob Adornes, na hunne terugkomst uit het heilig land, in het begin der XVste eeuw; 12 dragers, in kolders, met de wapens der Adornes; rond het H. Graf, prachtlanteerns.

Eindelijk komt de kostbare Relikwie van het H. Bloed; zij wordt wederom, gelijk in de oude tijden, onder een rood satijnen verhemelte gedragen; zij is omringd door de leden van het edel Broederschap, die insgelijks tot de oude overleveringen zijn teruggekeerd en eene rijke

kleedij aan hebben, in den zin van deze hunner voorzaten in het jaar 1504.

Wij hebben reeds de namen gegeven der 11 kerkvoogden die op 7^{den} Mei en der 2 Bisschoppen die den 13^{den} Mei de processie vergezelden. Het Magistraat van Brugge was ook op de eereplaats, en de processie wierd door lanciers van het garnizoen gesloten.

Ziedaar de nauwkeurige beschrijving van dezen heugelijken stoet die, wij herhalen het, als de prachtigste en de meest beteekenisvolle mag aanzien worden onder al dezen die ooit ter eere van het H. Bloed des Zaligmakers te Brugge zijn te zien geweest. God geve dat de oude Hoofdstad van Vlaanderen, door hare H. Relikwie beschermd, altijd aan den katholieken Godsdienst getrouw blijve!

H. ROMMEL

Van Volkskunde
(*Vervolg van bladz*. 107).

KOMT de Vlaming een verlies te ondergaan, zit hij in de eene of de andere moeielijkheid gewikkeld, hij zal in den godsdienst moed en sterkte gaan zoeken en vinden; wederom wellen, als van's zelfs, eene menigte spreuken uit hem op:

Die op God betrouwt
en is nooit benauwd.

Die op God betrouwt
heeft wel gebouwd.

Aan Gods zegen
is alles gelegen.

God leeft
die 't al geeft.

De mensch mikt,
maar God beschikt.

Goed verloren, niets verloren,
moed verloren, iets verloren,
eer verloren, meer verloren,
ziel verloren, al verloren.

De hope voedt
in tegenspoed.

't Is al goed
wat God doet.

God gaf, God nam,
't Geen van Hem kwam.

't Zij voor- of tegenspoed,
Wat God ons geeft is goed.

Bemerkt hier in 't voorbijgaan dat versmaat, woordenklank en stafrijmen te zamen. spannen om aan de laatste spreuke eene bijzondere welluidendheid en zangerigheid te geven.

Ons volk bezit ook eenen schat van spreekwoorden nopens deugd en ondeugd, leven en dood, hel en hemel. Het is immers vaste overtuigd dat er hem na dit kortstondig leven eene strenge rekenschap zal gevraagd worden van den rechtveerdigen Rechter, en dat men de zonde moet vluchten, heilig leven en dikwijls op de dood denken, wil men met een gerust gemoed, zijn eindvonnis afwachten. Men moet de zonde vluchten, want:

Groote zonden,
Groote wonden.

Daar is een ooge die alles ziet,
en loopt waar gij wilt, ge en ontvlucht ze niet.

Niemand zal zijn vuurken zoo laag stoken of zijn rook zal
omhoog klimmen.

Wat iemand in het donker doet,
Wordt op den lichten dag geboet.

Ons Heere is geen spreker
Maar wel een wreker.

God verkleent ze na hun dood,
Die hier leefden al te groot.

Die de wereld kiest
God uit 't oog verliest,

of te wel:

Zij die hier hun hemel kiezen
Zullen hem hierna verliezen.

Menschen die zoo leven:

Ze eten 't wittebrood hier voor
en zoo gaat hun hemel door.

maar integendeel:

Wanneer de ziel zich keert tot God,
Dan is de wereld enkel spot.

en bijgevolge:

Verre van de wereld, is dichte bij God.

De keus is vrij, maar dat men het wel onthoude:

Een hemel hier of eenen dáár,
Het is gesteld voor allegaar;
Eer gij hem boven dan verliest
Zie hoe gij hier beneden kiest.

De Vlaming heeft eene bijzondere achting voor de ware en rechtzinnige deugd.
Gaat liever de spreekwoorden na die daarop betrek hebben.

Gelukkig kind
dat God bemint.

Hij die bij jeugd de deugd betracht
heeft de engelen tot zijn legerwacht.

Daar is geen zilver of verguld
zoo schoon als leven zonder schuld.

Deugd is kostelijker als goud.

Het beste reisgeld is de deugd.

Ontneemt de deugd haar strijd en pijn,
en deugd en zal geen deugd meer zijn.

De deugd, hoe meer zij wordt gewond,
hoe meer zij groeit en wordt gezond.

Gij moet of zonde of deugd verkiezen,
den hemel winnen of verliezen;
doet dan uw keus met overleg,
want nimmer vindt ge een middelweg.

De Vlaming bemint de deugd, ja, maar niet hetgene slechts het uitwendige en den schijn van de ware deugd bezit, want:

De heiligheid bestaat niet in den schijn,
maar heiligheid bestaat in 't *waarlijk* heilig zijn.

of ook nog:

De deugd eischt daad. 't Gepraat heeft weinig te beduiden: geloof en liefde en hoop zijn *zaken* geen *geluiden*.

Ons volk heeft ook eene zalige vrees voor de dood, tracht aan anderen datzelfde gevoelen in te boezemen. Tot bewijs daarvan de volgende spreuken:

Wilt gij namaals zijn verblijd,
brengt wel over uwen tijd.

Laat hemelvreugd en hellepijn
altijd in uw gedachten zijn.

Ziet altijd eer gij slapen gaat
of gij met God nog effen staat.

Helaas! De mensch met al zijn pracht
en is maar ijs van éénen nacht.

Wat ik was en is niet meer,
wat ik ben is wonder teer,
wat ik namaals wezen zal,
lieve God! daar is het al.

Gij leeft om te sterven, sterft om te leven.

Vreest ge een dood vol bitterheid,
houdt u tot de dood bereid.

want:

Tegen de dood en is geen schild:
leeft gelijk gij sterven wilt.

De boom valt alwaar hij helt.

daarbij:

De oude menschen *moeten*, maar de jonge *kunnen* sterven. en:

De dood
'n spaart kleen noch groot.

Door die enkele voorbeelden, uit duizenden gekozen, is het klaarblijkend, dunkt me, hetgene ik van den beginne af beweerd heb, namelijk: dat de christen godsdienst in ons volk diepe en onuitroeibare wortels geschoten heeft, en dat de woeste winden van ongeloof te vergeefs hunne krachten verspelen om dien eeuwenouden eik ten gronde te vellen, of zelve maar te doen begeven; want zoo het volk in zijne dichterlijke tale zegt:

Hoe meer de wind de takken waait,
hoe meer de wortel diepe staat.

Men zal misschien tegen mijne bewijsvoering opwerpen, dat de volkskunde, nevens door en door godsdienstige gebruiken en spreekwoorden, ook andere oplevert, waarin wij eenen geest van wangeloof bespeuren en dat wangeloof toch niets min dan ware christenzin is. Van die gebruiken zijn onder andere de volgende[1]:

Wilt ge uw bezaaidte toover- en wormvrij houden, gaat er, 's morgens vroeg, eer de zonne opstaat, kruiswijs over en mint of vezelt de volgende bezweerspreuke:

Lieven Heere en Sente Amand
gingen tsamen achter 't land,
zonder stok noch roe in hu'lder hand.
'Heere,' zeid hij, Sente Amand,
'Daar zijn wormen in dat land.'
En Ons Heere zei tegen Sent Amand:
'Wel, steekt uit uw rechter hand,
en, 't zij zwart, wit, geelf of rood,
binst drij dagen zijn ze allemaal dood'

Heeft er iemand den snik, hij moet dit of dat doen, en daarbij zeggen:

Ik en de Snik
gingen over de zee:
ik kwam weere
en 'k en had 'n nie mee!

Daarop zal ik eerst doen opmerken, dat de gebruiken en spreuken van dat slag veel min te vinden zijn dan deze, van eenen waren christenzin doordrongen, en daarbij, dat de lieden die er nog waarlijk geloof aan hechten dunne gezaaid zijn en van dag tot dag min talrijk worden. Men mag dus op die enkele gevallen niet steunen om den algemeenen regel omver te werpen; eene uitzondering immers kan slechts den algemeenen regel staven, maar niet vernietigen.

(1) Zie '*Biekorf*' 1899, bl. 11 en 13.

Daarbij, vele dier geplogentheden en spreekwoorden, die bij een eerste opzien niets anders dan wangeloof schijnen te bevatten, blijken, bij een nader onderzoek, op eenen godsdienstigen en christelijken grond gesteund te zijn. Ik zal het trachten te toonen voor het eerste aangehaald voorbeeld.

('t Vervolgt)

A. LEEDER

Avond

WORDT dimster: 'k zie in dichte drommen.
De donkere sperren droomend staan;
Beweegloos blijven tak en kruine
En z' hebben zwarte kleeren aan.

Omhoogwaarts hangt de lucht vol striepen
Van grijze wolken grauw geplekt,
De schaduw steekt het al in 't duister,
Wijl hier end' daar een sterre blekt.

In 't Oosten glimt een wit geweste:
De wolken schuiven weg, de maan
Kijkt uit en ziet, met blijde blikken,
Het treurig zwijgend aardrijk aan.

Haar licht beschingt den blauwen toren,
Die statig boven 't sperhout rijst,
En teekent klaar het groote kruis af,
Dat heimvol naar den hemel wijst.

't Is donker reeds. 't Is doodsch en stille,
't Is eenzaamheid en duisternis;
Doch zoete daalt in 't hert de vrede...
O avond, o geheimenis!

22 September 1897.

CL.

Leye-Lys

MEER dan eens reeds werd de naam onzer ‘golden river’ taalkundig behandeld, zonder dat er, naar mijn weten, tot nu toe eene voldoende verklaring gevonden werd. Daarom zal het niet ongepast zijn, dit vraagstuk aan een nieuw onderzoek te onderwerpen, en te zien of er geene mogelijkheid ware, van tot eenen meer bevredigenden uitslag te geraken. Vooreerst geef ik de vormen van ons woord, zooals zij in de geschriften van vroegere eeuwen te voorschijn komen; daarna poog ik de meeningen, die wegens den oorsprong van dit woord in omloop zijn, te weerleggen; en eindelijk stel ik eene nieuwe verklaring voor, die beter, en, zoo 't mij voorkomt, ten volle met de taalwetten overeenstemt.

I. Onder de schriftelijke oorkonden, die men hieromtrent weet aan te halen, zijn er twee die tot de VII^{de} eeuw behooren. In beide komt ons woord voor onder de gedaante *Legia*. Het eerste stuk staat bij Van Lokeren: *Chartes et documents de l'abbaye de S. Pierre*, blz. 7, en valt, volgens den uitgever, tusschen de jaren 649-654. Daar leest men: *inter decursum duorum fluminum Scaldis et Legie. - Legie* (eigenlijk behoorde een haakje onder de uitgaande *e* geplaatst te zijn) staat, volgens de spelling des tijds, voor *Legiae*, en is de genitief van *Legia*. - Ongelukkiglijk is het stuk, waarvan hier spraak is, niet oorspronkelijk, maar alleenlijk een later afschrift, wiens spelling in den loop der tijden kan gewijzigd zijn; ja, zelfs schijnt het dat de oorkonde, wier echtheid overigens sedert lang betwist was, stellig als valsch zou moeten aanzien worden. Deze althans is de meening van Pirenne: *Bulletins de la commission royale d'histoire*, 5, V, blz. 115, nota.

Het tweede stuk is te vinden bij Serrure: *Cartulaire de S. Bavon*, blz. 2, en zou behooren tot het jaar 694. Daar luidt het: *in Sclautis... in pago Gandensi super fluvium Legia*. - Even als het voorgaande, is dit stuk onoorspron-

kelijk; het is niets dan eene korte melding, opgemaakt volgens vroegere geschriften, die reeds meer dan eene wijziging konden ondergaan hebben, en waarbij zekerlijk onechte deelen gevoegd zijn. Ook de taalfout *Legia*, voor *Legiam*, is niet uitsluitend Merowingisch; in latere eeuwen wordt zij even veelvuldig aangetroffen.

Daaruit volgt dat de woordvorm *Legia*, als behoorende tot de VII^{de} eeuw, van alle bewijskracht ontbloot is, en als zoodanig moet ter zijde gelaten worden. Nutteloos was het echter niet hierop te wijzen, daar beide vormen nog, zonder eenige waarschuwing, en bijgevolg als echt, opgenomen zijn bij G. Kurth: *Frontière linguistique, blz. 452*.

In de VIII^{ste} eeuw is, voor zooveel mij bekend is, niets aangetroffen; uit de IX^{de} eeuw echter hebben wij eene gewichtige getuigenis. In de *Translatio S.S. Marcellini et Petri, VIII, 76*, van Einhard, die gestorven is in 844, lezen wij: *juxta Scaldim..., ubi idem amnis Legiae flumini conjungitur*. Dit geschrift is overgenomen door de Bollandisten: *Acta Sanctorum, 2*^{den} *Juni*. - Het is mij wel is waar onmogelijk de echtheid dezer lezing te onderzoeken; maar ik heb ook geen redenen om ze te verdenken.

Andere voorbeelden der IX^{de} eeuw ken ik eigenlijk niet. Wel is waar komen bij Van Lokeren, *ib.*, onder nummer 6, een aantal stukken voor, die behooren tot de jaren 811-870, en waar meermalen van de Leie melding gemaakt wordt. Doch moet bemerkt worden, dat dit alles door Van Lokeren overgenomen is uit Vande Putte: *Ann. de la Soc. d'Em. de la Fl. occ. T. III, big. 205 en vlgg.*, en dat, volgens Vande Putte, deze stukken weêrgegeven zijn, niet naar het oorspronkelijke, maar naar een afschrift, behoorende tot het midden der X^{de} eeuw. Als getuigenis, niet der IX^{de}, maar der X^{de} eeuw, kunnen zij dus wel gelden. Welnu, in deze stukken, vindt men, indien ik wel geteld heb, den naam der Leie 8 maal geschreven *Legia*, drie maal *Leia*, en twee maal *Legis*. De vormen *Leia* en *Legia* zijn niets dan verschillende schrijfwijzen, om eene en

dezelfde uitspraak voor te stellen: dit zal verder klaar worden. Wat *Legis* aangaat, dit is ofwel eenvoudig eene schrijffout, ofwel een nieuw gevormde nominatief, naar het voorbeeld der volkslatijnsche zelfst. naamw., die nevens eenen accus. op -*e* (class. -*em* of -*im*) eenen nomin. op. -*is* hadden; b.v. acc. *ave, clave, nave*, enz. (class. *avem, clavem, navem*), nevens nom. *avis, clavis, navis*. Er is immers een tijd geweest, zooals wij verder zullen zien, dat men *Legie* (*Leie*) had, instêe van *Legia* (*Leia*). Dus *nave: navis* = *Legie: Legis*.

De stukken, waarvan wij hier gesproken hebben, vindt men terug bij Vande Putte: *Annales Abbatiae S. Petri Blandiniensis, blz. 72 en vlgg*. maar ditmaal zijn zij weêrgegeven naar een handschrift van het midden der 11de eeuw. Zoo ten minste is het dat de uitgever erover oordeelt. Hier ook leest men meest *Legia*, eenige keeren *Leia*.

Nog meermalen vindt men *Legia*, en een of twee maal *Leia* als tiende-eeuwsche vormen in andere oorkonden bij Van Lokeren, *ib*., en Vande Putte, *ib*., doch alleenlijk in niet oorspronkelijke, alhoewel waarschijnlijk wel nauwkeurig afgeschreven stukken. *Legia* vindt men verder nog eenige keeren bij Serrure, *ib*., zoowel in oorspronkelijke, als niet oorspronkelijke stukken, ook tot de tiende eeuw behoorende. Natuurlijk blijft deze vorm ook in latere tijden in gebruik; doch het is nutteloos hem verder te vervolgen, daar wij wegens zijn bestaan eene genoegzame zekerheid bezitten.

Eindelijk dient nog aangestipt te worden, dat men later, ten minste reeds binnen de 12de eeuw, de vormen *Lisa, Lisia* aantreft; om deze hebben wij ons echter niet te bekommeren, daar zij klaarblijkelijk niets ander zijn, dan onbeholpen verlatijnschingen van het reeds mond- en boek-vaste fransche woord *Lys*.

II. Onder de etymologische verklaringen, tot dewelke het woord *Leie*, fr. *Lys*, aanleiding gegeven heeft, zijn er mij drie bekend, die ik achtereenvolgens bespreke.

A. Volgens Vanderkindere: *Bulletins de la commission*

royale d'histoire, 5, VII, blz. 116, nota, zou *Leie, Lys*, komen van *Letia*, een zelfst. naamw., waarvan het bijv. nw. *leticus*, in *pagus leticus*, zou afgeleid zijn. Dit is onmogelijk. *Letia* immers zou in het Dietsch *Lette* of *Litte*, of, indien wij de *e* lang mogen veronderstellen, *Liete*, of mogelijk ook *Lete* gegeven hebben: in alle geval zou de *t* tot heden toe bewaard zijn. In het Fransch echter zou *Letia, Lesse, Liesse* (picardisch ook wel *Lèche, Lièche)* of iets dergelijks geworden zijn: in geen geval *Lys*. De oudere naam der Belgische rivier *la Lesse* komt inderdaad onder den vorm *Letia* voor. Zie Kurth: *Front. ling. blz. 453*.

B. Door G. Kurth: *Front. ling. blz. 550, 551, nota*, wordt gevraagd of *Leie, Lys* soms niet zou kunnen afgeleid worden uit eenen ingekorten bijvorm van *Liger*. Zulk eene afleiding ware in strijd met de dietsche en fransche taalwetten, zooals ik genoegzaam meen aangeduid te hebben, in het *Bijblad* van *Biekorf, 1896, blz. XXXIII en vlg.*, en is bijgevolg van de hand te wijzen.

C. Verdam: *Mndl. Woordenb. i.v. Leye*, zegt: 'Waarschijnlijk is dit woord oorspronkelijk hetzelfde als *leide, waterloop*.' En *i.v. Lede:* 'de *Leye*... zal wel staan voor *Leide*.' Daartegen zijn de volgende redenen in te brengen, waarvan de eerste als heel gewichtig, de twee laatste als afdoende moeten beschouwd worden:

1° Het woord *leide* luidt in West- en Oostvlaanderen, overeenkomstig met de gewone westdietsche klankwetten, *leede*, waaruit *lee*; vgl. *weide*, wvl. *weede, wee*, enz.

2° Hoe zou *leide, leede*, uit een oudnederfrankisch *laida* of *laidi* in het fransch *lys* geworden zijn?

3° De *d* van *leide, leede*, kan onmogelijk in de 9de en 10de eeuw reeds uitgevallen zijn. Eerst op het einde van het middeleeuwsch tijdvak, is de *d* tusschen klinkers allengskens aan 't verdwijnen gegaan, een verschijnsel overigens dat heden ten dage nog niet volkomen ten uitvoer gebracht is. In de 9de en 10de eeuw dan zou dit woord onmogelijk door *Legia, Leia* kunnen voorgesteld zijn, maar wel door *leda*

(d.i. *lêda*), zooals het overigens, geheel den middeleeuwschen tijd door, door *lede* (d.i. *lêde*), *leede* en *leide* voorgesteld is.

Opmerk. 1. De laatst aangegeven vorm *leide* behoort tot de meer oostelijk gelegen gouwen. Aan dit *leide* beantwoordt naderhand in dezelfde gouwen (Brabant en Antwerpen) een vorm *leie* (bij Kiliaan *leye*, nevens *leyde)*, later *lei* (bij Schuermans: *Algemeen Vlaamsch Idioticon*). Uit het voorgaande is het licht op te maken, dat dit *leie, lei* met ons West-en Oostvl. *Leie* niets gemeen heeft.

Opm. 2. Steunende op De Bo: *Westvl. Idioticon*, meent Verdam *i.v. Leye*, dat dit woord in Veurne-Ambacht nog gebruikt is in den zin van een grooten waterloop... Voor eenen vreemdeling is de text van De Bo hier inderdaad minder verstaanbaar. In de werkelijkheid wordt alleen het Veurne-Ambachtsche verkleinwoord *leige* aangegeven, dat echter ten onrechte, en op het gevaar af van den lezer op het dwaalspoor te leiden, in de aangehaalde voorbeelden vervangen wordt door *leitje*. Dit woord *leige* nu kan zoowel verkleinvorm zijn van *leed* als van *leie*. De Veurne-Ambachtenaars immers zeggen zoowel *kleige*, van *kleed*, als *keige*, van *kei*. Daar echter *leed*, gelijkbeduidende bijvorm van *leede*, eertijds toch, in Veurne-Ambacht veel gebruikt was (men zie de vroegere kaarten en de geschiedenis van Veurne door Ronse en Borre), terwijl het woord *leie* daar immer vreemd gebleven is, zoo moeten wij wel, en dat met zekerheid, besluiten dat *leige* het verkleinwoord is, niet van *leie*, maar van *leed*.

Opm. 3. In het Noord-Oosten van West-Vlaanderen schijnt ons woord, dat toch oorspronkelijk een gemeen zelfst. nw. was, met nagenoeg eene zelfde beteekenis als *leede, leed* = waterloop, vroegertijds wel inheemsch geweest te zijn. In oudere stukken vindt men het aan verschillende waterloopen toegepast; en tot heden toe draagt, volgens Vander Maelen: *Dictionn. Géogr. de la Fl. Occ.*, eene beek op Snelleghem den naam van *Leyebeke*, en eene op Sinte-Kruis den naam van *Maele-Leye* Ook in

Nederland wordt de naam *Leie* aangetroffen; hier echter moet in acht genomen worden dat een hedendaagsche vorm *lei*(*e*) de voortzetting kan zijn van een ouder *leide*.

Opm. 4. De oude naam *Legia* van het beekje, dat heden den naam draagt van Ri-de-Coq-Fonteine, en in de Maas loopt, zal ook zeker wel identisch zijn met het hier behandelde *Legia*.

(*'t Vervolgt*)

A. DASSONVILLE

Mingelmaren

Peerdemafooi

Wie 'n heeft er nooit gehoord van

> Hooi en strooi
> en *peerdemafooi?*

Wat wilt dat zeggen?

Reeds in *Loquela* 1887, Njmd, bl. 68, staat er o.w. 'MAGUIT': 'Het stemzaatlooze voorvoegselken *ma-* kan van veel vlaamsche woorden afgescheiden worden, zonder dat de beteekenisse daarvan merkelijk verandere. (En voorbeelden).

De kinders zingen:

> Hooi en strooi
> Peerdemachooi[1]

Peerdemachooi 'n is niet anders als *peerdemahooi*, met de oude sterke uitsprake van de *h*, die zeer regelmatig den gewonen stafwissel (*ch* = *f*) ondergaat bij degenen die zingen:

> Hooi en strooi
> Peerdemafooi.

De franschdolheid van sommigen zou hier voorzeker "mafoi!" uit te kunstenaren.'

En ziet! Franschdolheid! of liever geene franschdolheid, maar fransch-... fransch-..., 'k en weet niet wat!... in *Volkskunde* XII (1899-1900) bl. 58-61, lezen wij, onder hoofdinge 'Peerdemafooi' een opstel, dat komt van Dr. MAURITS SABBE, en dat onbeoordeeld en enkel ten opziene van voorbeelden volledigd wordt door A. DE COCK, hoofdonderwijzer te Denderleeuw.

En daarin staat nu de stellinge, dat 'peerdemafooi' moet komen van 'par ma foi'.

(1) Dat is waar: vgl. zeggens *Volksk.* XII, 61 te minsten. *Ons Volksleven* XI, 171 (?).

Wat daar besloten wordt, niet bij zelfblijkendheid maar bij innige meening, uit enkel voorbeelden die waar hier waar daar opgeschept zijn; voorbeelden die noch taal- noch geschiedenismatig gewikt of gewogen worden; voorbeelden die in dien voordachtelijken zin gestaafd worden door eenig zeggen van een verren vreemden dichter; en ook al zoodanig gebezigd zijn, dat een daarvan ‘perlarijn’ omdat het uitheemsch of moeilijk voorkomt, op den kant gezet is.

Sedert dien, te weten in *Volksk*. XII 124, is nog Heer O. VANDEN DAELE daarover komen mêespreken en zeggen: indien Heer Dr. SABBE gelijk heeft, dan is ‘*perlarijn*’ (dit laatste verwezen voorbeeld, en dat in sommige streken voor ‘peerdemafooi’ gebruikt wordt) misschien ‘Par la Reine’!

Wat is er nu van den waren zin van ‘Peerdemafooi’?

En waarom 'n zou het ook niet mogen zijn ‘Peerde-ma-fooi’ (vlg. ‘*Fooie*’ in 't Wvl. Idiot.), te meer dat ‘hooi’ nu toch reeds in de eerste rijmreke staat?

L*EVENSLEUGEN en levenswaarheid*, door Johannes *Jörgensen*, vertaald door *M.E. Belpaire*, overgedrukt uit ‘Dietsche Warande en Belfort’, door A. Siffer te Gent.

‘Johannes Jörgensen, te Svenborg, in 1866 geboren, behoort tot de meestgevierden der Deensche schrijvers. Leerling van Joris Brandes, die in Denemarken de gedichten van Byron, Heine, Ibsen invoerde en zich zelven een *Uebermensch* betitelde, randde hij in zijne eerste werken, allen godsdienst, alle zedeleer, alle staatsinstelling aan. Doch reeds in 1892, met *Stemninger* (gedichten in proza en vers) en *Livetstroe* (een roman) slaat hij den Damascusweg in. In 1891 gaf hij *Hjemve* uit en korts daarna *Bekendelse*, en deze *bekentenissen* van zijnen terugkeer naar godsdienstige gevoelens deden eenen storm tegen hem oprijzen. Die storm vermeerderde met de verschijning, in 1895, van *Reisebogen*, en loeide voor goed toen in 1896 *Livslögn og Livssandhed* - het werk dat wij vertalen - uitkwam. Thans is M. Jörgensen niet alleen geloovig, korts na het verschijnen van dit dapper schriftje, heeft hij de volle waarheid omhelsd en is getreden in den schoot der katholieke kerk.’

Het lezen van deze knappe vertaling zal doen zien hoe dat de waarheid en de redelijkheid van het christen geloove, eenen ongeloovigen losbol tot haar kan trekken, als hij hem rechtzinnig door zijn verstand laat geleiden, en hoe dat alle andere leeringen en wijsgeerige stelsels hun zelven vernietigen.

De levendigheid van opvatting, en de dichterlijkheid van uitdrukking, doen den lezer veel genoegen smaken!

C.D.L.

[Nummer 13]

Leye-Lys
(*Vervolg van bladz.* 223)

III. De naam *Leie* wordt wel met recht als germaansch aanschouwd; doch daar hij tot de grenzen der fransch- en der vlaamschsprekende streken behoort, moeten wij zijne behandeling en ontwikkeling in beide talen van de vroegere tijden af in het oog houden en tot den dag van heden vervolgen. Wij ontleden de meest gebruikelijke der twee oude gedaanten, *Legia:* dit zal ons leeren dat zij inderdaad, zooals wij hooger bemerkten, dezelfde uitspraak verbeeldt als de zeldzamere vorm *Leia*, en ons toelaten tot eenen vroegeren, tot den oorspronkelijk germaanschen vorm op te klimmen.

En vooreerst is de *i* in *Legia* niet de klinker *i*, maar de daaraan beantwoordende en veelal daaruit ontwikkelde medeklinker, dien wij door *j* verbeelden. Dit eischt de aard der germaansche talen, waar alle *i*, oud of nieuw, vóór eenen klinker, in vroegere tijden tot *j* overging; dit

eischt insgelijks de aard der romaansche talen: in het volkslatijn reeds was alle *i*, gevolgd van eenen klinker, *j* geworden; alzoo *filjus* uit class. *fîlius, gladju* uit cl. *gladium, fakjo* uit cl. *facio*, enz. Deze *j* klank echter wierd op beide taalgebieden doorgaans door *i* (soms door *e*) verbeeld, en daarom vindt men *Legia* geschreven voor *Legja*.

Verder heeft in *Legia* het klankteeken *g* insgelijks de weerde eener *j*. Dit volgt met noodzakelijkheid uit de klankwet, volgens dewelke *gj* in het Dietsch *gg* geeft. Indien bijgevolg het geschreven teeken *g* hier de klankweerde eener echte *g* hadde, zou de vlaamsche voortzetting van *Legia* = *Legja* anders niet dan *Legge* zijn, geenszins *Leie*. Vgl. het werkelijk bestaande *legge* uit een onder *lagja, leggen* uit *lagjan, rugge* uit germ. *hrugjoz*, enz., enz. Van eenen anderen kant is het bij de laatlatijnschrijvonden eene algemeene gewoonte de *j*, als jongere en volkslatijnsche uitsprake eener oudere palatale *g*, op classische wijze te blijven voorstellen door *g*, instêe van daarvoor het klankteeken *j* te gebruiken. Alzoo schreef men nog immer *cogitare, regem, magis*, enz., als men al lange sprak *cojitare, reje, majis*, enz. Van dergelijke voorbeelden, waar vroeger eene *g* geschreven en gesproken, later, door schrijversoverlevering, *g* geschreven, doch *j* gesproken werd, ging het klankteeken *g*, verbonden met de uitspraak *j*, over tot zulke woorden waar nooit eene *g*, maar immer eene *j* gesproken geweest was. Alzoo *Legia* voor *Lejja*. Eene spelling *Lejja* is heelemaal ongebruikelijk; ook de spelling *Leia* wordt alleen bij uitzondering aangetroffen, en dat uitsluitend bij tamelijk slordige schrijvers, die weinig met de latijnsche spelregens schijnen vertrouwd geweest te zijn. Niet gansch zeker is het nochtans dat hier *gi* in de IX^{de} en X^{de} eeuw nog de weerde van *jj* had; vóór eene *a* kan deze letterverbinding, volgens de gewoonten der schrijvers, ook eene enkele *j* voorstellen. Tot ons woord behoorde wel is waar onder zijnen oudgermaanschen vorm eene dubbele *jj*; deze echter is later verenkeld,

zonder dat het mogelijk is het tijdstip van deze klankwijziging nader te bepalen. Dit doet hier ook niets tei zake.

Daar blijft ons nog den oorsprong der *e* van *Legia* te onderzoeken. Op haar eigen genomen, kan deze *e* eene korte of lange germaansche *e* zijn, of de voortzetting eener vroegere *a;* anders niet. Wij zullen bewijzen dat onze *e* hier noch eene korte, noch eene lange germaansche *e* is, noch zijn kan; dat zij bijgevolg in de plaats getreden is eener germaansche *a*.

In het vroegste germaansch reeds is alle korte *e*, wanneer zij, hetzij in dezelfde, hetzij in de volgende lettergreep, door eene *i* of *j* gevolgd was, overgegaan tot *i;* inzonderheid is de indogerm. tweeklank *ei*, door *ii*, veranderd in *î:* een woordvorm *Legia* = *Lejja*, met oorspronkelijke *e*, behoort bijgevolg in het Germaansch tot de onmogelijkheden. Maar, zal men misschien hieromtrent inbrengen, het gebeurt soms dat de min geletterde onder de laatlatijnschrijvenden eene *i*, of, zoo het schijnt, zelfs eene *î*, door *e* vervangen; zoodat *Legia* wel een germ. *Lijja* of *Lîja* (in dit laatste geval moet de *j* enkel verondersteld zijn) zou kunnen verbeelden. Geenszins; want, afgezien van de onwaarschijnlijkheid, zooniet de onmogelijkheid hier zulk eene schrijfwijze te erkennen, wanneer geen enkele bijvorm *Ligia* aangetroffen wordt, in alle geval zijn beide vormen door de tegenwoordige uitspraak *Leie* uitgesloten. Vooreerst weze opgemerkt dat germ. *ijj* in het Westgermaansch *îj* geworden is, zoodat beide vormen *Lijja* en *Lîja* in de IX^{de} en X^{de} eeuw reeds lang zouden te zamen gevallen zijn, en dat de *e* van *Legia* in alle geval de plaats zou vervangen eener lange *î*. De hedendaagsche vorm, die daaraan zou beantwoorden, ware *Lije*, niet *Leie*. Vgl. *vrij-dag*, oudhoogduitsch *frîa-tag* (d.i. *frîja-*), oud-engelsch *frîge-daeg* (d.i. *frîje-*), uit germ. *frijjô*.

De *e* van *Legia* is ook geene van de beide germ. lange *e*'s. Vooreerst was het geene opene *ê*, want deze was in het Westgerm., in onze frankische dialekten zoowat in de 6de eeuw, *â* geworden; bijgevolg zou men *Lagia* (d.i. *Lâja*)

geschreven vinden. In dit geval nog eens, en achter gelijk welken langen klinker zon de letterverbinding *gj* eene enkele *j* voorstellen. Welnu, de daaraan beantwoordende vorm in het Vlaamsch ware *Laaie*, en in het Fransch *Laie*; vgl. volkslat. *boja*, fr. *baie*, volkslat. *plaja* (cl. *plâga*), fr. *plaie*, enz. - Veronderstelde men echter dat de fransche ontwikkeling zeer vroeg, vooraleer *ê* in *â* veranderd was, begonnen is, dan zou men oud fr. *Leie*, later *Loie* verwachten, naar het voorbeeld van *arroi, conroi*, enz. uit een germ. -*rêd*. (later -*râd*). - Eene germ. zoogezeid gesloten *ê* is de *e* van *Legia* ook niet. In het Dietsch immers is deze *ê*, door *ia*, tot *ie* ontwikkeld; derhalve zou een onder *Legia* = *Lêja* in het Vlaamsch *Lieje* geven; in het Fransch echter zou daaruit waarschijnlijk, zooals daareven, *Leie, Loie* gesproten zijn: inderdaad ontwikkelt de latijnsche geslotene *e* (class. *ê*), met of zonder volgende *j*, tot *ei*, later *oi:* b.v. volkslat. *leje, reje* (class. *lêgem, rêgem*), oud fr. *lei, rei*, later *loi, roi*, enz.

Daar de *e* van Legia geene germ. korte noch lange *e* is, zoo staat zij noodzakelijk voor eene oudere germ. *a*. De germ. *a* immers is, door omklank, tot *e* geworden, wanneer zij, ofwel in eene zelfde lettergreep (in dit geval wat vroeger), ofwel in eene volgende lettergreep, door *i* of *j* gevolgd was: dit is in onze streken binnen de achtste eeuw, in het eerste geval misschien wel binnen de zevende eeuw, voorgevallen. *Lejja* vertegenwoordigt dan een vroeger *lajja*. Uit dit *Lejja*, later *Leja* of *Leia*, komt regelmatig ons vlaamsche *Leie*, voor hetwelk zelfs geen andere oorspronk denkbaar is; vgl. *ei, neien*, enz uit germ. *ajjon, najjonon*, enz.; daaruit ook komt het fransche *Lys*, dat echter nog eenige opheldering vereischt.

De opene *e* van *Lejje* uit *Lajja* moet natuurlijk gelijk gesteld worden met de volkslatijnsche opene *e*, die aan eene classische korte *e* beantwoordt. Deze *e* nu, wanneer zij beklemtoond was, is in het Fransch tot den tweeklank *ie* ontwikkeld, niet alleen in open lettergreep, maar ook in gesloten lettergrepen voor eenen palatalen klank; b.v.

fr. *vient*, uit lat. *venit*; oudfr. *viegne*, uit volkslat. *venjat*, class. *veniat*. Werd dit *ie* gevolgd door een *i*, van gelijk welken oorsprong, dan moest een drieklank *iei* ontstaan, dewelke in het gemeen Fransch en in onze naburige noordfransche gouwspraken, voor den tijd reeds der letterkundige overlevering, tot *i* verenkeld was. Zoo moest, onder andere, de klankopvolging *ejj* (ook *ej* of *ei*), door *iei* tot *i* worden; bv. fr. *pis*, uit volkslat. *pejjus* (class, *pêjus*); fr. *hie*, uit germ. *hejja*, ouder *hajja*, nederl. *heie, hei*, enz.

Daar de uitgaande *a* echter in het Fransch als *e* bewaard wordt, zou men als voortzetting van *Legia* = *Lejja* een (oorspronkelijk tweelettergrepig) *Lie* verwachten. Als naam onzer rivier komt men *Lie* nergens tegen; de vorm, die ons sedert de middeleeuwen werkelijk overgeleverd is, luidt *Lis, Lys*, en wijkt bijgevolg van de te vermoeden woordgedaante af door het minus eener *e* en het plus eener *s*. Dit moet verklaard worden.

Tot nu toe hebben wij de uitgaande *a* van *Legia* onbesproken gelaten; zoolang wij hoofdzakelijk de dietsche ontwikkeling in het oog hadden, was daar ook niets bijzonders over te bemerken: iedereen weet toch dat zij in het middeleeuwsch tijdvak *e* geworden is, welke ook hare vroege weerde moge geweest zijn. Maar ten aanzien van de fransche ontwikkeling, moeten wij doen opmerken dat, in de duitsche talen, eene oudere *a*, voorgegaan van *j*, in de 7de en 8ste eeuwen, overgegaan was tot *e*; in den loop der 9de eeuw wierd de *a* weder ingevoerd. Daaruit besluiten wij dat de fransche ontwikkeling dagteekent van het tijdstip dat ons woord den vorm *Lejje* had: de uitgaande onbeklemtoonde *e* immers (evenals de andere uitgaande, onbeklemtoonde klinkers, uitgenomen *a*) ging in het Fransch verloren, wanneer zij niet noodig was om eene voorgaande, op haar eigen onuitspreekbare klankverbinding tot steun te dienen, en een vorm *Lejje* gaat derhalve in het Fransch over tot *Li*.

Aan eenen vorm *Lie*, behoorende tot de eerste verbuiging der oudfransche vrouw. zelfst. uw. zou geene *s* getreden

zijn; maar de vorm *Li*, behoorende tot de tweede verbuiging, moest, volgens de oudfransche taalregels, al vroeg *Lis, Lys* worden. Deze buigings- *s* werd immers niet alleen aan fransche woorden gevoegd, maar ook regelmatig aan de verfranschte germaansch-dietsche woordvormen, zooals, onder andere, uit vele oordnamen blijkt; b.v. *Rousselaere*, fr. *Roulers, Couckelaere*, oudfr. *Coclers, Oxelaere*, oudfr. *Oxlers*, enz. Als mogelijk moet ook aangezien worden, dat de fransche vorm *Lis* rechtstreeks zou opklimmen tot den nieuw gevormden latijnschen nominatief *Lejjis* = *Legis*, een vorm waarvan wij de mogelijkheid hooger erkend hebben.

De oudste gedaante, tot dewelke wij tot nu opgeklommen zijn, is *Lajja*, en voor hetgeen wij te bewijzen hadden, was het nutteloos verdere opzoekingen te doen. Het kan nochtans voor eenigen van belang zijn te vernemen, dat dit *Lajja* de voortzetting is van een nog ouder *Lajjôn*. Dit *Lajjôn* is de nominatief van een zoo genoemden *n*-stam; ofwel de accusatiefvorm van een zelfst. nw., waarvan de nomin. in het Oudgerm. op *ô* (indogerm. op *â*) uitging: in deze verbuigingsklas immers ging in de duitsche talen de nom. verloren, en werd vervangen door den accus., die voortaan de beide naamvallen vertegenwoordigde. De dubbele *j* in *Lajjôn* kan indogermaansch erfgoed, ofwel in het Germaansch ontstaan zijn, volgens den taalregel, dat eene *j* gevolgd van eenen klinker en voorgegaan van eenen korten beklemtoonden klinker verdubbeld wordt.

Om het voorgaande kort samen te vatten, en duidelijk voor oogen te stellen, geven wij een tabellarisch overzicht van den vermoedelijken ontwikkelingsgang van ons woord in beide talen:

Lajjôn		
Lajjô		
Lajja		
Lajje		
	Lejje	of *Lejjis*
Lejja	*Liei*	*Lieis*
Leje, Leie	*Li, Lis, Lys*	*Lis, Lys*

Ons *Lajjôn* zal wel behooren tot eene oude woordfamilie, die in de indogermaansche talen door menigvuldige vertakkingen schijnt vertegenwoordigd te zijn, en waarvan men als grondbeteekenis ‘vloeien, spoelen, water’ kan aangeven. De klinkers dezer woorden wijzen terug tot de *ei*-zoowel als tot de *eu*-reeks, beide mogelijk tot eene gemeenschappelijke grondbasis *lejewe* opklimmend.

Hier volgen eenige voorbeelden uit de vele die zouden kunnen aangehaald worden:

Behoorende tot de *ei*-reeks: Grieksch: *Λίμνη*, somp, meer, zee; *Λειμών*, waterrijk oord, weide; *Λιβρός* druipend, vochtig; *Λείβω*, druipen, gieten; *Λιοβή*, het druipen, uitgieten. - Latijn: *lîbare* - *Λείβω; limus*, slijk, modder; *liquor*, vocht; *Liquentia*, rivier in Opperitalie (nu *Livenza*), *Lîris*, rivier in Campanie (nu *Garigliano*) *lixa*, water; *lixivia*, loog. - Litausch: *lëti*, gieten; *lyti*, regenen; *lytùs*, regen. - Oudhoogduitsch: *lîd*, drank, fruitwijn. - Dietsch: *lijm; leem; leep*, druipoogig; *Leie*.

Behoorende tot de *eu*-reeks: Grieksch: *Λûμα*, vuil water; *Λûθρον*, bezoedeling, moordbloed; *Λούω* wasschen, baden. - Latijn: *di-luere*, afwasschen, spoelen, smelten; *lutra*, otter; *lutum*, slijk, modder; *lavare*, wasschen. - Oudhoogduitsch: *liuwa*, impluvium. - Nieuwduitsch: *Leogang* en *Schwarzleo*, beide rivieren die in de Saale loopen. - Dietsch: *loog;* misschien ook wel *leeuw* in *Zoutleeuw, Denderleeuw*, enz.

Opm. 1. Zouden wij ons woord nog niet elders kunnen tegenkomen, en mogelijk onder eene gedaante, die ons nader aan den oorspronkelijken vorm herinnert? Misschien wel. Bij Du Cange, *i.v. Lagia*, lees ik:

Charta an. 857 apud Ughellum, to. I, Ital Sacr. p. 815: Et per jam dictum collem descendit in fossatum,.., deinde pergit in lagia, et per decursus jam dictae lagiae descendit in furcam, quae vocatur etc. Du Cange verklaart dit *lagia* door *semita;* maar ware het niet geoorloofd daar ons *lajja* = waterloop in terug te vinden? De aangehaalde text spreekt,

m.i. daar geenszins tegen, hoewel hij niet duidelijk genoeg is, om dit met zekerheid te laten besluiten.

Opm. 2. In het Fransch overgegaan zou dit *Lajja*, vooraleer te veranderen in *Lejja* (in de 5*de* 6de, of zelfs in 't begin der 7de eeuw) *Laie* geworden zijn. Welnu, op Escanaffles loopt een beekje geheeten *la Laye*; en een gehucht op dezelfde gemeente draagt den naam van *Pont-à-Laye*, ook door misverstand soms geschreven *Pont-à-l'Haye*.

Opm. 3. Eindelijk kan men zich nog afvragen, of ook de fransche vorm *Lie*, beantwoordende aan *Lejja* niet zou kunnen teruggevonden worden. Als geslachtsnaam tref ik te Antwerpen *Delelie* aan: dit kan eene noordfransche gedaante zijn, met *le* als lidwoord voor *la*, beantwoordende aan een centraalfransch (door mij niet aangetroffen) *Delalie*; zoo vertaalde men in Vlaanderen binnen de middeleeuwen het vlaamsche *Van der Leye*(*n*) door het noordfransche *De le Lis*. Dit *de le* wordt naderhand samengetrokken tot *del* (gelijk in 't Vlaamsch *vander* tot *ver*; b.v. *Verleye*(*n*)), zooals in *Delhaye* uit *De le Haye, Delfosse* uit *De le Fosse*, enz. Van daar wel *Dellis* nevens *Delelis*. Een *Dellie* echter, uit *Delelie*, is mij niet voorgekomen; maar ik vraag mij af of *Delie, Delye*, met verenkeling der dubbele *l*, na eene onbeklemtoonde lettergreep, niet een mogelijke bijvorm zou zijn van *Delelie*.

A. DASSONVILLE

Van Volkskunde
(*Vervolg van bladz.* 217).

OM tot den gewenschten uitslag te komen, moet men *kruiswijs* over het land gaan. Waarom *kruiswijs*, 't en zij omdat men gelooft aan de kracht van het kruisteeken?

De bezweerspreuke, in haar eigen beschouwd, heeft ook niet bijgeloovigs in: zij doet integendeel de krachtige voorspraak van ‘Sente Amand’ en de almacht van onzen ‘Lieven Heere’ uitschijnen.

Alleen de bijzaken verraden een zeker wangeloof: zooals de noodzakelijkheid van dat te doen, *'s morgens vroeg, eer de zunne opstaat* en het gedacht dat sommige lieden hebben dat die bezweerspreuke een *onfaalbaar* middel is om de bezaaite toover- en wormvrij te houden; maar 'k herhaal het nog eens: deze die zoo denken zijn eene uitzondering.

Eindelijk vele andere geplogentheden heeten ons iets te doen of te laten, dat de kracht bezit om natuurlijker wijze voort te brengen of te bekomen hetgene men daarvan verlangt. 't Is het geval voor de tweede aanhalinge. Nopens dat gebruik doet Guido Gezelle het volgende opmerken: ‘Die den snik heeft moet entwat *doen* en entwat *zeggen*. 't Gene hij *doen* moet kan batelijk zijn, bij voorbeeld: zeven keers zwelgen, zonder verasemen; met den top van zijn rechter duim, op den top van zijn kornuitje, dat is zijn kleene vinger, duwen. Maar de wangeloovige lieden plegen het batelijk *doen*, in zulk een aanbehoor, te vergeten of achter te laten, terwijlen zij kracht en hulpe van den doorgaans voegenden en rijmslaanden zeg verwachtende zijn.’

Maar hij haast hem er bij te voegen: ‘Nu en is 't *bezweren* van den snik maar eene *kindervoere* meer, ingelijks van *veel ander zulke oude wangeloovigheden*.’

Vooraleer het tweede deel aan te vangen, onderzoeken wij eens welke de redens zouden kunnen zijn, waarom het volk zoo rijk is in spreekwoorden en eigenaardige zegswijzen, waarom het, om zeggens, geene zinsnede kan doen zonder er eene spreuke in te mengen.

Eene eerste reden, die alleenlijk voor de afgetrokkene zaken geldt, is, dunkt me, dat het volk weinig begrip heeft van algemeene en afgetrokkene waarheden. Om zulke dingen te vatten, hoeft er eene reeds ver gevorderde

ontwikkeling en oefening van het verstand. Maar het volk is altijd met zinnelijke zaken bezig, met zaken die het kan hooren, zien of voelen; deze kent het opperbest, en daarom zal het, al wat afgetrokken is, op eene zinnelijke wijze voorstellen, er wezen en leven aan geven en zelfs ze dikwijls als handelende personen doen optreden.

Eene tweede reden, die op al de spreekwoorden kan toegepast worden, 't is dat het volk altijd uit is op iets dat slaat en in de oogen springt. Het volk is onder dat opzicht gelijk een kind, dat zijne handjes te zamen klapt en opspringt van vreugde, wanneer men iets voor zijne oogen doet zweven dat glanst en glinstert, dat klinkt en schittert. Daarom zal het zijn denkbeeld in versmate uitdrukken, talrijke tegenstellingen en vergelijkingen bezigen, woorden zinspelingen gebruiken, de woorden in eenen overdrachtelijken zin aanwenden, kortom, zijnen toevlucht nemen tot alles wat zijn gedacht meer kracht en dichterlijkheid kan geven.

Door de aangehaalde spreuken hebt gij u daarvan reeds kunnen overtuigen. Een weinig oplettendheid en aandachtigheid zullen genoeg zijn om u hetzelve in de volgende te doen bestatigen, en om u medeenen klaar te doen zien dat de opmerkzaamheid, de wijsheid en dichterlijkheid van ons volk er overal in doorstralen.

De Vlaming heeft bemerkt dat het gewoonlijk maar de oude menschen zijn die eenen bril dragen en, dat het brillen bijgevolge een teeken is van ouderdom. Die kennisse toepassende zal het heel kernachtig en in eenen overdrachtelijken zin van taai koeivleesch zeggen:

> Die koe heeft zeven jaar met eenen bril geweed.

Ons volk weet wat al genoegens en genuchten het huiselijk leven verschaft, en hoe zij te beklagen zijn die onder hun eigen dak niet en wonen. Daarop zegt het:

> Eigen heerd
> Is goud weerd,

en ook wel:

Iedereen ziet geerne zijnen eigenen rook deur de kave vliegen.

En daarom moet men zorgvuldig vermijden alles wat den familiegeest eenigzins zou kunnen schaden, zooals zotte pracht en dracht, overtollige uitgaven en geldverkwistingen, want:

> Fluweel, satijn en hofsche reuken
> Blusschen 't vier uit in de keuken.

en:

> Veel verdoen en weinig winnen
> Is 't verderf der huisgezinnen.

daarom:

> Zet uw tering
> Naar uw nering
> Of uw nering
> Krijgt de tering.

Beschouwen wij eens van naderbij die laatste spreuke. Wij bemerken er vooreerst eene bijzondere zangerigheid en welluidenheid, voortgebracht door het stafrijmen van *n*, en door het tweemaal herhalen van twee met elkander rijmende woorden: *nering* en *tering*.

Daarbij in 't woord *tering* van 't laatste vers zit er eene beeldsprake, ontleend aan de ziekte die de menschen langzaam kwijnen doet en zachtjes uitsterven.

Eindelijk kunnen wij in die spreuke ook eene woordenspeling op het woord *tering* bemerken. In beide verzen is het gelijk geschreven en uitgesproken, maar de zin is verre van dezelfde te zijn: de eerste maal immers beteekent het '*uwe uitgaven*,' de tweede maal heeft den overdrachtelijken zin dien ik kom aan te duiden.

Het gedacht in die verzen samengevat zou men door eene omschrijving volgender wijze kunnen wedergeven; maakt dat uwe uitgaven in verband staan met het beroep oi bedrijf dat gij uitoefent, zoo niet zal het met uw bedrijf gaan gelijk met de menschen die van eene teringziekte aangedaan zijn: het zal van dag tot dag verminderen en

na lang kwijnen eindelijk heel en gansch te niete gaan en u in de armoede dompelen.

De dichterlijkheid en opmerkzaamheid van ons volk zou ik in vele der volgende spreuken kunnen doen uitkomen, maar het zij genoeg hier en daar uwe aandacht daarop te vestigen.

Heeft er iemand met eenen dommerik te doene, hij en zal hem gewoonlijk niet vlakweg zeggen: ‘gij zijt een ezel,’ maar misschien wel op een kenmerk van den ezel zinspelende:

Gij hebt een kruis op uwen rugge.

Nog een bewijs van de opmerkzaamheid van ons volk. Het ruggebeen van den ezel is immers zeer scherp en vooruitstekend en vormt het lang gedeelte van een kruis waarvan de uitstekende heupen het dweershout uitmaken.

Misschien zal men onder eenen anderen vorm hetzelfde doen verstaan en zeggen:

't Vat geeft uit wat 't in heeft.

of nog schoonder:

Men kan uit een azijntonne geen honing halen.

Is men in redetwist met iemand die geene redenen verstaan wil,, dan luidt het spreekwoord:

Wat helpen keers en bril
als de uil niet zien en wil.

Menschen die met hun zelven boffen en stoffen en moet men met geenen lanteern gaan zoeken; geen wonder dus dat het volk eenen heelen voorraad spreuken bezit waarin zulke menschen bedoeld worden. Van dat slag zijn de volgende:

Die met zijn zelven boft en moet niet ongeprezen naar bedde gaan.
Die met zijn zelven boft en deugt niet, zei de vent, maar ik ben goed.

Eigen lof
ijdel stof.

Woorden zijn geen oorden.

Zeggeld is geen leggeld.

Velen bouwen kasteelen in de lucht en zouden geen boerenhuis op het zand kunnen zetten.

Het werk der dwazen
is pochen en blazen.

Der trotschen ijdle waan
geeft bloeisel maar geen graan.

Tegen iemand die op zijn zelven roemde hoorde ik een oud vrouwken zeggen:

‘Dat gij moeste al 't onzent wonen, wij zouden u verbranden en de asschen op de anderen strooien: zij zouden al te male zoo oolijk worden.’

Daar zijn menschen die nooit tevreden noch voldaan zijn, zij weten op alles een ditje of een datje, er is altijd iets te kort of te lang. Van de zulke zegt ons volk:

't Is lijk 'ne melkpot die overloopt.

Eu gij weet misschien door ondervinding wat een onaangenaam ratelen en reutelen het is als de melk op de stove loopt!

Wanneer iemand eeuwig en ervig hetzelfde herhaalt, gedurig aan hetzelfde been knaagt en herknaagt, zal men dikwijls iemand der toehoorders wel gepast hooren zeggen:

Dat en is geen *lange* zage; 't is een *ronde*, aan eene lange zage immers, hoe lang zij is, komt er toch eens een einde, maar aan eene ronde nooit.

('t Vervolgt)

A. LEEDER

Vreugdelied

op den dag der Heilige beloften van Zuster Helena[(1)], Zuster Magdalena[(2)], Zuster Clara[(3)], Zuster Germana[(4)], *in 't Huis der H. Gehoorzaamheid, (Blauwe Zusters) te* Veurne, *op Woensdag 18*sten *in Grasmaand (April) 1900*.

ALS 't gloeien van het morgenrood
Zijn stralen deur de ruiten schoot,
O dan ook viel op ons gemoed
Het deugddoen van dien reinen gloed.

De zonne, uit hooger hemelsteê,
Brocht u den blijden heilwensch meê
Van God, wiens eerste liefdevonk,
Lijk zonne, ook, in uw herte zonk.

O 't was zoo treffend voor ons al,
Toen stralend daar, uw viergetal,
Met zoet genot, en vasten stap,
Ging staan voor Gods genadetrap.

Uw herte zong in 't speelgeluid,
Uw ziele brandde heur geuren uit
Zoo als het waslicht in uw hand,
Te midden vriend en bloedverwant.

En elk was er van aangedaan,
In menige ooge zwom nen traan,
Als 't vrije woord, uit vrijen mond,
Voor goed uw herte aan God verbond.

Naar Jesus die zijn bruiden groet,
Vol zang en klank en liefdegloed,

(1) Jufv. Valerie Cattoor, van Dudzeele.
(2) Jufv. Julia De Duitschaever, van Meesen.
(3) Jufv. Eugenie Ternier, van Coxyde.
(4) Jufv. Irma Wydock van Locre.

Zoo jaagt uw herte los en vrij
Lijk 't roerend ruischend zeegetij[1].

Uw ziele zoekt de kinderziel,
Die kersten in uw handen viel,
En die gij, schitrend meer en meer,
Eens wederschenkt aan God den Heer.

Uw voetstap wordt nen hemeltert,
Als maagden krijgt ge een moederhert,
En 't arme kind ook, wordt uw kind,
Om God getroeteld en bemind.

Uw viertal schiet Gods stralen uit
Naar Oost en West, naar Noord en Zuid,
En later krijgt ge uit elken hoek
Veel namen op den Hemelboek.

Van nu al prijkt in Gods gewelf,
Uw name, en later blinkt ge zelf,
Met glans die zonne en sterre en maan,
Beschaamd zal uit den weg doen gaan.

A. MERVILLIE.

Mingelmaren

Leesgezelschap van Hasselt.

PRIJSKAMP. - Er wordt gevraagd eene *geschiedkundige novelle*, waarvan de handeling plaats grijpt binnen het grondgebied der hedendaagsche provinciën Limburg, van het begin der Hervormingen tot het begin der Fransche omwenteling, (1517-1789) met vaderlandsche en katholieke strekking.

Aan de goedgekeurde werken, worden volgens verdiensten toegekend: Gedenkpenningen of diploma's en boekwerken.

Voorwaarden:

De handschriften moeten minstens 50 bladzijden 8° druks groot zijn en goed leesbaar geschreven.

De schrijver zet op zijn werk eene kenspreuk, welke hij, met opgave

(1) De zee van de PANNE, bij VEURNE, en alwaar de BLAUWE ZUSTERS ook hun leergesticht hebben.

van naam en woonplaats, in een gesloten briefzakje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt.

De mededingende stukken moeten vrachtvrij ten huize van den Schrijver, (de heer Eng. Leën, Nieuwstraat, Hasselt) ingezonden zijn vóór 1^{n} Mei 1901.

Niet bekroonde werken worden, op aanvraag, teruggezonden.

Boekennieuws.

P*ETRUS DE RUDDER. - Schielijke genezing eener beenbreuk te Oostakker* (*bij Gent*) *door J. Van Hoestenberghe S.J.*[(1)].

Schrijver geeft ons den inhoud van een werkje: '*Guérison subite d'une fracture*' onderteekend door de DD^{rs} L. Van Hoestenberghe, E. Royer en A. Deschamps S.J., dat te krijgen is in de 'librairie scientifique, L. Lagaert, rue impériale' te Brussel.

Reeds is er een en ander geschreven over dien De Rudder van Jabbeke, die in 1867 zijn been brak en, in 1875, op eene wonderlijke wijze, van die breuke schielijk genezen werd op eene bedevaart naar Oostakker, in Oost-Vlaanderen; o.a. van A.D.S. een artikel in de 'Dietsche Warande en Belfort' 1^{e} jaar, 1^{e} n^{r} 15 Januari 1900[(2)]

Nu geeft ons de eigen zoon van Dr Van Hoestenberghe, in het vlaamsch een nauwkeurig verhaal van de ziekte, de bedevaart en de wonderlijke genezing in ons vlaamsch Lourdes, met tal van degelijk gewettigd onderteekende getuigenissen en 4 lichtprenten.

Het boekske is leerzaam en terzelvertijd aantrekkelijk; de on-en bovennatuurlijkheid van het gebeurde is er klaar en afdoende in bewezen, en men vindt er het boeiend verhaal van een, laat ons zeggen, mirakel dat op vlaamschen grond en op koele vlaamsche wijze, door nederig maar diep geloof en stil standvastig betrouwen in de macht van de moeder Gods, verkregen is.

(1) Brugge Boekdr. Em. Van Hoestenberghe-Houtteman, Nieuwe Gentweg, 73, prijs 0,50 fr., met verminderinge volgens 't getal.

(2) Daar kwamen o.a. deze opmerkensweerdige reken in voor:
'De tijd, tot de genezing van eene breuk vereischt, is in deze laatste jaren merkelijk ingekort, dank aan den vooruitgang der heelkunde, en 't is te verhopen dat hij nog zal verkorten; maar wat *onmogelijk* is, is dat zulke genezing *oogenblikkelijk* geschiede. Ik zegge "onmogelijk" zoodat het niet alleen onuitlegbaar is *in den tegenwoordigen toestand der wetenschap*, gelijk ik persoonlijk geneesmannen nogal gemakkelijk hoorde bekennen, maar dat het onmogelijk *zal blijven*, 't gene zij moeilijker toestonden: trouwens 't zal immer tijd noodig zijn, zoo wij het toonden, tot zulke genezing, even gelijk er immer zal tijd vandoen zijn om van Brugge naar Arlon te reizen, hoeverre de vooruitgang en ondervindingskracht het ooit drijven mogen: dien afstand kan en zal men later *in min tijd* dan nu afleggen, maar *zonder tijd* nooit.'
C. VERBRUGGHE

[Nummer 14]

Onafhankelijk Congoland
door Edmond Denys, Leeraar aan 's Heiligen Lodewijks, te Brugge, in 't jaar 1900 gedrukt en uitgegeven door Jules De Meester, te Rousselare.

GEERN wilde ik hier gansch het talmerk van *Biekorf* gebruiken, om in 't lange en in 't breede, de twee lijvige boekdeelen van Eerw. Heer Denys te bespreken, en 't ware inderdaad de moeite weerd.

Sommige menschen, en zelve, verstandige vlaamsche mannen, ontzien het, nen dikken boek, en nog meer *twee* dikke boeken van ends ont ends te overloopen; maar, wij mogen met alle waarheid bevestigen, dat hoegenaamd niemand, het volledig *lezen* van Eerw. Heer Denys zijn werk, 'n zal beklagen, want 't is alleszins merkweerdig.

Den opsteller geeft ons in ruime mate al wat wij over Congoland mogen of kunnen begeren, en 't en moet niemand verwonderen dat hij er acht jaar tijd aan besteed heeft.

In zijn werk heeft hij ook veel dingen ten nutte gebrocht, die vroeger geboekt wierden, en nu verspreid liggen in 't nalatenschap van CAMERON, LIVINGSTONE, SCHWEINFURTH, STANLEY, A. VYNCKE, ALEXIS en anderen. Daarbij heeft hij nog alles kunnen volledigen met de bijdrage van de meest bekende *fransche, duitsche, engelsche en vlaamsche* TIJDBLAREN en JAARBOEKEN der Zendingen.

In 't EERSTE DEEL leidt Eerw. Heer Denys ons RINGSOM EN DWERS DOOR AFRIKA. 't Is e wandelingske dat wij gemakkelijker doen bij inbeeldinge, als met de dampende stoomschepen en dolende reisgezelschappen ofte Caravanen der woestijne.

Daarna mogen wij Afrika beschouwen van de OUDSTE TIJDEN TOT NU, en leeren ook de namen en de bijzonderste gevaarnissen kennen van de beroemdste LANDVORSCHERS die Afrika doorreisd hebben.

Verder verhaalt Eerw. Heer Denys hoe Onafhankelijk Congoland GESTICHT wierd, geeft uitleg over Congolands BODEM, BERGEN en ERTSWEZEN, toovert vóór onze oogen zijn MEREN, WATERVALLEN, STROOMEN en andere WATERLOOPEN, en doet uiteen ook hoe het daar met de LUCHT gesteld is, met *vochtigheid, hitte* en *koude*, met *wind*, met *onweders* en *woudstormen*. Ook Congolands KRUID- BLOEM- en HOUTWEZEN 'n zijn niet vergeten, en wij komen uit op de DIERENGAARDE of *dierentuin*, waar *olifanten, leeuwen, tijgers, luipaarden, apen, hertegeiten*, (antilopen), *wilde ossen, arenden* en andere *grijpvogels*, met *roode, witte* en *zwarte mieren* lijk al deureen roeren en rooven, wroeten en wemelen. Oh! wat prachtige schilderinge van Gods verbazende scheppingswerk! Eerw. Heer Denys sluit zijn EERSTE DEEL met de VOLKEREN en TALEN, en teekent belangwekkende bijzonderheden aan nopens het stroomgebied van den *Congo-Lualaba*.

In het TWEEDE DEEL terten wij op het stroomgebied van den ARUWIMI, van den UBANGI-UELE, gaan langs het EVENAARSGEBIED naar de landstreken van den KASSAI, en trekken verder over STANLEY-POEL, tot aan de ATLAN-

TISCHE HOOFDZEE: alles leeft en woelt daarin; de *zwarte volksstammen* doen hunnen ommegang met al wat hun eigen is, met *kleedinge*, en *haartooi*, met *zeden* en *gebruiken*, met *oorlogsliederen*, met *speeltuigen* en *avondwalsen*.

Verder geeft Eerw. H. Denys ons het nauwste beeld van de DWERGEN[1] of *Vuistelingskes, Wiemkes* of *Kaboutermannekes;* beschouwt de MENSCHENETERS, brandmerkt de ARABEN met hun *stroopjachten*, hun *veldtochten* tegen de Belgen, en ook met hunnen alderwreedsten SLAVENHANDEL.

Die verschillige dingen zijn zoo treffend en levendig behandeld, dat gij, vriend lezer, menigmaal zult hijgen, bij 't overloopen van al die ongehoorde gruwelen.

Het TWEEDE DEEL geeft ook nog de GODSDIENSTIGE BEGRIPPEN DER INBOORLINGEN, en hun wangeloove tegenover kwâ geesten en tooveraars; 't gaat voort met de GESCHIEDENIS VAN DEN KATHOLIEKEN GODSDIENST in Congoland, met *het werk der zendelingen*, met de *standen en rechtsgebieden, handelstochten* en *vennootschappen* (*compagnies, sociétés*), en 't sluit met het BESTUUR en het BEWIND van Onafhankelijk Congoland.

Eerzame Vlaming, vrienden uit Antwerpen, Brabant en Limburg, liefhebbers uit Noord- en Zuid-Nederland, daar hebt ge den beknopten inhoud van de twee boekdeelen die

(1) Eerweerde Heer Denys geeft het woord *dwerg* als *komende van* 't sanskritsch *dhvaras*=booze geest. - Ons *dwerg*, gelijk t hoogduitsch *zwerg*, en 't engelsch *dwarf* is algemeen germaansch, *niet overgenomen* maar *verwant* met 't sanskritsch *dhvaras*. - SKEAT geeft voor *dwarf* (dwerg) den indogermaanschen wortel *dwar = to rush forth, bend, stupefy, deceive*. KLUGE en FRANK geven *dwerg* ook als algemeen germaansch.
Elders gebruikt Eerweerde Heer Denys, *schaduwglas* voor *spiegel*. 'k Hadde liever *schouwglas* of *kijkglas* (vergelijkt *schouwburg* en *kijkkasse*).
Verders *vriesgans* (waarom *vriesgand* en *vriesganden*?) niet te verwarren met *kraan, kraanvogel* (fr. *grue*), die behoort tot de *steltloopers* of hooggepootte.
Voor *Hopman* (capitaine), gave ik liever 't gewone *hoofdman;* het eerste (*hopman*), is rechtstreeks overgenomen uit het hoogduitsch *hauptmann*.
A.M.

ge *zult*, die ge *moet* lezen. 't Ware jammer en zonde zulke wetensweerdigheden te derven.

Daarenboven krijgt ge menigvuldige *afbeeldingen*, met èn prachtige *landteekeninge* of kaarte, op den hoop.

De TALE is over 't algemeen zeer wel bezorgd, de zinsnede, zoo vrij en zoo vlaamsch ook, is krachtig en zwierig, en valt altijd goed op heur pootjes. Daarbij streeft Eerw. Heer Denys zooveel mogelijk naar 't ECHTGERMAANSCH; hij wilt, voor zooveel het zijn kan, niet aleen de *loutere vreemde*, maar ook de *schuimwoorden* weren, en daarin heeft hij ten vollen gelijk; alzoo zullen wij èn zuivere, èn ongeborgde, èn zingende tale vastzetten, die de vreemdeling ons zal benijden. Ook is het treffend om het verschil na te gaan dat bestaat tusschen de tale van Eerw. Heer Denys, en de *hollandsche* uittreksels die hij ons ter loops heeft medegedeeld uit *Afrika's donkere wildernissen* (van Stanley), en waarin de vertaler veel loutere *fransche* en veel *schuimwoorden* zoo gemakkelijk had kunnen vermijden.

Eerw. Heer Denys, heeft het goed op om zijnen boek aantrekkelijk te maken: Al spreken van *kruiden, dieren, stroomen* of *waterloopen*, schuift hij, waar hier en waar daar, e nieuwtjen tusschen, dat uw gemoed beweegt, uwen geest treft, of nen vroolijken monkel op uw lippen brengt; zoo bijvoorb: in 't EERSTE DEEL de *jacht op den luipaard*, (bl. 259); het *waterhors* of nijlpeerd (hippopotame), (bl. 272); den *honingeter*, (entwat voor de biemelkers!) (bl. 276); op bl. 340 is er sprake van *staak*- of *paaldorpen* (goed nieuws voor M.J. Claerhout); op bl. 345 wordt over den *groet* gehandeld, groet die wel trekt op het kletsende handspel met mate en woordenklank, dat ik onlangs te Aertrycke bij de kinders heb waargenomen. Voegt daarbij nog het OORWOUD, (bl. 233); Hoe STANLEY LIVINGSTONE wedervond (bl. 50); Hoe De Bruyne, van Blankenberghe, zijne heldendood stierf (bl. 136-137); RUKWIND EN STORM (bl. 175-178); Tocht en verwoestingswerk van *woudmieren* en *springhanen*, avondleute en wapenspel der *wildemans*, enz.

Ik stake met Eerw. Heer Denys van herten geluk te wenschen met den gewichtigen opbrengst van zijn kennisse en taaie werkzaamheid. Zulke boeken zijn deugdlijke boeken, en *van de schoonste uit*, waarin ons vlaamsche volk machtig vele zal leeren; 't zijn boeken, die buiten twijfel, als belooninge in de handen zullen geraken van de leerlingen onzer onderwijsgestichten, en die ook in gilden, en andere volksvergaringen, kunnen verlot worden. Wat aangename, wat nuttige lezinge, voor de lange *winteravonden*.

Zijne Hoogmogendheid Leopold II, Koning der Belgen, wiens beeltenisse op het eerste blad staat, heeft den *opdracht* aanveerd van beide deelen, en heeft, uitnemende tevreden, tot tweemaal toe den opsteller willen bedanken.

Eerw. Heer Denys, uw Congoland zal buiten Belgenland gaan, uw merkweerdig gewrocht zal u overleven.

Aertrycke.

A. MERVILLIE

Op den vijftigsten verjaardag
van de plechtige kloostergeloften onzer eerweerde moeder abdesse, zuster Maria-Lucia, wijlen eer en jongvrouw Delphine Deschietere de Kerkhove, gevierd te Rousselare, in het klooster der Arme Claren Colettinen op den 25 September 't jaar O.H. 1882.

DE wereld was te kleen voor t' hert van Alexander!
des had hij wonderen lof bij menig oud Poeet;
maar k' wacht mij zulken lof te melden, die een ander
en een veel grooter hert als Alexanders weet;
Franciscus hert is dat, des armen van Assisen,
Hij die de wereld ook gekend heeft, en geschat,
van al te kleender weerde, om haar niet af te wijzen
voor t' eeuwig heil der hoog- en schoondere Hemelstad.
De wereld was te kleen voor t' hert van dezen strijder,
hij won en overwon ze duizendmaal, en nog
bleef plaatse er in zijn hert, dat wijder wierd en wijder,

na maat hij verder week van s' werelds oud bedrog!
In God docht hem het hert alleen bekwaam te leven,
t' afgrondig menschenhert dat altijd onvoldaan,
geen ruste en heeft, t' en zij t', den Schepper weêrgegeven,
in Hem mag rusten, Hem beminnen, Hem verstaan.
Is 't wonder dat een hert door God alleen bezeten,
de wereld overwon - wat zeg ik - met geweld
de wereld ommekeerde en uit heur slavenketen
zoo menig ziel verloste als ware Ridderheld?
o Ridderschap vol eere, o Kruisvaart, ondernomen
niet om het graf alleen en 't heilig Vaderland
des Zaligmakers, maar om alles te overkomen
dat tusschen mensch en God onvrije muren spant;
om God te winnen, God strijdmachtig in te varen,
gestreden af en los van s' werelds banden al
en vrij, oneindig vrij, - voor altijd vrij den waren
triomph te vieren, dien geen tijd meer stooren zal!
Dit deed Franciscus, dit zijn kinderen, een en allen,
't zij man, 't zij maagd, 't zij rijk, 't zij arme, kleen en groot
verstonden t' edel woord des voorbeelds. Duizendtallen
vergaarden onder 't kruis dat hij te volgen bood.
Van eenen zegenpraal als dien Franciscus benden,
met Armoe voor hun deel en 't Kruis voor wapen, Noord
en Zuid, en Oost en West, in alle streken, henden
op 's werelds heerschappij, wie had er ooit gehoord,
wie had er ooit gedurfd, bij de oude dichters, wagen
hetgeen zes eeuwen reeds getuigen in Gods Kerk,
hetgeen wij zelven nog op onze kwade dagen
beleven mogen van Franciscus wonderwerk,
dat altijd kleen, zoo groot, zoo machtig is, gedoken
in de oogen straalt, bespot alle eere wint, getrapt
beneen de voeten, leeft, onttredderd en gebroken,
weer, opstaat, en hersteld, dweers deur de wereld stapt.
Zoo is 't nochtans, niet waar, eerweerde en goede Moeder?
Gij weet het best toch, Gij die, in uw maagdenschoot,
zoo menig jaar de vlam gevoed hebt, die de Broeder
van 't oud Assisi kwam te ontsteken. Hij is dood

der wereld, maar hij leeft nog in uw hert, daar wonderen
verwekkend, zoo hij zelf er plag te werken, hij
die door geen berg, geen bosch, geen zee, was aftezonderen
van 't edel doel dat hij betracht. Zoo bleeft gij,
o Moeder onbeducht voor alle wereldmachten,
't apostelschap getrouw dat u de Vader gaf.
Gij stichttet niet alleen ons herte en onz' gedachten
met voorbeeld, lesse en moed, gij planttet uwen staf,
onvruchtbaar schijnend hout, waar Gods geheime wegen
u toogden 't vruchtbaar land, dat kruis en tegenspoed
en lijden leveren zou; maar 't heeft ook oest gedregen,
dien in zijn schuren God voor eeuwig bergen moet.
Laat Munster-aan-der-Aa, de kroone van Westfalen,
laat Dusseldorf den Rhijn versierend met de pracht
der schilderkunste; laat 't oud Tongeren verhalen
en 't leerzaam Rousselaer', hoe haast en onverwacht
uwe moederlijke staf daar nauwlijks kwam te raken
den grond of uit den grond kwam klooster, choor en kerk
gezegend als van God en ging er 't vier aan 't blaken,
dat niet meer sterven zou al woei het nog zoo sterk.
Ja Satan had het wel gekrenkt, had hij gekonnen,
hetgene, op God gesteund en op de Ootmoedigheid,
uw altijd hopend hert zoo krachtig heeft begonnen;
maar stormen hielp er niet, te diep was aangeleid
de grondslag en de steen waarop Gods werken gronden;
uw werk bleef ongedeerd en heden, God zij lof!
verscheen de dag, dat wij de vijftig jaar verkonden
die gij gewaakt hebt, in Franciscus maagdenhof!
Waak voort nog langen tijd en zij Gods engel nevens
u, wakend dag en nacht, opdat geen vijand ooit
en raak den gouden draad uws kostelijken levens,
noch 't hert, dat zooveel deugd heeft rondom u gestrooid.
Waak voort nog langen tijd, blijf bij ons die u allen
beminnen, Moeder, zoo elk kind beminnen moet,
en laat ons liever al, eerbiedig neêrgevallen,
als dat gij sterven zoudt, hier sterven voor uw voet?

G. GEZELLE

Vijf Brugsche Tooneelstukjes uit de vorige eeuw

EENIGE maanden geleden werd aan de Boekerij der Leuvensche Hoogenschool, op eene veiling, voor de onaanzienlijke somme van vijf frank, een handschrift toegewezen uit het midden der vorige eeuw, binnen en buiten de allertreurigste sporen dragend hoe kinderhanden er mede gesleurd en gebeuld hebben. De kalfleeren band is gescheurd, doorgaat en verhakkeld, de rug ligt open, 't slot is weg, en dat er van het handschrift zelf, formaat $20^{cm}5$ X $15^{cm}5$ nog 80 beduimelde en beplekte bladen overblijven mag haast wonder heeten, zoo los zitten ze meest aan malkaar. Ongeveer een derde der bladzijden schijnen verdwenen. Waar een hoek of kant, of een heele bladzijde soms, wit gebleven was, hebben ongeoefende handen ze met de gebruikelijke kindersieraden overkribbeld: schrale haantjes wisselen zoowat rechts en links, met even schrale mannetjes af, terwijl het sterke eigendomsgevoel van jonge kinderen zich uit in verscheidene aanteekeningen, op bl. 64, 67 en 77. *Dezen boek behoort toe aen Octavie Van Slambrouck*, kan men op bl. 67 ontcyferen. *Die dezen boek viend eer hij verloren is, zal sterven eer hy geboren is. Dat deezen boek konde spreken, gy en zoud in uwen zak niet steken. Want hy zeggen hoe alhei ik behoer aen Octavie Van Slambrouck*. Wanneer Octavie Van Slambrouck het handschrift in haar bezit had, vernemen wy op de keerzijde van bl. 64: *Dezen boek byhort toe aen Octavya Van Slambrouck. Die deezen boek vind en wederom bring, zal hebben een klute of te Passchen een koekstuet, bij den Ruyter te Rousselaere 1844 lanst de Yperstraete*. - had het handschrift behoord aan een zekere Ursula De Leu; dat vernemen we op de keerzijde van bl. 77: *Desen boek behoort toe aen Ursula De Leu. Die dezen boek viend en u wederom breijngt, zal hebben een klute of Paesschen een kokstute 1823*. Welke woorden dan nog eens erboven herhaald worden, gevolgd door het jaartal 1829.

De inhoud bestaat hoofdzakelijk uit eene reeks tooneelstukjes, die schijnen opzettelijk voor de prijsdeelingen der Christelijke Leering te Brugge geschreven te zijn. Het geschrift is van verscheidene handen, en ook trant en stijl wijzen op verscheidene ‘makers’. Wij schromen eenigszins het woord ‘dichters’ hier te gebruiken. Op bl. 69 tot 77 komen drie sermoenen voor; van het eerste der drie ontbreekt het slot.

Vier der tooneelstukjes zijn geheel bewaard: van *de H. Thresia met haer broeder Rodericus* (bl. 1-13), van *Thestylis* (bl. 14-26), van *Lutgardis* (bl. 27-40), en van *Magdalena ende Theresia* (bl. 41-56). Van een vijfde stukje, *Jephtias* (bl. 57-67) is nagenoeg de helft verloren. Van een tooneelspel waarin onder andere *Amramus* en *Jochabed* optraden, is alleen bl. 78 overgeschoten. Van een ander stukje, waar onder andere *Christelijke Leer, Godtvrugtigheid* en *Waerheid* een rol vervulden, en waar een zekere *Johannes* door een zekeren *Jacobus* over den Cathechismus ondervraagd wordt, schiet enkel over de onderste helft van bl. 79, en bl. 80: 't is voor onze Letterkunde stellig een zeer gering verlies, te oordeelen naar het bewaarde:

> Gij Jantien waer is Godt? *Joh*. Godt die is overal.
> *Jac*. Ziet Godt ook alles? *Joh*. Ja, tgeen is op taerdsche dal.
> *Jac*. Hoe veel Goden zijnder? *Joh*. Eenen. *Jac*. Hoeveel persoenen?
> Gij zijt een weerde kind, kont gij mij dit bethoonen. Enz.

Jantje antwoordt op alles zoo flink dat *Chr. Leer* moet bekennen:

> Voorwaerik ben voldaen, het is naer mijnen wensch.

Op de keerzijde van bl. 80 begint de *Naer-rede*. Gij ouders, luidt het daar,

> Gij ouders let hier op, zent hier uw jonge spruijten.
> Hier leeren sij het goed, het kwaed dat blijfter buijten.
> Stiert hun naer Christi leer, op dat sij door haer licht
> Hier naermaels moghen zien Godts heilig aengesicht...

Doch houden wij ons enkel bezig met de vier volledig

bewaarde stukken, en met *Jephtias*, waarvan het bijzonder te betreuren valt dat zooveel verloren ging.

De hand die *Jephtias* opgeschreven heeft, vindt men in geen enkel der andere stukken of fragmenten terug. *Thestylis* daarentegen en het fragment waar Jantje gevraagd wordt naar het getal goden, zijn van ééne hand. De drie overige stukken, en het fragment met *Amramus* en *Jochabed*, zijn van eene derde hand. Wat stijl en taal betreft kan men op dezelfde wijze drie groepen onderscheiden: *Jephtias*, - *Thestylis* met het eene fragment, - Je drie overige stukjes met het andere fragment.

Vooral bij de stukken dezer laatste groep schijnt men getracht te hebben aan de taal eenigermate eene Brugsche kleur te geven. Doch van een geboren Bruggeling zijn ze niet. Zoo klinkt het zeker Brugsch dat er van de *joenckheyd*, en van *de joenge jeugt* wordt gesproken. Maar in een regel als:

> Gaet vr*ey*, doors*nyt* de zee, door*reyst* die vreede kusten

uit de voor-reden van 't stukje der *H. Thresia met haer broeder Rodericus*, zou geen Bruggeling van geboorte *vrey* hebben geschreven met den klinker van door*reyst*, doch *vry*, met dien van *doorsnijt*.

De verschillende stukjes vertoonen nagenoeg denzelfden bouw: ze bestaan uit eene ‘Voor-reden’, drie of vijf bedrijven (ook deelen of vertoogen genoemd) en ingedeeld in ‘scenen’ (die ook den naam dragen van uytcomste of uytganck), en eene ‘Naer-reden’. De stukken van de *H. Thresia met hoer broeder Rodericus*, en van *Thestylis* tellen maar drie bedrijven; de andere vijf. Als ‘Naer-reden’ op *Jephtias* mag men gerust het tooneeltje beschouwen, van dezelfde hand als *Jephtias*, op bl. 66 en 67r^{o}. Het voert als opschrift: *De verheffinge vande heyserin ende coninginnen*, en we zien er *Christ. Leer* tot keizerin het meisje kronen dat den eersten prijs in de Leering behaald had, waarna de jonge keizerin nog twee gezellinnen tot ‘coninginnen’ verheft.

Hierop volgt nu eene aanspraak van *Chr. Leer*, de kinderen opwekkend tot de deugd: ‘toont, toont,’ zijn de woorden waarmede zij haren oproep besluit.

toont, toont, dat u gemoet veel stercker is als rotsen,
daer in de volle see de baeren tegenbotsen;
en peijst, wort hier de deught soo treffelijk gecroont,
hoe sal sij eens daernaer voor eeuwigh sijn geloont!

Ook *Jephtias* zal wel eene *Voor-reden* gehad hebben, maar deze is niet bewaard.

Over de stukjes zelf, ter uitzondering van *Jephtias*, mogen we kort zijn. Kenmerkend is het hoe nog steeds aan zinnebeeldige personen eene rol wordt toegedacht, en hoe de vertooning door ‘toogen’, 't is te zeggen levende beelden, ondertusschen afgewisseld wordt. Bij 't spel der *H. Thresia en Rodericus* is de voor-reden eene samenspraak tusschen *Goddelijke Liefde, Christelijke Leeringe* en *Jesus*. - In de Naer-rede treedt *Chr. Leeringe* alleen op[1].

Het stuk zelf gaf gelegenheid vele kinderen een rolletje te laten spelen, en ook al eens een liedeken te laten zingen. Thresia, haar broertje en hare moeder spelen de hoofd-

(1) De alleenspraak van *Chr. Leer*, is grootendeels opgevat als de toelichting voor eene soort van verheerlijking der ‘keyserinne’. Immers, na den lof te hebben verkondigd van de H. Thresia, heldin van 't stukje, gaat *Chr. Leer*, voort met te roemen op het groot getal kinderen die hare lessen te Brugge bijwonen:

men kan in dese stadt meer als vier hondert tellen
die al hun hert en sin op myne leering stellen
ja dees vermaerde stadt met blydschap ik bemerck
dat kinders niet alleen, maer ouder naer de kerck
en. veel gedaagde lien met iver hun begeven,
om thooren mijne leer, en aen de jeugt te geven,
een voorbeelt hoe dat sij met groote vlijtigheijd
naer Christi school moet gaen op den gestelden tijd... (bl. 13).

Een der kinderen heeft echter boven al de andere uitgemunt in het ‘dispuyt’. Driemaal achtereen wordt nu de gordijn open en weer toegeschoven, en krijgen we te zien hoe de jonge keyserinne gekroond wordt, met het feestgewaad getooid, en eindelijk ten troon geheven. En daarenboven wordt ons gezegd dat ze als belooning een boek met zilveren slot zal krijgen, terwijl ook boeken zullen geschonken worden aan de andere kinderen.

rollen, maar daar zijn bovendien nog kleine rollen voor twee boerinnen, vier herderinnen, en vier schoolmeisjes, alle zeer sierlijke en vergezochte namen dragend, als Baucis, Dymphna, Galathea, Amaryllis, Sylvia, Diana, Pamphila, Rosalia, Beatrix, Carolina. Ook de *Goddelijke Liefde* treedt in het stukje op. Ze doorschiet Thresia's hert met een gevlamden schicht, aan 't slot van een tafereel waar aan het kind ‘in ontgeestinge door het lesen van het leven van de H. Agnes,’ drie achtereenvolgende ‘spectakels’ vertoond zijn geworden, - te weten: de H. Agnes, geknield het zweerd omhelzend waardoor zij de martelie zal onderstaan, - de H. Lucia de oogen uitgestoken, en hare handen naar den hemel heffende, - en ten slotte de H. Barbara, met eenen degen in de hand, de H. Catharina den slag ontvangende, en de H. Apollonia met eene trektang.

Ongelooflijk kinderachtig is overigens de opvatting: de toeschouwers krijgen te hooren en te zien hoe een jong meisje, na het lezen van het leven der H. Agnes, van huis wegloopt om in Moorenland den marteldood te zoeken, en haar broertje meêneemt. De kinderen versukkelen in een bosch, en daar vindt ze na lang zoekens de weenende moeder terug. - Eene der zonderlingste tooneeltjes is dat waar broertje vraagt om meê te gaan:

> Ey suster, k bid u toch, wilt my alleen niet laeten;
> want tleven sonder u doet my het leven haeten;
> k salt achten groot geluck, verachten alle pyn,
> ist dat ik maer met u mag martelaerken syn.

Maar zult gij kunnen weêrstaan, vraagt Thresia, aan de beloften en het gevlei, en aan de pijnen? Wel aen, zegt ze,

> Wel aen laet ons eens sien hoe gij u daer sout draegen.
> Denckt ik ben den tyran, ik sal u ondervraegen
> en tgeen gy segt aen my, dat antwort oock aen hem.
> *Rod*. Wel aen ik ben te vreen, laet hooren uwe stem.
> *Thres*. Wel hoe stout joengelinck, hoe syt gy soe vermeten,
> verbastert van u stam, u eygen selfs vergeten,
> dat gy geen goden eer wilt thoonen aen dien godt?
> verandert uwen sin, en doet naer myn gebodt.
> *Rod*. Sal ik een steenen beelt gemaeckt van smenschens handen
> Godts eere bieden toe? nog liever hier te branden.
> *Thres*. Dit steenen beelt is godt, doet dit godts eere aen.
> *Rod*. Ik seg al die dit segt die liegter deftig aen....

Een weinig verder scheldt ze hem, en bedreigt hem met de wreedste tormenten. Maar Rodericus blijft kloek. Breengt tangen, roept hij:

Breengt tangen, sabels, vier, breengt roeden, breengt serpenten
siet daer, daer is myn borst, kiest plaetsen voor u vraek.
Sa maeckt hier wont op wont, en neemter u vermaeck.
Thres. Rodrice, tis genoeg, en laet ons niet meer proven;
comt mee naer Mooren-lant, tis niet van nood te toeven.
Ken vrees nu geen tyran, ken vrees geen felle pyn,
Godt sal ons hulp en troost, Godt sal ons bystant syn.

Lutgardis is de geschiedenis van een wereldschgezind meisje (*Mundus* is een der personagen), dat door de bijzondere werking van Gods liefde (*Amor Dei* speelt ook in het stukje), vermurmd, en ten slotte door herhaalde verschijning van *Jesus* zelf bewogen wordt om vaarwel te zeggen aan alle ijdelheid en het kloosterleven aan te nemen. De verzen zijn nogal verzorgd, het ontbreekt de samenspraken niet aan innigheid en leven, afwisseling is er ook. Ja, eenmaal zelfs, tusschen twee bedrijven in, door het opvoeren van een ‘nieuw en fray balet’.[(1)]

Het stuk van *Magdalena ende Theresia* is daarentegen uiterst zwak in alle opzichten. In bijzonderheden hoeven we niet te treden, wat het behandelde onderwerp betreft, daar wij in nota het gedrukte programma zelf mededeelen, dat ons tevens inlicht over den aard, den tijd en de eigenlijke bestemming der opvoering. *Ecclesia* en *Fides*, twee zinnebeeldige personagen die optreden in Voor- en Naerreden

(1) Aan 't slot van het stukje verschijnt *Jesus* aan *Lutgardis* voor de tweede maal, en vat zij haar besluit naar 't klooster te gaan. Vaert wel, vaert wel, myn bruyd, spreekt *Jesus* tot haar bij het scheiden, en verdwijnt. O Jesu, zucht zij nu:

O Jesu, keert weerom.
In tclooster ik voortaen aen tcruys met u wil wezen,
om als een cleyne bie tsoet honinck te gaen lesen
wyt (= uit) u geopent hert, door u te syn gevoet,
en om myn traenen ook te mengen met u bloed.
Met Jesus wil ik syn, comt hier, comt snelle winden,
met Jesus moet ik syn, wilt m'op u vleugels binden,
voert my naer d'eenigheyd, tot dat eens comt den dagh
dat ik myn bruydegom altijd genieten magh.

Treffen deze regels niet door hun gloed en gevoel?

blijven echter in dat Programma onvermeld[1]. Het Naer-spel: *de Schole der Weereldt* komt in het Handschrift niet voor.

(1) Dat Programma bestaat uit een dubbelblad, of vier bladzijden.
Blad. 1:
Magdalena || ende || Theresia || treur-spel || Sal vertoont worden door de Dochters van den || sondaghschen Catechismus || gehouden in de capelle van den || H. Christophorus || door de paters der || Societeyt Jesu || in het uytdeelen der prysen || Binnen Brugghe den 5. Mey 1745. voor de vrouwen alleen, || ende den 6. der selve maendt voor de mans alleen, || naer middagh ontrent den dry uren. || - Tot Brugghe Gedruckt by Jacobus en Franciscus Beernaerts, || woonende in de Breydel-straete in S. Xaverius.
Blz. 2:
KORT-BEGRYP.
Wanneer de christenen in Japonien vervolght wierden, is onder andere gevanghen geweest eene edele Matroone genaemt Magdalena *met haere Dochter* Theresia: *de welcke standtvastiglyck het Christen Geloof belydende, aen cruycen gehecht ende doorsteken zijn*.

(Uyt de Brieven van Japonien.)

PERSOONEN.

Den gheest des Moeders van Magdalena.
***Maria Roels*.**

Keyserinne.	Magdalena.
Anna Fermaut.	*Maria Contales*.
Theonilla Suster van Magd.	Theresia Dochter van Magd.
Maria Donche.	*Justina Rotsart*.

Princessen van het Hof.

Maria de Melgar.	Maria vander Beke.
Anna van Zuylen.	Josepha de Witte.

Blz. 3:
I BEDRYF. - *Magdalena* peysende te vluchten, wordt van den gheest haers moeders in den slaep vercloeckt: waer op haere Dochter vol vreese tot haer komende, sy de selve wel gemoedt wegh-sendt
II BEDRYF. - *Magdalena* om de teerheyt van *Theresia* beanghst, wordt te vergeefs van haere Suster *Theonilla* tot de vlucht verweckt. Niet-te-min sy onderwyst haere Dochter, en leert haer wat de Martelie is; verstaende haere kloeckmoedigheyt in alles te willen verdraegen, verheught haer seer.
III. BEDRYF - De keyserinne 't Christen Geloof vervloeckende, wordt haer geboodtschapt, dat *Magdalena* ende *Theresia* gevanghen zyn; de welcke sy van 't Geloof getracht hebbende af te trecken, doch niet winnende, doet hun wegh gaen, en beraedt haer door wat doodt sy hun wilt straffen.
IV. BEDRYF. - *Magdalena* blyde zynde om de standtvastigheyt van *Theresia*, wordt van haere suster *Theonilla* wederom vruchteloos beweeght tot afstandt van 't Geloof, gelyck oock van de keyserinne; de welcke eerst de Moeder, daer naer de Dochter, met valsche reden tracht te bedriegen: maer hun niet konnende verwinnen, doet hun in den kercker sluyten, en stelt vast hun te dooden.
Blz. 4:
V. BEDRYF. - *Theonilla* te vergeefs voor het leven van haere Suster ende Nichte gebeden hebbende, gaet hun verkondighen hunne aenstaende doodt: waer op sy malkanderen verwecken tot eenen kloecken strydt, en sterven stantvastelyck.

NAER-REDEN IN GEZANG.
NAER-SPEL.
***De schole der weereldt*.**
PERSOONEN.

Over *Thestylis* een enkel woord: 't is de geschiedenis van een herderinnetje dat haren tijd doorbrengt met een beeld der H. Maagd te vereeren. Intusschen beschermt Maria zelf hare schaapkens, belet den boozen wolf deze aan te tasten, en voorspelt aan Thestylis dat zij nog den zelfden dag met een zaligen dood zal geloond worden. Het kind bezwijkt inderdaad aan de voeten van het beeld. Een aantal herderinnetjes spelen in het betrekkelijk korte stuk hunne rolletjes. Over den gemakkelijken trant en versbouw moge men oordeelen, naar het hier volgende staaltje. Thestylis ligt geknield voor 't Mariabeeld. Ach, zucht ze, als ze denkt aan de vogelkens in de lucht:

> Ah! kond ik met hun dog sweven
> door de locht geheel mijn leven
> ik sou singen over al
> deesen naem met blij geschal.
> Deesen naem heb ik gaen schrijven
> in een boom, en sal daer blijven
> en gij boomtien sult te saem
> groijen in Marias naem.

De weereldt.
***Maria Contales*.**

Elizabeth Moeder.	Threseken } Dochters van Elisabeth.
Catharina Veranneman.	*Anna van Zuylen* } Dochters van Elisabeth.
Magriet Grammeer.	Cathoken } Dochters van Elisabeth.
Josepha de Witte.	*Theresia vander Beke* } Dochters van Elisabeth.
Jacquemyn Meyssen.	Jennoken } Dochters van Elisabeth.
Maria Roels.	*Carolina de Melgar*. } Dochters van Elisabeth.

Danserssen.

Maria de Melgar.	*Josepha de Witte*.
Maria vander Beke.	*Anna van Zuylen*.
Justina Rotsart.	*Theresia vander Beke*.

***Carolina de Melgar*.**

Tot meerder Eere ende Glorie GODTS, van de Alderheylighste Maghet MARIA, ende tot Vervoorderinge van de Christelycke Leeringe.

Ah! dat ik had duysent sinnen
om Maria te beminnen
duijsent sinnen souden sijn
groote blijdschap in dees pijn.
Maer dit sijn maer enckel wenschen
niet gejont van God aen menschen.
Soeckt wat blomtiens hier en daer
om te cieren haer outaer....
Had mij God veel goet gegeven
dat ik rijckelijk kost leven
gij soud ook van stonden aen
in het goud verheven staen.
Op uw armen soud gij draegen
uwen Soon vol van behaegen
stijf van gout, en tallen kant
afgeset met diamant.
Maer ik meijn, tis u behaegen
uwen Soon soo slecht te draegen
want gij uwen God van al
hebt gebaert in eenen stal....
Wat hoor ik? segt gij goeden dagh?
Het kintien groet mij met een lagh.
Ah sijt togh uijtter hert gegroet
o seer lief kint, o moeder soet.... (Bl. 19 en 20.)

('t Vervolgt).
L. SCHARPÉ

Mingelmare

OVER korten tijd, verscheen (bij L. De Plancke, te Brugge), *Het leven van Sint-Eloy, met aanteekeningen en bijzonderheden nopens zijnen alouden eeredienst in Vlaanderen, door E. Devos, priester* (150 bladzijden). De schrijver heeft, uit goede bronnen, al de bijzonderheden van dit leven weten op te zoeken, en ze verrijkt met zeer nuttige aanmerkingen, die het volk van alle standen tot de deugd aanzetten. Waarlijk is dit eerste deel weerdig door ons volk gelezen, doorlezen en herlezen te worden.

Het tweede deel van dit boekje bevat een aantal zeer belangrijke aanteekeningen, die ons toonen hoe deze Heilige in Vlaanderen vereerd werd door de eeuwen heen: het stichten van kerken, bidplaatsen en godshuizen te Brugge en te Kortrijk, de wijze op dewelke men den Heilige afbeeldt, de broederschappen en gilden van Sint-Eloy, de geplogendheden op Sint-Eloy's dag in Vlaanderen.

Als aanhangsel brengt de schrijver de voornaamste bewijsstukken bij.

Alles is keurig en aangenaam geschreven. Mochte die levensbeschrijving bij ons volk binnendringen, en alzoo dien geloofsleeraar meer en meer doen kennen.

[Nummer 15]

Van Volkskunde
(*Vervolg van bladz* 237).

Een andere zal misschien dat zelfde gedacht op de volgende maniere uitdrukken:

> Hij melkt de ooren
> Van die hem hooren.

En men moet lange hetzelfde spel hergaan eer eene koe uitgemolken is.
Van eenen droeven, koppigen jongen hoorde ik iemand zeggen:
Hij is voorzeker uit een ezelbeen gekapt.
Voor deze die zelf vuil zijnde aan anderen iets zouden willen verwijten:
Die een glazen huis heeft, moet geen steenen op zijn buurmans dak werpen.
Kwaadsprekers en achterklappers kenmerkt en bestempelt ons volk met de volgende spreuken:

Uit des herten overvloed
Spreekt de mond of kwaad of goed.

Die gal heeft in den bek, zweet zelden honing.

Een honingtong, een hert vol gal,
Die vindt men doorgaans overal.

Distels, doornen steken zeer;
Maar kwâ tongen nog veel meer.

Slangentongen, kwaad venijn;
Veel tongen die nog erger zijn.

Dat men die slechte handelwijze niet navolge, maar dat men liever lesse ga nemen bij 't reine bietje:

Waar 't bieken suiker vindt, juist uit dat eigen kruid,
Daar zuigt de vuile spin vergiftig voedsel uit.

Zuigt overal den besten zin
Gelijk de bie, niet als de spin.

Voor iemand die goed van aard is, en is dat niet moeielijk, want:

Voor hem die rein is van gemoed,
Is alles rein en goed.

Zwicht u van leugen- of lastertaal, immers:

De leugen is heel dun van vel
Men kan er door zien wonderwel.

Leugen vergaat,
Waarheid bestaat.

Hoe dat men ook de waarheid sluit,
Ze kijkt op 't laatst ter venster uit.

Hoe schoon de leugen zij verzonnen,
Ze wordt door waarheid overwonnen.

Klaagt er iemand over 't slecht gedrag van zijnen zoon, en is de ouder zelve grootendeels de schuld daarvan, men zal hem somtijds zeggen:

De boonen groeien naar de perse.

Vuile pot, vuile pollepel,

of misschien ook wel:

't Kind heeft een aardje
Naar zijn vaârtje.

Zoo de ouden zongen,
Zoo piepen de jongen.

Niet zelden gebeurt het dat menschen, die in hunne jonkheid hen slecht gedregen hebben, op lateren leeftijd tot betere gevoelens komen. 't Volk heeft daar wederom het juiste woord voor:

Als de duivel oud is, wordt hij eremijt.

Men zal misschien vinden, dat deze die zoo hun genoegen schijnen te scheppen in het laken van een andermans gebreken en misslagen, toch hoegenaamd de heilige wet der naastenliefde niet en onderhouden.

Het volk denkt er anders over, want:

Daar zachte meesters zijn, daar blijft een vuile wond.

En wat meer is:

men mag de fouten wel, maar niet de menschen laken.

De Vlaming weet, dat er met de luiheid niets te verdienen valt, en dat men onophoudend en neerstig werken moet om iets te bekomen. Aan die algemeene, afgetrokkene waarheid zal hij leven en wezen geven; hij zal ze bezielen en zeggen:

Een vliegende kraaie vangt meer als een zittende, of:

Eene slapende katte
en vangt geene ratte.

- Bemerkt ter loops dat men in denzelfden zin ook zegt:

't mag waaien, stil zijn, vloeien, ebben,
die niet en maait, die zal niet hebben.

Somtijds stelt het volk zelfs de afgetrokkene zaken als handelende menschen voor, zooals in de volgende spreuken:

Tijd-genoeg liet zijnen oest vergaan.

Tijd-genoeg komt altijd te late.

Traagskens-aan komt nooit te late.

Had-hij en *zoude-hij* waren twee gebroers.
'*Time is money*' zegt de Engelschman, en de Vlaming:

Geld en goed, dat krijgt men weer;
tijd, die weg is, nimmermeer.

Ofte wel:

Die zijnen tijd onnuttig kwist,
die heeft zijn goed voorgoed gemist.

En nog beter:

Tijd heeft vleugels,
maar toom noch teugels.

Nog eens eene wonderschoone beeldspraak, om het snel voorbijgaan van den rusteloozen tijd, op eene dichterlijke en treffende-wij ze voor te stellen. - Zoo men weet, zijn de vleugels het zinnebeeld van vlug- en snelheid; zoo zal men de zuivere geesten, die men engels noemt, met vleugels verbeelden om de rapheid aan te duiden, waarmede zij hun eigen van de eene plaatse tot de andere kunnen bewegen. Wanneer men dus den tijd voorstelt als een wezen met vleugels, wil men daardoor zijne vlug- en snelheid doen uitschijnen. Dit gedacht wordt nog versterkt door de tweede rijmreke. Er zijn immers wezens die, alhoewel zij vleugelen hebben, toch niet gedurig kunnen vliegen, aan wier vlucht paal en perk gesteld is door de

eene of andere onvolmaaktheid of omstandigheid. - Zoo zijn de vogels, bij voorbeeld. - De tijd is van dat slag niet, de tijd heeft *toom noch teugels*: hij vliegt maar altijd vliegen, zonder ooit in zijne duizelige vaart eenige vertraging of stilstand te moeten ondergaan; hem trachten tegen te houden ware nuttelooze moeite, juist gelijk men te vergeefs een stormend peerd zou willen tegenhouden, wanneer het noch toom noch teugelen heeft waarmede men het vangen kan.

Er zou geen einde aan komen, moest ik al de schoone en dichterlijke spreuken opnoemen, die ons volk in zijnen dagelijkschen omgang bezigt. Nochtans, door die eenige aanhalingen kunt gij u min of meer een gedacht maken van de schatten en wetensweerdigheden, die in de volkskunde verborgen liggen.

Jammer ware het, moesten al die kostbare overblijfsels te niete ofte kwiste gaan. Daarom verrichten zij nuttig en deugdelijk werk, deze die al de gebruiken en geplogentheden, die zij opsporen, al de spreekwoorden en eigenaardige zegwijzen, die zij uit den mond van 't volk vernemen, zorgvuldig opteekenen en zorgen dat zij naderhand - zooveel mogelijk volgens eene stelselmatige schikking - geboekstaafd worden. Daardoor verzekeren zij voor eeuwig het bewaren van die schatten en geven daarbij aan velen de gelegendheid om ze ook te leeren achten en op tijd en stond te gebruiken. Zoo deed Eerw. Heer Deken De Bo zaliger, in zijn '*West-Vlaamsch Idioticon*' of streekwoordenboek; zoo deed onze diepbetreurde en onsterfelijke dichter en vinder Eerw. Heer Doctor Guido Gezelle in 'Loquela'; zoo doet ook tegenwoordig in '*Biekorf*' de Zeer Eerw. kanonik Vandeputte; en daarom verdienen zij den lof en de dankbetuigingen van iederen waren Vlaming. Wij, van onzen kant, mogen de lesse van den landman niet vergeten. Daarom nog eens: gezocht, gezant en vergaard: *vele handen maken licht werk*, en *vele kleentjes maken een groot*.

A. LEEDER

Dageraad in 't Veurensche

't **W**ORDT dag. Weg zijn de schimmen;
en en uit den rooden gloei der kimmen,
daar daagt een zee van geluw groen,
vol peerlen die haar vonklen doen...
Met witgekalkte hoven
van geel en groen doorstoven,
met huis en hof en boomgewas
als vlottend op het welig gras,
daar rijst een rij van dierwaranden
vol rustend vee, vol rustige landen.
De breede kim verbreedt, verdiept onendig,
en wisselt af in groen en purperwendig.
Haar zoom, een stond, wordt onbelet
met ranke torenspitsen afgezet.
Een gansche streek verrijst. De blanke duinen
begroeten 't Zuiderland zijn heuvelkruinen.
Het westen weert zijn wolken grauw
en hemelt op in wit en blauw.
Het houtland gloeit van vurige vonken,
waarover als vorstin de gouden zon komt pronken.
Een trillend licht het wijde ruim doorboomt,
dat van het gulden glei der gulden daken stroomt,
en hof en al in golvend vuur doet blaken.
O! schoone dag! nog schoonder bij 't ontwaken
van al dat hotwaarts rijdt en roert,
en blij, in weide en beemd, het blijde leven voert.

HORAND

Vijf Brugsche Tooneelstukjes uit de vorige eeuw (*Vervolg van bladz.* 256)

ONGEMEEN meer belang levert *Jephtias* op. In 't stuk van Abraham de Koning ‘Jephthahs ende zijn eenige dochters treurspel’ (Amsterdam, 1615), verplaatst de handeling ons beurtelings aan 't hof van Ammon, en bij de Joden. We zien Jephta door zijn volk tot hoofdman aanstellen, we zien hem den krijg besluiten, hooren hem zijn noodlottige belofte doen; we zien Miria, zijne dochter, hem te gemoet snellen, bevinden ons daarop met haar in het gebergte waar zij haar vroegen dood gaat beweenen, en ten slotte zijn we getuige van het voltrekken der offerande. Er zijn slechts drie bedrijven.

De *Jeptha* van den grijzen Vondel (1659), welke dacht een meesterstuk geschapen te hebben, omdat zijn stuk geheel en al naar de tooneelwetten der ouden bewerkt was, telt vijf bedrijven, evenals als onze *Jepthias*, doch behandelt van de roerende bijbelstof slechts het volbrengen der offerande. We bevinden ons te Masfa, aan het hof van den hoofdman. Ifis (zoo heet Vondel's heldin) wordt op heden uit het gebergte terug verwacht, om geofferd te worden. Filopaie, hare moeder, weet niets. Met ongeduld verlangt ze naar de terugkomst van het meisje. Om haar van het hof te verwijderen hebben de hofmeester en de slotvoogd eene list verzonnen: zij maken haar wijs dat Jephta ze naar het leger ontbiedt, om een dankoffer bij te wonen. De argelooze moeder gelooft het en begeeft zich op weg. Het langgerekte gesprek tusschen Filopaie, den hofmeester en den slotvoogd neemt geheel het eerste bedrijf in.

Het volgende bedrijf schetst de ontmoeting van Ifis en Jephta. Het derde, den zielestrijd van Jephta, nu het oogenblik naakt dat hij 't offer moet volbrengen, en de vergeefsche pogingen van den hofpriester en den wetgeleerde om hem te doen begrijpen dat hij zijn gruwelijken eed mag breken. In het vierde bedrijf wordt Ifis geslacht-

offerd, en het vijfde vertoont Jephta's wroeging, nu het te laat is, en de smart van Filopaie.

Het is niet mogelijk de handeling van het Brugsche stukje in al de bijzonderheden harer ontwikkeling na te gaan, daar de tekst te vele en te aanzienlijke leemten oplevert. Van het vierde bedrijf schiet geen enkele versregel over. Weliswaar kan men, voor de ontbrekende gedeelten, gissingen vastknoopen aan het gedrukte blad, dat zich in het handschrift bevindt, en eene inhoudsopgave van de vijf bedrijven behelst. Ongelukkig beantwoordt die gedrukte korte inhoud, voor de bewaarde gedeelten, niet getrouw aan den wezenlijken inhoud, en moet er dus zeer voorzichtig gebruik van gemaakt worden.

Van het eerste bedrijf zijn twee bladen bewaard (57 en 58), met de twee eerste tooneelen en een gedeelte van het derde. Aan het hoofd van het eerste tooneel staat eene korte inhoudsopgave van het heele bedrijf. ‘Jephtias,’ luidt het daar, ‘om de geest haers moeders in den slaep haer voorgecomen wonder bange, roept haer staetjoffers, die haer te vergeefs trachten te troosten.’

Bij 't wegschuiven van den voorhang, is Jephtias bezig met aan hare twee ‘staetjoffers’ haar droomgezicht te vertellen:

> Sij liet, soo als mij docht, de traenen langhs haer wangen
> gestadich leken af, het hooft liet sij neer hangen:
> Helaes! als ick t'gedenck, mijn hair te berge rijs;
> wat wort mij bang? ick sterf. Mijn hert wort cout als ijs.
> Staetdochters, ras, helpt mij. *St*. Hoe ist, hoe ist iffrouwe?
> *Pau*. Wee onser! och! sij valt, sij swijmt, sij sterft van rouwe...

We behouden getrouw, niet alleen de spelling, maar zelfs het eigenaardig gebruik der leesteekens van het handschrift. De verzen, waarmede het stukje begint, zijn eigenlijk, als men ziet, bijzonder zwak. Gelukkig dat verder-op vooruitgang te bespeuren is. - De staatjuffers worden aangevoerd met de eerste letters van haren naam; de eene, dat blijkt in den loop van het stuk, heet *Stratonice*; als naam van de andere zal wel *Pau(lina)* mogen ondersteld worden.

Jephtias bekomt, en begint haar verhaal;

Mijn Moeder (soo mij docht) stont voor mijn ledikant
bedruckt, en in dien schijn waer in sij bij haer leven
haer droefheyt dickwils mij te kennen plagh te geven
toen 's in haer traenen smolt, en, van gedult berooft,
de handen deerlijck wrong, en t'hair trock uit haer hooft:
haer aengesicht dat scheen van droefheijt te verand'ren
op eenen bot, en sloegh de handen van malkand'ren,
en weend', en suchte swaer, en borst op t' eynd' dus uit,
maer met een heesche keel, en doof, en droef geluit.
Mijn dochter, sijt gij nu van alle vrees ontslagen,
en slaept gij soo gerust? hoe durft gij 't hier noch wagen?
daer gij alwaer gij light, op t' alderuitterst sijt,
en naest aen uwe doot? op, op, het is geen tijt
van slapen: het is tijt in het gebedt te waken,
en u (iet sulckx sprak sij) bereijt ter doot te maken.
gedenck eens, wat een schrick mijn slaeprigh hert beving,
mijn hair dat rees te bergh, en aen een ider hing
een druppel nats: het sweet begost mij uittebreken.
Mijn lijf wiert cout als ijs: ick wou, en cost niet spreken,
en schoot uit mijnen slaep, al bevend, en bevreest,
greep toe, en socht vergeefs t' omhelsen haren geest,
die door mijn aermen droop, en weghstoof uit mijn oogen,
en liet mij heel verbaest, en van het spoock bedrogen.

Hare vriendinnen pogen ze gerust te stellen, en ze legt zich opnieuw te bed. Maar pas is ze weer in slaap, of daar verschijnt nogmaals de geest van hare moeder, - *Umbra* heet de personage, - en voorspelt, in nauwelijks bedekte woorden, wat haar te wachten staat:

waeckt, waekt, mijn dochter, waeckt; ten is geen tijt van rusten,
daer in soo corten tijt den draet uws levens lusten
door uwen vader selfs sal afgesneden sijn.
dit vader, dit aen mij sal sijn de grootste pijn.
't opdragen aen den heer heeft hij voor sigh genomen,
die eerst (en gij sult sijn) hem in 't gemoet sal comen.
eer dat drijmael de sou sal rontom d'aerde gaen,
sult gij tusschen de vreught u droeve doot verstaen.

Ontsteld schiet Jephtias opnieuw wakker. Het gezicht is verdwenen. Ze bidt tot God om sterkte en troost. Mocht de dag spoedig aan breken:

Och! sonne rijst toch op, gaet maen, gaet sterren vluchten,
en neemt te samen wegh dees onbekende suchten...

Het vervolg van het eerste bedrijf is weggescheurd. Daarin kwam voor hoe aan Jephtias het nieuws gebracht wordt van baars vaders zegepraal; zooals blijkt uit de vier slotregels gesproken door Stratonice, en die nog op blz. 59 behouden zijn;

Mits dan haer vader is op s' winnaers throon verheven,
laet ons met blij geluijt teekens van blydschap geven,
en met een groote vreught hem treden in t' gemoet:
want hij is die alleen ons dese vreught aendoet.

Zoo wij voor het eerste bedrijf nagenoeg denzelfden omvang aannemen als voor het tweede, dat in zijn geheel bewaard bleef, dan viel er tusschen blz. 58 en 59 maar een enkel blad weg.

Op bl. 59 begint het tweede ‘Deel’ of bedrijf, dat zich uitstrekt tot op bl. 62. ‘Jephtias,’ luidt hier aan 't hoofd van den eersten uytganck de beknopte inhoud, ‘haren vader te gemoet comende, verstaet de belofte, die hij gedaen heeft, sij gaet haren maeghdom beweenen; terwijlen de princessen den vader trachten van sijn voornemen te doen veranderen.’

Jephte treedt op, bedwelmd en overmoedig door de blijdschap om zijn zege;

Wie can nu tegen mij, wie sal mijn macht verpletten?
Wie sal mij uijt den throon, wie uit mijn glori' setten?
Niet Israel alleen, maer schier den aerdtschen bol
is door Godts medehulp van mijne glori' vol.

Het volk loopt hem te gemoet, en brengt hem hulde. Doch Jephta voelt zijne borst door een angstig voorgevoel beklemd. Daar dringen tot hem door *Stratonice* en *Jephtias* zelve.

Str. t' is nu den blijdtsten dagh, die oijt op aerde straelde!
Jep. t' is nu den droefsten dagh, die oijt uijt hemel daelde!
o Godt! wat comt hier aen? is het myn dochters geest,
of is t' sy selfs? ia dit is t' geen mij maeckt bevreest.
Jepht. Steeckt, fama, de trompet, recht op u vreugde-vieren,
pluckt palmen voor den heldt, vleght croonen van laurieren...
myn vader! sijt gegroet, leeft nu, o vader groot,
die door u cloecke hant den vijant hebt gedoot.
Oh, wat een droef gelaet! t' is niet als t' was voor desen.
Seght, liefsten vader, seght, wat magh dit immers wesen,
dat gij treet achterwaerts? Spreekt vrij, wat dit bediet,
dat gij in mijn ghesicht soo schroomelyck verschiet?
Helaes! wat magh dit sijn? wat magh de helden deeren,
dat sy soo ouerdwers het aensicht elders keeren,
mij aensien met den neck, en stom als beelden staen?
Och! vader, heb ick u met mijne comst misdaen,

of niet gegroet, als t'hoort, ontschuldight mijn gebreken;
verschoont mijn dommigheyt. Hoe crijgh ick hem tot spreken?
gij sucht, en antwoort niet; ben ick hier van de schuit?
naer uwe sprake, lief, wacht' ick met ongedult.
gij steent, en kropt het in: hoe can ick dit gedoogen?
wat hertewee schuijlt hier? de tranen staen in d'oogen.
wat swarigheijt is dit? wat schorter? spreek claer uijt.
Jep. Och! wist gij, hoe het hert van hertewee ons sluijt!
Jepht. Wat nu? can ick u smert en hertewee genesen?
Jep. Dat cont gij nimmermeer. *Str*. O hemel! wat salt wesen?
Jep. Den eet, den dieren eet die licht in mijn gemoet;
hij is 't, die al mijn vreught in rouw verkeeren doet...

Op het aandringen zijner dochter, maakt Jephta deze bekend met zijne bekende roekelooze belofte. Te vergeefs smeeken allen om genade. Jephtias erkent thans de beteekenis van hare bange droomen, den nacht te voren, en voelt zich sterk, acht het een geluk, hare jeugd ten offer te mogen brengen.

Hare bede, om in het gebergte een tijdlang haar jong leven te mogen beschreien, wordt haar toegestaan. En nadat *Paulina* vruchteloos eerst nog gesmeekt heeft in de plaats van *Jephtias* geofferd te worden, neemt deze laatste afscheid van hare gezellinnen, die echter nog gezamenlijk eene laatste poging wagen, om door hare klachten den vorst te vermurwen, en hem door redenen te doen beseffen dat zijn onmenschelijke eed hem niet bindt:

Str. Het wilde dier verslont, noch at noit sijns gelijcken.
Jep. Wanneer den hemel spreekt, moet alle reden wijcken.
Pau. Omhelstge Jephtias met dees bermhertigheit?
Jep. Mijn hert heeft noch tot haer de eerste teerigeit.
Str. Ick vind hier hulp, noch troost, en cloegh myn' rouw myn oogen.
Jep. Gij waert verhoort, stout dit alleen in myn vermogen....

Maar zij zien het wel in; en bij het heengaan zegt het *Stratonice* in hare verbittering ook luidop:

Helaes! t'is al vergeefs, die voor een doovens poort
plaideert, hoe wel met reên. Hij vaert er vast meê voort.

Deze twee versregels besluiten het tweede bedrijf. Van het derde is maar alleen overgeschoten wat daarvan op bl. 62 te vinden is. ‘Jephtias beweent haren maeghdom, wort vande herderinnen vriendelijck onthaelt, ende vande

Liefde Godts in haer voornemen versterckt.' Zoo luidt, bij den aanvang van dit bedrijf, de beknopte inhoud. We vinden *Jephtias* weenende en weeklagende, doch tevens willig het offer van hare jeugd aan God opdragend. De gedachte der ijdelheid van al het wereldsche werkt troostend. O ijdelheijt van lust, zucht eene der gezellinnen, die Jephtias begeleiden:

> O ijdelheijt van lust! waer op wij ons vertrouwen!
> hoe doet gij ons uw' vreught van langerhant berouwen?
> hoe toont gij, dat hetgeen t'welck gij den mensch hier geeft,
> niet dan verdriet, en smert, en schijn van vreughde heeft.

Waarop *Jephtias*:

> De werelt is maer roock met al haar ijdelheden,
> een oogenblick, een niet, den mensch, die hier beneden
> iet sekers soeckt, is blint. wat baet een hant vol tijt,
> terwijl men grijpt naer t'aertsch, soo wordt men t'hemels quijt.

Dat troost ze. Ook stelt ze weldra voor:

> Laat ons de droefheid staken,
> en ons bij dees fonteijn een weinighke vermaken.

Het vervolg ontbreekt. Doch het lijkt zeer waarschijnlijk dat hier wel, ter verlustiging van Jephtias en vooral van de toeschouwers, voor eene dier geliefkoosde herderinnetooneeltjes, niet spel, zang en dans, zal gezorgd zijn geweest. Een gedeelte van zulk tooneeltje vindt men op bl. 65; wellicht moest het hier ingeschoven worden. Met de woorden, door een zekere *Am*(*arillis*) uitgesproken

> Nu eens gedanst voor haer. Comt, Daphnis, geeft m'u hant

begint het.

> Eij, eerst een liet (magh t' sijn) om troost te mogen winnen

meent echter haar kameraadje *Daphnis*. En nu zingen ze afwisselend een beurtzang, tot lof van 't vrije landleven, 'op de voys, Ha! que le ciel est contraire a ma vie!' Het lied telt negen vierregelige strophen, met een refrein. Sommige klinken wezenlijk lief. Zoo reeds de eerste:

> Hoe kan een mensch naer goede dagen trachten
> die inden geest met eersucht is besmet?
> hoe is er rust, of waere vreught te wachten
> soo lanck syn hert op hoogheit is geset?
> wat baet den mensch, of eer, of machtigh gout?
> hij leeft naer wensch, die uwe velden bout,
> o wel geluckigh wout!

Laet aen een prins, luidt de voorlaatste strophe:

> Laet aen een prins syn opgepronckte tafel,
> en vult hem op met alderhande wijn,
> ick prijs een struijf, of diep-geruyte wafel:
> in versche melck en vindt men geen fenyn.

Geheel het stukje overigens is bijzonder zangerig.

Wat het vierde bedrijf aangaat, waar geen regel van bewaard bleef, zijn inhoud wordt in het hoogervermelde gedrukte blad volgenderwijze samengevat:

'VIERDE BEDRIJF. - De liefde-stryt tusschen *Jephtias* en *Jachina* om de Offerhande te wesen, wort van Jephte onderbroken. *Elima* gehoort hebbende uit valsch gerucht, dat haere Dochter *Jachina* sonde geslag-offert worden, komt tot den Prins in volle onsteltenisse, ende biddende het leven voor alle beide, verstaet sy haeren misslag. Door voordere praeminge van *Amarias*, doet *Jephte* alles tot d'Offerhande veerdig-maeken, en laet syn Dochter den af-scheit gaen nemen van haere Gezellinnen.'

Het lijdt geen twijfel dat deze inhoudsopgave *niet* getrouw is. De gedrukte inhoudsopgave van het tweede bedrijf spreekt immers ook van *Amarias*, welke onder andere daar Jephta had moeten de noodzakelijkheid voorhouden zijne gelofte te volbrengen. Van een Amarias, of van iemand die in het tweede bedrijf een dergelijke rol vervult, is in het stuk niet het minste te bespeuren. We zullen ons van gissingen onthouden, ter verklaring dezer tegenstrijdigheid tusschen het handschrift en het gedrukte blad. Niettemin blijft het mogelijk, is het zelfs waarschijnlijk, dat het vierde bedrijf zal vertoond hebben hoe eene van *Jephtias* vriendinnen aanbiedt in hare plaats te worden geofferd, hoe *Jephta* dit aanbod afslaat, onverbiddelijk, wat men ook smeeke, bij zijn opzet volhardend, en hoe *Jephtias* afscheid neemt.

Van het slotbedrijf bezitten we op bl. 63 en 64 het laatste gedeelte. Hier schijnt integendeel de opgave van het gedrukte blad werkelijk aan den inhoud te beantwoorden. '*Jephtias*,' leest men daar, 'naer een Treur-

gesang, haere Gezellinnen voor het laest omhelsende, verschynt *Jephte* op de plaatse, die tot de Offerande bereid is: wiens droevig gesicht de Hovelingen en Princessen in traenen seffens verjaeght. De Dochter aenmoedigt selfs haeren suchtenden Vader, en treedt met hem den Altaer op: alwaer sy, naer malkanders teere omhelsingen, ende laetste wenschen, den hals onder het sweert booght. Achterlaetende alle beide een zeldtsaem voorbeeld van getrouwigheid en gehoorsaemheit.' - De ontleding is inderdaad ten volle vertrouwbaar wat het behouden gedeelte betreft: wij zijn daar immers getuige hoe Jephta, nu het offer moet voltrokken worden, wankelt en terugschrikt, hoe zijne eigen dochter hem moed inspreekt, hem smeekt zijn eed getrouw te blijven; hoe ze vrijelijk het altaar bestijgt, afscheid neemt van hare weeklagende staatsjoffers, zich zelve den doek voor de oogen bindt, een laatste bede stort, en daarop tot haren vader het akelig bevel uitspreekt: 'volbrenght u plicht.' Waarop plotseling de voorhang toeschuift.

Het is wezenlijk jammer dat het handschrift, waarin de hier besproken tooneelstukjes overgeleverd zijn, zoo deerlijk toegetakeld werd. Vooral is dit spijtig voor het lang niet onverdienstelijke laatste treurspel, welks dichter stellig een man van zekeren smaak was, en ter dege in de edele verskunst geoefend. Brugge, ten andere, telde in de eerste helft der vorige eeuw meer zulke mannen. Over verscheidene heeft ons J.P. Van Male, - die zelf recht heeft op eene eereplaats onder hen om zijn waarlijk flinke proza en zijne geestige versjes, - menige bijzonderheid nagelaten. Er schijnt wel degelijk toen ter tijde (in verband met de werkzaamheid der H. Geestkamer, welke in Lieven van de Sompele een milden beschermer had gevonden), nieuw letterkundig leven in Brugge te hebben gebloeid.

L. SCHARPÉ

Mingelmaren

‘**L**ES Tumulus du Bois de Buis lez-Grand-Leez par Ed. de Pierpont. (Extrait du tome XXIV des Annales de la Société archéologique de Namur) - Namur. Librairie de Ad. Wesmael-Charlier. Editeur de la Société archéologique 1900.’

In dit werk, twaalf bladzijden beslaande, geeft de schrijver den uitslag der opzoekingen bij het delven en graven in twee ‘tumuli’ of grafheuvels.

Deze staan in eene plaats genaamd *Bois de Buis* (in de gemeente Thorembais), langs den Romeinschen heirweg van Bavay naar Tongeren, op de grenzen der gouwen van Namen en Brabant, 10 minuten gaans van de spoorhalle van ‘Grand-Leez’.

Voorenaan is er eene landteekening van Belgie, de plaatsen aanduidende, waar er zeker en stellig *tumuli* gevonden geweest zijn. Er en is geen een aangeteekend voor Luxemburg, West- en Oost-Vlaanderen, en Antwerpen.

De twee grafheuvels van Bois de Buis staan omtrent 20 meters van elkander. De eerste is 1 meter 50 hoog en heeft 12 meters doorsnede; De tweede is 3 meters 50 hoog en heeft 35 meters doorsnede. Eene teekening geeft er het uitzicht van.

In het graf van den eersten ‘tumulus’ vond men in het midden een groot aarden vat (dolium) en daarin eenige nagels, een zilveren geldstuk van Nerva. een gebrokenen schotel en twee mindere vaten: in een van dezen lagen de verbrande beenderen. In dit graf vond men nog 4 kruiken, 5 schalen, 6 kleine vaten en eene flesch, eene olieachtig stof inhoudende, waarvan de ontleding vermeld staat.

In het graf van den tweeden ‘tumulus’ vond men ook een tiental vaten.

Twee teekeningen geven een gedacht van de twee graven met de schikking der verschillige voorwerpen.

Om te eindigen, doet de schrijver eenige leerrijke bemerkingen over de romeinsche ‘tumuli’ die men meest ontdekt heeft langs de Romeinsche heirwegen, en op de grenzen, die de germaansche volkeren van het walenland afscheiden.

Er waren gewoonlijk twee of drie heuvels nevens eens: een daarvan bedekte de plaats van den ‘bustuin’ of ‘ustrinum’ waar de brandstapel (rogus) was; men deed dit uit eerbied voor de deelkens assche, die op den grond zouden verstrooid liggen. Dikwijls nochtans was er daar ook een graf gedolven, gelijk het hier 't geval was voor den eersten ‘tumulus’.

Het graf was niet altijd in het midden van den heuvel, die somtijds 15 meters hoog was. Als men immers begon het graf met aarde te vullen en te overdekken, zette men eenen paal of staak *nevens* het graf. Die staak wierd het middenpunt en zoo was het graf meer zijdewaarts. Het was hier ook al zoo.

De gebrokene schalen en vaten toonden dat de dood alles gebroken en verbrijzeld had voor den overledene.

In het graf van den tweeden ‘tumulus’ vond men eene bronzene haarspelde: het was dus eene vrouw, die daar begraven lag; gelijk elders een zweerd het graf van eenen hooggeplaatsten of eenen Roomschen krijgsoversten aanduidt.

Het waren maar de machtigen en de rijken voor wie men die grafheuvels miek: ook zijn de voorwerpen, die erin gevonden worden, veel kostelijker dan in de andere gewone graven.

Dit gebruik viel af in het midden der derde eeuw. De geldstukken, die men meest tegenkomt, zijn de bronzene van Adriaan (114-138). Zulk een vond men ook in den eersten ‘tumulus’.

† Ter zaliger gedachtenisse van Mijnheer Amand Andries, lid der broederschappen van het H. Sacrament, van het H. Herte van Jesus en van de H. Barbara, geboren te Cuerne den 8 Augusti 1826 en aldaar overleden op O.L. Vrouwe Lichtmisse, ten jare 1885. R.I.P.

Wie weet er Gods beschik,
Gods oordeel, Gods gedachten,
Gods Herte, oneindig goed,
al zijn bermhertigheid
te meten met de maat
en 't peil der menschenkrachten,
ten oordeele onbekwaam
en krank van onderscheid!

Aan wien heeft God, aan wien
die kwam naar Hem te trachten,
't zij vroeg of late, aan wien
ooit zijn genade ontzeid?

Zoo bidt voor allen dan,
die, eens de dood gesmakend,
verschenen zijn voor Hem
die gaf zijn dierbaar Bloed
ten besten, opdat elk,
dit strijdperk uit gerakend,
eens kome in vrede, en erve
'et alderhoogste goed!

Ja, bidt, en blijft, ook gij
die bidt, uwe ure afwakend,
want niemand weet wanneer
of hoe hij sterven moet!

G. GEZELLE

Misdruk: blz. 246, reke 24, in stêe van *henden*, leest *kenden*.

[Nummer 16]

Kerkzang

KERKZANG! Eigenste, schoonste gebed van het christen volk! Edele zielspraak, verheven boven al wat aardsch en vergankelijk is, bestempeld met eenen godsdienstzin dien geen ander gezang haar zal ontnemen! ‘Hoeveel tranen, “schreef de H. Angustinus,” heb ik bij uwe gezangen en liederen geweend? Hoe was ik ontroerd toen uwe kerken van lieflijke tonen weergalmden! Met uwe zoete klanken kwam de waarheid in mijn herte gevloeid! Het brandde bij hunnen gloed! Ik stortte tranen en 'k was gelukkig![1]’

Ontroerd! Gelukkig! Dit wonder gezang sprak dan Angustinus aan het herte! Het sprak hem, in boeiende tale, van dien God dien hij maar even had leeren kennen: van dien God, zoo groot, zoo verheven, zoo verre dáár van de menschen en dien hij toch in dit smeekend gebed

(1) Confess. IX, 6.

zoo na bij hem voelde. De zang immers dien hij hoorde was een gebed; het was ware kerkzang. En wie zou durven betwijfelen dat in 't gebed zijn ware wezen gelegen is. Duizendmaal wierd het herhaald en bewezen. Maar wat min bedacht wordt en nochtans van 't hoogste belang is, 't is dat de kerkzang eenen *eigenen* aard heeft, die hem nog van al ander godsdienstig gezang moet onderscheiden. Eigen aard, eigen kunst! Gij zoekt naar het waar karakter van den zang der kerke? Leert dezen kennen dien zij altijd, als een kostbaar deel van haar Wijdienstwezen ofte *Liturgie*, te zamen met hare leering overgezet heeft.

Kerkzang is het werk niet van éénen mensch, bij voorbeeld van Gregorius, van Ambrosius. Neen! Gij kunt het godsdienstig lied of - zoo gij wilt - het gebed hooren van Händel, Beethoven, Mozart, Cherubini... Maar éénen mensch alleen hoort gij dan alleen in zijn werk, alleen in zijnen zang. 't En is het eeuwenoude gebed der Kerke niet, zijn *gemeenschappelijk* gebed, zou ik zeggen, aan geheel de christene gemeenschap eigen, met haar ontstaan, door haar gestaafd en tot heden bewaard. Haar zang immers behoort haar toe. Hij is haar werk, het werk harer eigene kerkvoogden. Ontleend aan de zuivere toonkunde der Grieken, is hij met deze bloeiend vooruitgegaan, altijd bewaakt, altijd gevrijgewaard van uitheemschen dwang, altijd eenvoudig en toch rijk: tot dat hij eens aan een heerlijken stand kwam, waar hem de Kerk genoeg godsdienstig en ontwikkeld vond om hem vast te stellen en aan haar eigen te maken. Hij wierd en bleef de Gregoriaansche zang[(1)].

(1) *Oorkondschap*.
Voor het verband tusschen kerkzang en liturgie en, in 't algemeen, voor zijn godsdienstigen aard:
Choral und Liturgie, von einem benediktiner mönche, SCHLAFFHAUSEN. Hürter 1865.
Revue bénédictine X, 49, 213; XV, 404.
Musica sacra, Gent, XIX, 6; X, 66, 103; IX, 61-90; VII; VIII; IX: le plain-chant sacré au S. Sacrifice de la messe.
Décadence et restauration du chant liturgique, A. SUPER. Paris, Dumoulin, 1883.
Institutions liturgiques, DOM GUÉRANGER.
Apologie des lateinischen choralgesang von J. SMEDDINCK, Dusseldorf, 1853.
Voor de geschiedenis van den kerkzang in de eerste eeuwen van 't Christendom:
Bened. XIV, *Encyclica*, vgl. Musica sacra I.
Dietsche Warande I, 3, 4, 5: P. VAN DEN GHEYN.
De Cantu et musica sacra, GERBERTUS, 1774.
Geschichte der Kirchenmusik, SCHLECHT.
Histoire du bréviaire, BATIFFOL.
Liturgie der drei erstenchristliche Jahrhundert, PROBST.
Römische quartalschrift 1898. 3. H. Ueber Psalmen und Psalmengesang in Christlichen Altertum von Prof. WAGNER, bl. 245.
Histoire générale de la musique religieuse, CLEMENT.
Kirchengesang in Apostolischen Zeitalter, STEIN, Coecilienkalender, 1878.
Geschichte der musik, AMBROS. 1862, 1868.
Der katholik, October 1895: Sänger und gesang auf christl. inschriften Roms, von A. DE WAAL.

Over het toeschrijven van den gregoriaanschen zang aan Gregorius den Groote.
GEVAERT. *Les origines du chant liturgique de l'Eglise latine 1890*.
Revue bénédictine 1890. Février, Juillet, Août.

De zang der eerste Christenen moet hoofdzakelijk het psalmengezang geweest zijn[(1)]: 't was het geliefkoosde lied waarmêe hunne voorvaders, eeuwen en eeuwen lang, vóór de komste van den Messias, den God van Israël, aanbeden hadden. Hun goddelijke Heer had nog in het laatste avondmaal den gewonen psalm gebeden[(2)], en lange jaren nog bleven de eerste volgelingen met hunne joodsche broeders in de synagogen vereenigd[(3)]. Toen zij eerst, ten jare 65[(4)], de jodentempels verlieten, om eigene christengemeenten te stichten, bewaarden zij dit oude psalmgezang om het in christelijkeren zin voort te zetten[(5)].

(1) *Röm. Quart*. 1898, bl. 245.
(2) Matt., XXVI, 30.
(3) Zoo zien wij Petrus naar den tempel gaan. Act. Ap. III: 1 en II: 46.
(4) Volgens BAÜMERS '*Breviergeschichte*'.
(5) 't Is juist in die gemeenschap met de Joden dat het eerste karakter van dien ouden zang moet gevonden worden (*Röm. Quart*. 1. c.). Dat de Christenen later in de ontwikkeling van hun gezang het Grieksch-Roomsch muziekstelsel gevolgd hebben, is niet onwaarschijnlijk (Vgl. *Theol. Quart*. 1900, bl. 141). Maar voordien (en nog ten tijde van Eusebius) is hun stelsel met de zangwijze der Therapeuten (eene joodsche monnikensekte) wel bekend. Vgl. *Röm. Quart*. en Eusebius H.E. II, 17.

Zij zongen dus. ‘Vóór zonnenopgang,’ schreef Plinius de Jongere aan keizer Trajanus, ‘komen zij bijeen om Christus als hunnen God eenen lofzang te gunnen’[1]. De H. Paulus zelf had het hun geleerd: ‘Wanneer gij vergadert,’ schrijft hij hun, ‘heeft iedereen van u zijnen psalm voor den Heer. Zingt dan uit der herten zijnen lof’[2]. En zoo deden zij. ‘Wij vieren feest en zingen lofzangen,’ bekende de H. Justinus vóór keizer Antoninus[3] en ja ‘voor God alleene zingen wij.’ (Origenes).

Dit psalmengezang komt voor onder den naam van ‘cantus responsorius’; 't is de naam van de oudste zangwijze: de psalmachtige ‘solo’. Een voorzanger gaf de eerste dichtreke op, 't volk antwoordde en zoo zongen zij beurtelings voort. Die zangwijze, zegt Prof. Wagner (Röm. Quart. l.c.) schijnen de Christenen van de Joden geërfd te hebben[4]. De ‘psaltes’ ofte voorzanger zal een opvolger geweest zijn van den joodschen voorzanger uit den tempel[5]. Hoedanig nu die eerste zang juist geweest is, weten wij niet: maar, besluit Gerbertus[6], dat de HH. Vaders en andere geleerden die er zoo dikwijls van spreken, van geen muziekstelsel zelfs gewagen, bewijst ons zijne godsdienstige eenvoudigheid. Volgens den H. Isidorus, moet het een zang geweest zijn met gematigde stembuiging[7]. ‘De zanger,’ schrijft de H. Augustinus, ‘scheen eer te lezen dan te zingen’[8].

(1) Epist. X, 7.
(2) 1 Cor. XIV, 26; Eph. IV, 9.
(3) Apol. ad Antoninum.
(4) Zij is nog eens den Therapeuten wel bekend (Euseb. H.E. II, 17. Philo).
(5) I Paral. 16, 4; 23, 45.
(6) *De cantu et musica sacra* I, bl. 240.
(7) De eccl. off. I, 7.
(8) Aug. Conf. X.

Maar zong men dan alleenlijk psalmen? Kenden de eerste Christenen onze ‘cantica’ onze ‘hymnen’ niet?

In de gewichtigste bron voor de geschiedenis der eerste kerkgebruiken, de ‘Constitutiones Apostolicae’ wordt er van psalmengezang alleen gesproken. En toch is men niet heel zeker, of geene andere lofliederen in de openbare kerkdiensten gezongen werden. Dat ieder geleerde er bewrocht tot zijn eigen gebruik, valt niet te betwijfelen. Hier is er, ons dunkens, te onderscheiden. Ander gezang dan het eigenlijke psalmengezang kende men voorzeker: een oude schrijver, bij Eusebius aangehaald, spreekt van ‘cantica’[(1)]; misschien waren het de ‘cantica’ uit het Evangelie: het ‘nunc dimittis’, het ‘Benedictus’. Zij wierden voorgedragen als de psalmen. Dus andere gezangen dan psalmen, maar ook uit den Bijbel genomen, kenden de eerste Christenen ongetwijfeld. Maar vreemde gezangen nu? Daarover kan men niets stellig bevestigen, tot aan Tertullianus' tijd. Deze echter vraagt dat iedereen iets zou voordragen, hetzij uit het H. Schrift, hetzij uit zijnen eigenen geest gedicht[(2)]. Al die vreemde gezangen nochtans moeten voorloopig goedgekeurd zijn; geene naamlooze mochten aanveerd worden[(3)].

De kerk hield vast aan hare hymnen. In de vergadering van Antiochië verwijt zij aan Paulus van Samosata deze te willen afschaffen. Maar 't en kon niet voortduren; zulke gezangen uit eigenen geest gedicht, gaven aanleg tot eene gedurige berisping vanwege de Ketters: ‘Gij bederft uw gezang,’ zeiden zij. ‘Gij neemt zijnen godsdienstigen aard weg!....’ Daarmêe ontstaat tusschen de kerkvoogden een redetwist. In de vergadering van Laodicea wilt men de ‘hymnen’ afschaffen: ‘nihil poetice in ecclesia psallatur.’ maar de bisschoppen Gregorius van Nazianza, Hilarius,

(1) H.E. v, 32.

Chrysostomus schijnen het anders te meenen: laat ons voortzingen, zeggen zij, en schooner nog dan de Heidenen. En die laatste meeninge was het die de andere overhaalde. In alle geval, volgens den geschiedkundige Theodoretus[1], waren er in de IVe eeuw ‘hymnen’ in den kerkzang te vinden.

Omtrent dien zelfden tijd, kwam de eerste ontwikkeling van den kerkzang: eerst in 't Oosten, later in 't Westen.

In de eerste helft der IVe eeuw[2], ontstond in 't Oosten de ‘cantus antiphonus’, ofte afwisselende zang: de eene helft van den koor antwoordde op den anderen, lijk vroeger het volk op den voorzanger (cantus responsorius)[3]. Die laatste zangwijze nochtans, die eerst in gebruik was, zal ook onder den naam ‘cantus antiphonus’ verstaan geweest zijn. Zij was immers ook een afwisselend gezang tusschen den voorzanger en het volk. In alle geval, is die eerste zangwijze nevens den ‘cantus antiphonus’ bewaard gebleven.

De ‘cantus antiphonus’ werd in 't Oosten ingebracht door Flavianus, bisschop van Antiochië: zoo getuigt ten minste de geschiedkundige Theodoretus[4]. Basilius echter († 379) spreekt er reeds van: ‘Heden’, schrijft hij, ‘wordt het volk in tweeën verdeeld, en men zingt overhands’. Ook ten tijde van Gregorius van Nazianza († 390) was die zangwijze reeds in zwang bij de kloostergemeenten[5], en bij op het einde der 4de eeuw, wierd zij door bisschop Chrysostomus te Constantinopel ingebracht.

(1) Vgl. zijne Kerkel. gesch. II, 24; IV, 29.
(2) Vgl. BATIFFOL, *Hist. du brév*. 16, 24 en WAGNER, *Röm. Quart*. 1898, l.c.
(3) Men vindt gewoonlijk een verschil tusschen die twee zangen. Antiphone (tegengeroep) wijst klaar een afwisselend gezang, maar de cantus responsorius wijst hetzelfde aan tusschen zanger en 't volk, lijk de cantus antiphonus tusschen de 2 kooren. Het volk antwoordde: Amen. Alleluia, Gloria Patri. Volgens Prof. WAGNER, *Röm. Quart*. l.c., schijnt de naam ‘antiphonus’ zijnen oorsprong te hebben in de grieksche deunkunde. ‘In antiphonen zingen’, schrijft hij, ‘is zooveel als ‘in octaven’ zingen; misschien antwoordde de eene koor op den anderen in de ‘octave’ ofte acht toonen hooger.
(4) GERBERTUS, *De cantu et mus. sacra* I, lib. II.
(5) *Ibid*.

Het was de H. Ambrosius, de groote bisschop van Milanen, die ze in 't Westen bekend maakte: 't is zijn gezang dat den H. Augustinus deed weenen en door hem, in zijne bisschoppelijke stad, Hippone, ingevoerd werd. Aan Ambrosius wordt dan eene nieuwe zangwijze toegeschreven, gesteund op 4 toonrijen, die op de oude grieksche gelijken. De zanger moest hem voegen naar de lengte der lettergrepen en niet op gelijkmatige tonen zingen: de oude prosatekst ook werd verbeterd en geschikt. Ambrosius stichtte te Milanen eene zangschool, die op zulke meesterlijke wijze den zang uitvoerde, dat zij, in korten tijd, de Roomsche school overtrof, en ook in andere kerken bijval vond en nagevolgd werd. Menige Paus, zelfszinnens met den kerkzang bevriend, stelde veel belang in Ambrosius' zangwijze, omdat zij zorgvuldig vermeed al wat er in het grieksch stelsel verbasterd was. En toch was het uit oorzake van dit verwantschap met de oude deunkunde dat ook Ambrosius' zang tot wereldsche kunst ontaardde: 't is hetgeen Cedrenus, in zijne annalen, aan Theophylactus, patriark van Constantinopel, verwijt.

Nieuwe misbruiken, nieuwe hervormingen! De kerke waakt. Paus Gregorius de Groote verzamelde en verbeterde wat van Ambrosius ware stelsel was overgebleven. Hij aanveerdde zijne toonrijen, maar voegde er nieuwe bij. De Ambrosiuszang berustte wezentlijk op de dichtmate, op de lengte der lettergrepen; in de gregoriaansche, gaven de tonen zelve de mate aan 't muziek[(2)].

***

('t Vervolgt)

M.D.

(1) *Ibid*. - Vgl. ook *Krüll* bij KRAUS, *Realencyclopedie für christlichen Alterthum*, p. 708.

Eindnoten:

(2) Apol. c, 39. - Van hymnen in den ruimeren zin spreekt nog het zoogezeide ‘Martyrium S. Ignatii’ (Migne v, 987) en de H. Justinus (Apol. 13.).
(3) Vgl. *Röm. Quart*. l.c.

(2) Het verschil tusschen de twee gezangen is moeilijk om vast te stellen: dit bekent Gerbertus zelve. Ambrosius' zang (volgens *Ambros* geschichte der musik 1862-1868) zal in den beginne meerder rythmisch of voetmatelijk geweest zijn, dan metrisch ofte deunmatelijk. In deze van Gregorius nochtans wierd de rythmus of voetmate niet verwaarloosd.

Rust, lieve knaap

RUST, lieve knaap, op moeder haar schoot;
daar vindt u geen onheil, daar vindt u geen nood.
Sterker als een burgslot bevrijden haar armen,
en rijker als een schat komt haar hert u verwarmen.
Rust daar, mijn kleine, de smert onbewust;
uw leed wordt door moeder intijds afgekust.
Ziet door de ramen: daar stapt, vroom en wakker,
de hand aan den ploeg, uw vader op d'akker.
Daar zwoegen en zweeten, dat d'huid hun verschroeit,
uw broeders, de keuken nog nauwlijks ontgroeid.
Rust dan, o knaap, want het werken u wacht.
Daar neemt men u op, en beziet u, en lacht:
Zoo groot groeit ons kleine... dan hebben wij d'handen
vrij, dan beploegt hij ons landen.....
dan reedt hij ons stallen en ziet wat er schort.
Rust lieve knaap, want uw rust is zoo kort!

HORAND

Eenige Diensten die door onze Zendelingen aan Wetenschap, Handel en Nijverheid bewezen wierden

'**G***AAT en onderwijst alle volkeren*,' zoo sprak de goddelijke stichter der kerke tot zijne twaalf uitgelezene leerlingen. Op dat woord zijn de godsgezanten, en later de zendelingen, hen zonder vertoeven, aan 't werken gegaan. Met 't kruis in hunne hand en de leering van hunnen goddelijken Meester op hunne lippen, zijn zij heldhaftig ten strijde getrokken; en tot op de verstafgelegene eilanden hebben zij zegevierend het alverwinnende Christikruis geplant.

Maar de zendelingen zouden de verdoolde volkeren niet

enkel bekeeren, maar ook alleszins veredelen en beschaven. Daarom moeten ze aan al de takken der wetenschap, aan handel en nijverheid, uitstekende diensten bewezen hebben.

Die baanbrekers der beschaving waren ook de eerste, die de onbekende landen binnendrongen. Zij konden dus, door hunnen alledaagschen omgang met de volkeren die zij bekeeren wilden, allerhande kundigheden opdoen, en ze als zoovele ontdekkingen aan het beschaafde Europa mededeelen. Meer nog: aan hunnen wakkeren geest en kon het niet ontsnappen, dat geleerdheid en ervarenheid in allerhande wetenschap dikwijls een middel zouden zijn, om het geloof met reuzenschreden te doen vooruitrukken. Zendeling nu en geloofsijveraar behooren onafgescheiden genoemd te worden, en zoo mogen wij met volle recht besluiten dat meer als één, de wetenschap zal gezocht of bewrocht hebben. En zonderling zou het zijn, zoo er niet één, en zelfs verscheidene onder die mannen gevonden waren, die de wetenschap met belangrijke ontdekkingen en geleerde werken verrijkt hebben.

Zóó besluit de rede, zóó getuigt ook de geschiedenis.

Slaat de levensberichten van zendelingen en volkeren open, en bijna op iedere bladzijde zult gij merkweerdige vondsten en belangwekkende bijdragen aangestipt vinden, die de wetenschap aan de geloofsboden verschuldigd is.

Aantrekkelijk ware 't en tevens genoegelijk, het doorwegend aandeel na te gaan, dat de zendelingen gehad hebben in den vooruitgang en uitbreiding der veelvuldige vakken der wetenschap. Maar dat ware een werk dat langdurige opzoekingen en uitgebreide kundigheden zou vereischen, en zelfs, wilden wij ons enkel bij de Belgische of Vlaamsche zendelingen bepalen, nog zou een boek daartoe niet voldoende zijn.

In deze bijdrage, waar wij ons onderwerp noodzakelijk moeten beperken, zullen wij de geschiedenis ondervragen en van haar, eenige *der eerste Vlaamsche* zendelingen

leeren kennen, die aan wetenschap, handel of nijverheid uitstekende diensten bewezen hebben.

***

Vooreerst wat de Wijsbegeerte en de Letterkunde aangaat.

Een groote bewonderaar der Vlaamsche zendelingen, de Heer P. De Decker, gewezen landschepen, en lid van de Koninklijke Vroedschap van Belgenland, geeft hun de volgende welbeduidende lofbetuiging: 'Al de Sinologen buigen met diepe erkentenis, voor de geleerde opzoekingen van Pater Kircher in zijn "*Sina illustrata*", alsook voor deze van eene geheele reke kundige zendelingen te *grooten deele Belgen*.

Die opsporingen zijn 't, die het mogelijk gemaakt hebben tot in 't herte van Sina te dringen en het geheim der *wijsgeerige stelsels en letterkundige gedenkteekens* van dat land te achterhalen'(1).

Onder die reeks Belgen zullen wij slechts eenige Vlamingen aanstippen, namelijk: *Ferdinand Verbiest, Philip Couplet* en *Franciscus Rougemont*, alle drie leden van het gezelschap Jesu en zendelingen in Sina.

P. *Ferdinand Verbiest* wierd te Pitthem geboren den 9^{en} van Zaaimaand 1623. Hij trad in het gezelschap Jesu, vertrok naar Sina, te zamen met de Eerweerde Vaders Couplet en Rougemont, en kwam daar in 1659 toe. Na een leven, aan 't zaligmaken der zielen en aan de wetenschap gewijd, stierf hij te Peking den 27sten van Nieuwjaarmaand 1688(2).

(1) P. DE DECKER: *Les Missions catholiques*.- Ch. Quarré, Bruxelles, 1879, bl. 182.

(2) '*Bibliothèque des Ecrivains de la Compagnie de Jesus, 1*^{ve} *partie: Bibliographie*' - door P. SOMMERVOGEL - aan den naam *Verbiest*.
Wie nadere bijzonderheden over dezen zendeling wil weten, kan het volgende boeksken raadplegen: '*Notice Biographique sur P. Ferdinand Verbiest, Missionnaire à la Chine, par l'abbé* C. CARTON. *Bruges 1839*'.
Volgens Carton kwamen de Eerw. Vaders Verbiest, Couplet en Rougemont, *te zamen* in Sina aan, ten jare *1659*.
Sommervogel teekent aan, bij den naam van Couplet, dat hij in Sina aanlandde in *1656 te zamen met Vader Verbiest*; maar hij zegt verder bij den naam van Verbiest, dat deze laatste slechts in *1659* in Sina toekwam. Hoe dat aaneen te binden?

Eerw. Vader Ferdinand Verbiest was nauw bevriend met den Sineeschen keizer Kang-hi. Deze gaf hem de toelating de Tartaarsche taal aan te leeren. ‘Vader Verbiest nam dat oorlof te baat en wierd de Tartaarsche taal zoo wel machtig, dat hij welhaast geschriften in die tale opmaakte’(3). De Eerweerde Vader Sommervogel haalt in zijn reeds gemeld werk verscheidene boeken aan, door Vader Verbiest in 't Tartaarsch geschreven.

Den 31sten van Bloeimaand 1622 kwam Philip Couplet te Mechelen ter wereld. Later wierd hij Jesuiet, trok naar Sina en kwam er in 1659 toe. Ten jare 1680 voer hij naar Europa terug. Na twaalf jaar in zijn vaderland verbleven te hebben, scheepte hij wederom in voor Sina en stierf op zee, nabij Goa, den 16^{en} van Bloeimaand 1693.

't Was te Maestricht dat Franciscus Rougemont, den 2^{den} in Lentemaand 1624, het licht zag. Te zamen met Vader Zitorcetta scheepte hij in voor Sina en landde er aan in 1659. Hij stierf te Tchang-tchou, den 4^{en} of den 9^{den} in Slachtmaand 1676.

Menigvuldig zijn de werken die Couplet en Rougemont uitgegeven hebben. De volledige opnoeming ervan zou alleen verscheidene bladzijden beslaan. Het zij genoeg hier een hunner bijzonderste werken in 't latijn geschreven, aan te halen. Zij verveerdigden het met medehulp van Vader Intorcetta en Christiaens Herdtrich. Het kwam eerst uit te Parijs, in 1689. Daarin openbaarden zij aan Europa de wijsgeerige stelsels van Confucius, tot dan toe weinig of niet bekend. Zij deden alzoo een nieuw licht schijnen over de strekkingen van den Sineeschen wijsgeer en over de geestesrichting van de Sineezen in 't algemeen. Daarbij was eene tijdrekenkundige tafel

(3) ‘*Geschichte der katholischen Missionen, von D*^{r} HEINRICH HAHN’ - *Köln*, 1861. III, 244.

gevoegd, die aanvangt met de stichting van 't Sineesch keizerrijk, en eindigt met het jaar 1687. Hierdoor brachten zij vele bij voor de geschiedenis van dat land(1).

***

Al die hem nu met geschiedenis of oudheidkunde bezighoudt, kan in de geschriften en boeken onzer zendelingen veel nuttige aanteekeningen vinden en belangrijke bronnen over de verstafgelegene en de minst bekende landen.

Alle bevoegde mannen getuigen, zonder eenige voorbehouding, dat men eerst het binnenste van Azia gekend heeft door de verhalen van den beroemden Franciskanermonnik *Van Ruysbroeck*, (Rubruquis, XIIIe eeuw) onzen landgenoot. Hij staat aan 't hoofd van die menigte moedige kloosterlingen, die, van in de XIIIe eeuw, het Aziatisch werelddeel van 't Westen naar 't Oosten en van 't Noorden naar 't Zuiden doorkruist en doorzocht hebben. Zijne eenvoudige en nauwkeurige vertellingen, die iedereens bewondering verwekken, zijn in alle talen overgezet geweest; in al de verzamelingen van merkweerdige reisverhalen, in Frankrijk, Holland en vooral in Engeland uitgegeven, bekleeden zij de voornaamste plaats(2).

(*'t Vervolgt*)

(1) '*Confucius Sinarum philosophus, sive scientia sinensis latine exposita. Studio et opera Prosperi Zitorcetta, Christiani Herdtrich, Francisci Rougemont, Philippi Couplet, patrum Societatis Jesu..... Adjecta est Tabula chronologica Sinaioe Monarchioe ab hujus exordio ad hoec usque tempora. - Parisiis 1687.*'

(2) DE DECKER, bl. 107.

Hoe leven zij?

VAN den morgen tot den avond staan of liggen zij, die leegloopende mannen, op de openbare plaatsen, bij het spoorhof, aan de bruggen en poorten van het schoone Brugge.

Een weinig verder, buiten de opgevulde wallen en vestingen van de herlevende stad, wiemelt en wentelt er een bieënzwerm van vlijtige en neerstige werklieden, die spitten en delven en graven, of kerven en kloppen en kleunen - en zij, zij staan daar werkeloos.... en kijken... en vloeken..... en plagen malkander of tergen ievers een eenvoudigen man, die wat te dichte bijkomt..... ofwel gaan in eenen hoek of kant schuilen om te tuischen en om geld te spelen. Des middags gaan zij naar huis om te eten, en 's namiddags zijn ze daar weer.

De menschen maken niet geern kennis met die kerels, met hunne opgezwollene oogen en roodontstekene wangen en wezenstrekken.

Zij werken niet, maar dan, waarmêe leven zij?

Zijn zij gelijk de lieve bloemen in Gods natuur, die noch spinnen noch weven, maar, zonder eenen slag te werken, in prachtige kleedij te voorschijn komen? Genieten zij de voorrechten en de voordeelen der vogelen, die noch zaaien noch maaien, en toch gereedelijk hun voedsel vinden?

Zijn het vogelen? Misschien wel, maar roof- en nachtvogelen.

Er zijn er immers die zeggen, stillekens, onder malkander, om met die kerels in geen gemeenschap te komen; er zijn er die zeggen, dat sommigen onder hen ‘nachtridders’ zijn en vledermuizen die 's nachts uitgaan en 's nachts hun werk volbrengen, bij het bleeke manelicht, dat dievelinge schijnt en helpt hun boosaardig bedrijf voltrokken.

Zij gaan met eenen zak op den rugge hun ‘provisie’ opdoen in de naburige velden en landen, en tegen dat de mane wegdrijft voor den opkomenden dageraad, zoo vlieden zij gelijk de nachtvogels, naar hunne ellendige koten!

En in den dag daar staan zij, die kerels, in den bloei van hunne mannelijke krachten; daar staan zij met de handen in de zakken, terwijl zij dreigend en grijnzend den voorbijganger van het hoofd tot de voeten doorzien en doorkijken, den voorbijganger, die haastig voorbijtreedt, of ten minsten, het hoofd en de oogen afwendt van die afrottende en afbrokkelende leden van de samenleving.

Is er misschien geen werk te vinden? Zijn zij van die ongelukkigen, die onvrijwillig, op straat staan zonder werk, met de tranen in de oogen, en de wanhoop in het hert.

Ware het zoo, ik zou die eerlijke werklieden beklagen uit den grond van mijn hert?

Maar hebben die mannen daar, die men alle dagen, en alle uren van den dag tegenkomt aan hoeken en kanten, hebben die mannen ooit eenen stap te meer gedaan om links of rechts naar werk te vragen?

Van menigeen onder hen zou men zulk eene getuigenis niet mogen vragen noch bekomen. Zelfs moest men aan eenigen werk, *regelmatig werk*, aanbieden ..... zij zouden durven weigeren.

Werken, neen! dat hebben zij verleerd, ten ware men hun een klein werksken aanbood, dat zij in eenen korten tijd en zonder veel last kunnen gedaan krijgen. Dat zullen zij doen om met dit geld in een kroegsken hunnen brandenden en onleschbaren dorst te gaan laven aan eenen druppel vuur en vergift.

Dat is 't leven van sommige leegloopers, zerkslijpers, komliggers, enz.!

En waar is de oorzaak te vinden van dit lui en vadsig leven?

Er zijn er die in het algemeen den Bruggeling beschuldigd hebben, dat hij noch werkzaamheid, noch krachtdadigheid, noch ‘ondernemendheid’ (tenzij voor de kunst) bezit. Maar al te dikwijls oordeelen dezulken naar enkele mannen en volgens een klein getal.

Anderen nog beweren een reden te vinden in de

wondere en overgroote liefdadigheid, die de stad Brugge kenmerkt. Weliswaar heeft men ten allen tijde en overal misbruik gemaakt van de heiligste en deugdelijkste zaken; maar dit ook mag men niet overdrijven, en jammer ware het, moesten welgestelde en goeddenkende armen door het kwalijk handelen van sommigen schade lijden.

De schuld, meen ik, moet dikwijls gelegd worden op eene slechte arbeidsopvoeding van de jonge werklieden, en ook op de nalatigheid van zorgelooze en onbezonnen ouders. Zij steunen er niet genoeg op om hunne kinderen een vast en eerlijk ambacht te doen leeren. De jongelingen zelve veranderen vier of vijfmaal van ambacht en eindigen somtijds met ievers een boodschapperswerk te doen in een handelshuis. Zij worden ‘sjouwers’ en hebben alzoo meestendeels geen standvastig werk.

Voegen wij daar nog den kwaden invloed bij van het voorbeeld en van het midden waarin zij leven; de natuurlijke en ingeborene luiheid, waartegen de ouders niet genoeg opkomen en strijden, het verlies van alle eergevoel, het vergeten van alle menschelijke weerdigheid; - zoo zullen we misschien den uitleg vinden van dit leegloopers leven.

Aan dit gemis van standvastig werk, hebben wij misschien ook het ontstaan te danken van hetgeen men de ‘Brugsche neringen’ noemt. Hoe eigenaardig klinken door onze straten al die kreten der zandverkoopers, kooldragers, mosselmannen, voddenkoopers met hunnen welgekenden roep ‘slunsen en beenen’, alsook der rondleurders met mostaard, petrolie, enz....

En toch, die sjouwers, waarover wij even spraken, en die Brugsche neringdoeners zijn en blijven eerlijke werklieden, die somtijds tot zulk een leven gedwongen wierden uit nood of gebrek, of uit andere omstandigheden, waarover zij niet aansprekelijk zijn. Zij hebben den moed gehad iets aan te vangen, en daarom zijn zij te prijzen.

Maar hetzelfde kan men niet zeggen van die leegloopende mannen. Zij hebben alle wilskracht en alle krachtdadig-

heid verleren. Daarbij zijn zij nog dikwijls slaven van den drank, en werken zij nog, het is om nog dieper te rollen in den afgrond der ontwording en ontbinding van alle menschelijke weerdigheid.

Zulke mannen strekken de moederstad tot schande en oneer.

Ledeganck, die in zijne ‘drie zustersteden’ het lieve Brugge, de ‘doode maged’ wat al te doodsch en te levenloos afschildert, bezingt de schoonheid en de pracht als een onbetwistbaar kenteeken van het Venetiën van het Noorden. Allen hebben om het meest die schoonheid beschreven en besproken, en die Brugge kent of ooit bezocht, zingt geestdriftig met den dichter mede:

> O lang gevierde Maagd der rijkste van de steden,
> Nog draagt gij 't kenmerk van den adel om uw leden,
> Nog zweeft om U een straal des luisters van weleer!
> Maar ach!.....

Maar ach! Op dit heerlijk en prachtig beeld kleven er donkere plekken, duistere vlekken.

Daarom, die Brugge bemint en liefheeft, werke om de aloude stad waarlijk en wezentlijk het ‘oorbeeldig schoone Brugge’ te maken. Dan zal onze stad wederom oprijzen ‘als een dageraad.... een helle zon in 't neevlig Westen’.

Mingelmare

G*UIDO GEZELLE, zijn leven en zijne werken. Gent, A. Siffer*, is de hoofding van een boek dat eerst in het tijdblad *Dietsche Warande en Belfort* verschenen is en naderhand afzonderlijk werd uitgegeven.

Het behelst bijdragen van de EE. HH. Dequidt, H. Verriest, Claeys, De Lepeleer, Cuppens, Donders en van de HH. G. Verriest, Winkler, Persyn en Segers.

Dit boek van 178 bladz. kan men verkrijgen tegen 1 fr. 50.

Het weze overal welkom, voornamelijk in onze onderwijsgestichten waar het aan onze leerende jeugd maar kan deugd doen.

[Nummer 17]

Kerkzang
(*Vervolg van bladz.* 279),

ZOO ontwikkelde hem dan eerst de oude kerkzang. En hoe natuurlijk! De Christenen volgen de Joden in hunne tempels. Zij zingen mee met hen en lijk zij. Als zij eigene gemeenten gaan stichten, houden zij de zangwijze, die zij bij de Joden leerden: den psalm wijsden alleenzang, den ‘cantus responsorius’. Eerst is hij geheel eenvoudig: nog niet het minste betrek met wereldsche toonkunde. Vervolgd als zij zijn, moeten zij hunnen zang in engeren kring uitoefenen. Het aangroeien der christenheid, het opkomen der groote basilieken en het gunnen der vrijheid door Constantinus, stelden de kerk in nauwer verband met de wereld, den kerkzang met de wereldsche deunkunde. Vandaar misbruiken; vandaar onmogelijkheid nog langer een algemeen gezang des volks te behouden: de verdeeling, de afwisselende zang (cantus antiphonus) wordt hoogst noodig, en toch moet er ook ontwikkeling komen:

Ambrosius[1] zal dan uit de grieksche toonkunde, alles wat verbasterd is, wegweren. Hij zal hare schoone eenvoudigheid te baat nemen om haar tot een godsdienstig gezang te plooien, lijk Flavianus het vóór hem in het Oosten gedaan had. Zijn zang is schoon, heilig, godsdienstig: maar de wereldsche toonkunde is er in gekomen en Gregorius zal door de kerk tot nieuwen hervormer aangesteld worden.

Dat de kerk nu, tijdens die rasse ontwikkelinge, altijd het grootste belang in haren zang stelde, dat zij diens vooruitgang bevoordeeligde, blijkt klaar uit het aanzienlijk aandeel dat zij hem in 't christelijke leven schonk, uit de menigvuldige leerhuizen die zij gesticht heeft.

De eerste Christenen zongen Gods lof overal, in alle omstandigheden, thuis, in hunne vergaderingen, onder het H. Misoffer, in hunne ommegangen, in hunne liefdemaaltijden[2], in begravingen en bruiloften, in gevangenschap en marteldood.

Lijk Paulus en Sila[3] zongen de gevangenen psalmen in hunnen kerker. ‘En de anderen’, zegt de H. Chrysostomus[4] ‘gingen met hen, met gevaar voor hun leven, onder psalmengezang den nacht overbrengen. Zoo treedt ook de bloedgetuige, de H. Perpetua, al zingende het Amphitheater binnen[5]’. ‘Psalmen en hymnen’, had Clemens van Alexandrie gezeid, ‘zijn voor God eene aangename wijgifte bij het eten en het slapen gaan[6]’. Reeds in de II^{de} eeuw, werd er onder eenige deelen der

(1) Eene andere gebeurtenis, ten anderen, had er hem toe gedwongen. Onder Valentiniaan's bestier willen de Arianen de groote basilieken bemachtigen. Ambrosius wint het volk door zijn gezang en opdat dezen die hem getrouw bleven ‘door verdriet en onlust den moed niet hadden laten vallen, wierd er vastgesteld dat men de lofzangen en psalmen naar de oostersche wijze zingen zou’ (Aug. conf. IX, 7).
(2) Vgl. *Römische Quartalschrift* 1898, l.c.
(3) Act. Op. XVI, 25.
(4) Hom. in SS. Invent. et Max.
(5) Volgens RUINART, Acta MM. -
(6) Stromatam, lib. VII.

Mis gezongen. Sixtus I, in 't jaar 119, zegt dat men het ‘Sanctus’ zong, en de H. Telesphoor, zijn opvolger, in 't jaar 127, getuigt hetzelfde van het ‘Gloria’[1].

Die eerste vurigheid voor het gezang trachtte de H. Kerk altijd bij hare geloovigen te bewaren. Ook werden, als die zang begon toe te nemen, talrijke zangscholen gesticht. Zij komen op met de IVe eeuw. Volgens den geschiedkundige Panvini, aangehaald bij Gerbertus, is er eene onder Paus Silvester (314-334), en in de v^{e} eeuw, onder Hilarius (461-468).

Voordien vond de zanger nuttige lessen in de vermaningen der HH. Vaders. Zoo vermaant hem Hieronymus[2] dat hij eerder een dienaar der Kerk moet zijn dan een deunvinder, en zijn zang eerder een gebed dan een kunstgewrocht. Hij geeft aan de vrouw Loeta den raad hare kinderen het psalmengezang aan te leeren.

Ten tijde van Anastasius, werd een ‘orphanotropium’ ofte zangschool voor weezen gesticht.

Toen in het midden der IVe eeuw, in de grootste kerkgemeenten van het Oosten: Alexandria, Jeruzalem, Antiochië en Odessa, kloosters ontstonden, werd daar bijzonderlijk de kerkzang aangeleerd. Pakhomius verplichtte zijne kloosterlingen het psalmengezang aan te leeren, en de kerkvergadering van Nicea eischt dezelfde kennis voor de bisschopswijding[3].

En nochtans, ofschoon zij de ontwikkeling volgde der grieksche kunst, heeft de kerk altijd de eenvoudigheid, de godsdientigheid in haar gezang trachten te bewaren. Toen het, na eerst eendeunig ofte recitatief geweest te zijn, later veeldeunig ofte harmonisch wierd, onder Ambrosius; toen

(1) Vgl. *Dietsche Warande,* I, 5.
(2) Comm. in ep. ad. Ephes, c. 5.
(3) Verder kennen wij scholen, onder Ambrosius, te Milanen; onder Augustinus, in Afrika; onder Gregorius van Tours, in Gallië; onder Gregorius en Paus Vitalianus, die nog een lichte verandering inbracht, te Rome; onder Bonifacius, in Duitschland en in geheel het Rijk van Karel den Groote. Vgl. GERBERTUS, *De cantu.*

men begon in de stembeweging zware en scherpe tonen te onderscheiden[1], werden alle voorzorgen genomen om toch met voorzichtigheid vooruit te gaan. Meerstemmig muziek werd niet aanveerd. Speeltuigen ook niet: noch Huit, noch harp, noch cithara[2]. Basilius, 't is waar, spreekt van eene cithara, maar dit werd als een misbruik aanzien. Justinus I en andere keizers willen het tegenhouden. 'T was slechts ten tijde van Karel den Groote[3] dat de orgel in de kerken ingevoerd werd. Dat ieder in 't bijzonder zijnen zang met een speeltuig en wel met de cithara begeleidde, lijdt geenen twijfel en toch schrijft Angustinus aan Loeta: ‘Eene christene vrouw moet noch fluit noch ander speeltuig bezigen.’ De schrijver der ‘quaestiones et responsa ad orthodoxos’, zegt: ‘In de kerken wil men geene speeltuigen en de zang is eenvoudig gebleven[4].’

't Was ook om die deftigheid in den zang te bewaren, dat men van den beginne af de grootste voorzorgen nam ten opzichte zijner uitvoerders. Vanouds is de voorzanger hoog in aanzien. Misschien kan er wel in Ephes. 5, 9; Coloss. 3, 16; 1 Cor. 14, 26, eene getuigenis gevonden worden voor 't bestaan van een kerkelijk zanggezelschap. In alle geval vinden wij de zangers in de IVe eeuw[5]. De zoogezeide brief van Ignatius aan de Antiochiërs, die tusschen zangers en lezers onderscheid maakt, is er een klaar bewijs van[6]. Later nochtans werden de twee ambten van lezer en zanger door één en denzelfden uit-

(1) CASSIOD, *De artibus*.
(2) Vgl. GERBERTUS, *De cantu*, l. 1, c. IV, n. 4. Toch kan het met geen zekerheid bewezen worden (wat P. Van den Gheyn in de Dietsche Warande schijnt te loochenen). Vgl. het ‘Kirchenlexicon’ IX, bl. 1013. Baumker. De HH. Vaders, die van eene cithara gewagen, kunnen zinnebeeldig gesproken hebben.
(3) Volgens PLATINA, *De vitis pontif.* ed. Colon. 1593, 96, onder paus Vitaliaan † 672.
(4) “In ecclesia resecatur ex canticis usus instrumentorum ac simplex relictus est cantus.”
(5) Vgl. Canon. Apost. 69 const. Apost. III, 11, Ephrem Syr. Sermo 93 de secundo adventu.
(6) ‘Ik groet de onderdiakens, de zangers, de lezers’ XII, 2.

geoefend. 't Is het geval onder andere voor zekeren Eutropius uit Constantinopel[1]. Ten tijde van Eusebius[2] stond er een op uit de vergadering, zong op heerlijke wijze den psalm vóór en gansch de menigte antwoordde op zijn vers[3]. Voorzichtigheidshalve wil men de vrouwen in de kerk doen zwijgen. Ambrosius[4] en andere HH. Vaders[5] willen dat al het volk blijve voortzingen; maar de 'Didascalia 318 patrum' (375) verbieden uitdrukkelijk aan de vrouwen nog deel te nemen aan het psalmgezang. Isidorius van Pelusium (V^{e} eeuw) en Cyrillus van Jeruzalem (IVe eeuw) laten het toe op voorwaarde dat zij hen deftig gedragen en niet te luide zingen. Eindelijk kwam een stellig verbod van het 'Concilium Altisiodorense' in 578[6], en een besluit van de kerkvergadering te Laodicea (343-381), waarbij gezegd werd dat de zanger zou genoemd worden 'psaltes canonicus' en dat hij enkel voorgeschrevene gezangen mocht zingen. De vierde kerkvergadering van Carthago (398) staat nochtans den zangers toe, zonder de toestemming van den bisschop te zingen - mits zij daartoe van den priester oorlof kregen. 'Ziet dat gij van herten gelooft hetgeen gij met de lippen zingt, en dat uwe werken met uw geloof overeenstemmen'[7].

***

Zoo handelde de Kerk in het ontwikkelen van haren kerkzang: zij volgde die ontwikkeling, maar betrachtte altijd eenvoudigheid, deftigheid en godsdienstzin. Volgens een zeggen, dat wij bij alle heilige Vaders, zelfs bij deze

(1) *Leven van den H. Chrysostomus*, BUTLER II, 83.
(2) H.E. III, 17.
(3) Vgl. *Nouv. Rev. théol.* XII, 249 (229) au 3e et au 4e siècle, les femmes formaient un choeur pour alterner avec les hommes.
(4) In ps. s. Patr. lat. 14, 968.
(5) Vgl. GERBERTUS I, 39.
(6) Vgl. voor dit alles, *Röm. Quart.* 1898 bl. 249.
(7) Vgl. HEFELE'S *Conciliengeschichte*.

die de veranderingen inbrachten, weervinden[1]: ‘Scientia bene modulandi est scientia bene movendi’ (Aug. 1. I, De musica). ‘Cantare et psallere negotium est amantium’ (Sermo 33).

Die zelfde bezorgdheid (wij zullen het in verdere bijdragen bewijzen) heeft de Kerk altijd getoond. Zoohaast haar gezang met dit der wereld in verband kwam, heeft zij het met dit laatste op gelijken voet doen vooruitgaan. Zij heeft beide gezangen in hun eigen wezen gelaten en het hare godsdienstig bewaard. 't Is daarom dat zij, heden nog, niet alle gezang verwerpt dat geen eigentlijke ‘cantus planus’, gregoriaansche zang is; maar alleenlijk eischt zij, dat het op den kerkzang steune[2].

Is dit altijd zoo? Jammer genoeg, maar nu nog ligt bittere waarheid in die welbekende klacht van Dom Quéranger[3].

‘Heden ten dage,’ schrijft hij, ‘wekken de steenen onzer bidhuizen aller aandacht. Iedereen is aan 't zwoegen tot het herstellen, tot het nauwste nawerken van bogen en spitsen, van stralen, van glas- en houtwerk: doch wordt het geen tijd te herdenken, dat onze kerken niet alleen geleden hebben aan wanden, gewelven en eeuwenoud gerief, maar dat ze vooral die oude en eerbiedwekkende gezangen missen, daarvan zij zoo geern weerklonken; dat ze wers en beu zijn van die nieuwerwetsche geluiden, onbekend aan dien tijd van geloove die ze zag ontstaan, en teenemaal vreemde aan hunnen godsdienstigen aard.’

(1) Vgl. GERBERTUS, I. I, c. IV, t. I.

(2) Wij aanveerden dus de besluiten van TINEL: (*Musica sacra*, 3 soorten van gezangen worden in de kerk aanveerd. Eerst ende *vooral* dit gezang dat haar eigen is: de oude *Gregoriaansche zang*. Dan het eenvoudige, effene, en toch verheven gezang van *Palestrina*, nogmaals door de Kerk aanveerd en goedgekeurd. Eindelijk, al ander gezang, dat het herte doet bidden en dus godsdienstig is, en daarom op de grondstelsels van den Gregoriaanschen zang gesteund gaat.

(3) *Institutions liturgiques*. Vgl. SUPER, o.c., p. 9.

Mochten die woorden van den grooten meester eensdaags vruchten dragen, en den eeuwenouden kerkzang andermaal in eere brengen!
M.D.

Ei! het lewa-lawi-leeuwerkt!

O! Waar voert verbeelding mij
Als, in 't jongste jaargetij,
Eer de zonne zit te kijken
Uit haar roozen oosterwijken,
Mijmrend ik te velde sta,
Wandlend ik ter kerke ga,
En, voor 't eerst, door 't morgenzwijgen
Boven de akkers, koud en kaal,
Rechts en links, de klanken stijgen
Van de aloude vogeltaal;
Als het lewa-lawi-leeuwerkt
In den stillen morgen!

'k Zie ze weer nu, die 'k voorheen,
Met zoo schraal en kort gesteen,
Als het grimmelde aan den hemel,
Als het land, met sneeuwgewemel
Wit gedekt, geen bete en bood
Haren grauwen hongersnood
Heb zien slepen over strate,
'k Zie ze, in ongetemde vlucht
Rijzen, rijzen zonder mate
Diep- en dieper in de lucht;
Wijl het lewa-lawi-leeuwerkt
In den eersten klaren!

Hoort! Haar overvloedig lied
Vindt zijn eindloos einde niet!
Zonder ruste of asemhalen,
Heele reesems schettergalen

Stroomen stootend, vol en veel,
Uit hare onvermoeide keel;
Of zij 't zeggen kon noch zwijgen,
Hoe heur hert verblijden mag
Dat haar velden scheute krijgen
Bij dien eersten lentelach!
Hoort! Het lewa-lawi-leeuwerkt
Allen- allenthenen!

Ei! Waar drijft mij uw gezang? -
Waar ik zielkens, vrij en vrank,
Rijzende uit de zonde merke,
Kinders van de moederkerke,
Vogels, die, in driftgeweld,
Fladdrend over 't zondeveld,
Zochten aas op winterbrokken;
En - nu los aan tonge en slag,
Bij genade omhoog getrokken,
Vliegen heen, met Oosterdag,
Wijl het lewa-lawi-leeuwerkt
In 't verrezen herte!

Ei! Waar vliegt ge, mijne ziel? -
Waar de zucht aan 't zwijgen viel,
Bij 't geraas van Joodsche vechters,
Bij 't gespot van valsche rechters,
Bij den doodsnik, bij het graf
Van het Heil dat God ons gaf,...
Doch, waar 't Paaschlicht ik zie blinken
Nu, en, daar ik zindrend sta,
Klokken hoor en kelen klinken
Van een nieuw Alleluia!
Ei! Het lewa-lawi-leeuwerkt
In de kerkebeuken!

Geeft uw zang den weerklank niet,
Van 't onsterflijk vreugdelied,
Dat verrijst van eeuw tot eeuwen,
Als de Boosheid, krank van schreeuwen,

Zat bedwelmd van Christenbloed,
Sterft van schande en overmoed?...
Het ‘Te Deum’, op de vlerken
Van een biddend, dankend volk
Dat zijn zegen ziet versterken,
Weggevoerd door wind en wolk?...
Heil! Als 't lewa-lawi-leeuwerkt
Over 't Christenleger!

Ei! Mijn ziel al hooger schiet,
Waar mijn oog den stond herziet
Toen, na veertig eeuwen smachten
In den dwang der hellemachten,
Al op eens het bangeslacht
Scheuren hoort den langen nacht;
Toen gewiekte hemelingen,
Stralende al de sterren blind,
‘Vrede’ voor de vromen zingen
Bij de kribbe van het Kind!
Hoort! Het lewa-lawi-leeuwerkt
Over heel de wereld!

Op! Mijn' hoop! - Na langen loop
Rust de moede wereldhoop,
Na den storm, die al 't geschapen
Legt den doodenslaap te slapen
In zijn eigen puin en gruis.
Vóór het stralend Rechterkruis,
Zie 'k den vrome 't graf ontgroeien,
En, ter hemelvlucht bereid,
Glanzend, zingend opwaarts stoeien
Naar de blijde oneindigheid,
Waar het lewa-lawi-leeuwerkt
In alle eeuwigheden!

A.D.

Eenige Diensten die door onze Zendelingen aan Wetenschap, Handel en Nijverheid bewezen werden (*Vervolg van bladz.* 284).

AANGAANDE Sina: De eerste geschiedenissen, die het Sineesch keizerrijk aan Europa bekend maakten, werden geschreven door de vlaamsche zendelingen Couplet, Rougemont, Trigault[1] en Verbiest.

Boven reeds is een geschiedboek vermeld, waaraan Couplet en Rougemont mêegewrocht hebben, namelijk: de tijdrekenkundige tafel voor 't Sineesche rijk van aan zijne stichting tot 1687.

't Voornaamste werk van Vader Niklaas Trigault is het volgende: '*De Christiana expeditione apud Sinas suscepta a Societate Jesu*' of: van den christenen veldtocht bij de Sineezen ondernomen door het gezelschap Jesu[2]. De vertalingen van die geschiedenis bij de verscheidene volkeren van Europa, zijn een genoegzaam bewijs van den bijval die zij genoot en van hare innerlijke weerde. Zij wierd overgezet in 't Dietsch, in 't Fransch, in 't Duitsch, in Spaansch en in 't Italiaansch.

Dit werk behandelt niet alleenlijk de zeden en wetten, de gebruiken en godsdienstige plechtigheden van 't Sineesche rijk; maar ook alles wat kunst en kunde, handel en nijverheid van dat land aangaat.

En Amerika?

Na de ontdekking van Amerika waren de zendelingen wederom de eerste om de geschiedenis van het nieuwe werelddeel op te maken. Merkweerdige bronnen en

(1) Niklaas Trigault werd te Dowaai geboren, den 3^{den} in Lentemaand 1577. In 1607 scheepte hij in te Lisbonna en kwam 't jaar 1610 in Sina aan. Hij kwam naar Europa weder en vertrok ten tweeden male naar Sina in 1618. Hij stierf te *Nang-Kin* of *Hang-tcheou* den 14^{den} van Slachtmaand 1628. - SOMMERVOGEL, bij den naam '*Trigault*.'

(2) DE DECKER, 187.

belangrijke opgaven kunnen wij dienaangaande in de geschriften onzer zendelingen vinden.

Naar 't zeggen van Muratori, die eene bijzondere studie over de zendelingen van Paraguay gedaan heeft, is de beste geschiedenis over binnenstreken van Zuid-Amerika, deze van den belgischen Jesuiet Niklaas du Toict. Zij heet '*Historia provincioe Paraguarioe auctore Nicolao Del Techo*'(1).

Aan een vlaamschen zendeling, *Ramond*, is men de schetsen verschuldigd van de versterkingen der stad Lima omtrent het jaar 1665(2).

Eerweerde Vader *Hennepin*, recollet en zendeling in Noord-Amerika, geeft in zijne boeken, benevens veel aardrijkskundige bijzonderheden, ook nauwkeurige inlichtingen over de geschiedenis der volkeren waarmede hij in betrek geweest is (XVIIe eeuw).

Nopens Afrika: onder de eigenaardigste uitgaven over dat altijd zoo geheimnisvolle land, tellen wij de reisverhalen van den belgischen recollet V. Farde. Onlangs, onder toezien van Vader Dircks, zijn ze herdrukt geworden(3).

***

In zake van aardrijkskunde en hebben onze zendelingen niet minder belangrijke diensten bewezen.

Tot in de jaren 1200, waren de aardrijkskundigen in de overtuiging dat de Caspische zee niets anders dan een arm der Noordzee was. Aan onzen vlaamschen zendeling Van Ruysbroeck komt de eere toe, de waarheid daarover gevonden te hebben. Hij reisde langs de kusten der Caspische zee en bevond dat zij eene binnenzee was en hoegenaamd niet verbonden met de Noordzee(4).

(1) DE DECKER, 189.
(2) *Relation du voyage de la mer du Sud, aux côtes du Chili, du Pérou et du Brésil*, door M. FREZIER, 1712, II, 339.
(3) DE DECKER, 190.
(4) DE DECKER, bl. 190.

Deze die de belangrijkste ontdekkingen gedaan hebben in Noord-Amerika zijn voorzeker de recollet *Lodewijk Hennepin* en zijne gezellen *Vader Le Clercq, Anastaas Dowaai* en *Morquet*. Over deze navorschingen moeten wij een weinig breedvoeriger handelen(1).

De minderbroeder Lodewijk Hennepin wierd geboren te Ath. In 1676 vertrok hij naar Canada en verbleef elf jaar als geloofsbode in de zendingen die de Eerw. Vaders Recolletten rond de Michigan-, Eriee- en Superiorzeeën liggen hadden.

Aan hem heeft men de *eerste* navorschingen te danken van den Niagara, van verscheidene binnenwaters en van 't bovengedeelte van den Missisipi.

In zijne werken geeft hij eene nauwkeurige beschrijving van den Missisipi en diens vertakkingen, van de binnenzeën en watervallen, die hij op zijnen tocht tegenkwam. Hij zet uit den 18^{den} van Slachtmaand 1678 en komt, omtrent den Hoogdag van Pinksteren des jaars 1611 te Frontenac terug.

Dus, den 18^{den} in Slachtmaand 1678 begint hij zijne reize, aan 't '*Fort Frontenac*', gelegen op de noordzijde van den St-Laureinsstroom, daar waar de Ontariozee aanvangt. Hij vaart dat water door, komt in den Niagara-vloed, 'daar nooit bark in geweest had'. Hij geeft eene nauwkeurige beschrijving van den Niagara-val, 'die de

(1) De bijzonderheden over deze ontdekkingen, zijn getrokken uit de volgende boeken, door V.L. Hennepin geschreven:
a/ '*Beschrijving van Louisiana... met de kaart des lands, en een nauwkeurige verhandeling van de zeden en manieren van leven der Wilden, door den vader Lodewijk Hennepin, Recolletsche missionnaris in die gewesten en Apostolische Notaris. - 't Amsterdam 1688.*'
Een eerste deel van dit werk verscheen te Parijs in 1684.
b/ '*Vogage curieux du R.P. Louis Hennepin... qui contient une nouvelle découverte d'un très grand paps, situé dans l' Amérique entre le nouveau Mexique et la mer glaciale. - Leiden 1704.*'
c/ '*Nouveau vogage d'un pais plus grand que l' Europe, avec les relations du sieur de la Salle sur les mines de Ste-Barbe etc... avec approbation et dédié à sa majesté Guillaume III, Rog de la Grande Bretagne, par le R.P. Louis Hennepin. - Utrecht 1698.*'

grootste en wonderlijkste is onder al de watervallen der wereld'.

Den 29_{sten} van Schrikkelmaand 1680 zet hij zijne reize voort van 't '*Fort Crève-Coeur*,' dat halverwegen den Seignelay - nu Illinezen-vloed - gelegen was. In de monding van dien stroom gekomen, vaart hij noordwaarts en hooger op tot aan de bronnen van den Missisipi. Volgens hij zelve getuigt, was hij de *eerste* onder de Europeanen, die dezen stroom bevoer.

Op de kaart die hij in den eersten aangehaalden boek geeft, vinden wij den Missisipi afgeteekend van aan de monding der Illinezen-rivier. Noordwaarts op, langs den oostkant van den stroom, zien wij rekewijs de volgende waterloopen afgeschetst: de Wisconsins-, de Zwarte-, de Buffel- en de St-Franciscusstroom. Een weinig verder splitst de Missisipi in twee vertakkingen, waarvan de linkere, - nu de Minesota - uit het Noordwesten komt, terwijl de andere, - de voortzetting van den Missisipi - van het Noorden afdaalt.

Als men die landteekening met de huidige vergelijkt, bemerkt men dat de richting der aangehaalde waterloopen met de opgaven der hedendaagsche wetenschap ten volle overeenstemt; alleenlijk zijn sommige rivieren langs den westkant van den Missisipi, op zijne teekening niet aangewezen.

Aan vele der ontdekte landstreken, binnenzëen, waterloopen en watervallen, geeft Hennepin eenen naam.

De landstreek, door het noordergedeelte van den Missisipi besproeid, noemt hij *Louisiania*. Hij geeft er de reden toe in de opdracht van eerstgemelden boek aan den koning van Frankrijk, Lodewijk XIV, op wiens verzoek hij zijne ontdekkingsreis ondernomen had. 'Wij hebben aan deze groote ontdekking', zoo schrijft hij, 'den naam van *Louisiania* gegeven, dewijl wij ons verzekerd hielden, dat *Uwe Majesteit* het niet kwaad zou vinden dat een gedeelte des Aardrijks, besproeid door eene rivier van meer als acht honderd mijlen, en veel grooter als Europa, 't geen

wij de Wellust van America kunnen noemen, en 't geen bekwaam is om een groot Rijk te formeeren, voortaan bekent ware onder den heerlijken naam van *Louis*, opdat het daardoor een soort van recht mocht hebben om na de eer van zijn bescherming te staan, en het voordeel te verhoopen van hem toe te belmoren.' Heden ten dage is het de landstreek, besproeid door de monding van den Missisipi, die den naam van *Louisiania* draagt.

Den ontdekten stroom noemt hij dikwijls '*Colbert-Rivier*' maar meer nog *Meschasipi* ''t geen in de taal der Illinoisen *groote Rivier* beteekent'.

De ontdekking, die hij gedaan had, moet Vader Hennepin veel vijanden en lasteraars verwekt hebben, want in de voorrede van zijn tweeden en derden boek oordeelt hij het noodig hunne laffe aantijgingen en lasteringen te wederleggen.

Wat er ook van zij, op onze dagen ten minste hebben de Amerikanen, niettegenstaande de kleingeestige beknibbelingen van sommige Europeaansche wijsneuzen, hem hunnen schuldigen dank bewezen. In de Vereenigde-Staten immers bestaat er tegenwoordig een vrijmerk waarop men Hennepin en den Missisipi afgebeeld ziet.

De loop van 't noordengedeelte van den Missisipi was dus afgeteekend, bleef nog te onderzoeken welke richting hij zuidwaarts nam. Met dat doel ging de heer Robert Cavelier de la Salle, een Franschman, beheerder en bezitter van Frontenac, eene ontdekkingreis aan. Zijn opzet was, door de Atlantische wereldzee in den Mexikoschen zeeboezem te komen en daar de monding van den Missisipi te gaan opsporen. Onder de reizigers bemerken wij zijnen broeder, priester van S^{s}-Sulpicius; de Recoletten Zenobius Mampré van Bapaume; *Maximius le Clercq*, van Rijsel in Vlaanderen, gelijk hij zegt; *Anastaas Dowaai* van Quesnoy en *Denijs Morquet*[1], ook een geboren Vlaming uit Atrecht.

(1) Eene ongesteldheid genoodzaakte Pater Morquet, na drie dagen, naar zijn zendelingshuis weder te keeren.

Ze scheepten in te *La Rochelle* den 24sten in Hooimaand 1684 en de overgeblevene reizigers kwamen van hunnen tocht te *Crève-Coeur* aan, den 15den in Herfstmaand 1687. De monding van den Missisipi en van verschillende andere waterloopen, die in dien stroom vallen, waren ontdekt; maar onze reizigers hadden onherstelbare verliezen te lijden gehad. Van de vijf genoemde mannen kwamen er slechts twee te *Crève-Coeur* aan: vader Anastaas en priester Cavelier de la Salle. De heer Robert de la Salle was door de wilden vermoord geweest vooraleer de gezochte monding te ontdekken, en de twee andere Eerw. Vaders waren in den St-Lodewijksinham verdoold gebleven(1).

***

(*'t Vervolgt*)

R. VAN LEDE

Nog vlaamsche woorden en spreuken

Van een die onverstandig gehandeld heeft: ‘Hij heeft op zijn verstand gezeten.’

Van nen botterik: ‘Hij en heeft de beleefdheid in pachte niet.’

't Huwelijk is een Sakrament dat koelt zonder blazen.

Een beetje wetten, en is geen verletten.

‘Hij is Piere boven Jan.’ = Hij is er boven op.

't Is gevaarlijk op zee, maar: ‘Wij zeggen wij: kleene zee, groote God,’ zei een visscher.

‘'t En is van kante niet gevallen.’ = 't Is wel verdiend, hij en heeft het niet gestolen.

In de muite zitten. = In 't drooge zitten. = Met de belle aan de deure weunen. = In 't gevang zitten.

Ne snoek vangen. = Ne visch vangen. ‘In 't water vallen, zich nat treden in eenen waterplas.’ De Bo.

Er gaat toch zeker wel entwadde van de karre vallen = 't Gaat toch zeker wel iets afmogen.

(1) In zijn tweeden en derden boek, na deze ontdekkingsreize geschreven, geeft Hennepin eene kaart, waar de loop van den Missisipi van aan de bron tot aan de monding nauwkeurig afgeteekend staat. - De bijzonderheden nopens deze tweede ontdekking is hij aan den Eerw. Vader Anastaas verschuldigd, gelijk hij het herhaaldemaal in zijn tweeden boek zegt.

't Regent alsan regenen.
Schootsch zijn. = Schootvrij, scheutevrij zijn.
‘Geeft dat aan de zotten te raden.’ Ne zot zou dat weten. 'k En geloove dat niet.
't Is een Blankenbergsche rekeninge = groote rekeninge.
Den armen gegeven, Godegeleend.
‘Hij zou 't gers van vóór (van onder) zijn' voeten laten maaien.’ 't Is nen dommerik.
‘Hij en zou geen vliege kwaad doen.’ = Hij en zou geenen puit kwaad doen.’ = Hij is doodfraai, doodgoed.
Grootemans dood is kleenemans brood.
Hij is dood van den korten aseme.
G.V.D.P.

Mingelmare

WIJ lezen in ‘*De Gazette van Brugge*’ op 4^{den} van Koornmaand, 1900.
- BRUGGE-NOORD of liever NOORD-BRUGGE. - Vrienden! 't zomert en 't loopt al naar de zee... al 't water te weten en al 't volk ook. Al naar de *Noord*- of de *Zuider*zee: menschen uit *Noord*- en *Zuid*nederland of -Dietschland, uit *Oost*- en *West*vlanderen, menschen uit groote en uit kleine steden en dorpen: weinig op beêvaart, 't en zij misschien naar *Oost*akker, meestal naar de kusten: 't zijn er van *Oost*camp en *Oost*kerke, van *Oost*- en *West*roosebeke, van *Oost*- en *Zuid*vleteren, van *Noord*- en *Zuid*schoote, tot ja van *Oost*- en *West*malle toe. Hebt ge nooit gehoord van *West*wezel in *Noord*belgenland: 't komen er van daar ook; wel ge zoudt het al niet kunnen denken: de lieden die er zijn, komen lijk van onder de eerde, van al de *Noorden* en de *Zuiden* en de *Oosten* en de *Westen*. En zij stroomen naar *Oost*burg, *West*capelle, *Oost*ende, *West*ende, *Oost*duinkerke en voort!... Maar 't schoonste van al, 't is dat vele van die lieden eens of anders eenen keer door en boven Brugge stuiven en gewend zijnde aan bovenstaande benoemingen heel verwonderd opkijken als zij tusschen Brugge en Dudzeele met hun spoorgerid moeten staan te *Brugge-Noord:* immers meenen zij dan: ‘in 't vlaamsch zegt men *Noord*brugge lijk *Westbrugge* en niet *Brugge-Noord*, alzoo min als *Brugge-West* en *Ende-Oost* en *Zee-Noord* enz... Dat is immers zuiver fransch: *Bruges-Nord!*’
En alzoo is 't ook: zeggen wij dus liever *Noordbrugge* en geen *Brugge-Noord*, en kan er iemand van ons 't Beheer van Spoorwegen er toe brengen om hier en soms elders ook wat menschelijker vlaamsch te bezigen, hij doe het. Al de menschen zullen ons en hem gelijk geven.

[Nummer 18]

Eerste bedehuizen ter eere van O.L.V. in Zuid-Dietschland

AL die over Maria schreven zijn het eens, mag ik zeggen, om aan Tongeren de eere te gunnen, de eerste kerk gehad te hebben aan Maria toegewijd ‘in regione Cisalpina.’ ‘Damnatum cultura Jovis, Junonisque ac Veneris, extruitur templum B.M. perpetuae Virginis.’ Zoo spreekt AEgidius-Aurea Vallis, aangehaald bij de Bollandisten, die het bouwen dier kerk voor waarschijnlijk aanveerden, daar het heel goed samengaat met hunne meening over het stervensjaar van den H. Maternus, stichter van het heiligdom(1). Volgens den *Collector chronici magni Belgici* zegt de overlevering, dat de H. Maternus al de kerken, welke hij bouwde, aan Maria toezeggende was, ofschoon die kerken naderhand van name

(1) *Acta Sanctorum*, 14 Febr. De H. Maternus stierf waarschijnlijk in de IVe eeuw.

veranderd zijn. Maastricht ook zou dan eene Onze Lieve Vrouwkerk gekregen hebben[1].

Naar eene oorkonde van 't jaar 1090 over den H. Piatus, die uit oorzake van haren lateren oorsprong, reeds onwaarschijnlijk voorkomt en volgens de Bollandisten[2] maar weinig geloof verdient, zou die heilige te Doornik een bidhuizeken doen opslaan hebben ter vereering van Maria. Gemakkelijker echter zou het aan te nemen zijn dat Doornik, de aloude woonstêe der Frankische koningen, te weten tot aan Syagrius' nederlaag, eerder van hunnentwege, na hun bekeeren, eene kerk zou gekregen hebben, en dat Childeric, zooals het Gramaye zegt, deze mogelijk optimmerde[3].

Dat aldan de H. Chrysolius te Komen eene O.L. Vrouwkerk zou gezet hebben, gelijk sommigen het staande houden, kan niet bewezen worden[4]. Maar wat zekerlijk vaster staat, is de stichting te Brugge van zulke heiligdommen[5]. In een van zijne werken, vermeldt Gailliard, het oprichten van eene O.L. Vrouwkapelle door den H. Eligius in 641, met de welwillende medehulp van Liederik de Buck, woudgraaf van Vlaanderen of liever groote heer aldaar verblijvende[6]. Hier nochtans is 't, ons dunkens, bij misgreep, dat hij dien naam heeft opgegeven, aangezien die leefde in de IXe eeuw[7]. Het zou eerder een voorouder moeten

(1) WICHMANS, *Brabantia Mariana*, Antverpiae, 1632, bl. 31. - DURAND, *L'écrin de la Ste-Vierge*, Lille, 1885, I, bl.290. - DE REINSBERG, *Traditions et légendes de la Belgique*, Bruxelles, 1870, II, bl. 170.

(2) *Acta Sanctorum*, 1 Zaaimaand. - De H. Piatus stierf waarschijnlijk in 287.

(3) *Antiquitates Flandrioe*, Lovanii, 1708, bl. 216. Dit zou meer overeenkomen met de overlevering die, naar DE REINSBERG (I, 133), getuigt dat de H. Eleutherius († 531) eene kerk bouwde te Doornik, Maria ter eere.

(4) *Acta Sanctorum*, 7 Febr.

(5) 't Is de meening van den gewezen handvestwaarder van Brugge, J. GAILLIARD, in den aangehaalden boek.

(6) PIRENNE, *Histoire de Belgique*, I, 46.

(7) *Aldaar*.

zijn van dien Liederik, zelve ook Liederik genaamd en wiens vader, Erkembald, opvolger was van hofhouder Pepijn van Landen, in het huis van Childeric II[1]. Die bidstêe is onder Boudewijn met den IJzeren Arm afgebroken geweest en in 865 de St-Donaaskerke geworden immers na 't overbrengen naar Brugge van Sint Donaas' overblijfsels. Volgens denzelfden boeksteller (bl. 130) heeft er de H. Eligius in 652 eene tweede kerke gebouwd ter vereering en voldoening van Maria en van den H. Wulfrand, bisschop te Lens. Dit heiligdom, grootendeels te danken aan het milde geven van koning Dagobert, wierd na de dood van Eligius, in 666, aan dezen heilige toegewijd en is tot de huidige St-Salvatorskerk bedegen.

Nog te Brugge moeten wij eene stichting aanhalen, gedaan door eenen anderen geloofsbode, den H. Trudo[2]. 't Is de abdij van den Eeckhoutte, opgericht omtrent 650, waarvan Trudo het bidhuis toewijdde aan Maria en de HH. Bartholomeus en Willebrord. 't Weze in 't voorbijgaan opgemerkt, dat onze voorouders heel dikwijls hunne kerken aan verscheidene heiligen toewijden, waaronder dan meest altijd ook aan de H. Maagd.

Aardenburg, te dien tijde een der grootste standgehuchten van Vlaanderen, heeft naar 't zeggen van Gramaye[3] en Sanderus[4], aan den H. Eligius t bezitten van een merkweerdig O.L. Vrouwenheiligdom te wijten. Het wierd later, omtrent 940, door de Noormannen verwoest, doch weer opgebouwd ter eere van den H. Bavo en van de H. Maagd, welke laatste, naar de overlevering, er veel wonderen verrichtte.

(1) Vgl. KERVYN DE LETTENHOVE, *La Flandre féodale*, bl. 34. - GRAMAYE, voormeld werk, bl. 105, geeft 't jaar 801 op; maar dit schijnt van 200 jaar misjaarmerkt, aangezien volgens aller meening St Eloi de oprichter is.
(2) GAILLIARD, in voorn. werk bl. 321.
(3) Voorm. werk bl. 115, 116.
(4) *Flandria illustrata*. Vgl. *Act.Sanct. 6 Febr. in vita S. Amandi*.

De H. Bavo, die in 654 stierf, werd begraven te Gent, zegt Schaeltens[1], in eene onderaardsche kapel, die aan O.L. Vrouw toegewijd was, binnen het beluik der abdij, later St-Baafsabdij geheeten. Dendermonde ook mag onder de oudste oorden gerekend worden, die vroeg hun Mariaheiligdom bezeten hebben[2].

In het leven[3] van den H. Amandus († 684), vindt men voor Kortrijk: 'Quae istic exstat proepositura S. Amandi cum *capella S. Marioe*, olim praedives, spectat ad abbatiam Elnonensem, a Flandrorum sanctissimo Apostolo Amando erecta, ubi ex Elnonensium relatione tradit Sanderus in Flandria illustrata.' En voor Gent: 'Gandae in pago Mempisco *Ecclesiam Deipara sacram*, a J. Basino constructam et dotatam B. Amandus monasterio Clericorum in communi viventium dotavit. Haec Sanderus ex Mss. monumentis ejusdem coenobii quod altum dicitur in chronico Blandiniensi et *monasterium S. Marioe* super ripam Leyae a Normannis cum monasterio S. Bavonis a. 850 incensum'[4].

In Temsche, verhaalt Desmet[5], was't de H. Amelberge of Amelia, die Gods Moeder ter eere, voor wie zij eene teedere godsvrucht had, eene kerk bouwde.

In het zuidelijk deel van 't oude Vlaanderen en 't Atrechtsche, vonden wij lijk in 't Noorden, blijken van 't samengaan, zou ik mogen zeggen, van 't christen worden en Maria dienen. Van Atrechts O.L. Vrouwkerk sprekende, zegt Balduinus[6]: 'juxta altare *Dei genitricis Marioe* quod B. Vedastus suis diebus consecraverat.' Deze kerk

(1) GAILLIARD, bl. 74.

(2) DAVID LINDANUS: *Teneramunda*, II^{de} boek, 2de hoofdstuk.

(3) *Acta Sanctorum*, 6 Februarii.

(4) Vgl. *Acta Sanctorum in vita J. Gerulphi, 21 Sept.; S. Bannus, 14 Juli.* - MEYER, *Annales Flandrioe, ad an. 884 et 915.* - DESMET, *Nieuwe Maand van Maria.* - DE REINSBERG, I, 104, II, 39 en 179.

(5) Nieuwe maand van Maria. Die heilige stierf in de tweede helft der VIIIe eeuw.

(6) *Acta Sanctorum 5 Febr.: vita J. Vedasti.* - GAZET, in *Histoire ecclésiastique des Pays-Bas, éd. 1614*, zegt 'S. VAAST, *sacré évêque en 530, trouve à Arras un autel dédié à Marie; de même à Cambrai.*'

wierd verwoest in 883 door de Noormannen. In de nabijheid dier stad[1] werd de H. Berthilde († 684) begraven in 't gemeente van Marceuil, 't welke zij ter eere van O.L. Vr. gesticht had. Te Dowaai,[2] naar 't verhalen van twee oude handvesten, wierd omtrent 665 een O.L. Vrouwenheiligdom opgetimmerd. Kamerijk ook bezat er een van in de vroegste tijden: getuige het ‘diploma’ ofte de vorstenhandvest ‘Orca castro regio’ uit het 6e jaar van Lodewijk den Vrome's bestuur[3].

Laken en Leuven hebben insgelijks bewijzen van die eerste godsvrucht onzer vaderen tot Maria. Te Laken, zegt J. Ant. de Garnez,[4] na den slag tegen de Noormannen omtrent 880, bouwden de twee dochters van Lodewijk, koning van Duitschland en Lotharingen, op het graf van hunnen gesneuvelden broeder Hugo eene bidstede, die zij aan Maria opdroegen. Leuven, zegt Wichmans[5], vierde op 1sten van Herfstmaand de zege in 't jaar 895, dank zij de H. Maagd, op de Noormannen behaald. In Antwerpen ook zou 't eenigszins uit dien oorlog geweest zijn dat eene groote vurigheid tot Maria verwekt wierd; immers uit en na de verwoesting, daar dat strijden de schuld van was, vond men in eenen boomstam een O.L. Vrouwenbeeldeke, dat grooten toeloop veroorzaakte[6].

Te Donk, niet verre van Herkstee, vereerde men reeds de H. Maagd op eene ongemeene wijze in 745[7].

Verder zouden wij, naar De Reinsberg, nog moeten als verspreiders van Maria's eeredienst bij onze voorvaderen aantreffen den H. Ursmar, die in 713 begraven wierd in de O.L. Vrouwenkerk, welke hij gebouwd had bij 't klooster te Lobbes, (I, 260); Pepyn van Landen († 640 of 647),

(1) DE REINSBERG, I, bl. 16.
(2) GRAMAYE, bl. 202.
(3) *Aldaar*, bl. 211.
(4) LACA, *Bruxellense suburbanum, Bruxellis, 1647*.
(5) In bovengein. werk, bl. 256.
(6) SCHOUTTENS, *Maria's Antwerpen*, bl. 9 en 15.
(7) WICHMANNS, bl. 519.

die er eene oprichtte te Landen (I, 139); den H. Hubrecht, die omtrent 't jaar 700, Maria en den H. Lambrecht ter eere, eene kerk stichtte op de plek zelve waar deze laatste vermoord werd (II, 242).

Dit zal genoeg zijn voor alsnu over de eerste bidhuizen in Zuid-Dietschland ter eere van O.L.V.

Luidens de overlevering, zou Gods Moeder reeds van te dien tijde af door wonderen getoond hebben, hoe zij de Vlamingen genegen was. Slechts twee voorbeelden. Volgens den H. Rembrecht, in 't levensverhaal dat hij geeft van zijnen heer en heiligen Ansgar(1), had deze laatste, toen hij nog maar vijf jaar oud was, zijne moeder verloren. Welnu, eens zag hij ze al droomende, te midden van eene rij heiligen, waaronder eene buitenal schitterde, de H. Maagd. Deze naderde tot den jongen knaap en zeide: ‘Zoo ge ooit bij uwe moeder wilt wezen, kind, zegt vaarwel aan alle wereldsche nietigheid.’ Meer moest Ansgar niet weten: hij liet de wereld varen en werd eenzater. Naderhand bouwde hij te Thorhout een geloftelingshuis waaruit verscheidene zendelingen vertrokken zijn om de waarheid te gaan verkondigen in Skandinavenland.

Naar een oud zegsel, zou Maria in 681 voor de inwoners van Aalst, toen ter tijde onlangs door den H. Amandus bekeerd, die voor 't oogenblik elderwaarts zijne streke genomen had, een uitstekend wonder uitgewrocht hebben. Eene vreeslijke overstrooming kwol Austrasië en bijzonderlijk de Dendervlakten. Het water klom altijd voort klimmen en dreigde Aalst te verzwelgen. De huizen, die meest ten uitkante stonden, zaten reeds onder water. In dien uitersten nood richtte het volk zijne blikken tot Maria en smeekte om bewaring. Het gebed was nauwelijks uitgezeid, of ze zagen een grooten wijngaardstruik komen aangevaren en op den werf aanstranden. Tusschen de bladeren van dien struik zat een klein Mariabeeld, dat, volgens het volkszeisel, tranen stortte in 't bijzijn van al

(1) *Acta Sanctorum*, 3 Febr.

de menschen. Het aankomen van dit wonderbeeld was voor de Aalstenaars een teeken dat ze verhoord waren. Ook werd hun betrouwen niet teleurgesteld. Van dien stond af zakte het water altijd zakken, zakken. Aalst was gered. Toen de H. Amandus dat vernam, keerde hij weder naar de stad en stichtte uit dankbaarheid, op den werf zelve, een heiligdom waarin het beeld bewaard bleef. Dat zou de oorsprong zijn van O.L. Vrouw ten Druiven, of O.L.V. van den Werf[1].

Deze enkele dingen toonen al genoeg hoe Vlaanderen van ouds de H. Maagd die bronne van genade, wist te vereeren. De blijken van genegenheid zullen we echter in eene volgende bijdrage nog zien aangroeien, voornamelijk in de middeleeuwen, wanneer allerhande volksgebruiken en blijdagen te harer vereering ontstaan zijn.

E.V.G

Op het Roomsch Getijboek

HET Roomsch Getijboek voor de geestelijken bevat, zooals men weet, vier boekdeelen: één voor elk jaargetijde.

Op ieder van die boekdeelen had Guido Gezelle zaliger een vierling gemaakt. Deze vierlingen, die - dunkt ons - nog ongedrukt zijn, luiden als volgt:

Op het *Lentedeel*.

Lente zal 't, eerlang nadezen,
eeuwig, eeuwig lente wezen,
blijve ik, Priester Gods gewijd,
U getrouw, die eeuwig zijt.

(1) DE SUTTER, *Verhaal over het vermaard beeld en kapel van O.L.V. van den Werf te Aalst*, Aalst, VAN BRANTEGHEM, 1863. - SCHOUTTENS, *Maria's Vlaanderen*, te Gent, 1876, bl. 13. - SPEELMAN, *Belgium Marianum*, 20 Dec.

Op het *Zomerdeel*.

Maakt alom te zomertijde
't zonneken de menschen blijde,
hoe zal 't, zonne Gods, mij gaan,
als ik eens vóór u zal staan?

Op het *Herfstdeel*.

Boomen, die geen ooft en schenken,
zal 't gegloei der hellen krenken:
God, verleent mij daaglijks dan
werk, en eens den loon ervan.

Op het *Winterdeel*.

Koude, sneeuw en hagelvlagen,
looft den Heer, die alle dagen,
hoe 't geweld der winden drijft,
waakt in mij en wakker blijft.

Eenige Diensten, die door onze Zendelingen aan Wetenschap, Handel en Nijverheid bewezen wierden[1]
(Vervolg van bladz. 303.)

AAN de *natuurlijke wetenschappen*, zooals aan Sterre- en Wiskunde, aan Plant- en Kruidkunde, hebben onze Zendelingen niet min groote diensten bewezen.

Onder de Sterre- en Wiskundigen noemen wij slechts de Eerw. Vaders *Noël, Thomas, Couplet, de Jonghe* en vooral *Verbiest*, die in deze vakken nog al zijne medegezellen overtreft.

Vader *Verbiest* had reeds eenige jaren aan de zaligheid der Sineezen gewrocht, toen in 1666 de Eerw. Vader Adam Schall, voorzitter van den '*Wiskundigen Tribunaal*' te Peking, kwam te sterven. Dit wetenschappelijk genootschap speelde eene groote rol bij de Sineezen: 't waren

(1) Talmerk 17, blad. 283, reek 17, in stee van Zitorcetta, leest Intorcetta. Talmerk 17, blad. 300 reek 18, in stee van 1611 leest 1681.

immers de leden ervan, die jaarlijks de tijdberekening moesten opmaken. Daartoe was grondige kennis vereischt in de Natuur-, Sterre- en Wiskunde.

Door de dood van Adam Schall, verdween uit den Hoogen Raad de eenigste Europeaan, die daar zetelde; 't was dus uitsluitend aan de Sineesche geleerden, dat de belangrijke taak toekwam den jaarlijkschen dagwijzer op te maken. Ze vielen aan 't werk. Maar Kang-hi had weinig vertrouwen in de nauwkeurigheid hunner opmerkingen en berekeningen. Dat wantrouwen zette hem aan om Vader Verbiest, dien hij als een ervaren en bekwaam man hoogachtte, de tijdrekening voor 't volgende jaar te laten onderzoeken. Uit het onderzoek bleek dat de achterdocht des keizers nopens de onervarenheid der Sineesche geleerden ten volle gegrond was: voor Verbiest en was het immers niet moeilijk verscheidene onnauwkeurigheden en misslagen in hun werk te vinden en vast te stellen.

Hierdoor groeide de invloed van Verbiest bij het Hof nog meer aan, en tot belooning benoemde de keizer hem tot voorzitter van den ‘Wiskundigen Tribunaal’.

Nog hooger moest onze Zendeling in achting klimmen bij den keizer. De gelegenheid daartoe bleef niet lang uit.

Een beroemde Sineesche veldheer had opstand gemaakt tegen den keizer. Hij beheerde de westelijke gouwen en had in 't gebergte eene vaste standplaatse in genomen, vanwaar hij de keizerlijke legers het hoofd bood. Kang-hi gaf aan Verbiest bevel om nieuwe kanonnen te gieten. Eerstwaarts toonde de Vader hem weinig bereid om 't verzoek des keizers in te willigen; maar toen hij bemerkte dat zijne weigering de verdrukking der Christenen tot gevolg zou hebben, stemde hij er in toe. Hij richtte dus eene kanongieterij op en het lukte hem driehonderd schoone vuurmonden te verveerdigen. De waarnemingen, die met het nieuw geschot gedaan wierden, vielen zoo gunstig uit, dat de keizer, gansch verrukt, zijn eigen kleed aflei om daarmede Vader Verbiest op te

tooien. Eenige maanden later vereerde hij hem nog met eenen nieuwen titel.

In 1683, vijf jaar vóór zijne dood, gaf Verbiest aan den keizer de *Berekening der zon- en manezwijmten over twee duizend jaar*. Zijn werk besloeg 32 boekdeelen, met kaarten en allerhande uitleggingen opgeluisterd(1).

Te lang ware het om al de Vlaamsche Zendelingen op te noemen die tot de uitbreiding en den vooruitgang der natuurlijke wetenschappen het hunne bijgebracht hebben. Alleenlijk zullen we, ter loops, nog eenige der voornaamste vermelden.

De beruchte Vader Van Ruysbroeck was het, die de geneeskunde van Europa met de *rabarber* verrijkte. De Sineesche priesters, zoo verhaalt hij in zijne reize, deden rabarber in water en gaven dit mengsel aan de zieken te drinken. 't En kon niet anders of men moest door dien bitteren drank erg ontsteld worden. Ook werd de verandering, die Van Ruysbroeck daarin teweegbracht, als eene wonderdaad aanzien(2).

Eertijds wierd de *Quinina*, '*Jesuitenpoeder*' genoemd, omdat het Zendelingen waren van het Gezelschap Jesu, die ze naar Europa overbrachten en hare koortsverdrijvende kracht deden kennen(3).

Aan den Eerw. Vader Niklaas Trigault, nog eenen Vlaming, zijn wij de eerste beschrijving verschuldigd van de landbewatering, van de visch- en zijdewormteelt in 't Hemelsch keizerrijk, gelijk wij hem ook de eerste gegevens te danken hebben over de zijde- en porseleinbewerking bij de Sineezen(4).

Verder waren het ook *Vlaamsche* Zendelingen, die de Europeesche tarwe in Peruland overbrachten en kweeken lieten. Die weldaad werd door de Peruanen algemeen

(1) *Geschichte der Katholischen missionen von D*r HEINRICH HAHN, *Köln, 1861*, III, bladz. 244, f. 246.
(2) DE DECKER, bl. 207.
(3) DE DECKER, bl. 208.
(4) DE DECKER, aldaar.

hooggeschat. Tot heden toe bewaart men in dat land eenige korrels van dat kostelijk zaad in een aarden vat, met het volgende Dietsch opschrift: *Dat deze die mij ijdele, den Heere niet vergete*[1].

***

Op *taalgebied* bleven onze ijverige en vroede Zendelingen ook niet ten achteren.

In 1625 ontdekten de Zendelingen, dank zij hunne herhaalde opzoekingen, het vermaard opschrift der stad *Si-ngna-fou*. Door hunne uitgebreide taalkennis is men tevens er in gelukt, den zin ervan te vatten. Reeds in de XIII^{de} eeuw, had Van Ruysbroeck, op zijne reize dóór Azia, sommige sporen ervan ontdekt. Ervaren mannen in 't vak hebben hen op de studie van dat gedenkteeken toegelegd; geleerde vergaderingen hebben hen met die zaak beziggehouden en ze besproken, en tot groot leedwezen van zekere ongeloovige wijsneuzen, hebben zij zijne echtheid erkend[2].

Onder veel andere werken, gaf de Eerw. Vader Trigault in 1626 een boek in 't licht, dat heet: '*Si jou eul mou tseu*' of *Woordenboek, toonswijze geschikt volgens de orde der Europeensche Woorden*. Indien wij Sommervogel mogen gelooven, is het boek een buitengewoon merkweerdig werk, 'zoowel wat de eigenaardigheid der drukwijze aangaat, als wat de dikwijls schrandere manier betreft, waarop de Sineesche boekteekens tot onze schrijfwijze overgebracht zijn; daarbij is het eerder een lettergreepals een woordenboek'[3].

Een stam- en tijdgenoot van Vader Trigault, de Eerw. V. Couplet, bracht bij zijne wederkomst uit Sina eene Sineesche spraakleer mede die hij aan Mijnheer Picquet, lid der taalvroedschap, overliet. Beyer maakte er gebruik

(1) HUBOLDT: *Tableau de la Nature*, II, bl. 166; ook nog: LE MAYEUR: *La Gloire de la Belgique*, I, bl. 283.
(2) *Revue Catholique*, jaargang 1846.
(3) SOMMERVOGEL, in 't reeds gemeld werk, op den naam '*Trigault*.'

van om de zijne op te stellen[1]. In diezelfde stad liet Couplet een Sineesch woordenboek, dat klaar en duidelijk geschreven is[2].

('t vervolgt).

Nog vlaamsche woorden en spreuken

‘t Is een trouwe van luizen en vlooien’, als arme menschen jong trouwen.

Dat ventje, 't is een *hellejong*, zoo boos.

Goesten en koleuren en willen niet betwist zijn.

Dat lijnwaad moet nog wat in den *trek*, in de *treklooge*, in de schoelooge (schoudelooge) zitten.

Hij droomt van duivels en commiezen en Rouselarenaars.

Een *degenstok* = een gastok met eenen degen in.

De naalde en de draad
houdt menig mensch in staat.

De zulle van dat huis is een bestaan.

Waar het al vernesteld en dooreen ligt: ‘Een spook en zoude er zijn moere niet vinden.’

Jan viel *te kloffe* in den moortelbak.

De katte *spint*, ronkt.

Een mechant wijf is een goed hekken aan 't hofgat

Van ne stouterik: ‘Hij is van ne stouten bisschop gevormd.’

Die vent, *'t is al helle of hemele*, 't en is daar geen middelmate in.

Ge zoudt lachen dat gij niet meer en weet wiens jongen dat gij zijt.

Ne vent zonder baard is lijk hespe zonder mostaard.

‘k Ga’, zei Tone. ‘Ja! - zei Jan - ge'n zult dan geen geld moeten geven voor het rijden.’

Uitschieteling = zijtakje.

't Is pek alle stelle = 't Is al stijf wel gedaan.

Ge moet u prompt houden, ge zult toen uw geld gelden.

Hij heeft die partij land in zijn hemde gezaaid = hij heeft ze laten brake liggen.

(1) *Museum Sinicum*, I, bl. 88.
(2) SOMMERVOGEL, op den naam ‘*Couplet*’.

Twee smousen weten hoevele dat nen bril kost=z'en kunnen malkander niet bedriegen.

Hij is zoo *uitsluierachtig*, 't is zulk eene uitsluieringe, zulk nen *uitsluierare*.

Late wijs en is gee' wijs.

Als Jan toekwam, *'t potje was al geschuimd*.

Dat veranderde *zóó veranderen* dat het al in 't beste keerde.

Veel viggens maakt dun drinken.

Als het dooit zonder regen of wind: De vorst eet zijn zelven op.

Nen dooi zonder regen of wind
en is 't niet weerd dat hij begint.

Trouwen is koele drank.

Als 't regent binst d'hoogmesse,
't regent de dagen alle zesse.

Hertelijke liefde en is geen bedrog.

Een blieksken smijten om een snoeksken te vangen.

Hij is de baas van 't hennekot als de hane niet thuis en is.

Verstoelen - veranderen van stoel. Ne keer verstoelen, om te verkoelen.

'k En zal daar niet *slecht* (ziek, onpasselijk) van zijn.

Ge moet al dien bucht *indekken*.

Rijdt op zulk een' karre = komt zulke dingen tegen,

Als er iemand een' domme spreuke doet = *Dek ze*.

De mane met uwe tanden grijpen = naar de maan reiken, - grijpen. Ook: zijn hoedje naar de mane smijten.

Van een' die veel verstand heeft: ‘Hij heeft pijken-heere bezet.’

Van een' die preusch en net gekleed is: ‘'t Is herten-heere.’

Hij is *houtemager*.

Die niet en bidt, niet en eet;
die niet en eet, niet en bidt.

‘Pic!’ zei Rooie, en hij haalde een' luize uit zijn' broek.

Alles sluiten dat *sluitelijk* is.

't Is klakke-bezijds = 't is er geheel en gansch neffens.

Van een die met iemand boft om zelve beboft te worden: ‘Blare lekt om gelekt te zijn.’

Als gij uw kruis van dwersten (overdwers) niet en kunt dragen, g'en moet het maar slepen.

Van een die armer is als dat hij schijnt: ‘En heeft hij geen luizen in zijn broek, hij heeft er in zijn hemde.’

Hij kreeg van zijn zaad = hij kreeg ervan.

Hij zal nog van zijn eigen luizen opgeëten worden.

Hij heeft zijn zelven te kort gedaan = hij heeft hem verhangen.

Wat is er daar *doende*?

Sint Michiel komt uit met het zaaikleed.

Hij heeft te diep in 't glas gekeken = hij is dronken.

Een *bultemeulen* dient om de *vuile kroten* en de lemen te scheiden.

Verrouwdigheid = koude, vallinge.

Van een' katte die driekleurig (rost, wit en zwart) is, zeggen ze: ‘'t Is nen Beis.’

Ons Heere in wetten stellen.

Gij zult eer een karre met vlooien laên, als een vrouwmensch 't trouwen ontrâen.

Ne schop onder zijn schoon lijnwaad krijgen.

Hij eet buik-sta-bij.

Men wordt maar van anderliêns vlooien gebeten.

Ge gaat mogen meêgaan *op een stoksken*, op thuisblijverkes wagen.

Die man is dronke, hij en kan de smette niet meer houden.

Hij is weeral dronke! - Ba! zulke mannen, met een *wolleje*, ze hebben genoeg (ze zijn seffens zat).

Ja, ja, zegt maar! g' Hebt gulder 't kakelen, 'k heb ik het ei.

Die handdoek is gestreken met den pollepel (niet).

‘*Nultens* (heltens) *en deelens*’, zeggen de jongens, als ze te zamen iets vinden.

Die jongen heeft ne stravven baard, g' en ziet geen hair van 't vel.

Wat wilt gij daaraan zeggen? 't Is al verloren vlaamsch, en ne Wale zou zoo blij zijn dat hij het koste.

Mijn kloef is geborsten, hij spreekt latijn.

Ik en trekke er mij niet meer van aan; 'k hebbe andere katten te geeselen (andere bezigheden).

Dat volk voert grooten trein. Ja, de steert zal wel allichte van de panne vallen.

't Is een geheele *simmelekketé* (dibbe).

Wat *Iscariot* van ne vent! 't is al *inschrokkerij* dat er aan is.

Hij is pinne; hij meet de breedte van de strate = hij is dronken.

Honger maakt de boonen zoet; maakt rouwe boonen tot amandels; stooft de rouwste blaren.

Beter een half ei, als een ijdele schale.

't Is beter een once geluk, als ne kilo verstand.

'Bloed trekt,' zei de boer, en hij liep achter ziju zwijn.

Wegloopen, is plekke verkoopen.

Ze zijn toch zoo raar: ge zoudt ze moeten zoeken met ne lanteerne bij klaren dage.

De boter is er met ne kruisboge op geschoten = ze ligt stijf dunne.

'Ze gaan u daar aan den terrepot plakken' = 't is daar pek op de stoelen = ge zult u daar lange bezighouden.

Ondank is 's werelds loon.

Iemand blauw en groene slaan = iemand lot slaan.

't Is e keuntje in nen brouwketel = 't Is en boontje in nen brouwketel.

Nu zal den aap uit de mouwe komen = 't Is daar dat de koe (den hond) gebonden ligt, dat de schoe duwt.

Hij en heeft er maar viere en e koekebrood = 't Is een vijze los.

Kruipt in uw bedde, en dekt u met uw' kloefen.

Hij heeft ne savel aan - Hij heeft den zinder in den zak = Hij heeft Stien mee = Hij is dronken.

Van een die kwaad is: ''t Zit snuif en peper in zijn bloed.'

Hij en is 't poer niet weerd om in de zee geschoten te worden.

En verkoopt het vel van den beer niet, eer dat hij geschoten is.

'Kraakijs en is geen breekijs,' zeggen de jongens als het ijs kraakt, en ze'n schaverdijnen maar voort.

Ons Heere en slaat nooit met geen twee roên te gelijk.

't Geld brengt er vele naar d'helle, en 'n blijft er zelve niet.

Dat is toch ne *fliklamooi* van ne jongen.

Peist gij dat ik mij daar ga leggen om uwen dweil te zijn? = Peist gij dat ik u slavelijk ga dienen?

Hij en is van den eersten leugen niet dood, en van den tweeden niet begraven.

Hij ziet altijd over d'hage van zijnen hof, en ziet al 't wied in den hof van zijnen gebuur.

De vos verliest wel zijn hair, maar zijn knepe niet.

't Is een *lijsoore* van e ventje = een fijnoore.

Als men zegt: '*Wuk*' (welk, wat) antwoordt men: 'Pietje Hanebuk.'

Moeten is dwang, en dwang is de galge.
De moor verwijt den pot dat hij zwart is.
Men moet de note eerst kraken,
wilt men de kerne smaken.
G.V.D.P.

Mingelmaren

TER zaliger gedachtenisse van vrouw Adelheid-Sophia De Potter, echtgenoote van heer Karel Lamoral, die, geboren te Thorhout, op den 26sten April 1826, godvruchtiglijk overleed te Kortrijk, op den 26sten April, 't jaar O.H. 1893, tijdelijk voorzien van al de Rechten onzer Moeder de heilige Kerke.

Ach, Moeder, is 't toch waar, en moest het zoo geschieden,
dat gij gestorven zijt, en wij vaarwel u bieden
voor altijd? Is 't toch waar, en is er nu noch boeten
noch bidden meer, dat baat? Is 't dat wij scheiden moeten?
Een Engel, zeidt ge, kwam al zingende u verblijden;
maar, wie verblijdt er ons, ach, Moeder, in ons lijden?
Die ons en Vader waart een Engel, al uw leven,
wie zalder, Moeder, ons dien Engel wedergeven?
o God, die alles wilt, die alles kunt verhelpen,
geen hulpe en is er ons, om ons verdriet te stelpen,
als Gij, die ruste gaaft aan Haar: och, helpt ons heden,
gerust, maar niet getroost, in Moeders stappen treden!

G.G.

Peerdemafooi?

IN Biekorf, XI, 223, wordt gegist naar de beteekenis van het zonderlinge woord *peerdemafooi* of *peerdemachooi*, uit het bekende kinderliedje: *Ouden, ouden ezel*.

Te Oostende, zegt ons iemand, die 't beweert wel te weten, luidt het slotwoord: *peerdenavooi*.

In 't Veurnsche daarentegen: *beddemarooi*,

In het Thieltsche zingen ze als volgt:

Ouden, ouden ezele,
Zijn ooren zijn zoo lang!
Wat gaan w'hem geven te etene,
Heel de weke lang?
Hooi en strooi,
Een *beddeke van* (ook: *met*) *hooi*.
Nu gaat ons karre voort! (tweemaal).

[Nummer 19]

't Besteken van boomen

TE Brugge, tegenaan de Ezelpoorte, loopt er uitwaard den steenweg van Scheepsdaele een eerdeweg[(1)] naar 't gehuchte van Simoen Stevin; blijkens de grondteekeninge van Brugge door Marcus Gheeraert, lag die eerdeweg daar al in 1562; het is bachten de buitenvesting, en bijgevolge ten minste sedert de XIIIe eeuwe voort, dewijl die vestinge omtrent dezen tijd aangeleid wierd.

Op den hoek dier beide wegen ziet men nu nog een ouden wilden kastanjeboom staan, onbemerkt in de reke tusschen de anderen, en waaraan, zoo op eenen man-en-half hooge, een klein nieuwachtig O. Vrouwenbeeldeken hangt.

In dien boom worden nog heden ten dage spellen gestoken[(2)]. En wel hierom:

Naar het melden van eenen lezer van *Volkskunde* (1899) XI, 248, iemand die ten anderen wel ingelicht schijnt, zouden die spellen daar*in* moeten *tegen* worten en zweren; ook nog, - nu iets dat wij zelve vernomen hebben - is te weten dat:

1. die spellen daarin gestoken worden door boerinnen die

(1) De ‘Vestingweg’. -

(2) Vgl. *Rond den Heerd*, IV (1870), bl. 232, die zegt, daar nog meer over te weten en 't belooft uiteen te doen, maar sindsdien niet meer 'n roert.

naar de markt komen, en die dat doen ter vereeringe en voldoeninge van O. Vrouwe en... om veel te verkoopen;

2. dat die spellen, die eigentlijk nogal dikwijls wonderlijk hooge zitten ‘altijd klimmen tot tegen 't beeldeken’. Anderen nochtans zullen u uiteendoen dat zij eerder zoo hooge prijken, omdat de boerinnen ze al rechtstaande op hunnen wagen daarin drijven; wat overigens zou kunnen zijn opdat er niemand die spellen wêerom uit 'n hale;

3. dat zulk spelleken, uitgetrokken en op 't lijf gedregen, geluk aanbrengt;

4. dat om worten of zweren te doen genezen, men daar geene spellen 'n moet *in*steken, maar eene *uit*trekken en daarmêe in 't kwâvleesch stekken.

Alzoo is 't dat men weet te vertellen te Brugge van dien wonderlijken boom of liever dat wonderlijk Onze Vrouwtjen, en van dat aardig gebruik.

Maar hoe is dat gekomen? Velen die met recht des wonder zullen weten, zoodat 't zekerlijk in *Biekorf* niet kwalijk 'n zal gevonden worden die vrage eens te stellen en daar een antwoorde op te betrachten.

De zake is ten anderen reeds eenigszins doenlijk, daar 't den eersten keer niet 'n is dat ievers daarvan zal gesproken geweest zijn; doch naar ons bescheiden oordeel 'n was 't nooit maar door lieden, anderszins stijf bevoegd, maar die de zake slechts al één kant en van bovenop beschouwden, alsook altijd malkander uitboekende en involgende waren.

Immers, wel kan soms iemand alhier of aldaar, reeds Plinius zelve, dusdanig gebruik, als daarvan hier te handelen valt, bemerkt en op een verloren bladtjen opgeteekend hebben; toch vermeenen wij, dat de eerste die de zake eenigszins volledig, maar daarom nog niet stelselmatig, ook maar enkel bij de Roomelingen, willen beschouwen heeft, een opsteller is van *Totius latinitatis lexicon*, FACCIOLATI, FORCELLINI et FURLANETTO (3^{a} Ed^{o} Lipsiae: Ch. E. Kollmann 1839) op het woord ‘*clavus*’.

Daarop, en bedektelijk wel daaruit maar reeds beter, is SAGLIO gevolgd, een van de medeopstellers van *Dict. des antiq. gr. et lat*. (nog aan 't uitkomen) op het w. ‘*clavus*’ (1887).

Kwam in 1883 H. GAIDOZ, de bekende en bekwame beleider van *Melusine*, die in *Rev. Hist. des Relig*. (bl. 5-16) het opstel ‘*Deux Parallèles*’ bijbracht: dat is eene poging om door twee vergelijkenissen van zeden (o.a. door het gebruik *spellen in boomen of bidhuizen of goden te steken*), bij ongelijkstammige volkeren te toonen hoe dat de menschen allegader van eender oorkomste kunnen zijn. Hij deed wel, maar enkel en nog eens 'n ging niet te diepe in; genoeg nochtans en zoovele, dat hij meniger oogen en zinnen daarop trok, te meer dat allengerhand veler gedachten op volkswezenschap en wangeloofkunde begosten te staan.

Ook het zeggen van MANNHARDT den Duitschman speelde in den kop, bijzonderlijk bij de Vlamingen. Mannhardt had in de jaren zeventig in zijne boeken over *Wald-und Feldkulte* een nieuwen, welgestaafden maar ‘te wijd[1] geslegen’ gedachten-leest aan de afgodkunde voorgesteld: ‘uit het veelvuldig beschouwen van de gewassenheid’ zei Mannhardt, ‘heeft de mensch besloten dat er een grondelijk overeenkomen bestaat tusschen de menschelijkheid en de gewassenheid, zoodat heester en kruid en al dat wies eene ziele scheen te hebben gelijk de zijne (dit heet de “gewasbezieling”).’ Doch enkel een lijdend overeenkomen tusschen beiden 'n was het niet: maar een werkelijke ‘*sympathie*’ ofte ‘zielenverwantschap’. Dit verschijnsel viel dus aan te zien als een wederzijdsch gesteldzijn van mensch en van gewas waarbij beider zielen ('k zei liever geesten)[2] over malkander een zedelijk gezag konden hebben: - als een *vermogen* van b.v. zulken boomeenling om eruit te zien, om te leven te lijden te sterven naar mate en zelfs in stede van zulk anderen menscheenling (zijne weergade) die ook zoo was of leefde of leed of stierf. Dit vermogen was op elk der twee betrokkenen *kenbaar* uit zekere zintuiglijke deelsgelijkheden; en 't zelfde vermogen kon op den eenen *gedaadzaamd* worden door den anderen met zekere teekens en bewerkingen. (B.v. leed de mensch, en wilde hij zijne ziekte kwijtgeraken met ze op *zijnen* boom over te zetten, dan *stak hij in den boom* - neemt- *een spelle*).[3].

(1) Vgl. E.V. VAN DEN GHEYN, S.J. *Essais de Mythol. et de Philol. comparée*, bl. 53. - GAIDOZ, *Melusine*, I, 5, 81. - *R*(*ev*). *H*(*ist*). *R*(*elig.*), 1883, 5.

(2) Vgl. 't *Daghet in den Oosten*, VII jg., 3. - H. PAUL, *Grundriss der Germ. Philol.*, I (1891), bl. 999 v., 1005, 1008. - Daar staat er, maar ongelukkig te weinig welbestaakt, dat de Heidenen en dat Joden zelfs den mensch uit drie deelen bouwden, waarin de ‘ziele’ eigentlijk een schimme was, een slag van evenbeeld, half geestachtig half stoffelijk hulsel van den ‘*geest*’ of 's levens oorbegin, en zoo dat die ziele 't ‘*lichaam*’ kon vervangen 't zij vóór 't zij achter de dood.
Volgens hetgeen men in onze dagen nog van tooverije ziet en verneemt, en daarover wetenschappelijk en geloofwettig doende is, 'n was dit misschien niet door en door kwalijk of zonder eenigen grond uitgevonden. - Vgl. J. BERTRAND, *La Sorcellerie*, Paris, 1899, bl. 60; *Ann. Miss. China*... (Schent), 1900, bl. 401 vv. - Denkelijk was 't de ‘*multilocatie*’ die zij hun met wildemansbeelden alzoo voorstelden.

(3) Vgl. over 't optimmeren van geheel dat stelsel b.v. A. DE COCK, *Volksgeneesk.*, bl. 29-42; A. GITTEE, *Volksk.*, VI, bl. 69 vv.; denzelfde in *Vl. Kunstbode*, XXIX. bl. 80 vv.; A. DE COCK, *Vk.* (*Volksk.*) XI, 244.
- Meer over enkel de bezieldheid, of nauwkeuriger gezeid, de begeestinge van gewasselijke wezens: BRUCHMANN in *Nord und Süd* aangaande ‘*het geloof aan geesten en het Fetichisme*’ besproken door A. DE COCK in *Vk.*, VIII (1896), bl. 235.

Op die stellinge nu stegen of 'n stegen niet dezen die op bovengenoemden H. Gaidoz volgden in 't uitleggen van 't boombesteken:

Eerst A. DE COCK *Volksgeneeskunde* (= Vg.), Gent, Vuylsteke (1891), bij toeval tegen de zake tikkende; dan O. COLSON *Wallonia* I (1892) 44 vg. (‘*Un usage fétichiste à Braine l' Alleud*’), min of meer van verre Gaidoz overnemende, en zonder bewijssprake uitbreidende; nog A. GITTEE in *Volkskunde* (1893) VI, 62: (‘*geloofszaken en volksgeneeskunde*’), alsook doch meer in 't voorbijgaan in *Vl. Kunstbode* XXIX (1899), 85: (‘*Wilhelmina-boomen*’); en A. DE COCK in *Volkskunde* XI, (1899) bl. 248: (‘*Tooverij in liefdezaken*’).

Allen, hoe welbelezen ook, en daarbij, buiten twee, onbevooroordeeld, 'n geven, 't is jammer ende 'n mishage 't hun, enkel maar iets dat wel verdienstelijk bewrocht wierd en aanvalliglijk verkocht, maar dat voor de wetenschap onbestaakt, oningericht, voordachtelijk en radenderwijze opgesteld is, dat te weinig of te veel in den tijd achteruitgaat, en dat meestendeels niet den ‘waarom’ van de spelle maar slechts de reden van den boom laat kennen.

Met één woord: over 't deel van den *boom* in dit volksgebruik is de uitleg van bovengenoemde geleerden, tamelijk voldoende, maar over 't deel van de *spelle* weinig of het niet.

Nochtans, veel is er overgebleven in vondzake of mondsprake, en dat gekend is: hoe dan niet liever dat overgeblevene bekeken en bevoeld om langs daar en nu opgaanderwijze tot het ware begrip van het oud gebruik te komen, ten minste voor zooverre de geschiedenisse reiken kan?

Overzulks hebben wij ons beste gedaan, en beginnen met hier meê te deelen wat wij al, betreffende zulke overblijfsels, gevonden hebben, 't zij geschikt in bovengemelde opstellen, 't zij ongeschikt in verscheidene zedenzantingen bij *Rond den Heerd* (= R.d.H.), *de Vlaamsche Kunstbode* (= Vl.K.), *Volk en Taal* (= V.T.), *Revue des Traditions Populaires* (= Trad.), *'t Daghet in den Oosten* (= D.O.), *Ons Volksleven* (= O.V.), *Volkskunde* (= V.K.), *Biekorf, Wallonia* (= W.), *de Hagelander* (= Hag.) enz.

In oude kerkelijke en wereldlijke oorkonden 'n zijn wij niets tegengekomen. Verder zal men verstaan waarom.

Gebruik van spellen of nagels in boomen te steken, hebben wij gevonden te bestaan;

A. ***Om iets in 't algemeene te bekomen of om beschermd te worden, - in boomen:***

Waar?	Wat?	Waarin?	Waartoe?	Oorkondschap
te Brugge (z. boven):	een spelle,	in een ouden wilden kastanjeboom,	de boerinnen als bedeteeken;	z. boven;
te Chapelle-lez-Herlaimont, in Henegouwen, oostwaarts weg tusschen Manage en Morlanwelz:	een nagel tot over den kop,	in een ouden boom bij 't O. Vrouwenheiligdom,	om beschermd te worden;	*Trad*. II, 272; *O.V*. VI, 126;
te Chablis (Yonnegouw) boven de Loire, in den noordoostkant van Frankrijk:	een nagel,	in eenen achtkantte,	door ieder loteling bij 't optrekken naar 't leger;	*Trad*. XIV, 457;
te Beines, in diezelfde streke:	een nagel,	in een ouden olme langs den weg,	van 's gelijke, en breekt de nagelkop vóór 't huiswaartkeeren, 't is een ongeluk tewege;	eveneens;
te Faubouloin in de Morvangouw, oostwaarts Frankrijk, noords bezijden de Loire,	een spelle,	in een ouden essche bij de bronne;		*Trad*. XIV, 457;
te S. Aaron, tegen Lamballe (Côtes du Nord) op den noordelijken zeekant van 't oud Bretanjen,	een spelle,	in een ouden eike;	door jonge dochters om in 't jaar te kunnen trouwen;	*Trad*. XIV, 531;
te Soleilmont (in Henegouwen),	nagels,	in twee oude linden waartusschen	door bedevaarders;	*Biek*. V, 288; *O.V*. VI, 127;

een oude
Lijdensberg
staat;

bij Weenenkerke,	een nagel,	in een ouden boomstam, al dat er over is van een oud woud;	in 't voorbijkomen, als medelid eens ambachts;	GAIDOZ, *R.H.R.* (1883), 2; *Trad.* XIV, 456;
in verscheidene landen van Europa (?),	spijkers,	in oude boomen;		*Vk.* XI, 247.

Men vindt om dusdanige redens spellen of spijkers nog elders als in boomen, te weten in houten beelden gestekt, vóór of op of bij steenen en ijzeren beelden geleid of geworpen, alsook in een dierenhert gepraamd; dat is: in Belgenland alom, bijzonderlijk in 't Waalsche en ook in Frankrijk (*VK.* XI, 248); te Brussel (*VK.* XI, 247 v. en *W.*V, 37), te Couvin (in 't Zuid-Naamsche tusschen Henegouwen en 't Fransche) (*W.* III, 31), te Leuven (*VK.* XI, 247), te Ste Savine (bij Troyes, in de Aubegouw oostwaarts vande Seine) (*Trad.* XIV, 450), te Tredaniel (tegen Montcontour, in Côtes du Nord) (*Trad.* XIV, 451), alsmede in Congoland (*VK.* XI, 247 v.). 't Zelfde is ook nog te vinden voor vele waterbronnen: (vgl. daarvan de naamreke in *Trad.* XII, 411).

B. *Om de genezinge te bekomen eener ontsteltenisse, - in boomen*:

Waar?	Wat?	Waarin?	Waartoe?	Oorkondschap
Hier en daar in Vlanderen, (b.v. te Westoutre, nu 40 jaar geleden),	een spelle, (nagels),	in welken boom ook, (een linde b.v. bij eenen Lijdensberg),	tegen de koorts;	*R.d.H.* XX, 332 - XXI, 32;
te Brugge,	een spelle,	in eenen kastanjeboom,	tegen de worten;	z. boven;
te Gilly bij Charleroi,	een nagel, mits zekere wetten voor grootte en steekwijze,	in een linde 'l'arbre à clous',	tegen de zweren;	*Vk.* VI, 68;
in Haspengouw,	een nagel ringsom den zieken tand gewreven,	op hetzij welken boom geworpen,	opdat 't tandzeer zou weggaan naarmate de nagel zinkt;	*Trad.* XIV, 457;

te S. Aij tegen Eigenbrakel in Zuid-Braband,	spelle of nagel eerst aan den zieke of zijne kleederen gedankt,	in twee eeuwenoude sperren of op 't godsbeeld ertusschen,	tegen de koortsen in te steken, en dan vliegens wegloopen;	*W.*I, 43 vv. *O.V.* VI, 127; *Biek.* V, 283;
te Vottem, een stonde gaansboven Luik,	een nagel,	in een volgroeiden notelare,	tegen 't tandzeer;	*W.*I, 45;
in Brandenburg, en in Oldenburg tegen Denemarken,	een spijker, tot bloedens toe in 't ziek tandvleesch gestoken,	in eenen eike langs den noordkant zoodat de zonne er niet op schingen 'n kunne, en bij afnemende mane,	tegen een zieken tand, die geneest zoodra de spijker roeste is, en genezen blijft zoolang de boom in leven staat;	SLOET, '*Het Volksgeloof...*', *Gids* 1881, II, bl. 445;
in Duitschland (?),	een boekbladtje, waar name en soms ook ouderdom des lijders op geboekt is, met eene pin terugen toegestoken,	in een versch geboord gattje op eenen vlierboom,	tegen koorts;	*Volksgen.* (=*Vg.*) bl. 237;
in Duitschland (?),	bebloede nagelstippers te spijkeren,	aan eenen pruimenboom,	tegen tering;	*Vg.* 153;
bij de oude Franken (?),	een splintertje uit de schorse van eenen wilge gekorven, en tegen de kies tot bloedens gewrongen,	terug- en toegestopt in den wilge, en dan snel weder naar 't werk te vliegen,	om tandzeer te genezen, wat ook gebeuren moet en dit zoolang de boom niet omgehouwen wordt;	*Vg.* 164;
in Perzenland,	een nagel of keitje, tegen den tand gedaakt,	in eenen boom op mondhoogte,	om tandzeer te verdrijven;	*Vg.* 165;
in Stiermarken, westwaard Beieren,	een nagel of splinter tot bloedens om	in eenen boom of op een oord daarop noch zonne noch	tegen tandzeer;	aldaar;

den tand mane 'n
gewreven, schingt,

in de Vogezen, ten noord-oosten Frankrijks,	een nagel om den zieken tand gedraaid eerst,	in eender welken boom,	‘om 't tandzeer daarin te spijkeren;’	*Trad*. XIV, 457;
in Zwaben, in 't zuiden van Duitschland onder Frankenland,	afgeknipt haar en nagels in papier gedraaid en met een houtene pin uit een verbliksemden boom,	in een gattje gestoken, opzettelijk daartoe in eenen boom geboord,	tegen hoofdzeer;	*Vg*. 237;
in sommige gewesten (?) van Duitschland,	's zieken haar in een stukje zijner kleeding met een meidoornen pinne toegestoken,	in een gattje op eenen wilge geboord,	tegen koorts, mits na de daad zwijgende huiswaard te keeren;	SLOET, *Gids* 1881, II, 441;
in vele gewesten (?),	een splinter tot bloedens omgekrabd,	in eenen boom,	tegen 't tandzeer dat weggaat als de splinter overgroeid is, en niet meer terugkomt tenzij men weder omtrent den boom komt,	SLOET, nog: 445.
in Italiën en Kroaten-land,	nagels,		tegen onheil,	J.H. FRIEDLIEB, vertaald door F. MARTIN, *archéol. dela Passion*, 319.

Hier is 't ook wederom het geval dat men ter genezing eener kwale spellen of spijkers of splinters nog ievers elders als in boomen indraait, te weten: in bidhuis- of andere huiswanden, in allerhande houten berd, in eene schilderij, of in de eerde gedreven, in een ommegangsbaksken of-bloksken verleid, op den kerkevloer of nog de wereld in gegooid, b.v. te Bierset (halfwege Borgworm en Luik) (*W*.I, 47), tegen Nijvel in Brabant (*W*.I, 47), in oud Roomen over eeuwen (*R.H.R*. 1883, 2), in 't Luiksche (*W*.I, 47), te Tongeren (*D.O*. jg. V, 56), in Denemarken (GRIMM *Deutsche Myth*. 2^{e} Ausg. (1844) bl. 1122), te Burst en Borsbeke (*Vg*. 254), te Terdonck (*Vg*. 254), te Eppeghem bij Vilvoorde (*Vg*.140), te Fontaine la Guyon in de Eure-en-Loiregouw(*Trad*.XIV, 450), in 't Thieltsche (*Rdh*. XV, 342), in 't Luiksche (*Vg*. 260), te St Antoine-en-Barbefosse tegen Bergen (*Jadis* IV, 2), te Boonen (*Trad*. XI, 239) te Pluneret in Bretanjen op het graf van Hgw. de Ségur (naar mij een

geloofweerdige reiziger meldde), en waar weet ik al (COLLIN DE PLANCY, *Dict. infern*. (1845), 136). 't Eigenste werk komt men nog tegen met eene macht van waterbronnen (Vgl.: *Trad*. XII, 411-XIV, 606, en V.D. BERGH. *Proeve*... *Wdb. der Nederl. Myth*. bl. 19).

C. *Om verweer tegen kwâgoed ie krijgen*:

Waar?	Wat?	Waarin?	Waartoe?	Oorkondschap
Bij de Roomelingen oudtijds,	een spijker,		tegen betooveringe;	*Vk*. VI, 68; FRIEDL. z.h., 318, v;
Bij de hedendaagsche Grieken,	een lijkschofnagel,	in de deur van een huis daar 'het verkeert',	verwijdert voor goed geesten en spoken;	COLL. DE PLANCY *Dict. inf*. 1845, bl. 136;
?	een nagel,	in eenen boom,	om eenen vijand te boven te geraken;	eveneens.

D. *Om iets te weten te komen:*

Nu is het enkel voor waterbronnen dat wij menschen gevonden hebben die daartoe doorns, spellen en nagels indragen; ze zeggen iets al smijtende, b.v. 'Lacht water, dit is voor u', ze gooien 't stuk al boven 't hoofd altemets, of ze slaan een wijteeken, of 't een of 't ander, en ze zoeken de antwoorde ('Ja' of 'Neen') in 't al of niet bovenzwemmen van 't tuig, of in 't rimpelen van 't water. (Vgl. *Trad*. IX, 354; XIV, 596, 597, 598, met verdere geboektheid).

E. *Om te straffen, of te dooden:*

Zoo steken de wilden (? *Wall*. III, 31. - *Miss. v. China*, (*Scheut*) 1899, 296) in hunne afgodsbeeldekens.

F. *Om onduidelijke reden, - in boomen*:[1]

Waar?	Wat?	Waarin?	Waartoe?	Oorkondschap
In Duitschland (?),	een mes,	in den boom voor de deure, (bij 't weggaan van iemand),	opdat het wijze 'door niet roeste te worden, dat de afwezige gezond is';	*Vl. K*. 1899, bl. 85;

(1) Aangaande 'tzelfde in waterbronnen? 'k Ben door een onduidelijk zeggen van iemand, die zijn nieuws niet 'n dorst voor zeker geven, te weten gekomen dat er lijk moet ten laatsten zomer, al delvende in een leegte van den duine te Oost-Duinkerke (of was 't te Coxyde?) een vondste gedaan geweest zijn van een geheelen hoop spellen. Die spellen 'n waren niet te oud; ze lagen al bijeen; en oude beleerde lieden zouden hebben weten te zeggen dat daar vroeger een waterputtje was. (Weet er iemand meer af?).

Tegen Angers, boven de Loire, in 't N.-W. van Frankrijk (Maine et Loire),	een nagel,	in een eeuwenouden geëerden eik, op tien voet hooge,	uit gewente door al de voorbijvarende bouwlieden, metsers en timmermans;	*Trad*. XIV, 456.

Jammer dat ik geen Engelsche of Duitsche zanters 'n hebbe kunnen nagaan; toch vindt ge hierboven wat er van die zede, wetens Belgsche, Hollandsche en Fransche zoekers tot nu toe nog bestaat. Ongetwijfeld kan in genoemde landen meer dan dat zijn overgebleven. Zoo ook in andere landen. In de bezante streken zelve moet vele ongekend gebleven zijn: denkt eens maar op 't onnauwkeurig speuren[(1)], of ook nog, bijzonderlijk wat den boomdienst betreft, op al de voorzorgen die de lieden aanleggen, rechts om hun plegen te duiken[(2)]; voegt daarbij de moeilijkheid in alle dergelijke vraagstukken om wijs te worden uit den vernestelden boel van 't Heidendom alhier, immers sedert het aanhoudend werken van 't Christendom om de heidensche gebruiken te verdelgen of toch te verchristelijken[(3)] en sedert de noodzakelijke wegroeiinge en uitstervinge der heilige wouden en boomen.

Buiten enkele voorbeelden uit nog oudheidensche Roomsche, reeds onheidensche Grieksche, Italiaansche, en ook nog eenige min of meer wilde gewesten, gaat al 't gene dat wij aangetroffen hebben meer dien westkant van Europa aan, die boven de Loire ligt, wat *Trad*. (XIV, 453) reeds doet opmerken; en dat in eene striepe ten Oosten uit, daar vroeger Germanen geleefd hebben ... ge weet, van die mannen die met landbouwerswerk in woud en beemden voorthermden, en die voor diezelve grooten eerbied betuigden[(4)]. Kelten ook zijn er daar geweest. Maar dit 'n kan onze zake niet verduisteren, en 't en valt hier niet te onderscheiden, vermits ook de Kelten[(5)] boomen vereerden, en bronnen en bergen ... enz. Te meer stappen wij gerust daarover, omdat geleerde lieden op tamelijk goede gronden staande houden dat ‘bronnendienst’... en dergelijke gebruiken zelfs nog

(1) *Trad*. XIV, 450.
(3) BROM, *De Katholiek*, 1898, Jan. 62, Febr. 139. - SCHRIJNEN, *Overblijfs. v.d. Wodankultus* 1897, 3, 4, 5. - *D O*., VIII, 73. - SCHAYES, *Essai hist.*, I, 23. - THIERRY, *H.d l. Gaule*, 129.
(4) Vgl. STEUR, *Ethn. des pps de l'Eur.*, I, 257. - DÖLLINGER, *Pagan. et Jud*. III, 165-8, v. - CH. MOELLER, *Hist. du M-A*. (1898), I, 18, 26.
(5) DÖLL. (z.h.) III, 163.

vóórkeltische doeningen zijn[1]. Bij beide volkeren komen zelfs boomen, bronnen, bergen, landstukken... en steenen (*Trad*. XII, 486) op denzelfden voet te staan, d.i. als woningen, 't zij tijdelijke 't zij blijvende oftewel van goden[2], oftewel ook van afgestorvene en nog dolende zielen[3]. Nog bij de twee volkeren[4] waren God en ziele, beiden van eigen even vermenschelijkt in 't afschilderen[5], door menschachtige[6] giften te voldoen. Deze lei men tegen den voet van den boom of aan den kant van de bronne, voor de goden om ze gunstig te maken, en voor de zielen opdat ze in het voortzetten huns menschenlevens geen gebrek lijden n zouden en dus ook niet zoeken te schaden.

Dat alles is geweten; ook is geweten dit, waarop wij hier voornamelijk steunen willen, dat die beide hunne vereeringen én van boomen én van bronnen wonderwel overeenkwamen; dezelfde reden om t'handelen en dezelfde wijze in 't vereeren; zoo de boom zoo de bronne. Beschouwt immers maar het doen en laten der kerkvergaderingen b.v. te Arles in 442, te Auxerre in 578, te Toledo in 693, te Paderborn in 785, te Aken in 789, te Szaboles in Hongaren in 1092, te Trier in 1227, die altijd al en maar enkel dusdanige

(1) *Rev. hist. Rel*. b. 38 (1893), bl. 146, v; - *Muséon*, b. 7 (1898), bl. 170; - Beiden in 't bespreken van BERTRAND, *Nos origines*, Paris, 1897.

(2) OZANAM, *Les Germ. av. le Chr*. (1850) 71.

(3) Vgl. *R.d.H*., XIV, 246. - *R.H.R*. b. 36 (1897), bl. 64 - b. 30 (1894) bl. 109. - HERM. PAUL (z.h.) I, 999, 1003, 1005. - E. BEAUVOIS, '*L'autre vie dans la Myth. Scand*.' in *Muséon* II (1883), t^{k} 3, bl. 192. - *Ann. Soc. Em. Fl*. 1888, XXXVIII, 475.
't Is ongeloofelijk hoe dat heidensch gedacht toch koppig stond: 't en kan nog maar onlangs geleên zijn, meldde mij een vriend, zoo was er te Leke in Wvl. een wijveke dat een ouden schoonen eeke ging dienen, rechts, meende het, of was haar mans ziele na diens dood daarin gaan huizen: en als 't nu al lange en wel gediend had, dan kreeg het eens - God weet hoe - de gewisheid dat de ziele eruit was en gelukkig!
In dezelfde streke op Lavendee, een wijk van Couckelaere, en ten hoogste vóór een dertig jaar, was er een geheel huisgezin dat zijn biechte ging spreken teeren een ouden dikken eeke!
Ai! en hoelange 'n is 't niet dat die menschen bekeerd zijn!

(4) En wilt men, zoo was het ook eenigszins bij de Roomelingen (en Grieken): dit, voor zoovele zij alhier iets kunnen te zeggen gehad hebben. Vgl. FUSTEL DE COUL., *La cité ant*. (1866), 7, 8, 10, 19, 193. - Vgl. nog, meer in 't algemeen nochtans V.D. BERGH, *Proeve... Ndl. Myth*., bl. XXII. - PRELLER (vert. DIETZ), *Les dx de l'anc. Rome*, 2, 3.

(5) *Vk*., VI, 75.

(6) H. PAUL, (z.h.) 999. - BEAUVOIS (z.h.), 194, 204, 206.

afgodelijke stukken en bijzonderlijk boomen en bronnen in een en 't zelfde zeggen vermeldden, om ze onder denzelfden banvloek te slaan[1]. Geen wonder! Tot op heden nog, aangezien zij tegare staan, worden boomen, bronnen, steenen meest in één doen en met één trek vereerd[2]. Getuigen dit ten anderen bovengemelde en andere lieden, die nauwer als iemand op dat vak hun zinnen zetten[3].

't Zal, is te denken, een reden zijn om alhier of aldaar, bij gebrek aan steviger bewijs - en 't is er zoo weinig - iets uit deelsgelijkendheid te besluiten over de boomen ofschoon het nog enkel over de waterloopen of iets dergelijks te bespeuren is.

(*'t Vervolgt.*)

Eindnoten:

(2) *Trad.* XIV, 450, 592.

Arise ye Flemings![4]

Wilt, Sassenvolk, door 't pekelnat
vaneengedeeld, toch nooit vergeten
dat Vlaamsch en Engelsch, nu gespleten,
was één weleer en saamgevat.

Arise, ye Flemings, strong and bold,
be the story never told
that, your saxon blood untrue
struggle was too strong for you.

Den band en zal geen menschendwang
ontlossen, dien God zelf wou binden:
malkander zal 't eens wedervinden
dat volksgemeen was eeuwen lang.

Vereent u, Engelsch kersten bloed;
vereent u, Roomsch en Vlaamsch geloove,
en geen geweld u dat en roove
dat hou en trou u één zijn doet.

GUIDO GEZELLE

(1) Vgl. HEFELE (fr. vert.), *Hist. des Conc.*, II 489, III 582, IV 232, V 51, 90, VII 20, VIII 200.
(2) Vgl *Trad.* XIV 452, 603. - *Vg.* 241.
(3) Vgl. aangaande de Kelten: SCHAYES, *Essai hist.*, 6. - *Thierry, H. des Gaul.*, II 128 v. - Aangaande de Germ SCHAYES, 9.
(4) Gedicht voor eene vergadering van Engelschleerenden te Rousselare.

De Brugsche Pourpointiers of Wambuisstikkers.

De Pourpointiers of Wambuisstikkers zijn maar na de jaren 1300 opgekomen. Eerst moest het pourpoint toch bestaan, voor dat zij konden geroepen zijn om het met gouden en zilveren draad of met zijden stikwerk te versieren.

Niet dat het kleedsel zelve niet en bestond. De pourpoint of wambuis was immers een onderkleed dat sedert eeuwen en eeuwen gedregen wierd, maar nu op nieuw gewijzigd en veranderd, nu naar de laatste volksgrillen en algemeene gebruiken verveerdigd en met een nieuwen naam gedoopt.

De oude Romelingen droegen een onderkleed, dat zij ‘Tunica’ noemden, en de volkeren die in Europa de oude wereldmeesters van kant hadden gezet, meenden dat zij, om te toonen wie ze waren, om hunne macht te doen gelden en om te beter hunne geburen den schrik aan te jagen, de gebruiken en kleeding moesten aanveerden van dezen die zoo lang alle volkeren hadden doen beven. De Gallen gingen gelijk de Romelingen gekleed, Franken en Saksers deden welhaast hetzelfde.

Volgens oude boeken en oude teekeningen was het oude roomsche onderkleed nogal kort; het kwam maar tot aan de knieën en bedekte nauwelijks de armen tot over de ellebogen. De frankische koningen vonden het te kort en verlengden het zoodanig dat het hun tot op de hielen viel.

Karel de Groote keurde nochtans die verandering af, en Eginhard, die Karel's dagelijksche kleeding beschrijft, zegt ons dat het onderkleed, dat hij boven op zijn hemd droeg, kort was en om het lijf met eenen zijden band gesloten. Tweemaal heeft Karel de Groote de lange ‘Tunica’ aangetrokken, en het was iederen keer op het dringend verzoek van Paus Adriaan.

Sedert bleef het onderkleed kort; en sedert de jaren 900 kreeg het den naam van ‘cotte’ en bleef aldus genoemd tot het einde van de jaren 1300.

In de brugsche stadsrekening van 1302, in hetgeen werd ‘ontfanghen van verbuerden goede binnen de port van Brugge’ staan er aangeteekend ‘XXV s. van Bonin f. ser Berthelmeus Surcote, daer ghearrestert ende vercocht bi Jacoppe den Oesterling’.

De ‘Surcote’ was het bovenkleed. Het was zonder mouwen of ten hoogsten met halve mouwen tot aan de ellebogen. De ‘Surcote’, die korter was als de ‘cotte’, liet dus verscheidene deelen van dit laatste kleedsel bloot: de mouwen en een deel van den rok. Het was maar het lijf dat er geheel en gansch onder gedoken zat.

Alzoo stonden de zaken nog in 1389. Maar nu zouden er veranderingen gebeuren, en de ‘Cotte’, die tot dan toe maar een bijkleed geweest was, zou nu een bijzonder kleedingstuk worden, en dat met den naam van Pourpoint of Wambuis.

Voor het gemeen volk was dat kleed heel eenvoudig, van enkel katoen of andere goedkoope stof verveerdigd, en aan de broek vastgeknoopt. Niet zelden waren wambuis en broek van één stuk gemaakt.

Maar rijke lieden droegen pourpointen of wambuizen van zijde, van fluweel, van samijt, van cendal, en andere kostelijke stoffen. De mouwen ervan waren bovenaan en op de zijden van spleten voorzien, waardoor de hemdsmouwen uitstaken; deze waren zoo wijd, dat zij de bloote armen lieten zien. De prachtige stoffen die verbruikt wierden, waren nog met gouden, zilveren of zijden stikwerk versierd.

Nu moesten er bijzondere werklieden opkomen om dat kunstig werk te verrichten: dat waren de pourpontiers of wambuisstikkers. Vlaanderen was ten top gestegen in rijkdom en weelde. De Engelschen voerden tegen de Franschen oorlog; in beide landen lag de nijverheid stil; al die wapens dragen kon moest onder de vaandelen en in het leger. De Vlamingen intusschen wrochten en hunne ambachten waren in vollen bloei.

De hertog van Burgonden had al gedaan wat hij kon om den oorlog ver van het vlaamsche land te verwijderen, en hij was erin geslaagd. Zijn zoon oogste nu de vruchten

in van vaders voorzienigheid. In Frankrijk waren de steden in puinen en de landen lagen verwoest. Ook diep was de ellende in dat land; maar Philip de Goede zag goud en geld in zijne staten stroomen en was alsdan de machtige vorst van het Westen. Zijn hof was de wereld door gekend en alle vorsten benijdden er de pracht en den rijkdom van.

Geen wonder dus dat Engeland en Frankrijk in dien tijd, wat de nijverheid betreft, geheel van Vlaanderen afhingen. Parijs en Londen gaven de wet niet meer voor de kleedingswijze en nu werden door rijke lieden geen kleederen meer gedragen of zij moesten uit Brussel, Gent en Brugge komen.

De pourpoint of wambuis met zijne rijke stoffen, met zijn edel stikwerk, kwam te goeder stonde en de wambuisstikker mocht een goed loon voor zijn kunstwerk te gemoet zien.

Maar daarom juist zag de ‘scepper’ of kleermaker van dien tijd met leede oogen den mededinger opkomen, tusschen de twee ambachten zal er geen vrede meer bestaan. Volgens hunne keuren hadden de kleermakers altijd de onderkleederen zoowel als de bovenkleederen gemaakt, het was hun immers ‘gheoorloft te snidene en te naeyene al dat men met scaren sniden mach ende met naelde nayen’. Maar de wambuisstikkers zouden nu ook mogen wambuizen maken, dat was de kleermakers het gras van onder de voeten maaien.

De Schepenen van Brugge gaven nu bevelen op bevelen, waarvan wij er twee uit de Rijkshandvesten te Brugge afgeschreven hebben:

I. ‘Up den vijfsten dach van december in tjaer M CCCC ende tseventich zoo was bi den ghemeenen college van Scepenen van Brugghe in cueren ghegheven, dat voor den porpointstickers wel gheoorloven zal hunne wamboeysen ende andere zaken der pourponteric aneghaende te makene van allen maniere van stoffen, hoe ghedaen die zijn. Ende midts déze alle acten ende kueren te vooren vercreghen.

II. Up den vierden dach van laumaend int jaer M CCCC ende 't zeventich zo was, biden ghemeenen collegie van Schepenen van Brugghe, alzo wel den sceppers, als den porpointstickers in kueren ghegheven dat vordan, den sceppers wel gheoorloven zal te makene alle maniere van wambayzen, jacken, ende al der porpointerie anegaet van al zulker stoffen, als men hemlieden daer toe bringhen zal ofte ooc gerecht zullen hebben bij laste van deghenen die hemlieden de voorseide wombaysen, jacken ende andere porpointerie zullen doen maken, maer anders negheen. Voors dat voordan de voorseide porpointstickers wel gheoorlove zal te maken alle maniere van wambaysen, jacken ende andere porpointstickerie aen cleist, alzo wel van der stoffen, die hemlieden toebehooren zal. Ende mits deze alle acten ende kueren te vooren vercreghen contrarie van desen te nieuwen en te voorwaerden'.

De kueren der scheppers wierden vernieuwd 'bi den gemeentecollegie van scepene den XII dag van November int jaer M IIII^{c} LXXVIII' en gewijzigd in de twee volgende bepalingen:

'XVIII. Item dat die sceppers wel moghen elken diet begheert te zyns zelves draghens wamboisen maken van zulke stoffe als die lieden hemlieden brengen zullen ende delivreren, *zonder die up ramen of up latten te sticken* en zonder eenich coopwere van wamboisen te maken, in eenigher manier en zonder eeniche fraude.

XIX. Item dat niemant porpointen, noch wamboisen maken en mach van stoffen die men hem brinct, hy en sy vrij scepper, up de boete van XX lb. p. telken waerf dat ment bevinde'.

De wambuisstikkersgilde bestond te Brugge maar een goed twee honderd jaar. Na den tijd van weelde kwam voor Vlaanderen ook tijd van ellende. Alles stond hier nu ook overeind in den geuzentijd, en meest al deze ambachtslieden verlieten alsdan het ongelukkige Brugge.

Lubbeek, den 5/7/1900.

AUG VAN SPEYBROUCK.

[Nummer 20]

't Besteken van boomen
(*Vervolg van bladz.* 332).

WAT is mogelijks, bouwende op die gegevens, de naaste, de grijpelijkste reden van 't steken van *spellen* in de boomen?

Tot het verstaan van dit bijzonder gebruik is 't wel best, eerst te zien waartoe al in 't algemeen de spelle in 't dagelijksch leven kwam. En we zeggen de ‘spelle’: maar bemerkt eens, in bovengemelde zanten loopen spellen spijkers nagels doorns splinters al dooreen, stofte en dikte verschillen, maar de doening is dezelfste[(1)]; 't is dat ze vroeger al gelijk gebruikt wierden; om ze met één woord te noemen, we zeiden beter: een stekke.

Welnu die stekke was een werk- en weertuig, te weten voor en tegen de menschen, alsmede, zoo dacht men van eigen, voor en tegen de geesten.

(1) *R.H.R.* 1883, 13.

Een *werktuig*: Och! Had men lange kunnen gedoen zonder dit geriefken? hoe gekrauwd? of gekloven? of gespijkerd in 't algemeen? (TEN KATE, op ‘knaeg’). Of ja in 't bijzonder, hoe de kleeren gevoegd en gevest, 't zij vijgeblad, of vacht of vezels? Genaaid? Nog niet! 't Eenvoudigste en 't eerste was, en is op heden nog, luiers of lappen met stekken opeen te steken. De menschen hadden minder te vesten als nu. Ze gaven hier een ‘steke’ en ze gaven toen eene daarboven, en ze zaten alzoo met een geheele rij stekken op hun schorte; naderhand vervingen ze die reke door een langer gerief, twijg of wisse, branie of bieze, bast, twijn ... en garen; en alzoo wierd het naaien. 't Woord ‘naaien’ zelve, zegt VERCOUILLIE, komt van eenen wortel die wil zeggen ‘vlechten, doorhalen’. Zoo zijn er ook die *filum* uitleggen als zijnde een verkrimpinge van ‘*fixillum quo conseritur et configitur vestimentum*’ (vgl. FORCELLINI, *Lexik*., op ‘filum’).

Hoort! en zegt er iemand daarop: ‘'k wil 't gelooven voor spellen en nagels, 't gaat nog zoo met kinderbunsels... maar 'n telt mij onder die eerste stekken geen hoorns en doorns en splinters’; 'k antwoorder Wat? De menschen 'n hebben niet altijd en vaneerstenaf ertsen gerief ter hand gehad, of was er alreeds, dan nog ontbrak soms het geld - of hoe dat ge 't wilt heeten - om dit te koopen. En dan moesten ze wel spellen in bussenhout of been bezigen of graten of doorns[1]. In oude grafsteden liggen beenen priemen. Tot vóór honderd jaar nabij Bodilis tegen Ladivisian, en ja leen dertig jaar in Hoog-Bretanjen alsook tegenaan het voorgebergte Sizun, droeg nog 't arm vrouwvolk doorns in hun kleeren om die thoope te houden[2]. Ten anderen, wij en zijn 't niet die deze leerstellinge opspeurden: DU CANGE is 't (*Gloss. med. et inf. lat.*, op ‘spinula’) die de daad zooals zij bij

(1) Vgl. *Trad.* XIV, 596.
(2) Aldaar.

de arme Germanen bestond, aan- en overneemt uit TACITUS, *de Mor. Germ.*: '*Tegmen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum*'; zoodat 'épingle, espingle' zelf, voegt hij daarbij, van 'spinula' doorn zou gekomen zijn(1).

Wel! Dat bezigen van stekken in 't aanvesten van kleergoed! in 't verhelpen van eene onzer eerste noodwendigheden! Handig moest dat zijn en vele gebruikt!

De tooipriemen, en -pinnen, en -spellen, rechte of tot ringen gekromd(2), zijn een van de eerste dingen benevens wapens die men bij onbeschaafde volkeren aantreft(3). Maar menschen hebben altijd weten van den nood eene deugd maken: ook 'n verliep het niet lange of de eerste etsers bij bergvolk, bij Chaldeeuwen, Egyptenaars, Grieken, Etrusken(4), stelden op de kleerstekke hun gedachten en hun alaam en mieken ervan de oudste pronkwerken die te vinden liggen(5). Ook was er vrage naar. Ziet eens: Een onbeschaafd mensch, een kind, een wildeman 'n bezitten geenen duit of ze hebben hem aan hun lijf hangen; een huis 'n moeten zij niet opzetten, gronden aankoopen 'n vordert hen niet, 't eten ligt of hangt te pakken of kan 't eene tegen 't ander gewisseld worden; waartoe gespaard? Dies moest de rijkdom van 's zelfs in den dracht zitten, en welhaast dus in veelte of schoonigheid

(1) Hij kan er hier nochtans nevens geslegen hebben: Vgl. LITTRÉ op 'épingle'.
't Is 't opmerken weerd dat er in 't Hebr. ook een woord is, een en 't zelfste, *chówach* dat tevens 'haak' en 'doorn' doet. - Vgl. GESENII, *Thes. ling. grace. et chald. Vet.-Test.* Lips. (1829-58), 497^{b}, o.d.w.

(2) Vgl. 't Hebreenwsch woord *châch* = haak, oor- en neusring, spelle... GESENII *Thes.* 497^{b} o. 't w.

(3) Vgl. HELBIG, *L'épopée Homér.* op 'épingle'. - DAREMBERG et SAGLIO, *Dict. ant. gr. et rom.* 1887 op 'clavus'.

(4) Vgl. *Gde Encycl.* BERTHELOT... Paris, op 'épingle', 'clou'.

(5) Spellen en spijkers zijn pronkgerief gebleven: zoo in kleederdracht, als elkeen weet, zoo ook in bouwkunde; over dit laatste herdenke men b.v. hoe altijd nagelkoppen op deuren en hekkens in mannenmuiltjes en bloemenbloei verwrocht wierden. Vgl. REUSENS, *Elém. arch. chrét.* (1886), II, bl. 50 en vvg., aan de teeken. 70, 73, 74.

van 't kleervesttuig: aldus wierd de kleedstekke rijke liên's teeken. En zoo kan ik, bemerkende wat de menschen nog heden zeggen, mij heel gemakkelijk een rijk man uit de oude tijden verbeelden. Ziet ge Dingen daar aanstappen: geen voudetje in zijn gewaad of 't zit dikke en dichte gestoken met tooispellen.

- 'Wat scheelt er wel', roept de naaste gebuurman, 'ge staat in 't *splinternagelnieuwe*(1)'! En ware't een Wale geweest, hij hadde gezeid: '*Tu es sur tes épingles*,... *à quatre épingles*!' - Maar alleszins voegt hij er bij al ruttelende in zijn eigen: 'Dat is een voor 't minste *die met spijkers zit*! De gierige bliksem! Hij deelde beter mee met zijn volk, met zijn eigen vrouwe! *Ze 'n heeft geenen nagel*(2) de sloore! ze loopt daar geslunsd, en verlegt

(1) Zou hierin de oorsprong niet steken van "*nagelnieuw*" en "*speldernieuw*" ... enz. Dat ware: nieuwe tot op de nagels, de spellen; zoo nieuwe dat nagels en spellen zelve nieuwe zijn en vonkelen of *vonkelnieuwe* mogen heeten. (Vgl. DE BO o.d.w.) Ziet daarover eens in VAN DALE *Wdb.* op "spiksplinternieuw". 't Is ook de meeninge van SKEAT, *Etym. Dict.* (1882) op "spiek and spaunew", "*new as a spike or nail just made and a chip just cut off*"; en op "spannew": na Noordsche en Duitsche voorbeelden gegeven te hebben, haalt hij WEDGWOOD aan (*Dict. of Engl. Etym.*): "*fresh from the hands of the workman, fresh cut from the block*". - VERCOUILLIE, (1899) op "spiksplinternieuw", denkt eerder dat het vlaamsche zeggen "nagelnieuw" ontstaan is door gelijkzaminge met een ander dat reeds voordien bestond, te weten: "nagelvast"; maar dit eerste woord "nagelnieuw" is zoo algemeen gebezigd in al de germaausche talen (vgl. SKEAT op "spannew") en de bouwwijze ervan zoo uitgebreid, dat het spreken van Vercouillie voorkomt ten minste alsof ware 't niet breed genoeg beschouwd. Waarom gesteld dat de twee deelen in "speldernieuw" noodzakelijk moeten strijden? Ten anderen dezelfde geleerde spreekt verder ook van gelijkzaminge ofte analogie van "bloedarm" met "bloedrood", terwijl GEZELLE in *Loq.* (1883) bl. 71 dit woord "bloedarm" met veel schijn van waarheid zonder "bloedroed" en op zijn zelven weet uit te leggen. En mist Heer Vercouillie voor 't een, hij kan ook voor 't ander miszijn!... Ziet! men zegt wel in tegenovergestelden zin: "*faselnackt*" in 't Duitsch, d.i. vezelnaakt of liever "*tot op den draad versleten*" = versleten tot op en met den draad.

(2) Dit zeggen 'n verwondere niet! Andere volkeren ook zoo 't blijkt, hebben de uiterste armoê in 't gemis van vestgoed gesteld GESENIUS in *Thes. ling. graec. et chald. Vet.-Test. Lips.* (1829-'58), bl. 452[a] op "filum" geeft daar voorbeelden van uit den Scheppingsboek der Hebreeuwen ("*neque hilum neque corrigiam calcei*"), uit Araabsche gezegden en uit het Latijnsche woord "*nihilum*" = *ne hilum, ne filum*, d.i. geen draad, geen schoerieme... niet het minste.

ze nog al haar leden voor hem, hij 'n geeft haar nog niet eens 't *speldegeld* van de meiden[1] - of "*les épingles des filles*[2]"; - en nochtans zoo 'n ware 't nog *geen spelle van zijn mouwe* (DE BO).'

- 't Zijn de vrienden', antwoordt Dingen daarop, 'die mijnen geboortedag vierden, en mij *bestoken* hebben'.

- 'Ge zijt gij de beste!' besluit de gebuur; maar hij 'n denkt niettemin: 'Ze weten wel waarom, de vrienden! ze hebben hem daar weerom *een strooitjen* (*een stekkertjen?*) *gestoken*. Ze hebben hem nog eens inderdaad goed *in zijn kleeren gestekt*[3]'.

Hoort ge dat? Al dat 'steken' en die 'spellen' om gunste of gifte te willen zeggen? Het gemis van eenen 'nagel' om de armoê te bedieden? Den overvloed van 'spellen' om rijkdom af te schilderen?

't Is dat het misschien wel zeker is zooals wij zeiden: dat de stekker in den beginne een noodig, een nuttig ding, ja zelfs een rijkdom was en ervan lange 't zinnebeeld is gebleven.

Die er dus bezat mocht blijde heeten.

Nu 't is genoeg dat een mensch, zonder daarom rijke te zijn, een handtje boven water heeft om te moeten denken dat hij hem mag beginnen schooren tegen benijders en vijanden; onze heidensche voorouders leefden van dat gedacht: zij vreesden menschen en goden. Ook zochten zij *verweertuig* en vonden dat dezelfde kleerstekke even wijdienstig als dienstig was. Van eigen was een priem

(1) Vgl. PIET MARIN, *Nederl. en Fr. Wdb.*, Amst. 1793, o.d.w.

(2) Vgl. LITTRÉ, op 'épingle'.

(3) Die laatste spreuken bediedende in't eerste: "begiften", zijn allengerhand overgegaan in den nieuweren zin: "bedriegen"; 't laatste zeggen namelijk wordt te Antwerpen gehoord. Vgl. *R.d.H.* XV, 239. - Ziet ook: op POMEY (1741) te Antw., op "besteken". TEN KATE (1723) op "steek". DASYPODIUS (1556) *Dict. germ. lat.* te Antw., op "steken".

een wapen tegen andere menschen. Maar wij spreken hier meest van 't gene het deed tegen onzienbare wezens.

Inderdaad langs dezen kant gold het tweede vlei: eerstwaarts, al de stekken, voor zooveel zij pinachtig waren; en tweeds, bijzonderlijk de ijzerene, voor zooveel zij uit dat erts bestonden.

Eerst - het spreekt - viel er te zwichten voor alle geslepen tuig. Op zijn eigen was 't gevaarlijk en te mijden, en ook tegen anderen bruikbaar. Zelfs in dagelijksche betrekkingen is 't nu nog overal aanveerd dat

‘al dat snijdt of steekt de liefde breekt’,

weshalve niemand van eenen vriend mes, spelle, naalde, schare in gifte of leeninge *aannemen* 'n zal zonder kleene wedergunste(1). Misschien hierom: de menschen van dien tijd, evenals heden nog de kinders en kleene lieden, uiteraard wantrouwig, waren enkel te stillen door 't gevoelbare en leefden in de zinnebeelden. Wellicht zat voor hen het afdrachtelijk zinnebeeld der vriendschap in de stoffelijke gift, in 't geven: was nu echter dit zinnebeeld hunner vriendschap rechts dat der oneenigheid, een mes, een stekke.. iets dat rijt of scheurt, daar vreesden zij ongetwijfeld een voorteeken van scheuringe in te zien(2). Wat gedaan? ... Iets in ruilinge gegeven, op

(1) Vgl. *R.d.H.* XV, 238. - Ook: *W.* III, 65. - *D.O.* jg. IX, 93. - *O.V.* I, 46; V, 222; VII, 193. - *A.S. Em. Fl.* (= *Ann. Soc. Emulation Fl.*) 1888, XXXVIII, 474.
Zoodanig wierd men gewend aan die wedergunste dat men ook geen mes *uitleenen* 'n zal, b.v. om eenen appel te schéén, zonder tegenbelofte dat het zal wederkeeren ‘al lachende’ (d.i. hier b.v. met een schijvetjen appel mee).

(2) Zij vreesden wellicht te meer daar elk bij innige ondervindinge wist hoe zij, zonder een spier naastenliefde, al gelijk - zooals wij verder zien zullen - hunne ziekten en zeeren aan malkander overwenschten: zij deden zelfs al dat zij kosten om ze werkelijk over te wrijven, recht- of onrechtstreeks, al tegen iemand gedakende of al hem iets gevende, een mes of een spelle b.v. waarop het leed geschoven zat. Daarom 'n durven velen nog in onze dagen geen spelle of mes van den grond oprapen. Vgl. *Vg.* 260. - *A.S. Em. Fl.* (z.h.) 466.

wijze van betalinge! En 't gevolg? 't Geven was weg, 't wierd koopen... Datgene waardoor hunne vereeniging zou moeten beteekend worden, mocht al zijn dat het wilde, 't en diende niet meer tot die beteekenisse, noch 't en scheen hoegenaamd niet het zinnebeeld te wezen hunner betrekkingen.

Een even vreesbare kracht, lag in beeld of metterdaad, in alle scherp ding, tegenover de andere wereld. Niets zoo slecht voor onvolheiligde en euvelwillende schimmen. Bijl, mes of nagel dat trok ze bij, dat kwol ze[1]. Menschengeesten die dolende waren (en dus leed en kwaad konden stoken) zaten daarop gevangen. Later is dit op de zieltjes van 't Vagevuur overgegaan: - 'n legt geen mes met den brand omhooge, zeggen ze allenthenen, de zieltjes moeten daarop zitten en schrikkelijk afzien[2]; - 'n hangt den nagel niet zonder nood of om enkel water te houden boven het vuur, de zieltjes moeten op de tanden beeten of in den ketel zieden en lijden dat het wreed is[3].

Voor kwageesten en hunne erfgenamen de heksen, was het scherpe tuig geen minder schuw, 't zij als mes (*Vg*. 16), 't zij als eggetand (*W*. III 165 - *Vg*. 16, v., 60), 't zij als hulstedoorn (*Vg*. 17), 't zij als spelle (19), 't zij als naalde (190), zikkel (129 v.) stok of vorke (193). Getuigen nog eens de sporen van 't Heidendom in 't hedendaagsch bijgeloove: - tegen elven, toovermeiden of spoken... is een stok met een pinne het wapen[4]; - in Zweden werpen ze een mes in 't water tegen de Nekkers[5]; - ge zijt van de mare bereden of iemand vervolgt u, steekt uw mes in 't spondeberd van uw bedde,

(1) Vgl. F. NORK, *Die sitten und gebr. der Deutschen* (1849), Stuttg. bl. 71.
(2) Vgl. *R.d.H*. XIV, 311. - XVI, 238, 301. - *A.S. Em. Fl.*, (z.h.), 462.
(3) Vgl. *R.d.H*. XIV, 246. - XVI, 301. - *A.S. Em. Fl.*, (z.h.), 462.
(4) Vgl. *W*. III, 167.
(5) Vgl. NORK, 71.

in den hoek uwer schorte of van een laken[1], slaapt niet uw mes open op uwe borst[2] of slaat eenen nagel in uwe deure,... al even goed om den plaagsteert vaste te leggen, en hem te kwetsen[3].

Komt een oud wijf bidden of bedelen, vraagt haar eerst een spelle; is zij een hekse, dan 'n zal ze geene geven[4], zeker omdat zij alsdan u te vreezen zou hebben of omdat ze zelve te wel haar wapen gebruiken kan. Want spellen zijn ook heksenmacht: waar er spellen ten gronde liggen, zwicht u, daar zijn heksen voorbijgevaren: 't is zeker, 't is te zien; wellicht misschien dat zij ze verloren hebben, of dat zij den weg wilden teekenen naar t' uwent, of dat ze u die daarop terdt wilden betooveren? Wie weet het? Ziet nog, daar is een meiske behekst: doet ze belezen, zij zal spellen loozen[5]; een kind is betooverd: kijkt wat naderbij, zijne luiers zitten voorvaste vol spellen[6]. 't Is zeker! de spelle is ietwat heiligs[7], iets vervaar-

(1) Vgl. *R.d.H.* XIV, 384. - *W.* I, 105.
(2) Vgl. *W.* I, 106. - *R.d.H.* XIII, 367.
(3) West-Vlanderen door, hebben wij gehoord wat er bij DUCLOS, (*Onze Helden*, 325) voor Kortrijk vermeld staat:

‘Wale, wale, worte,
zeven in een schorte
zeven om een spelle
smijt den wale in de Helle!

Wij weten 't alsan zeker ook voor Brugge, Oostende, Winkel-St-Elooi, Lendelede...; maar men zegt ook:

zeven in een *sporte*
en zeven *op* (of) *in* een spelle...

“Worte” = dwerg’ zegt Z.E.H. Duclos. Totdaar!
‘Zeven om een spelle = geen geld weerd,’ zegt hij nog. 't Kan ook zijn; maar ziet gij mij daar ook niet mogelijks die gehate Walen (of wie dat 't voordien kan geweest zijn... een dwerg?) lijk ware worten geteld worden (vgl. *R.d.H.* XV, 342) en gestekt zijn (lijk de stekken door de peurders) tot gezevenen toe op één spie of sporte of spelle (zoodat er zeven *in* één spelle gaan) en weggesmeten zijn.... weg.... gelijk waar, hoe verder hoe liever.... in de Helle?
(4) Vgl. *R.d.H.* XX, 332.
(5) Vgl. *Vk.* XII, 64.
(6) Vgl. *R.d.H.* XXI, 32.
(7) ‘*Épingles* = *arrhes*’ zegt LITTRÉ. Zouden deze en gene heilige wreerden malkander niet aangaden? 't Is al verre gelijk bij de oude Germanen ‘een strooitje geven’ ook beteekent = den koop toeslaan. 't Strooitje geldt soms een spelle (z. alhier bl. 348). Ziet nochtans alhier, bl. 346 bem. 3.

lijks. Ze dient wel tot kwaad, maar ook, wilt ge van kwagoed of vuiligheid verlost zijn, '*steekt er zelf een spelleken vooren*'[1]... gelijk men doet in Lotharingenland, waar men, om te beletten dat een doode weerkomt, een spelle steekt of een steke geeft in zijn lijkkleed (*Trad*, XXI, 32).

Maar staat men sterk met een geslepen tuig, men is 't nog tienmaal meer als ditzelfde van ijzer is. Raadt eens! Immers 't ijzer, bedegen of geslegen als nagel of hoefijzer, heeft uit zijn eigen ook al eenige kracht[2]; te weten eerst in 't weren van 't kwaad: - Een nagel, sleutel, schakeling, ja kleerknop of afval op zak is goed tegen kwaoogen of gevreesde lieden ([2]); - een stuk horsenijzer om onder den stroozak, in bedde[3], of op de stal- of andere deuren[4], opperbest; van 's gelijke, een nagel uit een ge vort lijkschof, om op de huisdeure tegen weerkeersels[5]; - en 'ijzeringe oprapen om het alover den linkerschouder te gooien', zegt men in Engelland ''k en wete niets beters ([2])'; - 't uitspreken aleen van 't woord 'ijzer', is al genoeg in 't Oosten ([2]).

Meer! ijzer legt niet enkel de loocheningen van 't heil dood, het kwaad, maar brengt nog stelligerwijze geluk bij[6].

Legt 's nuchtends den hangelhaak van den heerd eenen tijd buiten... en geheel den dag is 't weere naar wensch[7];

(1) Welke de laatste reden dier macht is geweest, wie zal het zeggen? schuilt ze misschien in die enkele eigene kracht van stekke of hinder om iets te kunnen wéér- of tegenhouden en dus om te verbeelden dat iets vaste staat, dat het beslist is? - Waarom de Roomelingen zekerwel het Lot voorstelden met eenen nagel in den vuist? Vgl. FACCIOLATI, *Tot. Lat. Lex.* op 'clavus'. - DAR. en SAGLIO ook al.

(2) Vgl. *W.* III (1895), 165-170, sprekende daaromtrent over al dezelfde streken als wij hier: ziet bl. 165, 167, 168.

(3) Vgl. LENAERT, *Avermannekens*, 138.

(4) Vgl. *Vk.*, VIII, 154.

(5) Vgl. *A.S. Ém. Fl.*, (z.h.) 476.

(6) Vgl. *W.* III, 166. - V, 43.- Men zou zeggen, dat dit bij andere volkeren ook geloofd wordt: een Araab zal b.v. een hoefijzer in zijnen winkel hangen om vele te verkoopen. *Trad.* XIV, 618.

(7) Vgl. *A.S. Ém. Fl.* (z.h.), 475.

't ijzer zegent het huwelijk[1], verhelpt bij hoendernesten het uitbroeden en 't kippen[2]; heiligt eene overeenkomste[3], en is alleszins aller eere weerdig[4]. Zwijgt van ijzer! En dagelijks zien wij het erts, ja 't temperwater ook gebruiken tegen ontsteltenissen, om stuipen te stillen[5], of tot 't stelpen van 't bloeden ([5]).

Luistert nog, zou 't spel van de jongens '*ijzer gedoken*' daar niet aan herdenken? - 'Willen wij achterloopertje spelen', zeggen ze, 'en al dien geen ijzer 'n gedaakt, kan gepakt worden van dezen die "eraan is" (van den kwaden geest?)'. Ook nog in eender welk spel of geval weerhoudt het tegen vervolginge of straffe[6].

Vooraleer we dit laten rusten, doen we nog opmerken, dat ommegaan met zulk verweer- en bezweergoed een zeer groote bekommernisse was bij onze voorouders:

(1) Ziet bem. 2 der vorige bladzijde.
(2) Vgl. *W.* III, 166. - *Trad.* XII, 651.
(3) Dit is, zegt *W.* (III, 168): in eenen koopdag sluit men met de woorden: '*j'ai touché du fer*,' en 't is alsdan al gedaan: Ware 't echter niet beter dit alsook het geven van stroohalm (*Biek.* IX, 28; *D.O.* jg. VII, 48) of stok, of wante (REUSENS, *Elém.* Pal. 1893, bl. 176-183), of spellc misschien ook (LITTRÉ, op 'épingle', en *Grde Enc.* BERTHEL., op 'épingle', melden dat 'épingles' = arrhes) oorspronkelijk eerder te wijzen naar de oude zede een mes (REUS. 180, v.), te geven in 't toeslaan van eenen koop?... Zegge liever een mes als enkel iets ijzers: immers daar het mij voorstaat dat de gemeene oorsprong al dier doeningen misschien wel kan geweest zijn daarin een zinnebeeld te zien van eigendom of, wil-je, van recht om iets als 't zijne *te messe of te stokke* te verdedigen. Alzoo bezaten ook de Roomelingen eene '*vindicta*'. (Vgl. P. WILLEMS, *Le Dr. publ. Rom.* 1883, bl. 144, 5°) ofte '*virgula*', dat is een stok die, naar ik mij van iemand bevoegds heb laten gezeggen, vroeger eene '*hasta*' was, en wel om en door die bovenstaande beteekenisse. - Daarbij 't zijn er ook die '*festuca*' ('t overhandigd strooitje van daareven) afleiden van '*fustem*' = stok. (Vgl. DUCANGE, t.w. '*festuca*').
Alles gezeid, in geheel dit opstel van *W.* III, 165-170, zouden wij willen meer onderscheiden zien of er eigentlijk iedermaal ijzer in 't spel is, of enkel een scherp gerief dat bijgevalle van ijzer gemaakt is.
(4) Zoo kust men ijzeren hekkens van sommige heiligdommen: *W.* V, 36.
(5) Vgl. *W.* III, 167, 168.
(6) Deze laatste stellinge is naar 't gedacht uiteengedaan en waarschijnlijk gemaakt in *W.* III. 168 v.

en ijzeren gerief of stektuig 'n mogen wij maar als tak aanzien van een geheel verzekeringstelsel in dien aard: naar men reeds zal belet hebben, zoo had men nog (*Vk*. VI, 75), 't bindtuig, (om niet te spreken b.v. van geluksteentjes) (Vgl. *Trad*. XIV, 450, 452; XII, 691. - *Loq*. 1894, t^{k} 5, hlfz. 36. - *W*. V, 35. - *R.H.R*. 1883, 12). Niets was tegen tooverije meer in gebruik als '*ligamina*'. '*ligaturae*', stroptjes, snoertjes, lintjes, laptjes d.i. dingen op hun eigen bestaande, een slag van hoze- of schoebanden, of zoomen van de kleeren gescheurd(1), zooals hedentendage nog voorenvalt(2). 't Is merkweerdig hoe kerkvergaderingen en geloofsboden daar alle stappen tegen uitscheppen(3). En voor die oogen in zijnen kop heeft en daarmee om hem heen ziet, en vertel ik geen nieuws met te zeggen dat dit goed nog stijf in zwang is om werk- of beeldelijk ziekten over te binden: zoo bezigt men linten(4) en kousebanden(5), stroo(6) en draad(7), peze of snare(8), ook bast en bieze en riet en gers(9).

Stroo in 't bijzonder is uit zijn eigen zeer krachtig tegen 't kwaad, en eerbiedweerdig ook, 't slacht het ijzer(10);

(1) Dat heet ik wonder dat er hier nog eens zaken voorden dag komen die ten redelijksten en ten gemakkelijksten kosten uitgedacht worden om kleeren vaste te voegen.
(2) Vgl. *D.O*. jg. XIII, 45, 96. - Ziet over geheel den hoop: DU CANGE op 'ligatura'.
(3) Vgl. HEFELE in 't fr. vert. IV, 409. - *Jadis*, III, 60.
(4) Vgl. *W*. I, 41-48. - *D.O*. jg. XIII, 96. - *Trad*. XIV, 452. - *Jadis* II, 173; III, 5, 60 v. met verdere oorkondschap. - Die doeninge kennen de Sienlanders ook: *Miss*. (Scheut, 1909), 429.
(5) Vgl. *W*. V, 35-VII, 64. - *Vk*. XI, 246. - *O.V*. VIII, 200. - *V.T*. V, 25.
(6) Vgl. *W*. VII, 64; IV, 12. - *Trad*. XIV, 449. - *O.V*. VIII, 200. - *Gids* (1881) II, 447. - *V.T*. V, 26. - *R.d.H*. XIV, 9, 83; XXI, 32.
(7) Vgl. *O.V*. VIII, 200. - *Jadis* IV, 2. - *Trad*. XIV, 452.
(8) Vgl. *W*. I, 45. - *O.V*. I, 10; IX, 154. - *Trad*. XIV, 452.
(9) Vgl. *Trad*. XIV, 452.
(10) Ziet daarover: *O.V*. VIII, 18. - JOHN O'NEILL die in *Journ. of Americ. Folkl*. VIII (1895), '*Straw*' bl. 291-298; die verscheidene gebruiken opgeeft en onderzoekt waar het stroo als borgmiddel over eenen eed, of bergmiddel tegen 't kwaad voorkomt. - *Gids* (1881), II, 44.3. - SCHRIJNEN '*De doode*'... in den 'Jaarboek van *Limburg*' I, 190.

zonder reden gebruikt en verknoopt ('lijk hierboven de hangel) trekt het zielen bij en bezeert ze; immers, zegt men in 't Hageland, die eenen strooband ontknoopt verlost een zieltjen[1] Stroo dat opvliegt verraadt heksengoed[2]. Met eenen stroohalm op de deure te spijkeren of te verbranden, verdelgt men een hekse[3], te weten door inwezeninge ofte '*envoûtement*'. Stroo zoo of zoo geleid, spant haar ook nog den weg af[4]. Stroo langs den uitvaardweg geheiseld (*O.V.* II, 23, 46) of gebrand (*O.V.* VII, 222 - XI, 125) zal nog den doode den weg laten verkennen, wil hij weerkeeren[5]. En een fokske stroo, in 't Limburgsche, op den hoek van 't stik gestoken maakt eene 'vredevest(inge)' uit, d.i. duidt aan dat er daar niet voorbij te gaan 'n valt[6], gelijk ten anderen de stroobussel in West-Vlanderen aan een balke bij bouwingen.

Achter dit alles, meenen wij, valt het toch wel aan te nemen dat het is zooals wij zeiden: te weten dat de stekke in 't bijzonder en, in 't algemeen gesproken, stek- en bindgerief, ijzer, stroo enz... al uitnemend dienstig en ook wijdienstig waren; dat zij dus een innerlijke weerde hadden om tot stoffelijke gifte te kunnen strekken, alsmede een innige grijpens- en houdenskracht om iets vijandigs te weren; - en dat wij door 't nagaan van 't eene tuig, het ijzeren b.v., uit zijne deelsgelijkendheid met 't andere, ook het lintene of strooiene leeren kennen.

***

(*'t Vervolgt*)

(1) Vgl. *R.d.H.* XVI, 301.
(2) Vgl. *Vk.* IX, 194.
(3) Vgl. *W.* I, 105.
(4) Vgl. *Vk.* IX, 15. Is 't daaruit niet dat de spreuke komt 'iemand een strooi in den weg leggen'? Vgl. *R.d.H.* XV, 150.
(5) Vgl. *Hag.* VI, 131.
(6) Vgl. *Trad.* XIV, 656.

's Werelds wonderheden

ALS er iets vooruitgang doet in de wereld, ten huidigen dage, het zijn zeker wel de natuurlijke wetenschappen, met hunne menigvuldige en wondere toepassingen.

Vergelijkt de wereld gelijk hij nu is, met den staat waarin hij was over honderd jaar: hij is om zeggens omgekeerd.

Moest Napoleon de 1ste nu wederkeeren op de aarde, hij en zou er hem niet aan verstaan, hij die meende met eenen zot te doen te hebben, als hij den eersten keer hoorde spreken van een stoomtuig, dat zou bekwaam wezen om alles te vervoeren langs de bane.

En wat is nu het stoomtuig der treinen of de 'vierduivel', als men daarnevens die honderden nieuwe uitvindingen stelt!

In al de vakken der natuurlijke wetenschappen, worden er dagelijks waarnemingen gedaan, die de wonderste dingen in den klaren brengen.

De onmeetbare hemellichamen tot het minste druppelken water en het zandkorreltje; alles wordt onderzocht, alles is even wonderbaar en onbegrijpelijk, en verkondigt den lof van den Schepper.

Uit alles ook tracht de mensch nut te trekken: stoomen barnkracht zijn hem onderworpen; warmte en licht staan te zijnen dienste, en worden benuttigd in het dagelijksch leven.

De gezondheidsleer en de geneeskunde doen er ook eenen rijken oogst op van zekere en vaste gezondheidsstelsels en geneesmiddelen tegen allerhande kwalen.

***

Maar waren onze voorouders dan zoo ten achteren bij ons, dat zij daar niets van en kenden? En waaraan hebben wij nu meest al die wonderheden te danken?

Iedereen weet dat 't eerste gedacht van eene zake altijd moeilijk is om vinden en dikwijls aan een slach van toeval te danken is.

Onze voorouders hebben alzoo verscheidene principen of grondgedachten gevonden; maar zij en gerochten maar tot weinig toepassingen.

't Is, onder andere, omdat zij die machtige werktuigen niet en hadden waarover men nu beschikt, en vooral den *telescope* of verrekijker en den *microscope* of vergrootglas, die ons alle slach van dingen doen zien, die bij 't bloote oog niet zichtbaar en waren; 't is ook omdat zij alzoo over de metalen niet en beschikten gelijk nu.

Maar eens dat men aan de toepassingen gekomen is, heeft het een het ander medegebracht, en men weet niet waar men een einde zal vinden. Trouwens Gods natuur is zoo wonderbaar en zoo krachtig!

***

Jammer is het dat die wetendheden en al die wondere dingen maar van eenige geleerden gekend en zijn, zelfs de eenvoudigste en de nuttigste!

In Engelland en Duitschland is het volk veel meer dan hier bezig met zulke zaken, en de gesprekken, in de huisgezinnen en in de vergaringen, winnen er veel bij in belangrijkheid en in aantrekkelijkheid.

Maar hoe die kennissen verspreid en tot in het hoofd van het volk gebracht?

De scholen helpen er toe, maar de kinders vatten er zoo weinig van; men zou meer de volwassenen moeten in 't oog hebben.

Doch, hoe er toe gerockt?

Sommige boeken, tijdschriften en dagbladen handelen regelmatig over die vakken; maar zij zijn meest al in vreemde talen geschreven, en zijn somtijds ook moeilijk om vatten voor dezen die geenen tijd hebben om daar veel hunne zinnen op te zetten.

Daarbij kosten die wetenschappelijke boeken en tijdschriften doorgaans veel geld; en alle Vlamingen en zijn niet even rijke.

't Dunkt ons dat *Biekorf*, die voor alle verstandige Vlamingen bestemd is, en met der daad groeit en bloeit

sedert bijna elf jaren, en de Vlamingen alle slach van wetensweerdigheden mededeelt, ook wel nu en dan een bladje zou mogen bevatten over de natuurlijke wetenschappen, en benevens de gekende grondstelsels, de nieuwe toepassingen en uitvindingen melden, die zoo menigvuldig zijn t'allen kante.

Want het behoort, naar onze meening, dat de Vlamingen in alle vakken kunnen meêspreken.

* * *

Ook heeft *Biekorf*, die geene nuttige zaken onverlet laat, reeds in vroegere jaren menige bijdrage van dien aard medegedeeld onder de hoofdinge *Volkswetendheid*, geteekend door *Edward van Robays*, die nu geloofsbode is in 't Oosten, en ongelukkiglijk - voor *Biekorf* - ander en dringende werk te verrichten heeft; benevens andere over *kunst en wetenschap* en *wetensweerdigheden*, waar er nu en dan ook wel iets voorkwam en nog voorkomt over zaken die de natuurlijke wetenschappen aangaan.

't En ware misschien niet onaangenaam voor sommige lezers, bijzonderlijk voor dezen die reeds wat uit schole zijn, nu en dan 't een of 't ander over diergelijke zaken tegen te komen in *Biekorf*, die eene ware schole van allerhande leervakken is, welke meer of min met Vlaanderen of met de Vlamingen in betrek staan.

't Ware waarschijnlijk ook wel van de aandacht der liefhebbers daarop te trekken, met eene kleine hoofdinge boven die bijdragen te zetten, b.v.: *'s werelds wonderheden*.

* * *

Onder die hoofdinge zouden alle slach van ge lachten, leeringen, stelsels, uitvindingen, werken en wonderheden komen - zonder dat er te veel op volgorde en verband gelet worde, - die meer of min betrek hebben met de natuur, de sterrekunde, de aard- en aardrijkskunde en meer andere zaken van wetenschappelijken aard.

Vele bijdragen zonden, ten minste onrechtstreeks, betrek hebben met Vlaanderen, dat volgens de gewone

natuurwetten ontstaan is en wat van alles voortbrengt; ofwel met de Vlamingen die, gelijk alle andere volkeren, getuigen zijn van de wonderen die boven hunne hoofden, in den sterrenhemel; onder hunne voeten, in den grond; en overal rond hen en in hen aangetroffen worden.

D.L.

Mingelmare

EEN vriend vraagt ons welke de oorsprong is van den oordnaam *Nieuwpoort* en hoe die naam behoort gespeld te worden.

M. de graaf de Limburg-Stirum geeft de *Decreten* uit *van den grave Lodewyck van Vlaenderen*.

Op bladzijde 604 van het eerste deel, dat in 1898 verscheen, lezen wij:

'Wy Lodewyc doen te wetene allen lieden, dat wy hebben vonden bi den overbringhene van zekeren onsen lieden daertoe ghecommittert, dat onse liede van der Hide ghehat hebben van ouden tiden de weghe hiernaer volghende, dats te wetene: dat onse liede van der Hiden vorseid hebben eenen mene wech besuden an de galghe toter *Nieuwerpoort*, die men heet winterweek...'

De oorkonde is van 12 Wintermaand 1357.

Daarin staat de naam in eene verbogen gedaante, in den zoogenoemden, door zijn zelven duidelijken *locatief*.

De noemgedaante zal dus klaarblijkend *Nieuwepoort* zijn.

Wat heeft dat te bedieden?

Nieuw heeft geenen uitleg van doen. In Noord-Nederlandsche oordnamen schreef men dikwijls *Nie* of *Nij* (*Nomina geographica Neerlandica, III*, 350).

Bij ons niet zelden *Nieu* of *Nu*. (*Annales de l' Académie d' Archéologie de Belgique, 3e S., Tomé X, 66*).

Wat is *poort?* Verdam is tot aan dit woord nog niet gekomen. Verhelpen wij ons met Kiliaen.

'POORT, *Ger. Sax. Fland*. i. HAVEN, Portus...'

't Oud Middeleeuwsch veroorkond *Nieuwepoort* is dus wel volgens onze bescheidene meening: de nieuwe haven.

Wij zouden wel doen *Nieuwpoort* te schrijven.

't Komt overeen met den hedendaagschen klank, met het hedendaagsch gebruik in *Nieuwkerke* en 't is gesteund op den oorsprong van den oordnaam.

Men zei in 't latijn, met verschillende naamvallen, die als noemgedaante in gebruik gekomen waren: *Neoportus* en *Neoportum* zooals men ook zei bij voorbeeld: *Culenburgus* en *Culenburgum*.

J. CLAERHOUT

[Nummer 21]

't Besteken van boomen
(*Vervolg van bladz*. 348)[1].

WEERDE en weerkracht: daarin zit mogelijks de waarom van 't bezigen van stekken om ze in boomen te drijven. In al zijne betrekkingen met hooge geesten behertigde de Wildeman vooral zijn eigen geluk. En, naar ons bescheiden inzien, is hij daartoe een stektuig gaan nemen, om het met zijne dienst- of wijdienstelijke kracht te gebruiken ten bate of ter schade van goede en kwade hemelwezens, en zoo de eene goedgunstig te maken en de andere te verlammen.

Om tot dit besluit te geraken, kunnen wij de bovengedrukte bleeven van boombestekingen tot twee reken schikken, en scheiden in bede- en werkplegingen: door de eerste vraagt men behoedinge, en door de tweede volvoert men ze zelve.

(1) *Misdruk*: Op bl. 318. de 24ste reke en vvg. *te veranderen in:* - en dat wij door 't nagaan van 't eene tuig, het lintene of strooiene b.v., ook het andere, het ijzeren, leeren kennen, te weten hunne deelsgelijkendheid met malkaar.

Laat ons beginnen met de eerste:

Welke zijn 't? 't Zijn gebruiken waarbij iemand eenigs, eigenhandig oftewel door tusschenkomen van andere lieden, een spelle gaat dragen naar eenen boom of 't O. Vrouwtjen ervan, inziende voornamelijk het geven, maar niet zonder te hopen, dit spreekt, dat de begiftigde ook niet 'n zal ten achteren blijven. Schenkt deze laatste tot wedergunste bescherming of iets dat in 't bijzonder gevraagd is, te beter, maar anders is 't ook wel.

Het zijn al giften, ongedwongene overmakingen, uit 's gevers nood of genegenheid gesproten en in vollen eigendom toegekend, van iets deftigs dat hij van rechtswegen niet schuldig 'n was, aan iemand om dezen wel te doen of hem te vergenoegen. Elkendeen aanveerdt deze meeninge.

Maar 't bijzonderste is, dat het van die giften zijn waarvan de weerde van binnen zit, in de zake zelve, en uit geenen of maar kleenen deele in 't gemoed, of 't goê geloove of de hoerijkheid van den gever.

Giften dus vooruitvooral met innerlijke voorwerpmatige weerde.

Inderwaarheid, beeldt u dat in: Ziet gij mij daar onder ongesnoekt volk iemand sleppe! sleppe! aangeslepen komen met iets onbeduidends om door dit te geven de vriendschap te vermeerderen, en zeggen: ‘is de gifte kleene, de gunste is groot’? Zijt gerust! Ge 'n zult hem daartoe niet krijgen. Die drager zou u antwoorden: ‘Neen! Dit 'n draag ik niet! 'k Zou beschaamd zijn! ‘’t Ware lijk van 'k wil en 'k en kan niet!’ En inderdaad van wege den gunsteling zou hij dapper die bete vangen: ‘Ha! Daar ben ik nu eenen keer *vet* meê!’ Neen die mannen 'n verstaan anders geene als zintreffende en zakelijke weerde in de gifte.

En de reden daarvan zal gewis voor entwat hierin steken, dat zulke lieden nooit ‘een blieksken in 't water 'n smijten, ware 't nog zoozeer uit vriendschap, of het is

om eenen snoek te vangen[1].' 'Zulke lieden': dit zijn kinders, ongeschaafd volk of wilden. Maar 'k en moet niet enkel zeggen 'zulke lieden'; de keurigste menschen uit, die enkel de onderwerpmatige weerde eener gifte beschouwen, zitten nog zoodanig vol van die overtuiginge dat 'gunste wedergunste vraagt', dat ze met de meeste zorge de minste vriendschapsbetuigingen van anderen vermijden om zelve niet 'verplicht' te worden: en dat komt of uit afkeer voor den last, of uit vreeze voorde moeilijkheid van al zoovele of iets beters te moeten wêeredoen.

Wij 'n weten niet waarom wij 't zelfde over onze voorouders niet 'n zouden mogen besluiten, en zeggen dat 'hun godsdienst een handel was'[1], en dat ze gaven om te krijgen, en dat hetgene dat zij gaven waarlijk aangenaam aan den god of den geest van den boom behoorde te zijn, te weten enkel door het blijvende nut van de zake uit haar eigen of den voorhanden nood van den bestekeling.

Ei! Maar hoe was een stekker nood- of nuttig voor hemelwezens? Wij we zouden ons dat afvragen, maar onze voorouders de heidenen niet: god en geest, zagen wij boven, waren voor hen overwereldsche menschen maar toch menschachtige, en de stekker moest voor dezen even dienstig en heilig zijn als op de wereld: dienstig in 't scharten, in 't vesten, in 't kleeden, 't pinten, 't betalen enz... en krachtig - gelijk altijd - in 't tegenwerken van 't kwaad. De kwade geesten - altijd gelijk menschen onder malkaar - kwollen de goede, zoodat men in 't ander

(1) Vgl. *Miss. China* (Scheut), 1900, bl. 414 v.

(1) 'Met te willen 't Heelal aanbidden sloeg de mensch zoogezeid een overeenkomste daarmeê: *de wijdienst ontwierd tot handel*. Vergoddelijkte de mensch al dat zijne zinnen getroffen had, 't was om deze te voldoen. De wijwezens moesten machtig genoeg zijn om, daar het spande, gansch het huishouden van 't Heelal voor zijne driften 't onderste boven te zetten.' OZANAM, *Germ. av. le Chr*me (1850) bl. 80.
En hoort naar de diepe reden daarvan: 'Heel 't oud geloove was een stoffelijke band (*religio, ligare*): goden, helden vroegen enkel een stoffelijken dienst: en de mensch betaalde zijne schuld om vrienden te hebben, *of liever geen vijanden*. Hunne vriendschap, daar vond hij weinig op te steunen.' FUSTEL DE COUL. (z. boven) bl. 211.

leven evenveel om het geluk te vechten hadde als in het tegenwoordige!... strijd waarvan men de uitkomst bestatigde in 't afwisselen van winter en zomer, in 't overtrekken en weêropenkomen van de mane, in 't op- en ondergaan der zonne, in 't ruischen en buischen van den wind... enz. En die strijd te verbeelden viel aan de heidenen gemakkelijk, te weten naar de mate van hun strijden, met wapens en geweld en bloed! Dies moest de geest des booms hem kunnen verdedigen... En de menschen gaven hem o.a. - dat valt in de oogen, elk had ze aan de hand om te geven, en 't was een krachtig ding, - stekkers, splinters, nagels, spijkers, spellen... Wat zou de geest daarmee gaan verrichten? Maar, oftewel hem laten doen en daarmede staan blinken gelijk besteken met een schuw (wat die dingen waren), oftewel pakken dat hij kreeg en daarmede zelf eenen slag slaan.

Viel er echter niet te vechten, toch had de stekker altijd dit nut dat hij diende om te krabben, te vesten... en b.v. voor geesten, om hen te kleeden of om den hemelberg op te klauteren[1].

Om de voorgaande algemeene stelling staande te houden, meenen wij nog te mogen steunen op deelsgelijkende gebruiken. Zoo voor 't helpen vechten: gelijk op hunne eigene slagvelden en tegen hunne eigene vijanden, zien wij onze voorouders, zoo menig als ze zijn, moorden en buischen bij manezwijmten[2] om de mane haar vijanden te helpen verdrijven door den schrik van 't geruchte[3]; van 's gelijken in ongeweerten: dan waren 't pijlen die ze schoten ten hemele om de slechte geesten die baas

(1) De meeste volkeren aanzagen den hemel als eenen berg, en men moest ‘scharten om daarop te geraken’ d.i. al werkende met stekof steunstokken. Vgl. STEUR, *Ethn. des pps de l'Eur.* (1872) 212-217.

(2) Vgl. DU CANGE (z.h.), op 't w. ‘vinceluna’.

(3) Vgl. SCHAYES (z.h.), I, 20; *Trad.* XV, 155-X, 284 v. Daar staat een voorbeeld hoe dat men heden nog 't kwaad verjagen wil met gedruisch... (om niet te spreken van wat alom nog de wildelieden plegen).

wilden spelen te helpen verwijderen[1]. - Zoo ook nog staken de menschen een handtje toe tot hunne goden en helden in de alledaagsche nooddruft: varende hemelwezens droegen ze over de spletwegen[2]; tegen den voet van boomen kwamen ze vleesch en brood en kruiden leggen, opdat 'voorbijgaande vee van ziekte behoeden ware gebleven[3]'. Aldus ziet men nog hedendaags diezelfde spijzen en ook wrongelbrood, eiers en boter[4], alsmede kleeren, hemden, strekken, mutsen, stoppe, tooigerief en geld ([4]) bij bronnen aangebracht worden. - Nog die eigenste bekommernisse ontwaren we bij al onze voorvaders ten dage van 's menschen overgang van 't eene leven tot 't andere: ziet! Genoeg is 't geweten hoe Germanen en Gallen (ook Roomelingen en Grieken)[5] hunne dooden begroeven met al het gerief van de wereld - al het verbrandende ofte niet - opdat de geest niets 'n had te derven gehad: 't is[6] in den steentijd huisgerief, handwerktuig, snuisteringe; 't is later drinkhoorns, teerlingen, bekers, een barke zelfs; 't is nog later slaven - vrienden ook -, horsen, honden, valken; 't is tot heden toe in Zweden en Duitschland pijpen, handmessen, regenschermen, waterschoen... al dingen die men in de graven vindt; ook soms nagels[7]. Zelfs, - en dit heeft nu zeer vele van de zede

(1) Vgl. SCHAYES voornoemd, I, 21, die denkt dat daarom nog in onze dagen de klokken geluid worden bij ongeweerte. - 't Is wonder dat men thans, ditmaal steunende op de wetenschap, herbegint hetzelfste te doen, te weten: schieten en gedmisch maken bij ongeweerten en hagelvlagen,... en dat 't meêslaat, dat de vlage scheurt! Vgl. *Cosmos*, bd. 37, bl. 333 - bd. 41, bl. 43 - bd. 42, bl. 192 - bd. 43, bl. 415. - *Le Patriote* op den 28^{en} in Zaaimaand 1900.

(2) Vgl. PAUL (z.b.) I, 1006.

(3) Vgl. FEHR, *Der Aberglaube und die kath. Kirche*, Stuttg. (1857), 59, 60, 118, 127, 146. - Vgl. ook FUSTEL 9, 13 vvg. - PRELLER (z.b.) 332.

(4) Vgl. *Trad*. XII, 658 vvg. - XIV, 605 v. - X, 213 - XII, 410. - Vgl. ook MÖLLER voornoemd, I, 20.

(5) Vgl. DÖLLINGER III, 159. - FUSTEL 9 vg.

(6) Vgl. PAUL voornoemd, I, 1000.

(7) Vgl. *Biekorf*, XI, 271. Wij zouden nog spreken kunnen van honderden gemakken die men uit heiligen plicht bij iemands afsterven hem te verschaffen had en nog heeft, b.v. het om- en opensmijten van stoelen en banken, deuren en schoven (zooals ik onlangs vernam te Sysseele), opdat de ziele nievers aan 'n haperde (PAUL (z b.) 999 vg.), ook het houden van rouwmaaltijden, opdat de ziele geen honger'n had geleden!...

waarmeê wij hier bijzonderlijk doende zijn - legden de Heidenen in Lithuanen berenklauwen, hanensporen, beenderschelfers... of iets dergelijks bij de lijken ‘opdat de ziele den hemelberg had kunnen beklimmen en de hemeldeure openkrijgen[1].’ Nog bonden de menschen linten of wijstokskens, al kwaadwerende heilige dingen, ringsom de boomen om ze te beschutten[2], en in Duitschland tot op den tijd dien wij nu beleven knopen ze, binnen de slechte nachten, strooien vlechten om de boomstammen tot bescherminge tegen de wildewezens[3]. Neemt dat men alzoo zal gehandeld hebben eerstwaarts met heilige boomen, en allengerhand met al de boomen zooals Gittée (*Vl. Kunstb*. z.b.) het aanleert; en dat later nog beschaafder volk beelden tot wijwoonste van geesten zal gebezigd hebben instêe van boomen... en weer later geheele bidhuizen; en dat ze de stekkers dies ook in de beelden praamden, en voortmeer in de woonstêewanden om de beelden niet te schenden, naardat Gaidoz (in *R.H.R*. (1883), 8) het uiteendoet: dat alles is mogelijk.

Doch alleszins durven wij uit bovengemelde vondsten dit trekken, dat niet aleen in die prullestekkers, uit hunne innerlijke bijgeloovige weerde, een vermogen stak om tot voldoende gifte te dienen, maar tevens dat ze metterdaad tot dat doel aangewend wierden. Immers dit volgt hieruit, dat oudtijds over 't algemeene al de gunsten, gelijk welke, metterdaad baatzuchtig waren en op de binnenweerde van 't gegevene steunden; ook hieruit, dat in 't bijzonder er nu toch wel andere gunsten voorenvielen, in den grond gelijkende op deze die wij besprekende

(1) Vgl. STEUR (z.h.), I, 246.

(2) Vgl. *Jadis* III, 60, die 't uit St Elooi's onderwijzingen haalt.

(3) Vgl. J. SCHRIJNEN, *Overbl. van den Wodankultus*, te Roerm. (1897), 13.

zijn, en uit een deelsgelijkend bijgeloovig gedacht ontsprongen.

Ja gewis. Doch bijgevalle kan de gifte voor nog aangenamer gehouden geweest zijn uit de verdiensten van de ontmakinge bij den gever, uit getal of grootte of nieuwte enz. van 't gegevene... altemaal bijweerden gemakkelijk en redematig uit te denken; zoodanig redematig zelfs dat, bij het verzwinden der heidensche denkbeelden, die uiterlijke bijweerden kosten blijven en zelfs nu eerst de hoofdweerde van een gifte worden. Dan kon ook het waar geloof daarover. Eu inderdaad sedertdien dachten weldra de menschen: niet meer alzoo een spelle - die haar zou dienstig zijn - aan O. Vrouwe te geven - wat heidensch is -, maar hun eigenzelven op te dragen door het zinnebeeldig geven eener spelle - wat met de Kerke haar leeringe niet strijdig en is.

Daarin ligt onze meeninge!

Tegenwerpingen nochtans kunnen komen: 't zij van den kant van iemand die in dien uitleg zelve twee dingen vindt die strijden, 't zij van den kant van anderen die een anderen uitleg voor even waarschijnlijk houden.

Zoo zegt er een: ‘Maar hoe dorsten de menschen den boomgeest alzoo een wapen in de hand geven, immers

al dat snijdt of steekt
de liefde breekt.’

Hoort! men zie eens hierboven, al die giften van wapens en klauwen... dat ook stak en sneed! Daarbij dit spreken en dit vreezen gelden enkel ten nadeele van den bestokene en niet van den gever, en ware het hier voor entwat in 't spel gekomen, 't had enkel geweest om te maken dat de geest zooveel te zeerder een wedergunste zou gegeven hebben. - Ai! En dit was al dat de gever vroeg!

Maar, schermt een ander: ‘Een stekker was dienstig alvoorens hij wijdienstig zijn kon! Neemt eenen uitleg die minder wijd uiteenloopt, en staakt verder zoeken achter dat gij gekomen zijt aan het nut der spelle voor de kleedinge!’

Gewis! Maar laat ons eerst overdenken dat die schijn van ineenwikkelinge voor ons misschien hieruit komt, dat wij in andere gedachten leven. Wij moeten 't aan onze heidensche voorouders vragen wat zij erover meenden; en wij hebben dat vernomen.

Insgelijks kan ik mij maar moeilijk een stompen wildeman uit dien tijd voorenstellen die had gezeid: ‘die spelle, dat lint, dat vestgetuig met één woord - deel uit de kleedinge - verbeeldt hier geheel de kleedinge, en de kleedinge den mensch, zoodat men hier voor eene *zélfsopdracht* staat!’ Dat 'n begrijpen zulke lieden niet.

Anderdeels, dat het enkel een *bepintinge* zou geweest zijn van den boom, en dus een voldoeninge van den god?... Luistert: vóór de spelle werd de doorn gebezigd, van eigen; en gaat nu daar iemand preusch mee maken. Daarenboven 't vlogen ook spellen - neemt nog van de schoonste uit - de bronnen in: nog eens, wie ging er onder 't water gaan zien om ze te bewonderen, en alzoo den geest daarop trotsch te doen wezen? Dat zulks een bijoogmerk kan geworden zijn, 'n hebben wij eventwel niet afgelogen. 't Verrijkdommen der spellen moet daartoe wat gedaan hebben, en nog meer 't verredelijken der gedachten door het doen en laten der christelijke Godsgemeente, zooals wij het reeds vermeldden.

Ongetwijfeld in een van die twee laatste oorzaken rust ook wel de reden dat nog veel andere zulke bijbedoelingen ontstaan zijn. Maar oorspronkelijk slechts bijbedoelingen, zult-ge! Immers daar zij maar 'n kunnen tellen voor boom *of* voor bronne... - en niet voor beiden tegelijk -; daar ten tweeden ook zij al reeds onzen eersten uitleg veronderstellen, te weten gunstbejag door nuttige gifte; en daar ten derden alleszins het bovenstaande altijd goedblijft.

Alzoo voor waterbronnen - 't wikkelbaarste, - zijn de menschen uitgegaan van 't rimpelen van 't water of van 't al of niet bovenzwemmen van de spelle, tot een tweede gedacht: te weten om te zien daaruit, of de water-

geest, tevreden zijnde, dit of dat als waar bekrachtigde[1]. Dus een waar '*Godsoordeel*'.

Alzoo nog aangaande boomen: de menschen staken de spelle, en ze zagen die blijven zitten, en wat moesten ze denken? Bezonderlijk sedert dat 't oudheidensch geloof begost weg te geraken, - wat ze moesten denken, 't is dat hun spelleken als een blijvende 'bevestinge' was van hunne aanvrage[2], of hunne bedankinge[3], of van de daad te welker gelegenheid zij 't spelleken gestoken hadden, b.v. eene vriendmakinge[4] of een huwelijk[5]. Men 'bestak' dus als om te zeggen aan den 'bestekeling': 'Ziet, onthoudt dit, en als ge dat dingsken hier ziet zitten, denkt op mij.' Alzoo steken de Franschen nog 'een spelleken op hunne mouwe, om iets niet te vergeten' zegt Littré (op 't w. 'épingle'). Niet kwalijk gevonden voorwaar: 't rust op de wet van ''t samenknopen van gedachten', en de katholieke Godsgemeente mocht ongeërgerd hare heiligen op dusdanige wijze laten vereeren: getuigen daarvan de geloftegiften.

Moest ook het herte niet wikkelen van genoegen bij iemand die in 't voorbijgaan nog zijn stekkerken zitten zag, en tegen zijnen maat zeggen kon: '*Dat is nog eentje van mij!*' Om die reden krabbelen geheele dagen beêvaarders en anderevaarders 't bloed uit hunne vingers om hunnen naam op eenen wonderlijken boom of in den wand van ongemeen bekende heiligdommen te drijven. Tegenover alledaagsche dingen 'n gevoelt men die gadinge niet. En alzoo met alsan wijder en wijder te speuren zou men bedenken en verstaan hoe er te Weenen, uit reden van *lidmaatschap* boomen bestoken worden[6]. Nog: 'n zou 't - als men dat al hoort, - om dit laatste doel niet zijn dat

(1) Vgl. *Trad.* X, 213 vg.
(2) Vgl. GAIDOZ, *R.H.R.* (z.b.), bl. 11.
(3) Vgl. denzelfde: bl. 13. - Ook: PRELLER (z.h.) 406 vg.
(4) Vgl. *Trad.* XI, 329.
(5) Vgl. *R.H.R.* (z.b.) bl. 10.
(6) Vgl. boven bl. 326.

de lieden roepen op 't aankomen van iemand die sedert lange niet te zien 'n was: ‘Waar gaan we dat schrijven?’ of ouderwetscherwijze, gelijk in de Wasgen- ofte de Vogezenstreke: ‘Wij gaan een wit kruisken in de schouwe teekenen’ of ‘wij gaan een kruisken met witte kole teekenen’[1]? ... - dat was vroeger ‘op den wand?...’ - Alhier in onze streken zijn de menschen ook genegen om ‘iets wonders’ ‘aan de steenen te klappen’, - dit was misschien: aan de wijsteenen of wijwanden (gelijk bij de Roomelingen), of wijboomen? Wie weet dat! -

Maar nu, 't was goed als dit doen altemale altijd uitviel naar den wil der menschen. Wij beschouwen 't ook voor mogelijk nochtans dat er iemand na de gifte een god ongunstig bleef of 't had kunnen worden of 't werkelijk wierd:... en dat de wedergifte niet af 'n kwam: wat moest er toen gebeuren? In eene dulligheid grepen wellicht de menschen naar eenen spijker en bestriepten en *bestraften* ermêe het beeld of de woonstée van den geest; inderdaad hemelwezens uit dergelijke reden eenigszins te bestraffen viel in de zeden b.v. heel zeker van de Roomelingen die der goden slachtsteenen omverregooiden of hunne bidsteên bestormden[2]; en wordt ten onzen dage nog door vele lieden gepleegd die uit misnoegdheid S. Antonius ‘in 't hoeksken steken’ of ook anderszins doen boeten. Dat het iemand kan invallen wangoden te straffen in 't bijzonder door ze te ‘besteken’, wordt bevestigd door 't gene men ons zegt te gebeuren in Afrika bij de Zwarten. Onlangs in Sienland was er een dief die den god van het huis dat hij bestelen wilde, duchtige spijkers in bei zijne oogen, in zijne ooren, en in zijnen mond stak, opdat hij de diefte niet 'n had gezien en ongetwijfeld ware gestorven[3].

(*'t Vervolgt*)

(1) Vgl. *R.d.H.* XIV, 415.

(2) Vgl. FUSTEL DE COUL. bl. 190.

(3) Vgl. *Miss. China* (Scheut) 1899, bl. 296.
Zou men mogen een bewijs zoeken dat ook in Vlanderen dit gebruik wezentlijk bestaan heeft, uit eene spreuke die luidt: - handelende van iemand die bedwelmd is door klinkklank te zien, en de waarheid niet 'n onderscheidt, - ‘*Hij is de oogen uitgestoken*’? 't Ware misschien een weinig verre gesprongen. 't Is nochtans merkensweerdig dat men ook zegt van iemand die heelemaal blind is: ‘*Hij is stekeblind*.’
En omdat wij daarvan spreken, dit woord ‘*stekeblind*’ is nog een woord waarvoor Vercouillie verzendt naar andere gelijkdanige, te weten *stokblind*, en *stokdonker, -dood, -doof* zeggende (gelijk boven voor ‘splinternieuw)’: ‘dit zijn al analogievormen gemaakt naar stokstijf’. Niettemin vragen wij in 't algemeene, zouden ‘stokkedood’ en ‘-doof’ niet mogen op hun eigen bedieden: zoo dood, zoo doof als een stok, zoo dood, zoo doof, dat 't even nutteloos ware daaruit of uit eenen stok wikkelinge of gevoel te verwachten? 'n Zou dit niet mogen waar zijn zoowel als dat men zeggen mag: ‘zoo stijf als een stok’? Te meer aangezien ‘*stekeblind*’ misschien wel degelijk nevens ‘*stok*blind’ bestaat zonder dat het eerste noodzakelijk een verminkinge zij van 't tweede? Te Brugge zegt men honderden keeren: ‘hij zou de laatste *steke* uit de lucht kijken!... 't is donker hier, ge 'n ziet geen *steke* meer!... *steke*donker!’ 't Is of ware die ‘*steke*’ - een bestaande woord - eene eenheid van daglicht. Doch, alles gezeid, in dit laatste geval 'n zou ‘*steke*blind’ niet kunnen bedieden: ‘zoo blind dat hij lijk *de oogen uitgestoken is*’. Dit zou best nog eens besproken worden.

Op de plechtige inhalinge
van Eerw. Heer Evarist Priem als Pastor of Herder van Waermaerde, den 13en in Koornmaand 1900.

DE vriendschap, de vlaamsche, gemeend en gevoeld,
die '*hou ende trou*' deur het leven,
uw bane vervolgt, en uw welzijn bedoelt,
o laat, ze deur 't herte gedreven,
heur woordeken reppen, hoe zwak en hoe krank
heur minnende tale mag luiden,
de snare van 't herte, behoudt heuren klank
al zijn we wat dieper in 't Zuiden.

Eerweerdigen Herder, uw lof wierd vermond
al voor ge de streke hebt betreden,
het volk hier op Waermaerde wist en verstond
wat schat het ging krijgen op heden.

Geen wonder of doet hier gespel en geschut
het dal van de Schelde weêrgalmen,
geen wonder dat bloesem op huis en op hut
zijn geur in het tooisel doet walmen.

Dat vlaggen en wimpels met wuivenden zwier,
uw name, dien elk wilt bespeuren,
omgolvend vereeren in 't prachtig versier
van wanden, van ramen en deuren.

Uw lof, en te recht, wierd vermeld in den stoet
waar hemel en aarde te samen,
met eigene verwe, en met 't zelfste gemoed
alhier u verwilkomen kwamen.

En kreegt ge op vandage den eervollen last
die zwaar op uw schouders zal drukken,
ge 'n vreest noch ge 'n zwicht, en uw voeten staan vast,
ge weet dat uw werk zal gelukken.

Uw blikken gaan immers daar hooge naar God,
uw herte bemint reeds de zielen,
die heilwenschend hier en vol edel genot,
in lijve voor u komen knielen.

O leidt ze en bezorgt ze, want deze voortaan
bedijgen en blijven uw schapen,
ze volgen uw makke, en bevrijdt ze op de baan,
en kiest er Gods kruise tot wapen.

Ze vinden Gods waarheid in 't woord dat ge spreekt,
Gods liefde in uw doen en uw laten,
ze smaken Gods voedsel in 't brood dat ge breekt,
met al wat hun eeuwig kan baten.

Ge ontvangt in uw armen het kind op wiens hoofd,
gij 't heilwerkend water doet dalen,
ge wijst het den hemel, 't bemint en 't gelooft,
en 't sterft in den glans van Gods stralen.

Ge troost ook de ziele, en ge maakt ze gezond,
met woorden tot Godswoord verheven,
ge bergt eens het lichaam in heiligen grond,
waar 't wacht op zijn zalig herleven.

Weest koning en dienaar, weest heere en weest knecht,
zooals 't ons den Heiland kwam toonen,
bemiddelt verzoent, volgens waarheid en recht,
en 't dankbare volk zal 't u loonen.

Weest vader en broeder van groot en van klein,
weest hope en weest steun van de zwakken,

de gaven uws herten zoo eêl en zoo rein
o laat ze lijk bloemen vertakken!

Weest Godsman, in 't Godsgebouw dat hier allicht
herschapen naar 't oorbeeld der kunste,
zijn glanzende beukdaken hemelwaard richt
bij hulpe van vorstlijke junste[1].

En tert nu als Herder getrouw totter dood,
uw huis en uw hovinge binnen,
uw volk zal u kennen in weelde en in nood,
't zal 't huis van den Herder beminnen.

Geniet daar ne schoonheid die de Almacht verspreidt
op bloemen op kruiden en boomen,
bewondert in stilte daar de eindeloosheid
waar meerschen en akkers in doomen.

Verkwikt en vernieuwt daar uw rustend gemoed,
dat 't zwoegende dagwerk ontstelde,
bespeurt er den loop van den heerlijken vloed
en luistert naar...

't Lied van de Schelde.

God is 't die mij 't leven baarde,
spruitend uit den schoot der aarde,
stroome ik heen deur veld en weê
naar de diepe en wijde zee.
Mensch, uw oorsprong is uit de aarde,
waar Gods Geest u 't leven baarde,
naar de zee, naar God voortaan,
moet de stroom uws levens gaan.

God is't die mij 't blij geklater
en de macht gaf van het water,
die mij, wierde ik wild en stout,
dwingt en binnen de oevers houdt.
Mensch van God ook, kreegt ge wetten
die alom uwe bane afzetten,
oevers zijn't, en Gods beschik,
blijft daar binnen, zoo als ik.

God is't, die mijn lijf en leden
overgoot met nutbaarheden,

(1) Geschonken deur Mr VITAL MORREEL van Tieghem.

en mijn water om end om
dienstig miek voor 't schepseldom.
Mensch, hoe meer nog moet uw leven
dienstbaar zijn en hulpe geven,
wendend binnen 't vrij gebied
dat u God deurloopen liet.

Go l is't, die na 't winterwoelen,
mij laat vrede en stilte voelen,
God, die mij met smoor omhult,
of met laaiend licht vervult.
Mensch, na 't stormen van de winden
zult ge in God uw ruste vinden,
en na smoor, uit 't zongestriem,
straalt opnieuw Gods liefdePRIEM.

13-8-1900.
A. MERVILLIE, Aertrycke.

Mingelmaren

Vlaamsche geslachtnamen in Frankrijk

DE Franschman heeft er een handjen van om onze vlaamsche namen in den zin van zijn taaleigen te verwringen, of geheel ten onpasse een steertjen aan te lasten.
Wilt gij er het bewijs van? Leest en oordeelt:
Bafcop en *Van Bafcop* zetten ze voor *Van Bavinchove*;
Candries en *Candrisse* voor *Quaendries*; *item Candaele*, te Poperinghe, voor *Quaendaele*;
Couquergue voor *Van Coudekerke*;
Dalebroux voor *Van Dalenbrouck*;
Dassance voor *Dassen* en *Dassens*;
Dioncq voor *De Jonghe*;
d'Onquaire, te Parijs, voor *Doncker*, alias *Donckele* of *De Doncker*;
Fizenne, te Luik, voor *Fisen, Fiersen* van *Fiers, Fierens* en *Vieren*, dat de kortname is van *Olivier*;
Gourisse, te Laon, voor *Goorissen*;
Hanequine en *Hennekinne*, te Luik, voor *Hennequin*;
Hinnekint of *Hanskine*, dat hetzelfde is als *Jaentgen* en *Jantjen*;
Kalflèche, een geslachtsname, te Robaais, voor *Kalfvleesch*;
Nisse, te Wervick, voor *Nys*;
Questienne, te Luik, voor *Kerstien, Kerstalen* of *Christiaens*;
Liskenne voor *Leysken* en *Leyskens* van *Leys*;
Peturkenne, te Verviers, voor *Peterken* of *Pieterken*;
Renoirte, te Dour, voor *Reynaert*, uitgesproken zoo als zij het in het Oosten zeggen;

Richelain, te Tourcoenje, voor *Rysselinck*;
Schorestiène, te Parijs, voor *Schoorsteen*;
Semette, te Ronse, voor *Smet*;
Sénélart, te Douaai, voor *Snellaert*;
Vande Ville, te Marchiennes, voor *Vande Wiele*. En bisschop *Vende Villius*, van Doornyk, en kan zeker dat volk ook niet loochenen?
Van Iscotte, te Merghem, of *Van Imschoot*;
Wymesse, te Doornijk, voor *Van Weymeersch*;
Veraidenne, voor *Verheedene*;
Véracke, te-Tourcoenje, voor *Verhaeghe*; item
Veracx en *Verackx*, voor *Verhaeghe 'ns*;
Vèche, te S. Sauveur, voor *Veys*;
Féguenne, tot Herve, voor *Vygen*;
Féf kenne, ook tot Herve, voor *Vyvekens* en *Wycekens*;
Wénenne, voor *Weynen, Wenes, Wens* en *Weens*.
Om de waarheid te zeggen en elk het zijne te geven, moeten wij bekennen dat de Vlamingen op hunne beurt ook niet zacht zijn gevallen met fransche geslachtnamen, en zoo hebben wij:
Te Kortrijk *Bersakerspoorte* van *de Bersaques*, oudtijds *de Brissac*, bij Angers.
Deneweth, van *Des Noëttes*, een waalsch woord dat *noisettes* beteekent of *baardnoten*. Te Thielt wete ik eenen doodact staan van zekeren '*De Nouette dictus Denewet obiit 13 junii 1647*.'
Lescrauwaet, te Brugge; *Asccrawat* tot Alveringhem, en *Lecroart*, te Mosschroen, voor *Le Croate*, die nog onaangeroerd bestaat op S. Maur, aanzijds Doornijk;
Lerminez en *Lermynié* voor *l'herminier* of *de Pelsmaecker*;
Sevenon en *Van Sevenant* voor *Van Saint-Venant*;
Veesaert voor *Visart* of *Vieux-Sart*, en meer diergelijke.

IN *Almanach populaire de l'arrondissement de Dunkerque* voor 't jaar 1899, komen o.a. de volgende Dietsche spreuken voor:

Naar den drager maakt den zak,
Pak naar 't peerd, en 't peerd naar 't pak.

Vergadert graan in uwe schuren
De oogst en zal niet altijd duren.

Een zoete prater op de baan,
Beneemt de moeite van het gaan.

Gelijk men handelt den meloen,
Zoo moet men ook met vrienden doen.

Reist, vriend, alwaar gij reizen meugt,
Het beste reisgeld is de deugd.

De papegaai weet dezen trek:
Zij lost geen voet, of vast den bek.

Wie in zijn land geen koorn zaait,
't Is zeker dat hij distels maait.

't Is lastig hazen met trommels vangen.
Met arbeid krijgt men vuur uit de steenen.
Kleine visch
Zoete visch.
Haalt uw zeil niet te hoog.
De spreeuwen willen wel kersen eten maar geen boomen planten.

Onze tijd verloopt gelijk een stroom
En na het blad, zoo valt de boom.

Al heeft de val ons kwaad gedaan
Met vallen leert men zeker gaan.

Groote visschen scheuren 't net.

Geen beter loogh
Als 't vrouwenoogh.

Hoe zwaarder lot,
Hoe naarder God.

Ziet, kind, dit heb ik lang geweten
Dat groote visschen de kleine eten.

Groen hout, heet brood en nieuwe wijn
En kan voor 't huis niet dienstig zijn.

Loopt één schaap uit de baan
Dan zullen honderd kwalijk gaan.

Groene kersen komen rood,
Kleine kinders komen groot.

't Is kunst in tijds ‘ja’ zeggen.
't Is kwaad kammen waar geen haar is.

Het ooge van den heere, dat maakt de peerden vet,
Het ooge van de vrouwe, dat maakt de kamer net.

Gelijk in den winter zijn de wegen,
Zoo is met den mensch gelegen.

Met tijd en strooi rijpen de mispels.

Heeft iemand geld dat schoone blinkt
Die maakt dat geld niet hoog en klinkt.

Wilt naar het laken,
Uw kleeren maken.

Dikwijls peizen jonge dwazen
Dat de oude mannen razen;

Maar deze hebben meer vergeten
Als dat de jonge dwazen weten.

[Nummer 22]

't Besteken van boomen
(*Vervolg van bladz.* 348).

JA! 't Is al een wonder dingen dat boombesteken[(1)]. Welnu, wij houden ons aan ons bovengemelde meeninge over die eerste wijze van steken. Ware 't eene wet dat hierin al dat meest heidensch is 't oudste heeten mag, dan zouden wij stellen aangaande het achtereenvolgen van al die verschillende bedoelingen en bijbedoelingen in 't ‘besteken’:

(1) De spotgeest van de menschen heeft daar ook reeds zijnen deun in gevonden: zoo verhaalt Gaidoz (*R.H.R.* 1883, bl. 11), van een heiligen Mirli uit het Fransche, die door Jan de Zot gebroken was: en 's anderdags moest het bedevaart zijn. Wat gedaan? - ‘Jan’, zei zijne moeder, ‘staat gij voor h. Mirli op het bloksken!’ En Jan deed dat. Ziet gij mij daar nu de oude vrouwlieden aangebeend komen? Zonder vele te kijken stak de eerste een spelle in Jans been... tewege, maar 't was Goddank er nevens! De tweede stak er eene half in. - ‘Gij hekse!’ zoefde Jan. Maar de derde zat er geheel in! Wip! zei Jan, en hij was van zijn voetstuk. En al de menschen kermden: ‘Och God! onze Sint Mirli is er van deure!’

- eerst stak men om dienst te doen (en, van eigen, iets weder te krijgen), en altemets om te straffen;
- daarbij later om 't gebed te vesten,
- en als geloftegifte;
- nog om te pinten,
- als enkele gedenkenisse,
- en als tot godsoordeel.

Wat echter de eerste plechtigheden betreft waarmeê die doeninge geschieden moest, 't is al moeilijk wijs te worden uit geheel dien boedel gedachten en gebruiken die dooreengeloopen zijn uit reden van gestadige overkomste van verschillend volk, van veranderinge in 't geloof, van meerder beschaafdheid en grooter gemak in 't leven, van bebouwinge en beakkeringe. Neemt men onze grondstelling aan, dan gelooven wij, dat er anders niets uit te trekken is als dat de oorspronkelijke gifte enkel aan een gewijden of ‘bewoonden’ boom geschiedde, langs wegen en doorgangen gelijk waar(1), en dat zij milde was, ‘ongeteld’ te weten; alsook dat er later, door het toegevoegd worden van bijbedoelingen, nog bijkwam dat de spijker moest ongedeerd zijn, nieuwe en rechte (om meer aan te staan of te pinten)(2), dat hij er met de eerste steke moest inzitten(3), vaste en zonder te lutteren, en ook blijven zitten(4). 't Kan wel gebeuren dat van in den beginne 't spel diende ‘ongezien’ afgespeeld te worden, zooals men dat zegt(5); ‘ongezien’ al wilden de menschen dat

(1) Noodig 'n is het niet, staande te houden dat de plechtigheid moest verwezentlijkt worden langs eenen kruis- of spletweg. Te meer daar 't meestendeel der boekstellers besluiten dat de Germanen op zulk eene ligging niet 'n schaften, 't en zij later door 't doen en laten van de Roomelingen. - Vgl. PAUL (z.b.), bl. 1006 vg. - SCHRIJNEN, *Overbl. v.d. Wodankult*. (1897), bl. 13.

(2) Vgl. GAIDOZ (z.h.), bl. 10: ‘Ware het anders; is er b.v. sprake van eenen echtgenoot te vragen, men zou ‘een krommen krijgen’!

(3) Vgl. GAIDOZ (z.h.), bl, 11 ‘...anders zou de vrage slecht uitvallen!

(4) Vgl. GAIDOZ (z.h.), bl. 10 ‘...zooniet mag men alle hope opgeven!

(5) Alzoo 'n mag men de gegeven grepe nagels niet bekijken te Winkel-St-Elooi (*R.d.H.* III, 72), noch te Vosselaere, 4 kilometer gaans van Turnhout, Antwerpenwaarts weg (*Vk.* VII, 127), noch insgelijks al eene gifte in 't water gooiende te Brehand-Montcontour, ievers in Côtes-du-Nord (*Trad.* IV, 162 - XIV, 606).

b.v. uit bijgeloovige dwaasheid[1]; of uit bescheidenheid, - of tot teeken dat 't niet overgund 'n was, - of om de gelegenheid te vermijden een gebrek aan tal of grootte... op de gifte te kunnen ontwaren en dies te moeten verongemakt zijn, - of ja (ziende dat die spellen bleven zitten daar men ze stak), omdat te dier gelegenheid de een of ander gaai zou uitgestrooid hebben dat de geesten de spelle maar mêe 'n namen als de gever niet 'n had gekeken hoe de gifte verdwijnen ging[2].

Misschien was daarom ook de nacht de beste tijd, - om niet te zeggen de eenigste goede tijd. - De duisternis kon ten anderen nog beletten dat een ander mensch het geven bemerkte en de gifte misschien uittrok... zijnde dit blijkbaar een tegenslag waar 't voorenviel!

Hiermee is het eerste slag van ‘bestekingen’ uiteengedaan. 't Zijn giften met hope op een wedergifte.

***

Men besteekt nog anders boomen: en ditmaal was het wel om zelve zijn behoedinge te bewerken zonder daarom te moeten god of geest naar de oogen zien. En geheel 't spel was een geneesgebruik.

Zijn de menschen gezond - dit weten we allemaal bij eigen ondervindinge - dan 'n denken ze op geen ziekzijn. Maar zijn ze getikt? Spoedt-je! bij 't minste dat 't nijpt, loopen ze God en geheel de wereld te rade om te kunnen genezen,... 't ongeloofelijkste en 't zotste eerst.

Dit laatste 'n moet niemand vreemd voorkomen: voor den mensch is hopen en betrouwen eten en drinken; hij moet er van leven, en hij leeft geren. Valt hij ziek, dan voornamelijk heeft hij bijzonder drinken van doen; hoe minder bekend dit geneesdranksken is, hoe minder geduidelijkt er de uitslagen van zijn, hoe dieper teugen ook zijn koortsachtige kele daaruit zal trekken! Immers hoe

(1) Vgl. A. THIERRY (z. boven.), II, 135.
(2) Of het mogelijk is dat menschenverstand zulke dommigheid uitdenkt, ziet dat in *Miss. China, Congo* (Scheut) 1898; bl. 81.

langer hij mag hopen... en hoe liever! Want eenen keer te meer kan hij dan zeggen: ‘misschien of een ongekende kracht alhier... en misschien of eene aldaar’... en alzoo nieuwen moed op 't leven winnen en verleesten.

Wat soms helpt om aardigheden uit te zoeken in 't bestrijden van een kwale, 't is 't gedacht dat ongeleerde of liever onbeschaafde menschen over ziekten en genezingen hebben. Bij allen ontstond altijd de groote vrage over de wezenisse van 't goed en van 't kwaad... en alle kwaad moest lijk altijd van denzelden kant en van denzelfden ‘iemand’ komen. Wij 'n gelooven niet, dat ooit één volk eerstwaarts de ziekte aanschouwd heeft als een beroovinge of een stoornisse van iets dat moest zijn, de gezondheid. Neen! de ziekte was iets bestaande, een wezen, eene ikheid, iets dat kwam, en handelde en kwelde... en kon verjaagd worden[1]: nu was 't een gewone geest of machtig wezen[2] die eenen keer er op uitwas om iemand te tergen, of dan was 't een kwaad ding dat inderdaad maar 'n leefde om nooit iets anders als ongemak en zeer te stichten[3]. Hoort eens zieke menschen spreken nog te onzen tijde, en klagen over inwendig leed met zulke bewoordinge als ze gebruiken zouden om de uitwendige mishandelingen van iemand vijandigs aan te duiden. - ‘Een ziekte, zeggen ze, dat *valt* op u! oei! oei! 'k gevoele de *jicht* (verwant met jeuken vgl. Vercouillie), 'k hebbe 't *beestje* vast, en 'k ben wêere aan mijn voettjes *gepakt.* Ai! *ze steken* lijk met spellen in mijn been,’ (heksen zeker, z.b.); den bliksem! 'k geloove dat 't *vliegt* en *klimt, ze trekken* nu lijk de derms uit mijn lijf!’

- Krijgt ge geen *steke in uw herte* als ge dat hoort?

(1) Vgl. *Vg*. 25, 1. - *O.V*. VI, 177 vg. - *Jadis* III, 61.

(2) 'n Weten wij niet, dat bij de Germanen de heksen hen uitgaven als kunnende in iemand binnenkruipen om zijn herte op te eten - ware ‘hertefretters’ en ‘hersenpekkers’? Vgl. OZANAM, *Les Germ*... bl. 81.

(3) Van dat slag is de Roomsche ‘*strix*’ = alvinne, gelijk een bloeduil ofte *vampire* die 't herte van de kinders 't bloed afzoog en met stroo weder opvulde. Vgl. PRELLER (z.b.), bl. 405.

- Een ander lijdt aan het *schurft* (schuwen = openkrabben, vgl. Vercouillie), of weet van *brand*[1], of staat met oogen en dus met iemand dien hij liever niet 'n heeft: *eksteroogen, hühneraugen, zevenoogen;* nog een ander hoeft eene *geraaktheid*, gelukkig als 't maar de *noordsche stier* niet 'n is waarmede hij gekweld zit. Weer een ander ligt met den *mol* of maandagziekte, misschien doordien dat hij 's zondags te vooren den *moerstier* of 't heimwee te diepe heeft willen versmooren. Die van den *haarworm* getergd is[2], dient ook meer beklaagd als benijd. En zijt ge over dag gerust gelaten van al die plaagsteerten, daarmêe en schiet ge nog niet vrij van bij nachte door de *mare* (= nachtspook, vgl. Vercouillie) *berêen* te worden[3].

Het algemeen uitwerksel van al die kwellingen is: als *geslegen te zijn met stokken*, of *met hamers*, als *gebroken* te zijn, en *gekraakt*, en moe en *geslepen gelijk een hond*.

(1) Vgl. *Vg*. 249.
(2) Vgl. *Vg*. 27, 28: de worm wordt dikwijls aanzien als een oorzake van ziekten, staat er daar.
(3) Elkendeen kent die *Mare*. Maar is het ook geen *mare* of spook dat te Brugge in de spreuke zit: 'de slokkende (sloopende?) koorts en de bevende *Marulle*(*n*):'? 'k Zou 't geren gelooven om dien klap overeen te doen komen met het zestiendeeuwsch Brugsch van ED. DE DENE die in zijn *Testament*, bl. 309 op de keerzijde, in dezer voegen de koorts aanspreekt: 'zomtyds / zendt ghy my In / de *bevende Minne*'; - of beteekent bovenstaande zeggen: 'de koortsgeest die ons opsloopt en de *Marulje* (vgl. DE BO op 't w. = sterfte, besmettelijke ziekte) die ons doet beven? - Of is 't een bloote vermenschelijkinge van den uitslag der koorts, 't ruttelen van de tanden, gelijk soms '*de Daverare*' gezeid wordt? Vergelijkt daartoe de rijmkens van Overyssel (in VAN DEN BERGH, z.b., bl. 344):

'Olde *Marolde*
ik hebbe de kolde
ik hebbe ze noe
ik geve ze oe;

en van Veurne, schertsende op de kloefe:

Older *Marolder*
liep over den zolder
met zijnen bek vol menschenvleesch.'

Vgl. nog *Biek*. VI, bl. 95, die van *Morolt* spreekt en *Maroude* en *Marulle;* - alsook G. GEZ. *Madoc*, bl. 13, handelende van *Madrul* en op bl. 17 vg., zeggende = 'ma-drillende alf, dwerg, berggeest, holderkabolder of kabouter.'
Die *Maren* schijnen overal bekend: Vgl. STEUR (z.h.) I, 245.

Is het dan te verwonderen dat er zooveel menschen zijn ‘die den “*ouden man*” krijgen, zoodanig zelfs dat men den hoek kan aanwijzen op den buik, waar de booze geest zit[(1)]’? En als ge dan schier *om hals gebracht* zijt, en dat ‘ge u zelven niet meer 'n gelijkt’ dan zeggen de lieden van u: ‘ge trekt lijk op de *dood van Iper*[(2)].’ Houdt u maar kloek, want ge zijt toen alree verre *gekweekt* of *geknikkerd*, en den eenen of anderen keer zult ge ‘den *adem afgesneden* zijn.’ En als het nu eens zooverre gekomen is met u, dan beklage ik u, 't zij dat de menschen over u zeggen (omdat ge zoo zeere *weggepakt* zijt), ofte niet: ‘hij is lijk *gestolen*!’

'n Zou men niet denken, als men dat hoort: de menschen zagen overal kwelwezens achter hagen en kanten liggen op de loer om iemand te overvallen, hem te pakken, te kittelen, en vaneen te sleuren? Ook vertellen sommige boekstellers, dat zulke kwaadstokers in en onder den bast van boomen huisden, waarvan alsdan de geest[(3)] hen uitzond om rampen te stichten, of liever om zelve die gasten kwijt te zijn. Wat er af zij, zoo vast hebben de Heidenen de ziekten als doende dingen aanschouwd, dat nog heden ten dage bij allerhande lieden, gedoopten en ongedoopten, ongehoord veel zeer belichaamd wordt onder de gedaante van rupsen, vlinders, wespen, wormen...[(4)] en wat weet ik al.

(1) Vgl. *Vg*. 81.
(2) Vgl. *D.O*. jg. IV, bl. 160.
(3) Vgl. SLOET ‘Het Volksgeloof’ in den *Gids* (1881), II, 436. - *R.H.R*. (1897), b. 36, bl. 58, 64.
(4) Vgl. SLOET (aldaar). - Voor vreemde landen: ziet eenige voorbeelden uit Hongaren in *Trad*. XV, 166-169. Ziet ook in *O.V*., IX, 121, hoe bij de Perzen en de Indenlanders de pest als een groote roô kever verbeeld wordt, 't oogzeer als een groote vlinder, de cholera als een groote vliege. - In *Wall*. I, 39, wordt verhaald hoe ze eens in Indenland de ‘cholera’ verschuwden, en bijtweefelden en in een panne vingen en dolven.
't Is altijd gelijk men doet met alle kwageesten, gelijk men b.v. in Sienland den dullen wind in een beugelke vangen kan! Vgl. *Miss. China* (Scheut) 1898, 164[a]. In Sienland ten anderen houden ze ook van ziektewezens te bezweren. Vgl. aldaar 1900, 429[a].

Welnu wat daartegen uitgericht? 't Waren al inwendige en dus ongekende kwalen, d.i. van binnen blijvend, of van binnen tot buiten komend zeer als zijn: steekten, stuipen, hoofd-, horsen-, oog- en tand-, en kele- en zenuwzeer, de ‘galle’, de ‘geluwe zucht’, brand, gezwellen, worten, wrijvelingen, eksteroogen, S. Elooisnagels[1] enz... Wat vonden de domme Heidenen het best? Of liever wat hadden ze wel kunnen voor goed houden anders als met een kwaadverschuwend of kwaadbeweldigend ding den ongemakwekkenden geest bijtrekken, uitlichten, meêhalen (later beeldenderwijze vereenzelvigen), ievers op overdragen, en daar vastezetten[2]?

Tegen 't kwaad 'n moogt ge u niet weren[3], maar het vluchten en verschalken, dat wel!

Het aangrijpen en overdragen geschiedde noodzakelijk met bind- of stekalaam, onder ander met dit laatste.

Minder hoeven wij te zoeken achter den aanvang dier nieuwe zede: alle zoekers zijn het eens, althans aangaande den verren oorsprong. Sommige boekstellers namelijk die Mannhardt, meene ik, of malkaar gelezen hebben, gaan met den eersten keer tot het uiterste, en beweren dat het ‘overdragen’[4] gesteund ging op de ‘zielenverwantschap’, die geloofd wierd te bestaan naar ziekte of gezondheid tusschen mensch en boom (en aarde en dier). 't Is wel, ja! laat het ons alzoo aannemen. Maar buiten mensch en boom was er een derde bestanddeel, 't naaste, 't eigenaardigste misschien en alweder 't meest verwaarloosde tot hiertoe: dit is nogmaals de stekke (spelle, nagel, lint, vlecht, snoer of snare...)

Wat wij dus liefst hadden hooren eerst bespreken, is het volgende: Voor wat gold de spelle hier? Was 't voor een gereedschap (zooals Gaidoz wilt), oftewel voor een verbeeldinge daarvan (naar het zeggen van Gaidoz,

(1) Vgl. *Trad.* XII, 410. - *Vg.* hier end daar.
(2) Vgl. *Vk.* VII, 75.
(3) Vgl. *Biek.* I, 69.
(4) Vgl. *Vg.*, COLSON, GITTÉE, DE COCK.

Gittee en De Cock), oftewel was het voor loon (wat door de De Cock ook beweerd wordt)? Met andere woorden, 'k vrage of spellen (en linten en stroo) hier een tuig zijn dat werkelijk den kwaden geest dragende is in 't overzetten, een slag van brugge, - oftewel of zij enkel zulk tuig verbeelden, - of nog of zij slechts een vergeldinge mogen heeten om het overzetten om zoo te zeggen te verkrijgen[1], 't zij van rechtswegen als koopware, 't zij van betamenswegen als wedergifte.

(*'t Vervolgt*)

Jantje de Muzikant

HET kind kwam ter wereld, krank en ziekelijk. De gebuurvrouwen, die bijgekomen waren, schuddebolden, als zij het zoo klein en zoo ellendig zagen.

De smidsvrouw Szymonowa, die het best van al wilde ophebben, trachtte eenigen troost te verschaffen en zeide: ‘Ik zal eene groote keerse aansteken voor Onze Lieve Vrouw; alles zal hier welhaast gedaan zijn.’

(1) Een vierde veronderstellinge: de stekke 'n zou geen rechtstreeksch wapen tegen den ziektegeest geweest zijn of de beeltenisse ervan, noch een onrechtstreeksch wapen, dat is een geld om zijne wegneminge zoogezeid te betalen, maar wel een geheel bijhoorig dingske, te weten een gerief om dienaangaande een vrage, een gebed ‘in te steken.’
Wall. (1893, I, 46) zegt: ‘Buiten twijfel was er vroeger meer als één zinnebeeldige en verzoenende plechtigheid in 't spel, 't insteken der bede b.v.; doch de ziele van de zake was enkel dees, dat de genezinge geschiedde door tusschenkomst van ievers een overmenschelijke macht, met gestelde woorden aangeroepen.’
Wij antwoorden: hoe gemakkelijk 'n zou het dan niet geweest zijn om dat gebed, aan den boomgod gedaan, over te brengen later op den God van 't kruis, op datzelfde godsbeeld dat door de geloofsboden insteê van den boom gesteld wierd! Wij 'n verstaan niet hoe bij de doopelingen en hunne nakomers 't gebed zou vergaan zijn, en niet zijne instekinge (welk steken wij nu meestendeels zonder gebed zien gebeuren). Dit te zeggen ware staande houden dat het mindere bijgeloovige door het meerdere vervangen is geworden. En dat 'n is geen waar!

‘...Maar,’ zeide eene andere, ‘de kleine moet aanstonds gedoopt worden; wij mogen hem ten minste niet laten sterven als heiden.’

Zij aanstak een tuitje keerse, nam het kind, besproeide het met koud wijwater, dat het er van pinkoogde, en sprak op statigen toon:

‘Ik doop u in den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes, en noem u Jan; en nu, christene ziel, keer weder naar den hemel daar gij van komt. Amen.’

Maar die christene ziel en had geen den minsten lust, zoo het schijnt, om naar dat verre vaderland weder te keeren, en het armtierig lichaamken te verlaten daar het in woonde. Integendeel, het kind woelde krampachtig met armen en voeten, en begon zoo zoete en zoo aandoenlijk te weenen, alsof het wilde zeggen:

‘Welke dwaasheid te gelooven dat ik de eerde zal verlaten!’

Kortom, de jongen en stierf niet, hij bleef leven, doch zonder groei of bloei, maar toch hij bleef leven. Als de koekuit zijne vierde lente zong, bekwam hij genoeg om tot aan zijn tiende jaar te kunnen gaan.

***

Hij ging daar met zijn uitgemergeld aangezicht, geheel verbrand van de zonne, met zijn opgezwollen lijf en zijne neerhangende kaken; zijne haartruizels, zoo wit als vlas, hingen voor zijne oogen of krulden geheel verstreuveld dooreen. Zijn blik was helder, maar scheen vol nadenken. Als het buiten winterde, was hij bij de stove gezeten en weende stille van koude of van honger, - bijzonderlijk van honger, als zijne moeder niets te koken had, - en dit gebeurde nogal dikwijls.

Als het zomer was, ging hij gekleed met een eenvoudig schabbeken, dat rond zijne leden met eene koorde toegespannen was; een versleten strooien hoed beschutte zijn aangezicht, en liet door zijne gaten de vlassen haartruizels uitkruipen.

Zijne moeder was eene arme werkvrouw, die dag uit dag in leefde, gelijk de zwaluwen. Zij beminde het misschien wel, heur Jantje, maar zij gaf het dikwijls eene ranselinge, en noemde het altijd: vondeling. Toen de jongen acht jaar oud was, ging hij somtijds bij de gebuurs de koeien wachten, ofwel, als er t' huis niets meer aan den heerd lag, moest hij in het wond gaan veunshout zoeken. Zoo de wolven hem niet verscheurden, 't was zekerlijk uit reden dat God met hem medelijden had.

Hij was bloo gelijk al de kinders van te lande, die, als zij door eenen vreemdeling aangesproken worden, altijd gereed zijn om hunnen vinger in hunnen mond te steken.

Niemand peisde dat hij zou opgroeien, en nog veel min zou men geloofd hebben, dat hij later zijne moeder zou kunnen helpen. Voor het werken was hij niets woerd.

Men heeft nooit kunnen achterhalen hoe het gekomen was, maar hij droomde alleenlijk van muziek. Hij was er waar lijk van bezeten, en dit gedacht vervolgde hem overal: hij kon nauwelijks boven de tafel kijken, en reeds waren al zijne gedachten daar alleen op gevestigd. Het gebeurde dikwijls, als hij in het woud de koeien ging wachten, dat hij een armmandeken meênam om er beiers in te vergaderen, maar meest altijd kwam hij met zijn ijdel mandeken wéér en zeide aan zijne moeder:

‘O! o! moeder! daar was iets in het woud dat zoo lieflijk zong!...’

Hij was vol verrukking, maar zijne moeder antwoordde:

‘...Wacht! ik zal u doen zingen! ge moet niet benauwd zijn!’

En zij speelde muziek op zijnen rugge met den pollepel. - De kleine tierde, weende, beloofde dat het nooit meer zou gebeuren; maar niettegenstaande alles, niettegenstaande de slagen, die op zijn aangezicht blauwe wervels prentten, dacht hij op dat wonderbaar muziek uit het woud.... De sparren, de beukeboomen, de abeelen, de goudmeerlaans, geheel het woud speelde en zong.

En wat wonderbaar muziek!

Het kleinste gerspijlken had zijn liedje; de musschen die in den morelleboom bij de hutte aan het tjilpen zaten, hadden een bijzonderen zang. 's Avonds, luisterde hij naar de duizende geruchten die, te lande, al dooreen ruischen, daar de eerde te slapen ligt.

Als men hem naar het land zond om vette te stoken, dan hoorde hij zelfs den wind in de tanden zijner vorke schuifelen en gonzen.

Eens bemerkte hem de onderboer der hofstede: hij stond daar boomstille, te midden het veld, zijne armen zwaaiende, met zijne twee ooren aan het luisteren naar het suizen van het koeltje in de tanden zijner vorke. Hij naderde tot bij den jongen, groep hem bij zijne rieme en gaf hem eene trommelinge, om hem te herinneren dat hij moest werken.... Maar waartoe diende dat al? Het volk uit het dorp noemde hem Janko mouzikante (Jantje de muzikant). In de lente, liep hij naar den oever van den stroom om honzeboomen- of wilgentakken te snijden en er fluitjes van te maken. 's Nachts, als het koor der puiten aan het kwakken was, en dat de krekels in het bedauwde gers aan het ratelen waren, en de moerstier in het riet der moerassen aan het schreeuwen zat, dan stond hij te luisteren... en God weet hoe welluidend en verrukkend al die klanken in zijne ooren klonken.

Zijne moeder dorst hem des zondags naar de hoogmis niet laten meêgaan, want, als de orgel bromde of als er zoete gezongen wierd, dan zag men de oogen van den jongen zoo wonderlijk kijken: hij scheen te staren naar zoo verre, zoo verre.... verre buiten deze wereld.

***

De nachtwaker, die 's nachts door het veld en het dorp wandelde, en de sterren in den hemel telde om, al gaande, niette slapen, of tegen de vogels sprak, die hier of daar in het kreupelhout hun laatste deuntje zongen, had dikwijls Jantje, met zijn wit schabbeken gezien, daar het dievelinge tot bij het drinkhuis naderde, doch er niet binnen ging:

het hukte onder het open vensterraam neder, en horkte de jongelingen hunne zwierende walsen dansen; van tijd tot tijd hoorde men de stemme van eenen kerel roepen: ‘hoera!’

Terwijl de zolen dof over den ruigen vloer schraafden en dat heldere stemmen weêrklonken, zong de vedel geheel zoete, met zulk een helderen toon: ‘Laat de glazen lustig rinkelen! Ei, 't is blijde feestgetij!’ en de bas, met zijne zware stemme herhaalde ook: ‘Laat de glazen lustig rinkelen! Ei, 't is blijde feestgetij!’ De vensters schitterden van het licht der lampen, de balken daverden, zuchtten en zongen ook.

Jantje luisterde... wat zou hij niet geven, om ook eene vedel te hebben, die zoo schraal en zoo blijde schreeuwde: ‘Laat de glazen lustig rinklen! Ei, 't is blijde feestgetij!’ En zeggen dat berdelkens konden zingen!...

Waar zou men er kunnen krijgen? Wie miek ze? O! had men hem toch eene laten in zijne handen houden, voor een klein, klein stondeken, om te zien hoe zij gemaakt was!... Maar hij en moest daar niet op peizen. Hij mocht maar luisteren, en altijd luisteren, onvermoeid, tot dat hij eindelijk de zware stemme van den nachtwaker hoorde zeggen: ‘Zult ge nog niet gaan slapen? gij duivel!’

Hij vluchtte barvoets naar huis, terwijl de blijde naklank der vedel, met de zware stemme van den bas, hem door de duisternissen volgde al zingende: ‘Laat de glazen lustig rinkelen! Ei, 't is blijde feestgetij!’

Als hij eene vedel mocht hooren, hetzij te midden de pikkers, hetzij bij eene bruiloft, dan was het voor hem eene groote vreugde: hij kroop dan op den zolder en sprak geen woord gedurende gansche dagen; men ontwaarde maar zijn glinsterende oogen gelijk die van eene katte in de duisternissen.

Hij miek zelf eene vedel met berdelkens en peerdshaar, maar zijn speeltuig had zulk geenen kloeken toon, als de vedel uit het drinkhuis; het trilde zachte, zoo flauw als de vliegen of de meuziën. Maar hij zaagde niettemin van

's morgends tot 's avonds, alhoewel hij daar menigen snauw om kreeg. Zijn aangezicht trok op een groenen appel. Maar hij was alzoo geschapen; hij wierd van langs om magerder, en zijn lijf zwol gedurig meer en meer op; zijne haartruizels bleven verstreuveld, zijne oogen vermeerderden, alhoewel ze gewoonlijk vol tranen zaten. Kortom, zijne vernepene borst en zijne holde kaken waren deerlijk om zien.

Hij was in 't geheele niet gelijk de andere kinders, hij trok veeleer op zijne berdelen vedel, die ternauwernood piepte. Vóór den pluktijd was hij afschuwelijk mager, want hij leefde meestendeels maar met rauwe wortels, en nog veel meer met het verlangen eene vedel te bezitten.

Dat verlangen, hoe eerlijk het ook was, bracht geen goed teweeg.

De knecht van den eigenaar, den ouden heer van het dorp, bezat eene vedel, daar hij dikwijls, met den valavond, in den hof, op speelde, om de eerzame dienstmeiden te verlustigen. Jantje sloop dikwijls tusschen de struiken, tot onder de opene venster der keuken, vanwaar hij op zijn gemak die wonderbare vedel kon zien aan den muur hangen, recht over de deure. Geheel de ziel van den bengel, zat in zijne oogen: hij hadde ze niet durven aanraken, want voor hem was zij eene reliquie, alzoo heilig als deze der kerke, iets dat niet mocht genaakt worden. En nochtans hunkerde hij er naar. Hij hadde ze willen, ten minste voor een kort stondeken, in zijne handen houden, ze van bij bezien..... Het hert van het knaapken poppelde van vreugde bij het denken alleen aan zulk een geluk.

* * *

(*'t Vervolgt*)

C.D.J.

Smoor

't IS mij rondomme al volgesmoord,
't is weg, en toegeleid
waar dat ik ook mijne oogen wend!
Al één smoorwittigheid.

Op witten doek gekoolzwart, lijk,
nog vijf, zes boomen, daar
die staan of er geen éénen meer
dan die vijf zesse en waar!

Der moet een' rave aan 't roeien zijn
in 't smooren mij nabij
ze vaart me, 'k hoor heur schreeuwen, waar
'k en wete alwaar, voorbij.

Ik hoore, doch en zie niet meer
en g'heel de wereld zit
in lichten, lichten doek gedaan,
gedoken mij, en wit.

C. VERBRUGGHE

Nog vlaamsche woorden en spreuken

‘'k Em trekke mij geen vlooien aan, 'k heb luizen genoeg’ = 'k En trekke mij niemand anders zaken aan, 'k heb ruzie genoeg met de mijne.

't Zijn al *vodden* (leugens) dat gij vertelt.

Hij gaat er van door met belgische (groote) stappen.

Die gebeurtenisse maakt *schering en inslag* van alle gesprekken.

't Liedtje van den gersrul: ‘'t Is al verkwijnseld en verkwanseld en verteerd, teerd, teerd.’

‘Hij en gaat niet hebben voor hem, 't hangt al aan de mate en aan den strijkstok.’ Wordt gezeid van iemand die iets verkoopt dooide tusschenkomst van anderen.

Verkiskassen = vereinselen, verkwisten.

Zij vechten dat 't spookt.

Slaan dat de duivels om de brokken komen.

Iemand betalen met klinkende munte = hem afranselen.
Van een die niet en wilt spreken: ‘Zijn tonge is naar de smesse.’
Er is geen kroone zoo hooge, of er staat een kruis op.

Men moet den stam buigen binst dat hij jong is,
en het wisje wringen binst dat het groen is.

Ze steken allen aan dezelfde karre = Zij betrachten te zamen hetzelfde doel.

Iemand van het voet- in het badwater voeren = Iemand van den oever in den dijk helpen.

Wie hem het leeren schaamt, zal nooit geen meester worden.

Waar ga-je naartoe di?
Naar verre Metjes,
om zwijnekorteletjes.
Ofwel:

Altijd rechte deure, tot aan de eerste kromte.

Als 't wiel van ne kortwagen piept: ‘Uwe kortwagen is met muizejongen gesmout.’

De beste ruiter valt soms van zijn peerd.

Hij is zoo gierig dat hij een half eentje in tweên zou bijten.

Gij zult dat doen, lijk dat de koeien hazen vangen = gij en zult dat niet kunnen doen.

Die 't graan verdient, krijgt het kaf.

Als iemand zegt: ‘’t Heeft zoo gewist (geweest)’, als 't zoo niet meer en is, zegt men:

Gewist is mandewerk,
en dobbel gewist (of gevlochten) is nog zoo sterk.

't Is e wiel te vele aan den wagen = Er is iemand te vele.
Er zit een' dundervlage in de lucht = 't Is look in den meersch = er zijn latten aan 't huis.

g' En hebt nog geen wulle genoeg onder uw' neuze = Uwe hielkens (nierkes) liggen nog te zochte = Ge zijt nog te jong.
G.V.D.P.

Mingelmare

VOLGENS den Eerw. V. Servaas Dirks, was de H. Antonius van Padua de kleinzoon van een der Vlaamsche ridders, die in 1147 deel namen aan de inneming van

Lisbonna door de kruisvaarders, (*Les Marchands Flamands en Espagne*, blz. 105; *Messagen de S*^{t} *Antoine* VII, blz. 49).

***

Jaak Byns, geboortig van Audenaerde en Benedictynermonik der abtdij van Oudenburg, sticht een gasthuis (xenodochium) te Sevilla op 't einde der XVIe eeuw. - (*Marchands Flamands en Espagne*, blz. 32; SANDERUS: *Flandria illustrata*, I, blz. 319).

***

De beroemde Hendrik-de-Zeeman, door eene verklaring, gedagteekend van Silves, den 9^{n} Maart 1850, geeft aan eenen *Jacome van Brugge*, het opperbevel (*capitania*) en 't bestier van 't eiland *Terceira* voor hem en voor zijne nakomelingen. Hij wierd *de eerste* als bestierder van dit onlangs ontdekte eiland aangesteld, tot belooning van bewezen diensten en op 't aanbod dat hij deed daar eene volksplanting aan te leggen, waarschijnlijk met medehulp van Vlaamsche landbouwers. (*Les Marchands Flamands en Espagne*, blz. 36 en 108; ook: BAUDET: *Beschrijving van de Azorische Eilanden, uit belgisch oogpunt beschouwd*. - Antwerpen, Ve Backer 1879, bl. 49).

***

'Joris Hoefnagel, ervaren vlaamsche teekenaar en *lichtschilder* (*miniaturiste*) verbleef omtrent drie jaar in Spanjen, in de tweede helft der XVIe eeuw. Dit bewijzen de gezichten der steden van Andalousia waarmede hij het groot werk verrijkt heeft, dat te Keulen door den Eerw. Kan. Braun uitgegeven wierd onder de benaming van: *Civitates orbis terrarum*. Hij was naar Sevilla en Cadix gekomen om, bij 't aanlanden der Indische schepen, perels en fijne gesteenten aan te koopen voor de nijverheid van zijnen vader, juwelier te Antwerpen.

'De gezichten van Sevilla, onder andere, die ik met veel aandachtigheid onderzocht heb, zijn, naar mijne meening, de getrouwste welke ooit, voor de uitvinding der lichtbeeldkunst opgemaakt wierden..... Deze gezichten zijn vier in getal.

'Het 1ste verbeeldt een algezicht van Sevilla, genomen van op de boorden van den Guadalquivir;

'het 2de stelt de stad voor, al den oostkant genomen;

'het 3de geeft een Romeinsch *Columbarium* weer, ontdekt in eenen hof, toebehoorende aan eenen Vlaamschen koopman, Hendrik Van Belle;

'het 4de dat nu in de koninklijke boekenzaal te Brussel berust, is een gezicht van Sevilla in 't klein geschilderd.' (HOYS, *Les Marchands Flamands en Espagne*, bij Vromant, Brussel, 1887, bl. 31).

'Hij schilderde ook gezichten van Cadix. Deze die deel maken van bovengemeld werk: *Civitates orbis terrarum* zijn de volgende:

'1° Algezicht van Cadix, al 't oosten genomen.

'2° Gezicht van Cadix al 't westen genomen.

'3° Gezicht van Cadix al 't zuiden genomen.'

(HOYS. *Les Marchands Flamands en Espagne*, blz. 48).

R.V.L.

[Nummer 23]

't Besteken van boomen
(*Vervolg van bladz. 376*).

OP haar eigen genomen en volgens onze tegenwoordige gedachten beschouwd, kan de stekke voor elk van die drie dienst doen. Gezien echter de denkbeelden van vroegertijds, 'n blijft dat zoo niet: en wij 'n denken 't niet onwaarschijnlijk, dat de stekke hier eigentlijk als een waar overzettuig doorging.

En 't bewijs?

Enkel middel tot betalinge, een gifte dus 'n kost het spel niet willen zijn. ‘Zelfs niet uit des spijkers weerde als bezweergoed?’ zegt gij; ‘dat vermocht misschien den boomgeest aan te staan, te weten tegen *mogelijke* behoefte aan verweer.’

Toch waren er giften van meerder belang, wilde nu iemand door giften de goddelijke gunste verdienen: voor 't alledaagsche leven eens geestes was, - zooals tot heden

nog overgebleven is, - kaas en geld[1], alsmede - vroeger allenthenen, - gebakken meel of melk, een vet kieken, een hond, een zwijn, een ram, een stier, peerden, ja menschen zelve[2], was dit al veel deftiger geven: immers al deze dingen waren uiterst wel geschikt om een *gestadigen* nood, honger en dorst, te voorkomen: en *gestadige* nood gaat voor *mogelijken* nood. Mocht een ziek mensch, die vooruit en vooral hulpe begeerde, mocht hij om zekerlijk den god te voldoen lange dubben tusschen die laatste vergeldingen en een gelukspelle?

Daarbij die eigenste spelle zoude hij alzoo weggegeven hebben aan iemand dien zij maar *bij gevalle* dienstig en aangenaam 'n was; dit zou hij gedaan hebben opdat deze, daarover *in elk geval* ten hoogsten voldaan wezende, eenen vreemden mensch zou komen verlossen van een lastigen kwelgeest, wiens wrake hemzelven - den verlosser - misschien te vreezen stond. Hoe gevaarlijk! En hoe zot! Denkt toch! Die spelle was in 's zieken eigene handen even krachtig. Ge hoort den man van hier: ‘ge 'n zijt maar zeker en gerust over 't gene dat ge zelve doet!’ En hier was de zake, bevrijd te worden van eene ziekte, 't ergste dat de menschen weten! Zijt gerust! 't Zekerste was 't zuiverste!

Nog meer! De latere bijgeloovigen zien wij hunne ziekten gaan oversteken, niet met een bede ievers binnen de macht eens heiligen; maar op alle boomen, in de eerde, op dieren, op menschen zelfs, ja tegen wil en dank van dezen[3], alsook al over den schouder... wegwerpen, eender waar. 't En is toch 't Christendom niet dat iets, wat had kunnen verchristelijkt worden - d.i. gunstbetrachtinge, - zou meer verheidend hebben door het te laten dienen tot ziektenoverdracht!

(1) Vgl. *Trad.* XIV, 601.
(2) Vgl. DÖLL (z.b.) III, 19, 160, vg.; 168. - PRELLER (z.b.) 407, 259. - SCHAYES (z.b.) I, 10.
(3) Vgl. *Vk.* VI, 77. - *Vg.* 273, 139, 242, 260 vg..

Tot meer innige vastwetendheid, beschouwe men de voorwaarden waaronder 't boombesteken verwezentlijkt moet worden, of andere blijkbaar deelsgelijkende gebruiken. Hoort! 't Overdragen van 't zeer moet geschieden ievers ten uitkante[(1)], waar dat men zelve niet vele geweest (en dus ongekend) is[(2)], 's nachts of in den vroegen[(3)], en met een geschooide spelle (die bijgevolge den overdrager niet verraden 'n zal[(4)]; die spelle praamt men in door één steke, rechtaan, dat zij zitte en blijve zitten in iets waar zij niet gemakkelijk meer roeren 'n kan, 't zij in eenen boom, 't zij in een lijk[(5)] enz...; maar stille! dat niemand het geware 'n zij[(6)], al zwijgende[(7)], en dan... wegloopen al dat men beenen heeft[(8)], zonder omme te zien[(9)], en nooit

(1) Vgl. *R.d.H.* XXI, 32. - Vgl. boven, over al die wangeloovige wijdienstwetten, op blzz. 326 vvg.
(2) Vgl. *Hag.* II, 81. - *Vg.* 247, 261. - *O.V.* I, 8. - *A.S. Em. Fl.* (z.b.), 459.
(3) Vgl. *Vg.* 239. - *Trad.* XII, 661.
(4) Vgl. *O.V.* VIII, 199. - *D.O.* jg. VII, 11; - ook *O.V.* I, 10. - XI, 54. - V. D. BERGHE (z.b.), 19. - *A.S. Em. Fl.* (z.b.), 460, vg.
(5) Vgl. GAID. 12. - *Vg.* 265. - *Stimmen aus M.-L.* (1896), 80. - *A.S. Em. Fl.* (z.b.), 459.
(6) Vgl. *Trad.* XIV, 605.
(7) Vgl. *Vk.* VI, 76. - *O.V.* IV, 44. - 'Te moeten zwijgen' bij verholene daden - zegt SLOET (*Gids*, 1881, II, 441) - steunt op II Kon. IV, 29 (IV Kon. liever, meene ik) waar Elis. aan Ghiezi, die moest gaan een kind doen verrijzen, oplegt zeere te gaan, *niemand eerst of weder te groeten*..... - Maar 't is om geenen tijd te verliezen zeker! Dat is geheel iets anders: 't spreekt van 's zelfs; daarbij onze heidensche doeninge hier moet sedert ten minsten even ouden tijd ontstaan zijn als die gebeurtenisse, doch niet eruit voortstammen.
(8) Vgl. *Vk.* VI, 76. - *W.* I, 45. - *Trad.* XII, 661-XIV, 452. - *Vg.* 235, 236, 240-242, 364. - *R.d.H.* XIV, 9. - *A.S. Em. Fl.* 459, 460.
(9) Over dit 'niet ommekijken': een voorbeeld in *W.* VII, 64; *Vg.* 260, 364 op 'omzien'. - Volgens *W.* I, 45 (1) (z. ook *Vg.* 212) zou dit er later bijgekomen zijn, doordien dat door 't christenworden de menschen alle geheimzinnige daden voor duivelachtig aanzagen. Doch volgens *W.* VII, 64, ware 't niettemin vroeger gekomen, te weten door dat de '*oormensch*' hem omringd gevoelde van vreesverwekkende geesten die hem beloerden, om al te doen mislukken dat hij aanging; zoodat de '*oormensch*' dien geest misleidde met een gewone daad, die deze geest in zulk of zulk geval verwachten moest, niet te stellen of anders te stellen... b.v. niet ommezien naar gedaan werk (*W.* VII, 164), iets oprapen zonder het te bekijken, iets alover den schouder achterwaards gooien enz... (*Vg.* 260. - *W.* III, 167. - *Trad.* XII, 661-XIV, 607. - *O.V.* I, 44-XI, 54).
Als 't liever alzoo is, waarom nu weer de geesten vermenigvuldigd? 't is genoeg reeds dat de ziektegeest zelve en aleen t' ontschalken was. En dat gelooven wij (vgl. *Jadis* III, 61. - *Hag.* III, 13. - *Vk.* VI, 76).- Om dit te staven: In *Trad.* (X, 283, vg.) ziet men eenen stalonttooveraar die 'om niet verkend te zijn door den kwalegeest' zegt hij (gelooft het hij niet, de menschen aanveerden 't toch aan wien hij dit uiteendoet), zijn zelven begrimselt, en valsch haar opzet, en zijne kleêren keert lijk een handschoe... van andere geesten 'n roert hij niet, al is 't dat wel soms in dit en andere gevallen zulke andere geesten mogen meê gevreesd geweest zijn.

meer langs daar terug keeren[1]. Komt er nu echter een onbezonnene de spelle (of 't stroo) uittrekken, hij haalt de ziekte op zijn eigenen nekke[2]. - Beteekenen al deze doeningen niet iets meer als een gifte van bezweerspellen? Stellig wordt er aldus, meent het onechtgeloovig volk, een kwaad wezen overgezet (vgl. *D.O.* jg. XIII, 75), 't zij werkelijk overgezet, 't zij beeldelijk.

'Was het eens *een zinnebeeldige overdraginge* geweest', zegt men ons? 'Vroeger was het effenop al en overal zinnebeeld dat men uitrichtte bij de menschen, telkens zij met een afdrachtelijk ding of denkbeeld te doen hadden, b.v. het overmaken van eigendom; dus hier ook. Een andere reden dier stellinge ware, dat de goede geest van den boom er voorzeker niet sterk meê gediend 'n moest zijn, wanneer men hem een kwaden maat, de ziekte, overbracht.'

Wel zeker neen hij; te weten indien het wel op hem geweest hadde, dat men de kwale overdeed[3]; maar 't was eerder, zeggen wij, naar alle boomen, gewijde of ongewijde, naar de eerde, naar dieren, naar menschen,...

(1) Vgl. *Gids* (1881) II, 445.
(2) Vgl. *W.* I, 44 vg. - *Vg.* 439-241. - *Gids* (1881) II, 441. - *Trad.* XIV, 452.
(3) Vgl. verder.

gelijk naar wien, als zij maar weg en was. De nabijheid van een goeden geest kon verre zijn van kwalijk, maar 'n kon niet noodig wezen.

En aangaande de eerste opgeworpene beschouwinge, denkt men wel na op de daarevengestelde voorwaarden van 't besteken, al gewis oorspronkelijke? Men bezie ze diepe en aandachtiglijk: het blijkt, mij dunkt, dat de ziekte wel degelijk overgemaakt wierd. Hoort ook eens de menschen spreken terwijl zij handelen:

‘Olde marolde!
Ik hebbe de Kolde,
Ik hebbe ze noe,
Ik geve ze oe;
Ik bind ze hier neer,
Ik krijg ze niet weer[1].

- ‘Goe morgen, Olde!
Ik geef oe de Kolde,
Goe morgen, Olde[1]:
- ‘Fieber bleib aus
Ich bin nicht zu Haus[1].

- ‘Volà po l'ci qui t'ramass'ret[1].

- ‘Tins, volà po l'ci qui vinret après mi[1].

- ‘Vlier ik heb de jicht, gij hebt ze niet, neem ze mij af, dan heb ik ze ook niet[2].

- ‘Ich klage di dat wilde Fur. Das plaget mi. Ick wull, dat die erste Vogel, die dar öwerflog dat mit in de Luft nöhm[2].

- ‘Brand, fahr in 'n Sand,
Fahr in 't Ledder,
Kum nich wedder[3].

(1) Vgl. *Vg*. 83, 166, 239, 240, 260, 261, 265, 273, 296. - Ook *Trad*. (z.b.).
(1) Vgl. *Vg*. 83, 166, 239, 240, 260, 261, 265, 273, 296. - Ook *Trad*. (z.b.).
(1) Vgl. *Vg*. 83, 166, 239, 240, 260, 261, 265, 273, 296. - Ook *Trad*. (z.b.).
(1) Vgl. *Vg*. 83, 166, 239, 240, 260, 261, 265, 273, 296. - Ook *Trad*. (z.b.).
(1) Vgl. *Vg*. 83, 166, 239, 240, 260, 261, 265, 273, 296. - Ook *Trad*. (z.b.).
(2) Vgl. *Gids*, (1881) II, 440-442.
(2) Vgl. *Gids*, (1881) II, 440-442.
(3) Vgl. *Zs. des Vereins für Volksk*., X (1900), h. 1, bl. 62-64.

Nievers zoo eigenaardig als in:

> ‘Der Herre Christ und Sante Peer
> gingen des Wegens fürbasz.
> Da trafen sie die Gicht
> - ‘Wo willst du hin?’ frug der Herr.
> - ‘Ich will in NN's hand gehen’.
> - ‘Nein, antwortete der Herr,
> Du sollst gehen in den Wald
> wo niemand wohnt,
> in den See wo niemand rudert,
> unter einen festen Stein
> und nicht bereiten dem Manne Pein’[(1)].

‘Christ’ en ‘Sante Peer’ zijn ongetwijfeld ievers een goedaardigen afgod of afgeest komen vervangen; en overmits zij beiden zelfstandelingen ofte persoonen zijn, zoo moet ook de ‘Gicht’ een werkelijk levend wezen heeten, dat ook werkelijk weggezonden wordt, en niet enkel in verbeeldinge.

Mede algemeen schuiven de lieden hunne ziekte op den gebuurman[(2)]: tegen de worten b.v. wasschen zij hunne handen in wijwater en droogen ze af aan iemand anders kleeren[(3)].

Al die klaps en handelwijzen spreken en geschieden stelliglijk, uitdrukkelijk, uitwerkmatig en zonder iets te hebben van zinnebeeldachtigheid; alsof men zei: ‘Gelijk ik die spelle overzette, zoo ga ook mijne ziekte over!’ Het is een geheel verschil bij 't overgeven van eenen stroohalm b.v., waar de menschen wel wisten dat zij het land of den grondeigendom niet overgaven, maar een voortbrengsel en daarom een beeld daarvan.

(1) Vgl. *Stimmen a. M.-L.* (1896) 2, bl. 80.
Vgl. ook *Trad.* (X, 284). Daar staat een voorbeeld van verdrijvinge van stalziekten: 't kwaad wordt onder eenen steen gejaagd; men gaat daaronder zien, en waarlijk daar zitten... padden en een schorpioen ofte straalkobbe.
(2) Vgl. *Vk.* VI, 77. - *Vg.* 139, 242, 260, 261, 273.
(3) Vgl. *Vg.* 261.

Ook wat zoude het verzinnebeelden hier komen verhelpen zijn? Wanneer bezigde men heel vast een zinnebeeld? Als het werkelijke niet opgetild of toch niet overhandigd en kon worden, dat spreekt! Gaat, geeft mij land of zand of weide of woud over, onmogelijk... maar een strootjen, gers of hout, die zulke zaken vervingen, dat is iets anders. Nu een ziektegeest vastestekken, -houden en -overdragen ging even gewis en gemakkelijk als dit maar te verbeelden. De menschen kenden dien boozen plaagsteert, kenden zijn uitzien, wisten hem zitten, en wisten dat hun spelleken onbetwijfelbaar wrocht; gelijk ten anderen bijgeloovige dingen altijd werken: ‘gaat het maar aan’, zegt men nog eeuwig en ervig, ‘ge zult het zien, de tooverije *moet* weg...’

'n Hebben wij niet gelijk, als wij meenen te mogen zeggen, dat in de zede die wij hier bespreken, het eerste gedacht onzer voorouders was het ziektewezen *inderdaad* en bij den lijve op den stekker of over het lint te halen en weg te maken?

(*'t Vervolgt*)

Jantje de Muzikant
(Vervolg van bladz. 381).

OP eenen avond dat de maan zoo helder te blinken zat, was er niemand in de keuken. De eigenaars waren sedert lang in den vreemde, het huis was verlaten, en de knecht was in den anderen vleugel van het gebouw, bezig met vroolijk te klappen tegen de eerzame dienstmeiden. Jantje, in de struiken verscholen, aanschouwde al door de wijdopene deur het voorwerp van al zijn verlangen. De volle maan goot geheele stroomen licht door de venster der keuken en teekende op den vloer een groot wit vierkant, dat, allengskens op de tegenoverstaande venster opklimmende, nader de vedel kroop, ze vastgreep en ze plotselings geheel verlichtte. Op den donkeren grond van

het overige der kamer scheen de vedel uit zilver te zijn; hare bolde booglijnen waren zoo glanzend verlicht, dat Jantjes oogen er van schemerden. Dank aan den helderen glans der maan, kon men alles volmaakt wel onderscheiden: de uitgesneden kanten, de snaren en den gedraaiden, overgekromden hals. De sleuters schenen blikworms; en daarboven, geleek de boog op eene zilveren roede.

O! dat alles was zoo wel te zien en zoo wonderlijk! Jantje, altijd meer en meer bekoord, zat te kijken. In de struiken vorscholen, met zijne ellebogen op zijne magere knieën geleund, en zijne lippen half open, zat het te kijken en altijd te kijken; de vreeze nagelde hem aan den grond, maar het gevoelde eene onweêrstaanbare macht hem vooruit duwen. Was het eene begoocheling? Die vedel scheen somtijds nader te komen, en zijnen houten hals uit te steken, alsof zij van het kind wilde vastgegrepen worden. Verduisterde zij somwijlen, dan glinsterde zij welhaast van langsom bekoorlijker vóór de oogen van den betooverden knaap. Van tijd tot tijd zuchtte de wind, de boomen bruisden, de struiken trilden, en Jantje meende iemand in zijne ooren te hooren fluisteren: ‘Toe! Jantje.... er is niemand in de keuken! Toe! Jantje!...’

***

't Was een klare en heldere nacht. In den boomgaard, bij den vijver, gorgelde de nachtegaal zijne toonreesems en, nu eens lijzig, dan weer stout, herhaalde hem: ‘Toe! Toe dan!’ Een eerlijke slangevogel floddert rond boven den knaap, als om hem te zeggen: ‘Neen, Jantje, ga niet!’ en hem tegen de verleiding te waarschuwen. Maar de slangevogel vloog weg, terwijl de nachtegaal al meer en meer overtuigend herhaalde: ‘Daar is niemand! Toe! Jantje!’

De vedel blonk opnieuw, glanzender als ooit.

De bengel stond op, kroop voorzichtig vooruit, terwijl de nachtegaal, met nadruk, in twee heldere en herklinkende tonen hem zeide: ‘Toe! Jantje! Toe!’

Het witte schabbeken naderde al meer en meer naar de opene deur. De zwarte struiken hielden het niet meer verscholen. Het kind stond, hijgende, op de zulle van de deur, naar zijnen asem te snakken. Nog ééne stonde.... en het witte schabbeken zal geheel in de keuken verdwijnen; op de verlichte zulle staat er maar een naakt voetje meer, krampachtig bevende... het schabbeken is verdwenen. 't Is nutteloos, slangevogel, dat gij nog rondfloddert en herhaalt: ‘Neen! Neen!...’ Jantje is reeds in de keuken.

De afschuwelijke padden in den vijver hebben benauwelijk gekwakt, als waren ze verschrikt, en zijn dan stillegevallen; maar ze zijn nog wel meer verschrikt. De nachtegaal heeft opgehouden te zingen, en de struiken, te trillen. Op dien stond kruipt Jantje voorzichtig, trage voort, maar eensklaps grijpt de vreeze hem vast. In de struiken was de jongen gelijk t' huis, als eene wilde kat in het woud; maar nu gevoelt hij hem in de muite. Zijne bewegingen worden rapper; hij asemt al snakken en piepen; de duisternis verschrikt hem. De zoelte speelt opeens door de lucht en verlicht met heuren derven glans het binnenste der keuken. Jantje zit op handen en voeten vóór de vedel, met zijn hoofd omhoog naar het speeltuig. Doch de lichtstraal is verdwenen, en de maan schuift achter eene wolk, en men ontwaart niets meer.

Een fijn gepiep trilt krijschende en zachte door den donkeren, alsof iemand de snaren van de vedel geroerd hadde, en eensklaps weêrklinkt uit den hoek der keuken eene rauwsche en halfslapende stemme en schreeuwt vol woede: ‘Wie is er daar?’

Jantje houdt zijnen asem op, maar de stemme herhaalt met nadruk: ‘Wie is er daar?’

Een sulfersteksken wrijft en schraaft over den muur. Geheel de keuken staat verlicht, en dan... O! God! men hoort vloeken, slagen, het kermen van een kind, eenen schreeuw: ‘Och! Heere!...’ De honden huilen, lichten doorloopen in wanorde geheel het huis, 't is een laweit van al de donders....

***

's Anderdaags staat Jantje vóór den rechter en den schout. Men moest hem oordeelen als een kleinen kwaaddoener. De twee mannen bezagen den bengel die, geheel verschrikt, met zijn vuilen kleinen vinger in zijnen mond, niet wist wat zij met hem wilden, en waarom men hem vóór die twee heeren gebracht had. Hoe kan men zulk een bengel veroordeelen? Hij is geen tien jaar oud, en kan nauwelijks op zijne beenen staan. Moet men hem in het gevang steken?

Maar, verduiveld! Men moet toch wat medelijden hebben met de kinders. Dat de veldwachter hem grijpe en van de roede geve; op een naasten keer zal hij niet meer durven gaan stelen, en daarmêe al!

Daarmeê al!

Men riep naar Stacha, den veldwachter. ‘Doe hem meê, en geef hem genoeg om het voor altijd te onthouden.’

Stacha schudhoofde, dom en woest, nam Jantje onder zijnen arm en droeg het in de schuur.

De jongen verstond niet wat zij met hem wilden, of misschien was schabouwelijk benauwd; een dingen is zeker, 't is dat hij geen woord en sprak: hij bekeek alleenlijk Stacha met eenen blik, gelijk eene gekwetste hemelwerke kijkt. Wist hij wat men met hem zou doen? Als de veldwachter hem op den grond geleid had, trok hij den jongen zijn schabbeken op, en deed de roede langs zijne ooren schuifelen; dan alleenlijk schreeuwde Jantje: ‘Moeder! Moeder!’

Telkens de roede van den onmeêdoogenden veldwachter op zijn schamel lichaamken nederkletste, schreeuwde hij: ‘Moeder!’ maar van langsom zachter en flauwer, bijzooverre dat, ik weet niet meer met den hoeveelsten slag, de jongen zweeg, en naar zijne moeder niet meer riep.

Schamele gebrokene vedel!

Och! gij dwaze, booze Stacha! die alzoo de kinders slaat!

Dit hier was zoo krank, zoo klein. 't Was al dat het leefde!

De moeder kwam bij, nam het kind, maar zij moest het naar huis dragen. 's Anderdaags stond Jantje niet op. Den derden dag lag het te zieltogen onder een werken deksel.

De zwaluwen kwijtelden in den morelleboom, die nevens de hutte groeide. Een zonnestraal schoot door de venster, en omstraalde den gulden en verborstelden kop van het kind en zijn bleek aangezichtje. Die zonnestraal was de groote baan langswaar het kinderzieltje moest wegvliegen. Het betaamde dat voor den jongen, ten minste op den oogenblik van te sterven, een welverzonde weg openlag: de weg van het leven was te vol doornen. Op dien oogenblik zag men de kleine borst van het kind opheffen; het luisterde aandachtig naar de stemmen uit het veld, die door de opene venster binnenkwamen.

De avond was gevallen; de hooiers kwamen weêr uit de meerschen, daar zij het hooi gekeerd hadden en zongen: ‘Als ge naar het kooren luistert, dat nu op- nu nedergaat!’ Men hoorde de langgerekte schalmeietonen van den oever der beke komen. Jantje luisterde voor den laatsten keer naar het veld, dat heinde en verre aan het zingen was. Op zijn werken deksel, vóór hem, lag zijne berdelen vedel.

Eensklaps zag men over Jantjes wezen een heldere glimlach spelen, en hij murmelde tusschen zijne witte tanden: ‘O! Moeder!’

- ‘Welnu, mijn kind!’ vroeg zij, en de tranen versmachtten heure stemme.
- ‘Nietwaar, moeder! Onze Lieve Heer zal mij eene vedel geven in den hemel?’
- ‘Ja, mijn kind! ja!’ antwoordde de moeder.

Maar zij kon niet verder spreken, want zij voelde heuren moed vol komen en heure keel toesnoeren, zij herhaalde alleenlijk: ‘Och God! och God!’ en viel met heur aangezicht op het vedelkasken al snikkende, gelijk iemand die mist of liever gelijk iemand die hem onmachtig voelt,

om uit de klauwen der dood een dierbaar wezen te verlossen....

Zij verloste hem niet, zijne ongelukkige moeder, want als zij haar rechtte om naar heuren zoon te kijken, stonden de oogen van den kleinen muzikant open, maar sterlinge onbeweegbaar. Zijn gelaat was geheel ernstig.

De zonnestraal was verdwenen.

Jantje ruste in vrede!

***

Jantje rust onder de abeelen, daar de winden in zingen. (Een eersteling van M. Henrijk Sienkiewiecz naverteld.)

C.D.J.

Advent

(Naar het Duitsch van *Cordula Peregrina*)

O vogelkens, wat zingen
Uw keelkens nu zoo zoet?
't Is of gij wildet dringen
In 't diepste van 't gemoed.
Ik wilde medekwedelen,
Was mij uw zang bekend.

'Ook gij moet liedren vedelen
Want - morgen is 't Advent!'

Gij bloemkens uit de dalen,
Hoe glanst gij heden toch!
Het woud is dood en kaal, en
Verwacht gij lente nog?
De lente is lang verdwenen,
Uw zucht blijft onvolend:

'Een andre is haast verschenen,
Want - morgen is 't Advent!'

Gij, hooge heuvelkranzen,
Zoo zeldzaam nu bestraald,
Nog nooit heeft zoo uw glanzen
Het avondrood bemaald.
Is 't d' hemel, die, ontwonden,
U zulk een schitter zendt?

‘O Herte, 't is gevonden;
Ja! - morgen is 't Advent!’

Wat suist gij, lieve boomen,
Zoo nieuw in d'avondwind,
En fluistert mij uw droomen
Zoo zoet en welgezind?
Tot in de donkre stonden
Uw taal geen zwijgen kent.

‘Hoor, 't wonderzoet verkonden
Hoor - morgen is 't Advent!’

O kloksken, in uw klangen,
Wat zingt ge m' heden voor?
Als ‘*Gloria*gezangen’
Verrukken m' hert en oor.
Uw ‘*Angelus*’ zoo zoet nu,
Mij vreugdetranen zendt!

‘Zeg: Moeder Gods, ik groet u!
Want - morgen is 't Advent!’

O sterrekens, die blikkert
Ten hemel rondgestrooid,
Zoo hel als g'heden flikkert
En zag mijn oog u nooit.
Wat is er gaands ten hemel,
Dat 't sperkelt daar omtrent?

‘'t Is lof en blij gewemel,
Want - morgen is 't Advent!’

O Lichtje, dat alleene
Met God moogt wakend zijn,
Wat meldt uwe ongemeene,
Geheimnisvolle schijn?
Hoe komt het, dat gij blakend
Zoo zachte stralen zendt?

‘Het Levenslicht is nakend,
Want - morgen is 't Advent!’

O God, dien boven 't leven
Ik min in heil en rouw,
Bij wien ik eenzaam leven
En geern hier sterven wou;
Hoe vierig zijn de schichten,
Die ge in mijn herte prent!

‘'k Ontsteek de Kerstdaglichten,
Want - morgen is 't Advent!’

A.D.

Nog vlaamsche woorden en spreuken

Hij zal algauwe de gerskanten afrijden = 't En zit niet veel olie meer in zijn lampe = Hij en gaat niet lange meer leven.

Als het in Frankrijk brandt (regent), veust (druppelt) het in België.

Zijn schilderij oprollen = vertrekken.

Van een die altijd thuis blijft: ‘Hij en doet niet anders als moeders e pap roeren’.

Hij kijkt alsof hij ne slag van een' meulenwieke gekregen hadde. Hij is in de kopnagels (of: in de zinders) gevallen. = Hij heeft pokkeputten.

Als iemand vraagt? ‘Wilt gij wetten?’ antwoordt men: ‘Sedert dat ze slijpen, en wetten ze niet meer.’

Van ne mageren: ‘'t Is de dood op geetepooten, op stokken.’

Hij heeft nen bezemsteert (nen degen) ingezwolgen, hij en kan niet buigen.

Van een die nog zeer kinderachtig is: ‘Hij heeft nog zijn valhoedje noodig’.

Wien het onderste uit de kanne begeert, valt het deksel op de neuze.

Hij heeft den kelder gewit = hij is klets.
't Geld is ne duivel, of 't zal een worden.

Als men iets verboden heeft, en men 't nog voort doet, zeggen ze: ‘'t Is altijd zeggen, maar 't komt algelijk ne keer ne vrijdag niet te late.’

Van de lange haver (stokslagen) krijgen.

Man en vrouw en zijn maar een: maar als ze vechten, ze zijn met tween.
G.V.D.P.

Mingelmare

Van De Dene tot Vondel

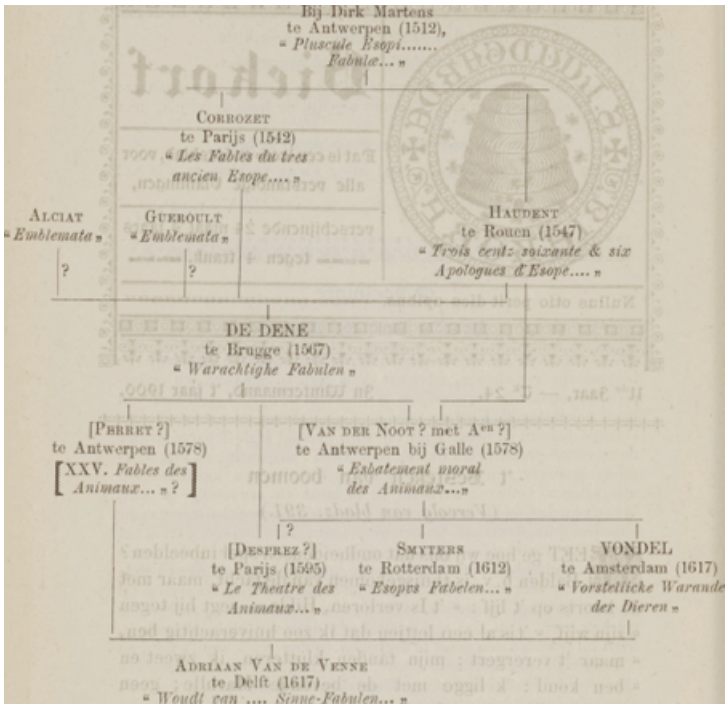
IN ‘*Leuvensche Bijdragen*’ (1900) IV, 5-63, is onder die hoofdinge een besprekinge verschenen, gemaakt door Hgl. L. SCHARPÉ, en onderzoekende welke de verhoudinge is tusschen de Sprookgedichten van beide bovenstaande Vinders.

Diepe beleerd en belezen als hij was, gerocht Hgl. Scharpé achter de stevigste gronden om daarop te bouwen: naspeuring en bespreekschap daarover zijn hem ten nauwkeurigste en ten kunstmatigste meêgeslegen. Onbevooroordeeld in gedacht en eenvoudig in tale, 'n heeft hij de Geschiedenisse niet tot zijn stelsel overgedwongen, maar haar eerst ondervraagd en dan gesproken. En alzoo is 't dat hij het leven van verscheidene sprookvertellers, de gevarenissen van hunne werken, hunne beeld- en zeggenschap, hunne binnenleidinge en slotrede, hunne vóór- en nawoorden in rijm of omrijm, schikkinge en getal hunner sproken, zinsneden, gedachten en rijmreken bij malkander geleken heeft. Den tijd wel bestakende daarover hij handelende is, heeft hij trachten den geest te begrijpen en den eisch van 't volk, op 't ander einde der zestienste eeuwe, te weten, in zake van 't lezen van sproken; hij besloot dat de gadinge daartoe uitnemende groot was, zoowel in Dietschland als elders: het opstellen, en ja liever het uitvinden dier sproken was zeldzamer. Daardoor kwam het dat *De Dene* voorgaande vinders uitboekte, zonder eigenaardig voor te komen in meer anders als in levendigheid, en schilderachtigheid, en in 't aanwerven van zulk eenen uitstekenden beeldetser voor de beprintinge zooals Marcus Gheeraert was.

Hij ook wierd door anderen nagezeid en nagebeeld, tot dat *Vondel* zelf eenen van *De Dene 's* navolgers bijna slaafsch vertaalde... al is 't dat hij dien bekoorlijker uitgaf.

Een bijlage om t' eindigen, daarin de sproken aangehaald staan die gelijktijdig bij die verschillige Vinders voorkomen, staaft aanschouwelijkerwijze een deel van 't degelijk zeggen van Hgl. L. Scharpé.

Hier geven wij nu ten besluite de wederzijdsche betrekkinge en afstamminge die onder henlieden allen te waarnemen schijnt:

Hgl. Scharpé was de man om de ingewikkelde wederafhankelijkheid dier werken te ontpluizen. Zijn gunstig bekende wetenschap en oordeel, zijn stelselmatige werkzwede stonden daarop borge; destemeer daar hij reeds verscheidene keeren bewees dat hij bij de Rederijkers, en bijzonderlijk bij *De Dene*, thuis is.

't Is jammer dat wij uit dit zijn laatste werk niet besluiten 'n kunnen of *De Dene* en of *Vondel* niet uit nog andere bronnen geput 'n hebben als uit de bovengemelde; mitsgaders, of zij beiden niet door nog andere vertalers of navolgers nagewrocht geweest 'n zijn, b.v. door vreemde.

Die bekendmakinge ware te wenschen voor 't in- en 't uitwendige deel der geschiedenisse van 't Dietsche Boekstafwezen.

't Zal voor een anderen keer zijn, is 't t' hopen.

[Nummer 24]

't Besteken van boomen
(*Vervolg van bladz. 391*.)

WEET ge hoe wij ons dat oudheidensch spel inbeelden? Balden b.v. is thuisgekomen van de jacht, maar met de koorts op 't lijf: ‘'t Is verloren, Hilde,’ zegt hij tegen zijn wijf, ‘'t is al een lettjen dat ik zoo huiverachtig ben, maar 't verergert: mijn tanden klutteren, ik zweet en ben koud: 'k ligge met de bevende Marulle; geen twijfel! Om achter den belezer te loopen, 't is te verre. Hilde, goê wijf, geeft mij eens een spelleken, bidde ik u; want 't is dat ge gij van spijkers weet; ge'n zoudt het nooit bekennen; 't en ware geen spelle van uw mouwe zelfs... of geeft een schrootjen van uwen rok, of een strootjen...! Dat is al even krachtig, maar geschooid en gekregen is voor mij nog zoo goed!... Toe, nu dat 't donker is... Danke u!’ Balden, met zijn ruwe spelle, springt buiten in den duisteren nacht... ‘Langs waar? Langs hier! Hij gaat zelden of nooit langs daar. Hij knikkebeent van de

koorts... maar altijd sluipt hij vooruit. Daar staat een vlierboom niet verre van een heilige linde met wier geest hij welstaat. ‘Zoude het geen mensch zien? Neen 't! 't Is toch een goê spijker? ja 't! zeere, gauw, eens over mij gedogen... en doef!... Hij zit er ongetwijfeld in! en rechte, hope ik! zeere, stille, gevezeld: ‘goên avond boom, ik had de Marulle, maar gij niet. Gij hebt ze gij nu, maar ik niet! Doet er mee dat gij wilt, goên avond!’ Hij snakt hem om, en zonder te kijken, weg! aan 't loopen, loopen, loopen...! Hij zweet... Hij subbelt. ‘Die verdraaidsche wortel!... stille! niet geraasd!... geen geruchte bachten mij?... Als de Marulle mij maar niet herkend 'n heeft... Daar is 't huis?’ Bots! de deure vliegt open en toe... lijk een weêrlicht, en Balden ligt te doornen in zijn bedde... ‘'k Zal ik morgen wel gezond man zijn’, vezelt hij tegen Hilde,... ‘en ik toch en zal langs den vlierboom van 't Zwartegat niet meer draaien.’

- ‘Noch ik,’ besluit Hilde.
- ‘'t En was toch geen kromme of beroeste spijker, nietwaar?’
- ‘Neen 't,... en zwijgt nu!’

De *ziele* van 't spel was dus den kwelgeest over te dragen op iets daarmede men, 't zij al, 't zij niet - wat ik eerder aanneme, immers omdat men ook overdroeg op eerde, dieren, menschen enz... overal - in zielenverwantschap stond[(1)].

(1) Vraagt iemand: ware de inhoud niet eerder: enkel stekken op iets dat dichtebij u is om ‘*te willen den plaaggeest uit uw nabijheid verjagen*.’ Dewijl men nu toch om deze reden steken ‘ziet en kappen en slaan en schieten op dieren kerns of zelfs in den wind?’ (Vgl. *Vk*. IX, 16, 190, 193, 195). - (‘Un coup d'épée dans l'eau’ 'n is, zooals men ziet, zoo onredelijk niet bij onderstelling, als de Franschman wel volkomentlijk meent).
Zulke dingen ja gebeuren om hekserij te plagen en daardoor te verschuwen, maar de zake blijft dan daarbij: na de prikkelinge legt men mes of pikke of tweetand gerust op zijde. In 't boombesteken integendeel komt er iets achter; na de stekkinge blijft het stektuig in den boom zitten, om nooit meer gebezigd te worden. Dat is iets anders, en 't is ook rechts hetgeen bier dient uitgelegd te worden.
Ook kan men nog tegenwerpen: ‘Men stekt in dierenherten, wassenbeelden enz... denkende alzoo iemand die daaronder verbeeld wordt te kwetsen: (Vgl. *Vk*. IX, 190, 194. - *W*. I, 105, vg.) uit reden te weten van “*envoûtement*” ofte *inwezeninge*; 'n kan men hier ook in den boom niet willen stekken, denkende den ziektegeest die wel in den zieke binnenblijft maar die in den boom ingewezend en verbeeld wordt, meteen te doen lijden?’
Doch dit komt nog eens uit op te plagen, met ja dit verschil, dat na 't voorgaande titsen (in de eerste opwerpinge) de kwale zou *verjaagd* zijn, terwijl men hier nu nog gevaar loopen zou dat ze eerder blijft zitten... met min krachten - 't kan zijn - maar met meer hitsigheid en wraaklust. Neen! hier 'n is geen sprake van stek- of minkingen of zeeren op den geest te stichten, maar van hem buiten te krijgen door hem eenvoudiglijk op de bane te lichten.

Aangaande de algemeene *handelwijze*, daar komen eensdeels wezentlijke onontbeerlijke doeningen tusschen, oorspronkelijke dus, en anderdeels ook toevallige, die dus later ingeschoven zijn.

De eerste, de onontbeerlijke voorwaarden draaien geheel en gansch hierop uit, eerstens erop te letten, dat onder 't handelen uw zinnen aandachtig thoopeblijven op dézen boom, op dít tuig, en op dié overzettinge. Daarom is 't, dat men 't lijdende lid gedaakt, ja tot zeerdoens en bloedens toe(1), of met 't overzettuig (stroo b.v.) 't lijf omsnoert of de zweren telt(2);

- dan tweeds, wel toezien dat het kwelwezen het niet geware 'n wordt (uit handelinge of stemme of gebruikte tuig), noch vóór noch onder de bewerkinge, noch ook nadien, opdat de ziekte niet weder en kome;
- eindelijk derds, buiten 't bereik van anderman's

(1) Vgl. *Vg*. 202. - *Gids* II, (1881) 445. - *Jadis* III, 61.

(2) Vgl. *Vg*. 259 vg. - *R.d.H*. XV, 342. - 't Zou dan ook wel gebeuren dat men ze niet tellen 'n mag (*A.S. Em. Fl*. (z.h.) 473), anderszins dat ze vertweevoudigen (*Vg*. 262). Doch dit verbod moet nadien ontstaan zijn; in 't wangeloove zooveel hoofden, zooveel zinnen.
Hieronder kan men ook de voorwaarde geven: '*zijnen naam bij de spelle te steken* b.v. geboekt op een bladtjen' (*Vg*. 239): alweer iets dat men hier moet en elders niet 'n mag; het bijgeloove is wel zot. Baarblijkend is die doenwijze wat later uitgevonden. - Nochtans moet dit 'zeggen van zijn naam' toch voor sommige zulke en andere gevallen veel in zwang geweest zijn: heden nog immers in Brugge, wil men eene zake doen goed gaan, dan raadt men den werkdadige aan: 'zegt er uwen naam tegen'.

oogen of ooren blijven[1]. Deze zon kunnen 't vesttuig schenden of ontmaken, en de ziekte meteen... Daarom zal men ten uitkante gaan[2] of in 't wijdopen veld[3], heimelijk en over nacht of met 't limmen van den dag[3].

De andere doeningen, de ontbeerlijke en toevallige, meestendeels al zinnebeeldige en wijdienstige werkingen en gezegden, moeten ingeslopen zijn door 't alverwarrende doen en laten van bijgeloovige en andere wangedachten of door 't verder inmengelen van meer ware godsdienstige begrippen.

Nu kan men vragen: 'Moest dit spellesteken *op een gewijden* boom geschieden?'

Wij voor ons en verstaan niet waarom men dit voor noodzakelijk zou geacht hebben. Neen, niet er op; maar erbij, dat ware iets anders.

'Moest er om te slagen *een gebedeke* bijgevoegd?'

Neen 't! Dit volgt uit het vorige... 't Doet, toch! In den beginne een enkel uitspreken, een bloot opzeggen van hetgeen men doen ging, maar niets meer, dat kan geweest zijn en dat is verstaanbaar: omdeswille zoo handelen inderdaad de menschen, vooral onbeschaafde, om in de ziele overtuigd te zijn dat ze wezentlijk gewild en werkelijk volbracht hebben wat er hun te doen stond.

'En die spelle of die schroô lijnwaad moesten zij *uit* de kleêren getrokken worden?' Waarom dit? Wij vragen 't ons af. Metterdaad gebeurde 't wel zoo, maar geen wonder! 't Is op te merken dat het eerste en vroegste vest- en bindtuig bij gevalle maar dit 'n zal kunnen geweest zijn, dat in de kleedinge diende; waarom? ofwel omdat de kleedinge wellicht het eerste ding was dat moest gevest worden, ofwel liever om de ruwheid en de zeldzaamheid van dergelijk ander gerief.

Een ander vrage is 'of die spellen (of die banden) in *zeker getal of grootte of houdinge* moesten voorkomen of

(1) Vgl. *Biek*. X, 192.
(2) Vgl. *R.d.H*. XXI, 32.
(3) Vgl. *Jadis* III, 61.
(3) Vgl. *Jadis* III, 61.

op gewisse hoogte zitten[1], en *liefst een spelle* zijn, een scheermes[2]... voor 't eene, en een bieze of een reep voor 't andere...?' Bijzaken alweer, denken wij. Bijgeloove kan gevonden hebben[3], dat zeker slag van zweren meer op spijkerkoppen trok, zoo groot: de nagelzweren; andere meer op steenen: de steenzweren, zoo hard; andere op gordels, zoo menig en zoo ringsom 't lijf gezaaid; en dat daarom misschien een dikke spijker of een steen of een lint toevalliglijk uit die gelijkenisse meer vermocht tegen dien zweergeest... nog, dat het beter was meer als éénen spijker te gebruiken, en ze op schranke of te ringe in te steken, enz... enz...

''t Ergste is,' zullen sommige lieden hier tegenwerpen, '*dat dit wel moeilijk kon zijn voor die goê boomgeesten* die met dien kwaden gast gekweld waren!' Daarop antwoorden wij: 'Hadden alle boomen geesten inwonen?...' Kwam nu echter die ziektekwant in een bewoonden boom terecht, welke panne was daarbij gebroken? De kerel zat vast met den nagel of de touwe, en de goede geest oftewel kon gemakkelijk baas blijven, oftewel 'n moest met hem geen uitstaans hebben; 't gevaar 'n kon ook maar aanloopen tot zoo lange als dat het vesttuig hield, en niet 'n viel of roestte of uitgetrokken wierd[4]. Alleszins was die moeilijkheid voorvast de minste bekommernisse van den verjager: immers zijn eenigste doel was den plager kwijt te zijn... Deze zou gaan waar hij wilde, of blijven zitten in boom of eerde of water of lucht totdat een wandelaar voorbijvoer en dat kwelkruid meehad; die wandelaar mocht mensch[5] of dier[6] zijn. Daarom werpt men veeltijds de spelle naar onbestaakte richtingen, in

(1) Vgl. *D.O.* jg. III, 55.
(2) Vgl. *O.V.* VIII, 200.
(3) Vgl. *Gids* (1881) II, 442.
(4) Vgl. *Trad.* XIV, 457...
(5) Vgl. GRIMM, *Deutsche Myth.* (1814) bl. 1122 vg. - *Viek.* VI, 96.
(6) Vgl. *Gids* (1881) II, 440-442.

takkelinge van boomen[1] in 't water, over zee, in de lucht of over den schouder[2], of achter den voorbijganger[3] ja mee met eenen doode[4]. Kon dit iemand hinderen? ‘Beter hem als mij’ zegt en zei de wildeman. Menschlievendheid is 't werk van de beschaving of liever van 't Christendom geweest. De boomgeest kon maar zelf zien wat hij deed, en een hemelwezen 'n zou daarmede toch zeker niet inzitten. De gebuurman die ook soms de ziekte overgefoefeld wierd moest wel in dergelijke gevallen weten zijn eigen te verhelpen[5].

't Kan nochtans wel gebeuren, dat we hier den bal misslaan. Wie weet!

Maar die ongetwijfeld zullen staan kijken hebben, dat zullen de christene zendelingen geweest zijn: niet op het boombesteken in 't bijzonder, - dit moest trouwens te heimelijk geschieden, en bovendien die heilige en ootmoedige mannen waren weinig bekommerd met het opmaken eener nauwbestaakte en onderscheidende wetenschap van afgodkunde[6] - maar op geheel het verward gevaarte der heidensche stressen en streken. En zij zullen[7] gezeid hebben, o.a. over het ziekteversteken: 't meest heidensche is nog 't overzetten; 't verbeelden hiervan 'n deugt ook niet; alles rad afschaffen is onmogelijk; maar 't spel verdraaien en van de overzettingen smeekgiften maken, dit is nog menschelijk. Zelfs kon het er door, tegen de St-Elooisnagels te laten dienen met

(1) Vgl. *W.* II, 210.
(2) Vgl. *O.V.* VII, 192.
(3) Vgl. *Viek.* VI, 96.
(4) Vgl. *Hag.* II, 80. - V, 42. - *Vg.* 265. - *O.V.* I, 10. - VIII, 199.
(5) Vgl. *Vg.* 139, 242, 260, 261, 273. - *Vk.* VI, 77.
(6) Vgl. hierboven bl. 330.
Uit die eene en die andere reden komt het wellicht dat de zendelingen in hun gezegde en geboekte over 't boombesteken niet uitdrukkelijk 'n handelen. Zoo is 't ook in de bannen der kerkvergaderingen. In 't algemeene nochtans spreken zij van ‘*de ligaturis*’ en ‘*de his quae ad arbores fiunt.*’
(7) Wij steunen daartoe op hunne doorgaansche handelwijze in dergelijke omstandigheden. Vgl. boven, bl. 330.

nagels, liever als de lieden uit de kerke te zetten. Maar niet met ‘nagels ongezien en ongeteld’, dat was zeker! En derwaard poogden zij.

Iedereen begrijpt gemakkelijk wat de uitkomst zijn moest. Met menschen bij honderden, wijds en zijds uiteengestrooid, al verscheiden ondereen, altemaal iets verschillends zinnende en zoekende, de eene meer aan 't Heidendom gehecht, de andere rechtzinniger tot 't Christendom bekeerd, deze hier verlaten in wouden, of schier aleene op zee verdoold, en gene daar zwemmende in 't volk, in de leeringen en de beschavinge... Raadt eens! Zekerlijk in 't algemeen geraakte alhier en aldaar de meest heidensche beteekenisse van 't boombesteken verloren; maar hoe 'n wierden niet noodzakelijk en ongeschikterwijze, zoo in dit gebruik, zoo in alle andere, de oude ingestampte geheugenissen uit het wangeloove en de nieuwe nog onbegrepen begrippen van den echten godsdienst dooreen te loopen? Niemand meer 'n wist stelselmatig te onderwijzen dat de spelle de verschillende ziekte*geesten* vermocht uit te lichten; maar daar bleef toch een verre zweem van dit gedacht. Trouwens *ziekten* overzetten, dit 'n was nog niet genoeg te lijve en in 't bijzonder bestreden: de wetenschap op lichamelijk gebied 'n leeraarde nog niet dat de kwalen wel kunnen door levelingen veroorzaakt worden, maar dat ze toch zelve geen denkende zelfstandelingen 'n zijn; de godsdienst op geestelijk gebied aanveerdde, dat in sommige omstandigheden de ziekten straffen zijn van zonden die eenigszins het werk mogen heeten van den hellegeest, en dus met hem te zamen wonderlijk kunnen verjaagd worden. En alzoo kwam het dat de mensch - krank van geest en wille als hij is en toegedaan aan zijne driften - voort bleef verwarren; ziekten overzetten deed hij voort. Maar hij begon het te doen met aarde[1], met water, met bloed, spek, noten, ‘nuchter speeksel’, hondengelek[2], zoowel

(1) Vgl. MARQ. DE SÉG., *Mgr de Ségur*, Paris (1896), bl. 355.
(2) Vgl. *Vg.* 260-263, 247, 259. - *O.V.* I, 8, 9.

als met touwen en spellen; en dat deed hij 't is gelijk waar, doch alleszins... heimelijk; alzoo in een gote, onder de zulle[1] tot op de galge[2] en in zwaluwnesten toe[3]. Eerst was hij zijne spelle op alle boomen gaan steken, nu stak hij ze liever op deze die bij heiligen- of godsbeelden groeiden - dewelke hij meer betrouwde - en dan op die beelden zelve, en de wanden, deuren en hekkens die daar omtrent stonden[4]. De spelle, van een werkelijk bezweeralaam dat zij was, wierd nu zinnebeeldig, en allengerhand was zij een enkele vóór- of nagifte, smeek- of dankgeschenk, met kleene ja, doch bekende en dus aannemelijke weerde. Gebeden kwamen daarbij[5]. En daaronder en daartusschen wemelden honderden verschillende, zelfs strijdige aanwijzen: 't moest op zulken dag of tijd gebeuren[6], bij nieuwe[7], bij afnemende[8], bij schijnende of schemerende[9] mane, met zonopstaan[10]; 't moest op zulk of zulk eenen boom zijn, of langs den noordkant van den boom om de zonne niet te zien[11], op mondhoogte....; insteê van spellen was 't beter een splinter van een verbliksemden boom[12]; de lijder 'n zou niet meer zelve gaan, maar iemand anders uit zijn huis, of iemand die zekerlijk tot zijn huis niet en behoorde[13]; 't was best dat men ging al hindselende[13], driemaal zijne aansprake deed[13] en ten minsten één- of driemaal om

(1) Vgl. *Gids* (z.b.) 447.
(3) Vgl. *O.V.* I, 9.
(4) Vgl. *Vg.* 240 vg.
(5) Vgl. *O.V.* VIII, 200. - *Trad.* XIV, 603-606, 482.
(6) Vgl. *Trad.* XIV, 604, 606 vg. - Over al 't volgende vgl. de bleevenschets hierboven, bl. 326 en vvg.
(7) Vgl. *Vg.* 262.
(8) Vgl. *Gids* (z.b.) 445.
(9) Vgl. *Gids* (z.b.) 447.
(10) Vgl. *Gids* (z.b.) 441.
(11) Vgl. aldaar, 445.
(12) Vgl. *O.V.* VIII, 199.
(13) Vgl. *Gids* (z.b.) 445.
(13) Vgl. *Gids* (z.b.) 445.
(13) Vgl. *Gids* (z.b.) 445.

den boom sukkelde[1]... enz... totdat men uitkwam nu op een wangedrochtelijk stelsel dat noch kop noch steert 'n heeft, een zede die, bij gelijk welke onderstellinge, zoowel als zonder onderstellinge, met de redelijkheid in strijd is.

Daar hebt ge nu, met eenige onvermijdelijke ‘misschiens’ erbij, het worden, wassen en krimpen van dit geneesgebruik.

* * *

Zouden we daarmede onze zake mogen aanzien als voldongen?

We zeiden:

Het steken van spijkers (spellen, nagels...) op boomen ip onze gewesten *steunt* in den beginne: voor 't wezentlijk deel op de kracht en de wijkracht vooruit en vooral van hunne scherpheid, en ook op de wijkracht van hun ijzerschap, daarmede men den kwade kon leed doen;

- voor 't gebruikelijk deel op de goedkoopheid en den dagelijkschen dienst van die getuigen.

Het *diende*, met betrekkinge tot boomen, om daarmede andere levende wezens te were te zetten of om zelve daarmee ‘zijne steke te kunnen staan’: - ‘andere levende wezens’, te weten de goede geesten uit gewijde boomen, dewelke met den spijker tegen hunnen geestachtigen vijand werkenderwijze konden handelen of lijdelijkerwijze beschut worden;

- ‘zelve,’ dat is om tegen zijn eigen geestaardigen onvriend een wapen te hebben om hem te ‘stekken’ en hem over te maken gelijk waar, o.a. op gewijde en ongewijde boomen.

Door den drang van 't christelijk geloove en wijdienstwezen, is eensdeels de bewapening een vriendmakersgeschenk, een ‘gevertje’ geworden, en 't geneestuig een zinnebeeld of een smeek- en dankgifte.

Dit is, meenen wij, voor waarschijnlijk te nemen. Ten

(1) Vgl. *Gids* (z.h.) 444 - nog: *R.d.H.* XVII, 284. - *O.V.* VIII, 200 vg. - IV, 150. - *Trad.* XIV, 605.

minsten, herhalen wij, wat onze streken betreft. Hoe het er in Roomen op toegegaan is en elders, 'n willen we niet nader onderzoeken: 't zon ons te verre brengen; en ook - wat nog meer waar is voor de hedendaagsche Grieken, Perzen en Kongolanders, waarvan wij hierboven voorbeelden aanhaalden - eerst zouden wij moeten die godsdiensten en zeden van naderbij kennen.

Intusschentijd, steunende op een eerste en oppervlakkig beschouwen dezer laatste zake, denken wij te mogen stellen dat het spel ginder ook op 't zelfde zou kunnen komen. Bemerkt enkel hoe daar overal die nagels... tot bovenmenschelijk verweer- en bezweertuig dienen(1), en ja, om tandzeer(2) en vergiftigingen(3) te verdrijven. Ze zijn goed tegen onheil(2), betooveringen(4), en verkeersels(5); en men vindt ze daartoe op boomen(4) gestoken, op deuren(1), in lijkasschenvaten en graven(6), zoo voor 't openbaar(7) als voor 't huiselijk leven(3).

''t Schijnt dat de Christenen der eerste eeuwen, zegt J.H. Friedlieb, (vort. door F. Martin, *Archéol. de la Passion*, 318, vg.) brokken van nagels aan hunnen nekke droegen, als behoedtuig, bijzonderlijk tegen de vierdaagsche koorts. Maar Kraus, denkt dat er minder sprake was van de 'heilige nagels als van eene kracht die al de nagels in 't algemeen toegekend wierd.'

(1) Vgl. hierboven bl. 329.
(2) Vgl. hierboven bl. 327.
(3) Vgl. hierboven bl. 328.
(2) Vgl. hierboven bl. 327.
(4) Vgl. *Gaidoz* (z.b.) 3, 6, 7.
(5) Vgl. DAR. en SAGLIO, op 'clavus'.- FACCIOL. en FORCELL., op 'clavus'.
(4) Vgl. *Gaidoz* (z.b.) 3, 6, 7.
(1) Vgl. hierboven bl. 329.
(6) Tit. Liv., vermeldt GAIDOZ (z.b.) 5, zegt dat men spijkers stak in den bidhuiswand om de jaren te teilen... maar men leefde toen reeds in eenen tijd van ongeloove en waar men alleszins al den vroegen godsdienstzin niet meer te vatten 'n vermocht.
(7) Vgl. PRELLER (vertal. Dietz) (z.b.) 176. Hij zegt ook op bl. 175 dat de spijker het vast besluit van 't Lot verbeeldde. 't Kan zijn... en 't is misschien een reden eigen aan die streke, waarom de spijker daar eene wijkracht bezat, die hij elders om andere redenen genietende was. Vgl. alhier bl. 345 opmerk. 1.
(3) Vgl. COLLIN (z.b.) 136.

En geen wonder! Iets zoo nuttigs, - van 't noodigste in den beginne - als een goed vestgerieveken (met min of meer teekeningskens op) moet overal eerst aanzien geweest zijn als dienstig om iemand te ‘besteken’. Evenwel was er van streke tot streke groot verschil in gedachten, zeden, levensoord en lucht, hoedanigheid van godwoningen en goden (boomen, of dieren, of beelden): en alzoo kan de spelle meer geschikt geweest hebben hier om te wapenen lijk te onzent, en daar om te prikkelen, en elders om te pinten, en weer verder tot duizend andere doeleinden ... en nog.

Even gemakkelijk kan overal het gedacht opgekomen zijn, om de ziekten over te zetten door middel van overzettuigen lijk spellen.

Het kan... maar 't kan ook anders.

***

Hier sluiten wij.

Weet iemand iets beters - want de zake is onduidelijk en ingewikkeld en vermag meer als één uitleg, - 't zal ons een geluk wezen te kunnen misschien door ons missen de oorzaak zijn dat hij het zegge, en eene waarheid te meer de wereld late ingaan; hebben wij echter gelijk: God lof... en wij zullen er dan maar gauw - trouwens ons praten zou een zagende kwelspook worden - *een spelleke voorensteken*.

H. VANDEN ZANDE

Eindnoten:

(2) Vgl. *V.T.* V, 25.

Sicut lilium inter spinas

I.

OP het voorhoofd der geboornen
- Adams bloed en schuld verwant -
Prentte 't vuur van godlijk toornen
't Merk der zonde: druk en schand.

Met den eerkrans der verkoornen,
Daar zoo blij Gods liefde in brandt,
Bloeit de Maagd, in Adams land,
Als een lelie onder doornen.

Wondre zin van 't Evangelie:
Dat ook de onschuld lijden moet!
Zij die - vlekkelooze lelie -

'Vol van gratie' wierd begroet
Voelde in 't hert, aan 's kruises voet,
De ergste doornen der martelie.

II.

Lijden moet ook schimp en slagen
Wie, in maagdlijk blank gewaad,
Door des levens donkre dagen,
Langs Maria 's wegen gaat.

Voor der wereld woeste vlagen,
Eigen drift en duivels haat,
Geene lelie veilig staat,
Dan in dichte, doornen hagen.

Doch beschutten, niet verdrukken
Doen die doornen: boet en tucht;
Tot, eens morgens, in verrukken,

Psalmen zingend door de lucht,
Komt der Englen blanke vlucht
Voor den Heer de lelie plukken.

27/10/00.
Kan. EUG. DE LEPELEER.

Abbesul, abbensel, appesil, enz.

DE parochiekerke van Ingelmunster is toegewijd aan den H. Amandus, die volgens de overlevering, geboekt onder anderen bij de Wevel, er zou gepredikt hebben:

so dat hi vulbrochte met pinen
dat 't kerstin gheloove mochte scinnen
beede t'Inghelmenster ende t'Aerlebeke.

Eene andere traditie nu nog bestaande te ‘Inghelmunster’, zoo als ik over eenigen tijd ter plaatse zelf vernam, beweert dat de voornoemde heilige zich daar bevindende, er het destijds reeds bestaande klooster of abdij zoude bezocht hebben. 't Is hoogst waarschijnlijk en zelfs vast en zeker, indien het maar even zeker en bewezen was dat Ingelmunster zijnen naam verschuldigd is aan een klooster ofte ‘munster’. Dat klooster waaraan de gemeente haren naam ontleend heeft zou men redelijker wijze moeten aanschouwen als datzelfde, door het bezoek van onzen grooten geloofsbode vereerd. Maar..... daar zijn er die geloochend hebben dat er dusdanig een klooster in die oude tijden te Ingelmunster zou bestaan hebben, en, *consequenter*, dat die plaats daarvan zijnen naam zou verkregen hebben. Zij zoeken en geven eenen anderen uitleg.

‘Maar’, vroeg ik, aan mijnen goeden geleerden vriend, die mij voornoemde traditie had bekend gemaakt, ‘waar zegt men dat dit klooster, bezocht door S. Amandus, zou gestaan hebben?’

‘Wel’, was het antwoord, ‘ze zeggen zij dat in vroegere tijden, onze gemeente meer gelegen was Hulstewaard, verre over de statie, in en rond die bosschen aan dewelke men den algemeenen naam in de oude geschriften geeft van Hulshout, en voor wat dat klooster aangaat, ze zeggen dat het ook aldaar stond, daar waar nu eene groote steenbakkerij is.’

‘Geheel wel, maar draagt die plaatse, waar nu die steenbakkerij is en waar vroeger dat klooster was, geenen bezonderen naam?’

‘Ja, zeker! ze noemen dat “abbesul of appesel” en die naam wordt, in de oude papieren, op alle manieren geschreven: absil, abbesul, appesil, appensille, enz.’

‘En welke beteekenisse geeft men aan dien naam?’

‘Ja! Wie gaat er daar op peizen of wie gaat dat zeggen? Niemand en weet dat.’

Daarmêe was ons gesprek ten einde aangaande S. Amandus en het oud klooster dat daar reeds in zijnen tijd zou bestaan hebben. Ondertusschen bleef *abbesul, appesel*, enz., mij in het hoofd spelen en ik overtuigde mij gemakkelijk dat die naam gegeven en nu nog eigen aan den grond waar, volgens overlevering, het klooster bestond, een klaar en zeker bewijs is van het bestaan, in de oude tijden, van zoo een ‘munster’ of abdij, aan hetwelk Ingelmunster zeer waarschijnlijk zijnen naam te danken heeft.

En inderdaad kan abbesel, enz. wel iets anders zijn en beteekenen dan: de *sel* of *cel* van den abt, in andere woorden eene abt- of abd-ij, gelijk men later zegde en schreef? In het latijn, in plaats van *abbatia* is het, in oude stukken, zeer dikwijls ‘abbatis cella,’ en als bewijs of bevestiging daarvan zal het voldoende zijn hier eenige regels aan te halen uit het werksken van H. Peeters: ‘*Oorsprong der namen der provincie Antwerpen*.’ bl. 23. Eene der beteekenissen van *cella* (zei, zeel, sel, sele, cele enz. in 't Vlaamsch) is ‘een volkomen klooster.’ In dien zin vindt men het gedurig gebruikt door Lodewijk-den-Goede en door zijn zoon Lotharius, in een open brief aan Jonas, bisschop van Orleans, gericht en staande bij Lucas Dachery (deel VIII). Daarin wordt de abdij van S. Maximus *cella* genoemd. Onder die benaming wordt de groote abdij van S. Gall bij de oude schrijvers menigmaal vermeld. Dien naam heeft Gregorius-de-Groote, in het leven van S. Benedictus (hoofdstuk 9) gegeven aan de vermaarde abdij van Cassino en aan meer andere abdijen. Dat blijkt ook daaruit, dat paus Zacharias, in de Grieksche vertaling van die hoeken, het woord *cella* altijd heeft vertaald door *μοναδτ□ριον* of klooster.’ *Abbesul* dus en (Ingel) *munster* (monasterium) zijn een en hetzelfde.

Wat het eerste deel van het woord betreft, abbe, appe, of ab, wij komen het tegen, onder anderen in *abbeville*, in 't latijn *abbatis villa*.

Eindelijk eene volmaakte weerspleet van onzen abbesul, appesul enz. hebben wij in den zwitserschen plaatsnaam Appenzell, dat eertijds alleen de naam was van de nu nog bestaande en zoogenoemde stad, en dat later de naam is geworden van geheel een ‘canton’. Appenzell en is niet anders dan onze abbesel van Ingelmunster, en wordt in het latijn, overal waar er spraak van is, gezegd: *abbatis villa*.

Die nu nog willen loochenen dat er, in de oude tijden, een klooster bestaan heeft te Ingelmunster, aan hetwelk deze plaats hoogst waarschijnlijk haren naam ontleend heeft, en dat oven waarschijnlijk door den H. Amandus bezocht werd, de die zullen voortaan te rekenen hebben met ‘abbesel, appesul enz.’ dat de naam is van de plaats waar, volgens overlevering, dit klooster gestaan heeft.

Wie durft er nu nog?

Z.Y.X.

Van Abbesul was er ook sprake in Biekorf, 1893, blz. 256. Daar stond er gespeld Absthulst, volgens eene oude oorkonde.

Mingelmaren

TE Oostduinkerke bestaat de spelleplekke ten noord-oosten van de plaatse in eene panne in den duin, bachten eenen blekhille. Over tweedrie en dertig jaar, achter storm, waren er per geheele handsvullen spellen te rapen. De kop was geheel anders als van de tegenwoordige spellen. 't Was gelijk één rond gewrongen koperdraad. Nagels vond men er ook.

Hierbij wordt verduidelijkt het onduidelijk zeggen, waarvan sprake is op blz. 329, in aanmerking.

Vragen

WIE geeft er mij de beteekenisse van het woordeken *Bam*, dat men in de volgende geslachts- en oordnamen tegenkomt: *Bamps* (Hasselt); *Bamff* (Schotland); *Bambel* en *Van Bamelrode; Bambach, Bambeke, Bamberg, Bamburgh de Houghton* (Yorkshire), *Bampfylde* (Devonshire), *Bambrugge, Van Bampoele*, te Crombeke, en *Van Bambost*, te Everghem?

HET Leesgezelschap van Hasselt vraagt eene *geschiedkundige novelle*, waarvan de handeling plaats grijpt binnen het grondgebied der hedendaagsche provinciën Limburg, van het begin der Hervorming tot het begin der Fransche Omwenteling, (1517-1789), met vaderlandsche en katholieke strekking.

Aan de goedgekeurde werken, worden volgens verdiensten toegekend: Gedenkpenningen of diploma's en boekwerken.

VOORWAARDEN:

De handschriften moeten, minstens, 50 bladzijden 8° druks groot zijn en goed leesbaar geschreven.

De schrijver zet op zijn werk eene kenspreuk, welke hij, met opgave van naam en woonplaats, in een gesloten briefzakje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt.

De mededingende stukken moeten vrachtvrij ten huize van den schrijver, (de heer Eug. Leën, Nieuwstraat, Hasselt) ingezonden zijn vóór 1^{n} Mei 1901.

Niet bekroonde werken worden, op aanvraag, teruggezonden.

Oude Oordnamen van Thiet-buiten

LOUIS de Bersaques stelde rond 1635 den landboek op van *Thieltbuiten*. Het oorspronkelijk eigenhandig werk is ievers op den dool; maar in de oorkondenzale van Thielt worden er twee afschriften van bewaard, 't eene van 't jaar 1651, 't ander van 1729.

Onder de menigvuldige eigenaardige en soms wondere oordnamen, zijn de volgende 't melden weerd, zooveel te meer daar *Biekorf*, meer dan eens van alzulke gehandeld heeft:

In den zerk van den Iverboom (Berghoek) liggen er 133 roeden meersch genoemd 'den Hollemeersch[(1)], palende oost aen den *Helleput*'.

In den zerk van Willecomme (Berghoek) liggen er vier gemeten meersch 'de *Hellemeerschen*'.

Daar ook ligt het '*Hellestick*' (2 bunder 150 roeden land), het '*Hemerijkbosch*'[(2)] (330 roeden busch met put en meersch) en het '*Hemerijkstick*' (713 roeden land).

In den zerk van den Tommemeulen ligt 'den *Hellebuyck*', in den zerk van den Ommeloop (Ryckeghemhoek) staat er een 'putterije' vermeld met name 'de *Helleputten*', en in den zerk van de Tommedreve 740 roeden 'meersch, putterij, busch' genoemd '*het Hemelsche*'.

JOSEPH SAMYN.

(1) *Hollemeersch* is geheel iets anders als *Hellemeersch* dat hier ook vermeld staat.

(2) Lees de nota van Guido Gezelle op een schrijven van J. Cl. in *Biekorf*, 9^{e} jaar, bladz. 90.

Bladwijzer van woorden en zaken 1900

Boeken

	Bladz.
Guido Gezelle, zijn leven en zijne werken	288
Levensleugen en levenswaarheid	224
Het leven van Sint-Eloy	256
Onafhankelijk Congoland	241
Petrus De Rudder	240
Sprokkelingen op het gebied van onderwijs en opvoeding	46

Eigennamen

Camanches	32
Helleput, Hellemeerschen, Hellestick, Hemerykbosch, Hemeryckstick, Hellebuyck, het Hemelsche	416
Hollemeersch en Hellemeersch	416
Nieuwpoort	352
Shawnee	32
Vlaamsche geslachtsnamen in Frankrijk	336
William Penn	78

Gedichten

Ach, Moeder	320
Advent	396
Arise ye Flemings	332
Avond	217
Brand te Pollinchove	102
Dageraad in 't Veurensche	262
De druivenranke.	54
Ei! het lewa-lawi-leeuwerkt	295

Evangeline van Hendrik Wadworth Longfellow	30, 43, 56, 74, 85
Guill. Franc. Cornette	101
Heimwee	108
Lampernisse	40
't Lied van de Schelde	365
Massiet, pastor te Stavele	101
Op de plechtige inhalinge	363
Op den vijftigsten verjaardag	245
Op het Roomsch Getijboek	311
Rust, lieve knaap	280
Sicut lilium inter spinas	411

	Bladz.
Smoor	382
Ter zaliger gedachtenisse	103
Vreugdelied	238
Zieldicht	272
Zilveren bruiloft	65
Zoo lang	60

Geplogentheden

De Heidenen	20
Kruisteeken bij eene handgifte	21
Handgiften	18
Winkels en handgiften	17

Geschiedenis

Abt van Sint Bertins	120
Adam Schall	312
Algemeene schikkingen	174
H. Amandus	308
Ambachten en Neeringen	123
H. Ambrosius	200
Amerikaansche stroomen	301
Anastaas Dowaai	300
H. Ansgar	310
's Avonds vóór de processie	121
H. Bavo	308
Bedevaart tot het H. Bloed in 1870	160
Bijeenkomst der Ambachten	114
De Brugsche Pourpointiers of Wambuisstikkers	333
Cardinael van der Columme	110
H. Chrysolius	306

H. Chrysostomus 200
Clemens V 114
E.V. Couplet 316
De buitengewone H.-Bloedprocessiën 156
De gewone H.-Bloedprocessiën 114
De Gildenstoet 141
De jubelprocessie van 1900 100
Denys de Kleine 2
De ommegang in de XVIIe en de XVIIIe eeuwen 152
De ommegang in den loop der XIXe eeuw 153
De processiën ter vereering van het H. Bloed 113
De processie in de jaren 1300 en 1400 122
De Rijbende of Cavalcade 182
De stoet der Bisschoppen en Abten 130
De stoet der geestelijkheid 137
De stoet der ‘Gesworen’ 138
De stoeten van het jaar 1749 177
De terugkomst der Processie 142
De Versieringen 175

	Bladz.
Diederik van Elzaten	113
Eenige diensten die door onze zendelingen aan wetenschap handel en nijverheid bewezen wierden	280, 298, 312
De eeredienst van het H. Bloed	117
Eerste bedehuizen ter eere van O.L.V. in Zuid-Dietschland	305
H. Eligius	306
V. Farde	299
Flavianus	290
Geschenken aan hooggeplaatste personen	132
H. Godelieve	143
Guilielmus de Muyn	187
Halshangsels of stolen	139
H. Haren van O.H.J.C.	190
H. Doorn	190
Hemelspraecken van den Brughschen H. Bloedtdag	144
Hennepin E.V.	299
Herodes	3
Het H. Bloed vloeiend	114
Hooftmans der zestendeelen	124
Janne den Man	117
Jan-zonder-Vrees	132
Joost de Damhouder	115, 133
Joris van Spilbergen	111
Jozef II,	132
Jubelfeesten en processiën ter eere van het H. Bloed	161
Jubelfeesten op het tooneel	165
Jubelfeesten van het jaar 1586	162
Jubelfeest van 1648	161
Jubelfeesten van 1749	173
Jubelfeesten van het jaar 1850	188
Jubelfeesten en processie van 1869	189

Jubelstoet	168
Karel-Alexander van Loreynen	185
Karel-de-Groote	2
Keizer Augustus	3
Keizer Kang-hi	283
Kerkdag van Nicea	291
Laatste h. Bloedprocessie van 1795	153
Lauwerze de Suus	118
Le Clercq	300
Martine den beeldemakere	118
Maximilianus van Oostenrijk	158
Meifoore	116
Mysteriespelen in de Processie der XV^{de} en XVI^{de} eeuwen	129
Mijsterie- en zinnespelen op H. Bloeddag in de XVIe en XVIIe eeuwen	143
Missisipi	300
Morquet	300
Niagara	300
Nieuwen ommegang	127

	Bladz.
Niklaas Trigault	298
Niklaas du Toict	299
Nog de jubelprocessie van 1900	193, 209
O.L. Vr. van Dadizeele	143
Ommegang	116
Ommegang in de XVIe eeuw	133
Ouden ommegang	127
Palestrina	294
Pastor Duyst	101
Perez de Malvenda	163
H. Perpetua	290
Pijpenspeelers	123
Ramond	299
Reusen en Reusinnen	147
Rome	2
Van Ruysbroeck	299
Scaerwetters	124
Schottersgilden	135
Scythia	2
Sineesche tijdrekening	313
Sint-Baseliscapel	113
Sint-Jansweghers	115
Sixtus I	291
Sommervogel E.V.	283
H. Telesphoor	291
't Heligdoem	117
Toebereidsels	164
Toebereidselen tot de processie	119
H. Trudo	307
't Soete Bloed	117
Tweekantige hoofdtdecksels gezeid Myters	139
Verbiest E.V.	312
750ste verjaardag	113

Vertoogen en uitspraken	147
Vlaamsche eilanden	111
Vlanderen's oorgeschiedenis	80
Wijsbegeerte van Confusius	283
Wiskundige Tribunaal	312
't Wit cruis	163
H. Wulfrand	307
Zangschool	291
Zegaerd de Bode	119
Zegewagens	177
Xenophon	20

Kunst en wetenschap

1900... of 1907	1
H. Ambrosius	279
Berekening der zon- en manezwijmten over tweeduizend jaar	314

	Bladz.
Chrétien Wechel	63
Christene tijdrekening	2
De Brugsche pourpointiers of wambuisstikkers	333
Denys de Kleine	2
De perzik, het beeld der schoonheid	78
De steen van Si-ngan-fou	315
Fulton	22
Gregoriaansche zang	274
Gezangen	277
Hoe leven zij	285
Dr Jungmann	3
Kerkzang	273, 289
Landbewatering	314
Op toebakdoozen	64
Patrizi	3
Plinius de Jongere	276
Psalmgezang	275
Scepper	335
Sineesch woordenboek	315
Surcote	334
Tarwe in Peruland	314
Uit Maerlant's Spiegel historiael	33, 49
Van De Dene tot Vondel	399
Van grafheuvels te Bois-de-Buis	271
Van volkskunde	104, 211, 232, 257
Vlamingen en Vlaamsche plaatsnamen in den vreemde	110
Vlamingweg	111
Vuurmonden	313
's Werelds wonderheden	349

Oorkondschap

Jacob Haghebaert	69
Jephtias	249
Lutgardis	249
Magdalena ende Theresia	249
Thestylis	249
H. Thresia met haer broeder Rodericus	249
Uit een familieboek	68, 97
Vijf Brugsche tooneelstukjes uit de vorige eeuw	248, 263

Taalkunde

Abbatia	414
Abbesul, abbensil, appesil, enz.	412
Brugge-Noord of liever Noord-Brugge	304
Duitschheden	82
Franschheden	82
Leye-Lys	218, 225
Nieuwpoort	352

	Bladz.
Oude Oordnamen van Thielt-buiten	416
Peerdemafooi	320
Taalgevoel en taalzuivering	81

Verdietschingen

Absentia dubitationis = Twijfelloosheid	29
Absolutus = onomzetbaar	29
Adhaesivus = vasthoudend	29
Adjuvandi actus = het hulpgeven	29
Aestimatio = hoogschattinge	29
Aestimative = hoogachtingswegen	28
Ambitus rationis = begrijpzwee van het verstand	28
Authenticus = betrouwbaar, geloofweerdig	28
Cerlitudo = vastwetendheid	29
Certitudo moralis late dicta = schiergewisheid	29
Chimericus = wandenkbeeldig	29
Christianus = kerstengeloovig	29
Completio = volwordinge	29
Disponerc, praeparare, debitis qualitatibus instruere = hoedanigen	28
Dubium = twijfelreden	29
Envoûtement = inwezeninge	403
Efficase, effectum habens = gevolghebbend	28
Elevare = opwaardsvoeren	29
Evidentia = Onloochenbaarheid	29
Excellentia = Hoogtreffen (het)	29
Improbatio = afgekeurdheid	28
Indoles = Inhebben (het)	29
Intellectualis = verstandmatig	29
Intensitas = heftigheid	28

Intensive = geweldswegen 28

Justificatio passiva = rechtveerdigwordinge 29

Legitimus = goedgeldig 28

Libertas = willensvrijheid 29

Meta = eindmarke 28

Metaphysicus = onvoorvalmatig 29

Moraliter = zedematiglijk 29

Negative = loochenderwijze 29

Pertinaciter = ten stijven halze 29

Physice = voorvalmatiglijk 29

Physicus = voorvalmatig 29

Positive = stelligerwijze 29

Practice = uitwerkenderwijze 29

Propheticus = Godsprakelijk 28

Prudens = ongewaagd 29

Quod attingi, fieri potest = bereikbaar 28

Quod denegari nequit, necessarium = onweigerbaar 29

Radicalis = oorsprongmatig, wortelmatig 29

Radicaliter = van oorkomstwegen, van wortelswegen 29

Superare = overvatten, overvleugelen 29

	Bladz.
Theologicus = godwetenschappelijk	28
Theoretice = beschouwbaarwijze	28
Virtualiter = krachtmatiglijk	29
Vis probandi = bewijskracht	28

Verhalen

Jantje de Muzikant	376, 391
Kerstdagzeisel	4, 22

Vlamingen

OUDE

Chrétien Wechel	63
Daniele Wandendeyck	96
De Smet	112
Een vlamsche kunstenaar in Italen	96
Ferdinand Verbiest	282
Franciscus Rougemont	282
Gossen van Mammeren	112
H. Antonius van Padua	383
Hurter	111
Jaak Byns	384
Jacome van Brugge	384
Joris Hoefnagel	384
Joris van Spilbergen	111
Josue van den Berghe	111
Pieter Backer	112
Philip Couplet	282
Roeland Philipsen	112
Schouten	112
Theobald de Vlaming, stamvader van het huis van Douglas	111

Van Ruysbroeck	284
Verbiest	312
Willem van Eetvelde	112

Volkszeg

Dietsche spreuken	367
God beware u	106
God loont u	107
God vordere u	106
God zegene u	105
Goed of slecht zijn van handgifte	18
Op een bord van blauw Delftsch aardwerk	48
Op gleiersche tegels	48
Op het deksel van een inktpot	48
Vele kleintjes maken een groot	104

Vrage

Bam - wat beteekent?	415

Wangeloove

	Bladz.
Bepintinge	360
Bereên worden	373
't Besteken van boomen	321, 337, 353, 369, 385
Bezweeralaam	408
Bijl, vies of nagel	343
Brand	337
Daverare	373
Dood van Iper	374
Een strooitjen steken	341
Een werktuig	338
Geld overjeunen	20
Gewijde boom	404
Godsdienst wierd handel	355
Godsoordeel	361
Goê boomgeesten	405
Haarworm	373
Handelwijze	403
Het getal 13	19
Het niezen	20
Iemand besteken	411
IJzer gedaken	346
In zijn kleeren gestekt	341
Lidmaatschap	361
Marulle	373, 401
Middel tot betalinge	385
Moerstier	373
Nagels als behoedtuig in de eerste eeuwen bij de christenen	410
Nieuwe mane	408
Noordsche stier	373
Oude man	374
Overschreeuwen - De naam Godelieve	39
St-Elooisnagels	406

Speldegeld	341
Spellen in wanden	328
Spellen in steken	321
Spelleplekke	415
Spiegelbreker	21
Splinternagelnieuwe	340
Steekt er zelf een spelleken vooren	345
Steertster	21
Steke in uw herte	372
't Steken van spijkers	409
Stroo	348
Stroptjes, snoertjes, lintjes, laptjes	347
Verbliksemde boom	408
Verweertuig	341
Ze steken	372

	Bladz.
Zevenoogen	373
Ziektegeesten	407
Ziekten overzetten	407
Zonopstaan	408

Wetensweerdigheden

Gezelle	11
Marc Gheeraerts	61
Goddelijke beschouwingen	11
Guido Gezelle	10, 41
Guido's nalatenschap	14
Leesgezelschap van Hasselt	239
Op een scheerbekken in eerdewerk	64
Op toebakdoozen	64
Prijskamp ingesteld door het Leesgezelschap van Hasselt	239
Uit Leuven	41

Woorden en wendingen

Afmalen	79
Anstig	94
Are	59
Bedoelen	92
Bekkendoen	109
Belemmerd	91
Bemerken	94
Bisseghem	110
Blauwaard	60
Boer	95
Bolster	91
Bultemeulen	318

Christchurch 90
Degenstok 316
Dilt 59
Dudynen 78
Dundervlage 383
Fliklamooi 319
Ga vamme 109
Geroost op de kolen 32
Getouw 95
Goudwortelbloemen 60
Grafmakersgeld 109
Huisgaren roksken 96
Indekken 317
Inschrokkerij 318
Kannekruid 60
Kleene zee, groote God 303
Koek uit één zak 110
Koornaerd 160
Koorts 91
Lijsoore 319

	Bladz.
Lysschemoeye	98
Mollage of het maalrecht	97
Mollegaten	109, 303, 316, 382, 398
Nog vlaamsche woorden en spreuken	109
Nultens en deelens	318
Nutteloos	93
Onbesterfbaar	29
Ontzelfd, buiten zijn zinnen	29
Ovine of belasting op schapendrift	97
Peerdemafooi	223
Pek alle steke	316
Plakkers	20
Poge, poginge	29
Quakers	78
Rotsen	79
Schacht	59
Schamel	94
Scheringen inslag	382
Schootsch zijn	304
Schruwel	91
Simmelekketé	318
Slaap	91
Sluitelijk	317
Slechte	59
Stroobedde	91
Stulp	95
Treklooge	316
Uitschieteling	316
Uitsluierachtig	317
Uitsprong	42
Varings	29
Verhoedanigen, veranderen	29
Verkiskassen	382
Vermoord	32

Verre Metjes	383
Verrouwdigheid	318
Verstoelen	317
Villen	59
Vliering	79
Voleinden	94
Wandelen	92
Wekkerlied	90
Westzijde	45
Wigwam	32
Woonst der genade	60
Wolleje	318
Woud	96
Wuk	319
Zondagmorgen	89
Zweed	90